

ERDÉLYÜNK ÉS HONVÉDSÉGÜNK

TÖRTÉNELMI
ESEMÉNYSOROZAT
KÉPEKKEL

DR. VITÉZ BÉRY LÁSZLÓ
ÉS MÁSOK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE
VITÉZ RÓZSÁS JÓZSEF ŐRNAGY

A
VITÉZI REND ZRÍNYI CSOPORTJÁNAK KIADÁSA
BUDAPEST, 1941.

Kiadó: Vitézi Rend Zrínyi Csoportja
Munkásainak Irodalmi és Művészeti Szövetkezete, Budapest, Reviczky-u. 4/b.

Kiadásért felelős: vitéz Mezey Dénes.
Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, V., Honvéd-u. 10.
Felelős üzemvezető: Győry Aladár igazgató.

Forster

ELŐSZÓ

„ERDÉLYÜNK és HONVÉDSÉGÜNK“ — ez a két név és fogalom elválaszthatatlanul összeforrott a nemzeti öröm, a boldog felszabadulás lázasan kavargó történelmi napjaiban. 1940 szeptembereken magyar honvéd csapatok vonultak be az ősi Erdély földjére, amelyen testvéreink élnek, de amelyet 22 esztendőn át elzárt előlünk Trianon vak parancsa. Magyar honvédek váltották valóra az álmokat, amelyeket a nemzet álmodott 22 éven át; ők vitték a felszabadulást — zászlóval, karddal a kezükben — azoknak a testvéreknek, akik oly végtelenül sokat szenvedtek magyarságukért.

Most — az eseményeknek bizonyos távlatbabeleződésével — ez a munka eleveníti meg és foglalja méltó keretbe az egész magyar nemzetnek és élén a m. kir. honvédségnek a Feltámadásért folytatott két évtizedes hősi erőfeszítését s ennek áldott gyümölcseként Kelet-Magyarország és Erdély egy részének visszatérését az anyaországhoz.

A magyar katonai szakirodalom, a szépirodalom, történetírás és hírlapírás, valamint képzőművészetünk legkiválóbbjai dolgoztak együtt ennek a könyvnek a megalkotásán, azzal a főcéllal hogy egy nem múló emléket állítsanak ezeknek a történelmi eseményeknek, egyúttal pedig hogy szép és érdekes olvasmányt adjanak minden igaz magyar embernek.

A magyar hit, munka, szenvedés és áldozat, a soha meg nem alkuvó kitartás árán elért felszabadulásunk eposza ez a könyv s egyben az eljövendő idők reménységének hirdetője. Olyan könyv ez, amelyet lapozgatva, időtlen idők elmúltával is gyorsabban dobog majd a magyar szíve, ha átgondolja még egyszer annak értelmét, hogy a trianoni bilincs miképp hullott le a magyar nemzetről. Vezetők és névtelen kisemberek milliói megtalálják benne az eredményt, melynek mindnyájan részesei!

Ennek a műnek azonban nemcsak az a rendeltetése, hogy az elmúlt nagy eseményeket rögzítse és beszámoló bizonyosságot adjon az erdélyi ország-részek visszaszerzését előkészítő és végrehajtó teljesítményekről, hanem mind-ezenkívül az is, hogy a jövőbe mutasson.

Balsorsban a megoldandó nagy nemzeti célok önmagukban is sarkalnak, de a kielégültség állapota tétlen elbizakodottságra vezethet. Példa erre

az elmúlt világháborúban győztes Franciaország, amely belső kérdéseinek megoldását, korszerű katonai felkészültségét elhanyagolta s így most összeomlott. Ma a mi mai nemzedékünk valóban átérzi a magyarság történelmi szerepének jelentőségét, megérti, hogy a megszerzés után nemcsak megtartásra, hanem további erős teljesülésre kell törekednie — ami egyébként létünk vagy nemlétünk kérdése — úgy nemzeti és állami életünknek a mindennapi feladatokon túlmenő, állandóan céltudatos és odaadó munkálása elengedhetetlen követelmény minden vonatkozásban.

Ezt a feladatot az immár kibővült terület és népesség minden erejének tervszerű felhasználásával kell folytatnunk. A mai háború után Európa népei bizonyára megújult erővel fognak hozzá — az elmúlt két évtized sorvasztó légköre után — a nagy építómunkához. Nekünk ebben elől kell járnunk, az erőfeszítések és eredmények tekintetében is, hogy viszonylagos fennmaradás helyett tért és hatalmas előnyt nyerjünk, amely fokozatosan helyreállíthatja a múlt csapásainak összezsugorító hatását.

Ez az egyetlen út az új magyar ezredév megalapozásához! Erre akarja a közfigyelmet irányítani a Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának ez az újabb munkája is, melynek megalkotásában nemzeti és katonaeszményünk halhatatlan vezérlőszelleme, Zrínyi Miklós s gróf intelme vezetett bennünket:

„Minekünk magyaroknak nemcsak dicsőségünk, de megmaradásunk is abban van, ha mindnyájan egy szívvel, egy lélekkel segítségül híván Istennek szent nevét, körmösen nyúlunk a magunk dolgához és fáradságunk vigyázunk, tusakodunk a mi életünkért.“

*

E helyütt is hálás köszönetünket nyilvánítjuk mindazoknak a magas intéző tényezőknél, akik jelen munkánk sikeres elvégzésében bennünket megértéssel támogattak, úgyszintén munkatársainknak, akik a mű megalkotásában lelkes odaadással közreműködtek.

Külön kiemeljük dr. vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály főszerkesztő urat, a Magyar Sajtókamara elnökét, aki értékes tanácsaival támogatta a szerkesztés és kiadás munkáját.

Fáradhatatlan buzgalommal Ágocs Géza végezte a szerkesztésbeli részletmunkát, melyben

még Tolnay Lajos főhadnagy és vitéz Gidó Béla segítettek.

A képanyag gyűjtését és sajtó alá rendezését Kern Ferenc százados intézte Nagy Ernő hatékony segítségével.

A külső színes borítólapot Haranghy Jenő, Ő Főméltósága arcképét Boldizsár István festette, a belső előzéklap rajzát Gebhardt Tibor, a díszítő rajzokat pedig Haranghy Jenő, vitéz Pataky Ferenc és Varsányi Ferenc főhadnagy készítették.

A mű nyomdai előállítását a Stádium Sajtóvállalat R.-T. végezte nagy technikai felkészültséggel és a vállalat szakembereinek lelkes támogatásával.

Végül itt említjük meg, hogy a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja — célkitűzéseivel és szelleméhez híven — a mű tiszta hasznából értékes könyvjutalmat ad a honvéd legénységnek és a szegény vitézeknek és történelmi idők emlékéül.

Hisszük, hogy e mű megszerkesztésével és kiadásával is jó munkát végeztünk: egy parányi részét az „önként és önzetlenül“ magunkra vállalt nagyjelentőségű és tiszta célú Zrínyi-munkának.

A VITÉZI REND ZRÍNYI CSOPORTJÁNAK
KÖZPONTI VEZETŐSÉGE.

Erdély földje, népe

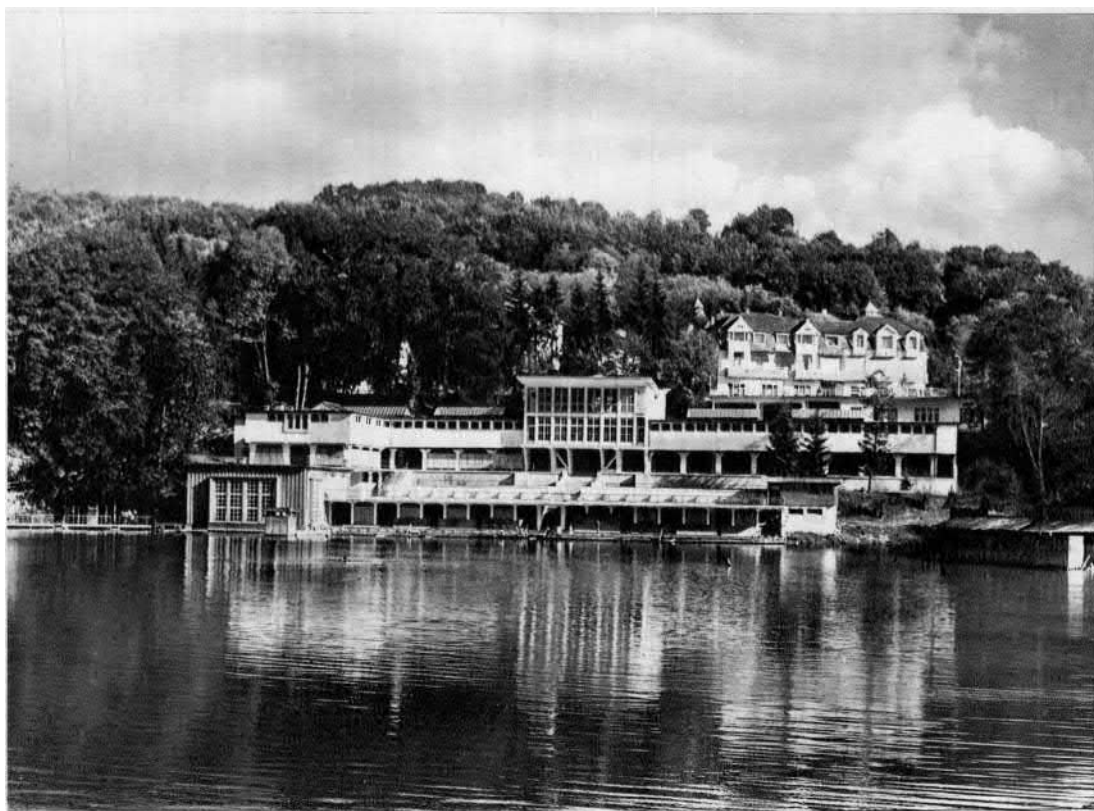
Mátyás király szobra Kolozsvárott.

Horthy Miklós-csúcs 2305 m. (Máramaros vármegye, Radnai havasok.)

Békás-szoros. (Csík vármegye, Gyergyói havasok.) Szovátai sóhegyek. (Maros-Torda vármegye.)

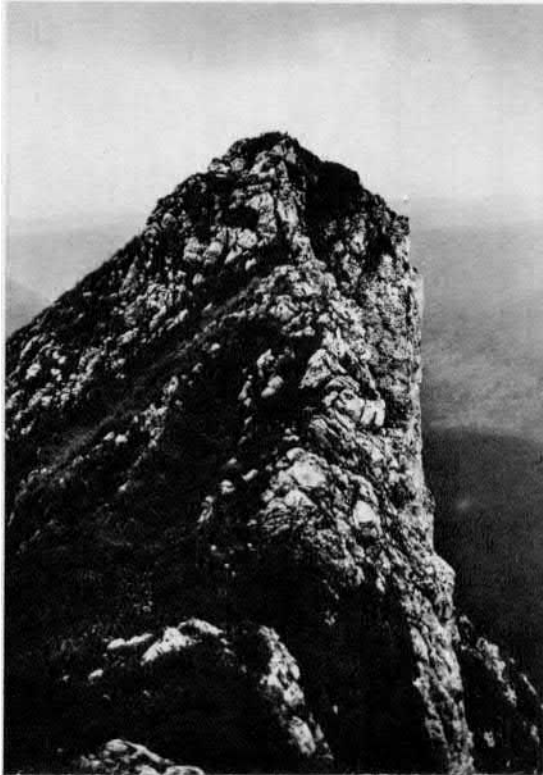
Szováta, sóstó. (Maros-Torda vármegye.)

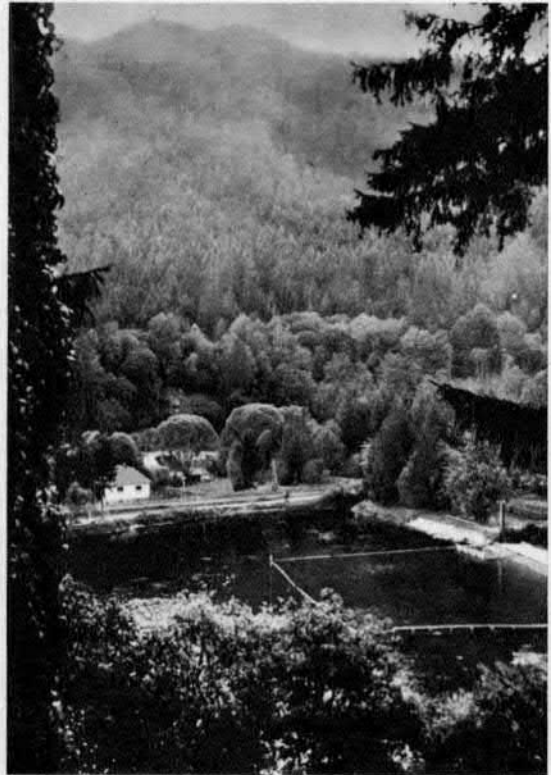
A borszéki jégbarlang bejárata. (Csík vármegye, Gyergyói havasok.)

A Gyilkos-tó. (Csík vármegye, Gyergyói havasok.)

Nagyhagymás. (Csík vármegye, Gyergyói havasok.)

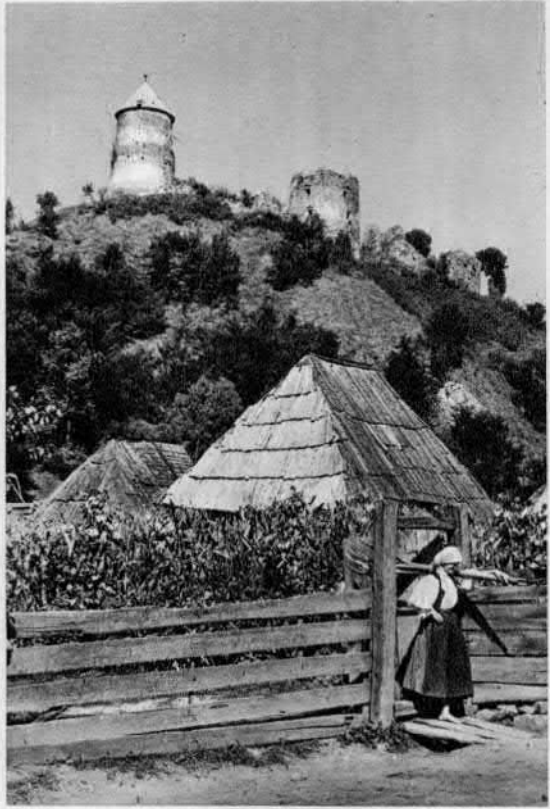
A tusnádi tó. (Csík vármegye.)

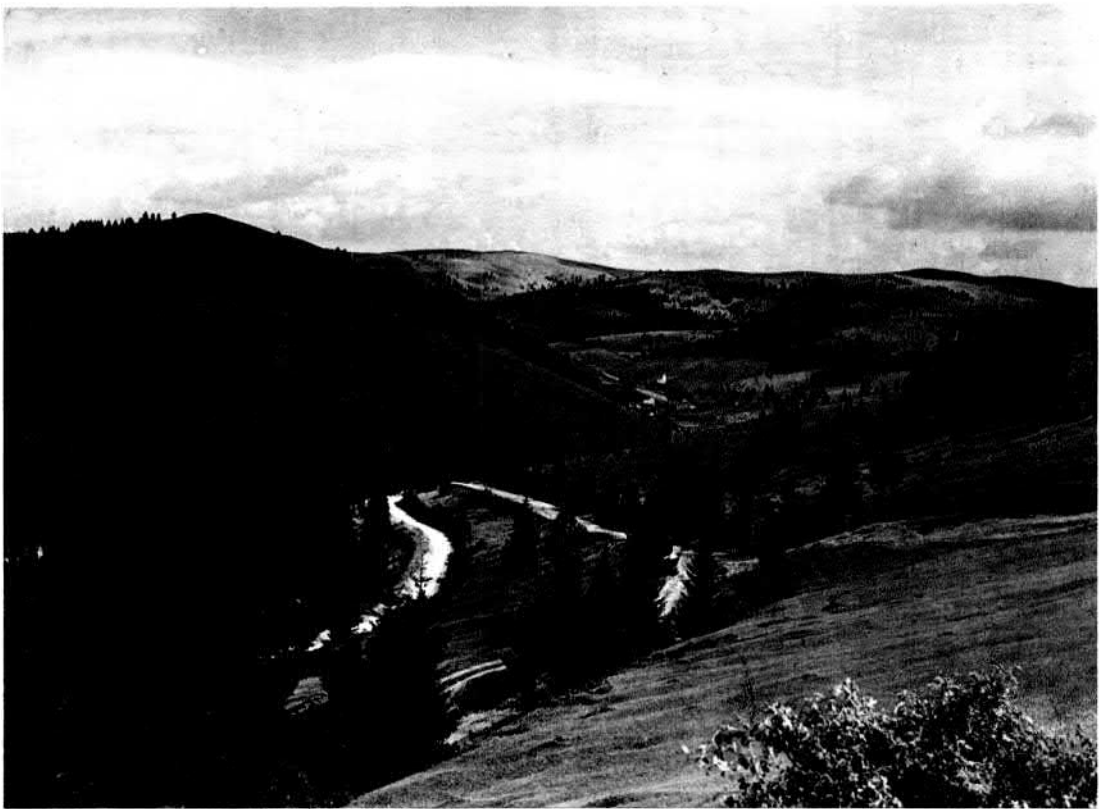
A Szent Anna-tó. (Csík vármegye, Bodoki hegység.)

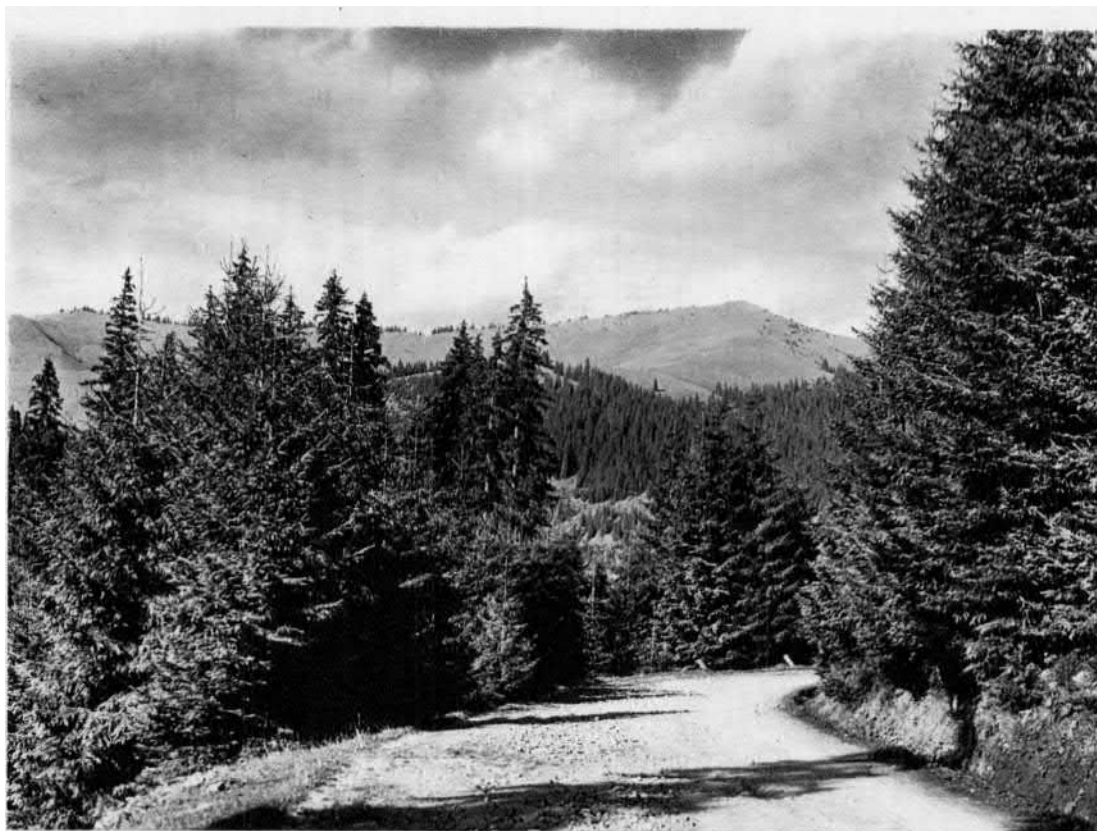
Harangláb Gyimesbükkön. (Csík vármegye.)

Sebes-vára. (Bihar vármegye.)

Hosszúhavas 1557 m. (Csík vármegye.)

Fenyvesek között.

Óradna bányabejárat. (Beszterce-Naszód vármegye.)

ERDÉLY FÖLDJE ÉS NÉPE

Írta: DR. CHOLNOKY JENŐ

Mint valami fellelégvár, úgy alakult ki Erdély Európa művelt népektől lakott területének keleti szögletében. Az egész magyar-medence ezt a helyzetet foglalja el, de ennek a medencének tartozéka Erdély, a legkeletibb fellelégvár. Ha a föld nem volna gömbölyű s a levegő teljesen átlátszó volna, akkor a Keleti-Kárpátok csúcsairól, a Csilányosról, vagy a Lakócáról elláthatnánk egészen Ázsia belső hegyóriásaira. Láthatnánk a Pamir 7000 méter fölé emelkedő havas csúcsait, a Hindukus és a Ticusan óriásait, mert nincsen közben semmi, ami a kilátást akadályozná. Csak a Kaspi-tó akadályozza némileg a közlekedést a Turáni-alföld és Európa művelt országai közt.

Ezen a határtalan síkságon hömpölygött Európa felé a temérdek pusztító néparadat. Ezen özönlöttek be a gót-germán népek, hogy tönkretegyék a Római birodalmat s az ókor fényes műveltségét a középkor sötétségébe taszítsák. Ezen özönlöttek be a húnok, az avarok, a magyarok, később a mongolok, majd sok tatár népség. Eltűntek, elpusztultak mind, csak a magyarok maradtak meg, mert ezek nem pusztítani, nem hódítani akartak, hanem hazát kerestek, ahol letelepülhetnek és békében élve, fejleszthetik tovább a maguk magas műveltségét. A magyarokat kényszerítették erre, a többit a hódításvágy vezette s ezért pusztító veszedelmet jelentett megjelenésük.

Európa hegy- és vízrajzi térképén, ha nincsenek rajta a politikai határok, nagyszerűen lehet látni az Erdélyi-medencének ezt a végvárszerű elhelyezkedését. Valóban, a földrajzi tények jelölték ki Erdélynek azt a hivatását, hogy védelmezze az európai műveltséget az ázsiai puszták barbarizmusa ellen. Ezt a szerepét felismerte már Szent István királyunk is, minden idők egyik legnagyobb lángelméje s leghivatottabb uralkodója, azért rendelte el a keleti végen a határország intézményét s a határőrök a székelyek voltak. Lehetetlenség lett volna feladatukat teljesíteni, ha a természet nem rendezte volna be Erdélyt valóban úgy, mint valami fellelégvárat.

Erdély hatalmas hegyekkel körülvett igazi medence. A legszebb ilyenmű földrajzi képződmény talán az egész föld kerekiségén. Keleten a Keleti-Kárpátok, délen a Déli-Kárpátok, nyugaton széles, nagyterületű, de nem nagyon magas hegyek határolják. Nyugati elhatárolása a leghézagosabb s

ennek nagy történelmi jelentősége van. A hegykoszorú egészen bezáródik s körülfogja a medence halomvidékét.

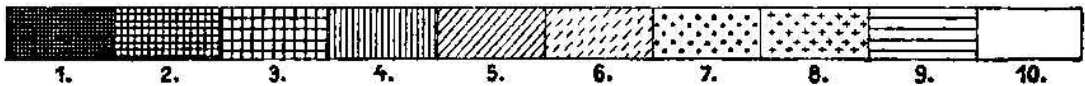
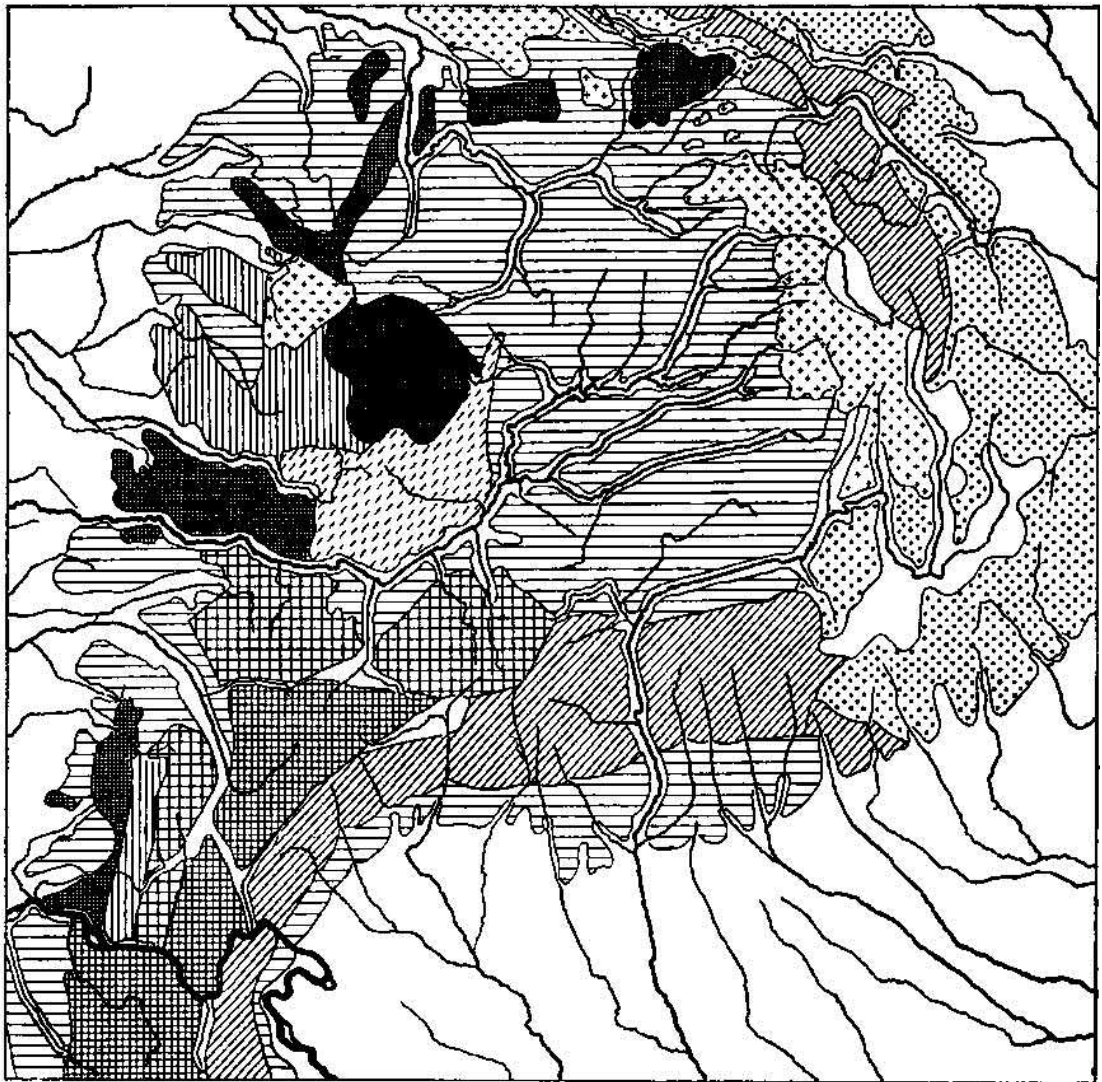
A körülzáró hegységek közül a legmagasabb és legszorosabban összefüggő a Déli-Kárpátok vonulata. Ez a hatalmas, geológiai értelemben véve fiatalkori lánchegység a Törösvári-hágónál kezdődik s az Aldunáig (Vaskapu) nevezzük Déli-Kárpátoknak, bár szerkezeti folytatása a Balkán-hegylánchoz tartozó Miocén-plauma. A Déli-Kárpátok nagyrésze 2000 méternél magasabb, igen nehezen járható, sziklás hegygerinc. Csak két szoros völgy visz keresztül rajta, az egyik a Vöröstoronyi-szoros, a másik a Zsil szurdokvölgye Petrozsény alatt. A hegység egyes részei: a Fogarasi-, Szebeni-havasok és a Vulkán-hegység. Akit igazán érdekel Erdély földrajzi szerkezete, az bizony jól teszi, ha kissé belemélyed a térkép szemléletébe. (1. ábra és színes térkép.) Különösen gazdasági és katonai szempontból nagyon fontos ismernünk a hegyvidékek szerkezetét, még a hegyeket felépítő kőzetet is, mert például egészen más felszíne van az olyan fennsíknak, vagy tökéletlen fennsíknak, amely kristályos kőzetekből van, mint a mészkőfennsíknak. A homokkő-hegyeknek egészen más tájképi jellege van, mint azoknak, amelyek gránitból, vagy a gránit-hoz hasonló tömeges kőzetből vannak. Milyen óriási különbség van pl. a Kárpátalja homokkő-hegyek közé befoglalt völgyei, hegylejtői, meg például a Hegyes- és Solymosi-hegység lejtői közt, hisz ezen vannak a világhírű ménesgyoroki szőlők. (Maros mellett, Aradtól nyugatra.)

A Déli-Kárpátok vonulata kristályos kőzetekből van, tehát nagyszerű erdőtalaj képződik a lejtőkön. A hegység a jégkorszakban eljegesedett volt, ezért 1700 méteren felül éppen úgy, mint a Magas-Tátrában, itt is tengerszemekkel ékes, jégkorszaki teknővölgyek vannak a hegység legmagasabb részeiben, olyanok, mint a Tátrában a nagy tarpataki- vagy kistarpataki-, a felkai-, a poprádi-teknővölgyek. Tudjuk, hogy ezeket mindig jobbról, balról és a végükön is függőleges sziklafalak határolják s ezeken rendkívül nehéz felmászni. Rendesen csak a leggyakorlottabb sziklamászók tudnak az ilyen völgyekből kikapaszkodni, hacsak a havasi pásztorok nem készítettek valami kis ösvényt, de ez itt, a Déli-Kárpátokban, a legnagyobb ritkaság. A Fogarasi-havasok gerincén átmászni nagy és nehéz feladat! A Szebeni-havasok már valamivel könnyebben járhatók.

A Vulkán-hegységen hajdan kocsival járható út vezetett át akkor, amikor még a Zsil szurdokvölgye járhatatlan sziklahasadék volt. A kiegyezés után a magyar kormány nagy költséggel sziklába vágott, pompás utat építtetett a szoroson végig s így a hegygerincen átvivő, 1600 m magas, úgynevezett Vulkán-hágó fölöslegessé vált.

Erdély tehát dél felé hermetikusan lezárt, ha a két szoros völgyét erővel elzárjuk.

A Déli-Kárpátokhoz csatlakozik az úgynevezett Bányási-hegyvidék. (Szörényi havasok.) Ennek legmagasabb darabja a pompás Retyezát, 2484 m. A többi alacsonyabb, széles hátság, úgynevezett „fölemelt tönk“. Ez annyit jelent, hogy az illető hegy hajdan igen magas volt, de aztán lepusztult a ten-

1. ábra: Erdély földtani szerkezete.

Jelmagyarázat:

1. Igen régi kőzetekből álló fölemelt hegytöncök.
2. Régi, változatosabb kőzetekből fölepült hegytöncök a Bánsági-hegyvidéken.
3. Fiatalabb, de elváltozott kőzetekből fölepült hegytöncök szintén a Bánsági- hegyvidéken.
4. Üledékes kőzetekkel, leginkább mészkővel takart hegytöncök.
5. Fiatal, erősen összegyűrt lánchegységek kristályos kőzetekből.
6. *Az Erdélyi-érchegység mészkőszirtes homokkő-hegysége, sok vulkáni kőzettel.*
7. Kárpáti homokkő-hegyek.
8. Kialudt vulkánok.
9. Puha agyag- és homokrétegek dombvidéke.
10. Folyók árterei, medencék töltelékei, alföldek, stb.

ger szintjéig s tökéletlen síkság lett belőle. Ez a tönk azonban megint kiemelkedett s olyan hegység lett belőle, melynek lejtői ugyan meredek, de a teteje hullámos, egyenetlen fennsík, úgynevezett tökéletlen síkság. Ilyen különösen a Kudzsiri-havasok (Ruszka-havas). Óriási kiterjedésű, nagyon egyhangú, 1000—1500 méter magas hegyhátak ezek s néptelenek. Az ilyen hegyek tetején havasi pásztorkodás folyik ott, ahol forrásokból, vagy patakokból meg lehet itatni az állatokat. Sajnos, a széles hegyhátak igen nagy része a vízhiány miatt állattenyésztésre nem alkalmas. Erdő nem fedi be őket mindenütt, mert sok helyet kell hagyni kaszálóknak.

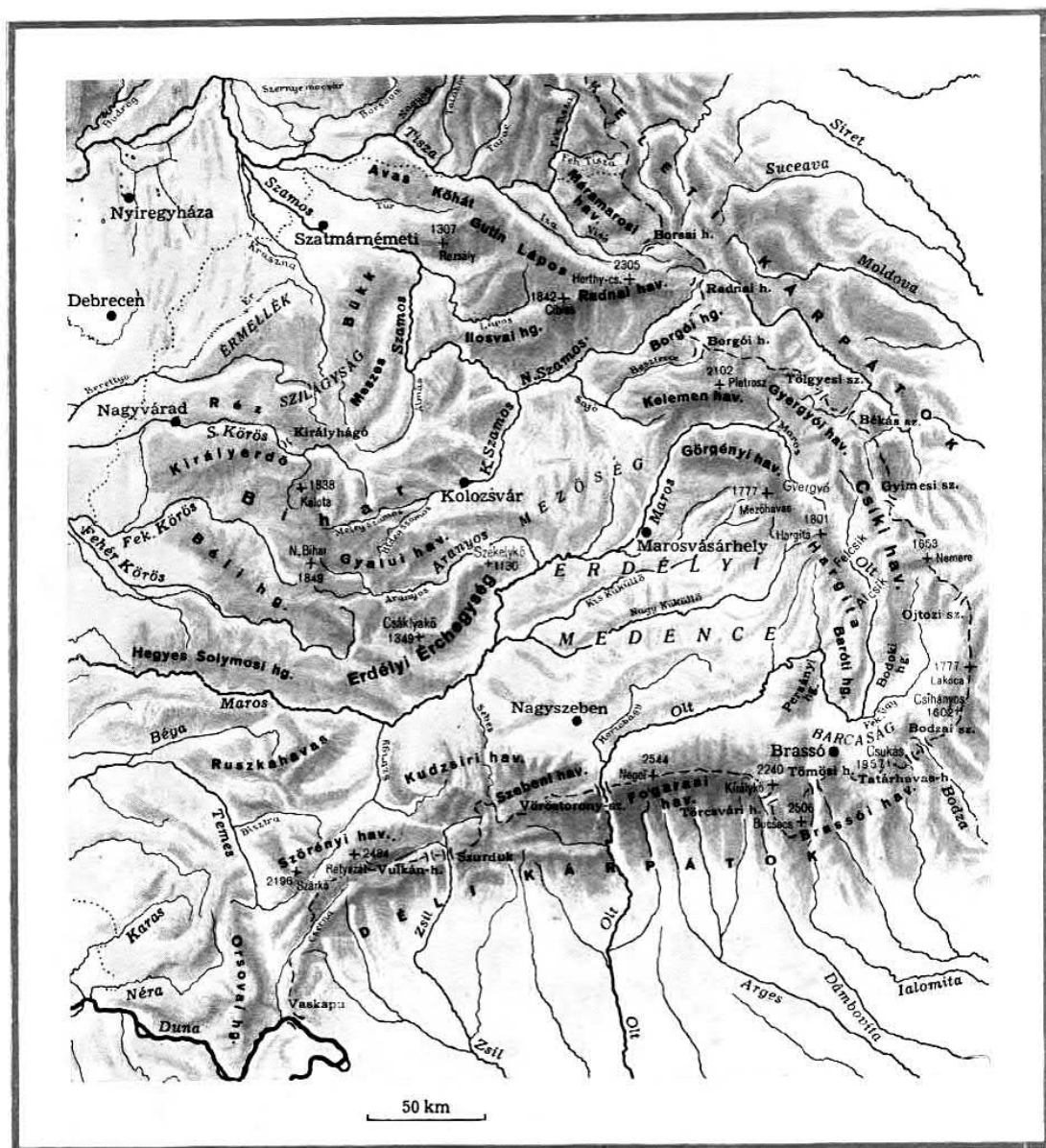
A Bánsági-hegyvidék többi része — mint a krassószőrényi Érchegység — már nem tartozik Erdélyhez.

A Keleti-Kárpátok nem olyan egyszerű felépítésűek, mint a Déli-Kárpátok. Ezeknek három övezetét kell megkülönböztetnünk. A főlánc a Gyergyói-havasok hatalmas kristályos tömege. Ennek gránitféle kőzetei közé tartozik a gyönyörű, ditroit nevű színeit, Ditró mellett. Ha ez a hegy külföldön volna, a gyönyörű, élénk-kék színű kristályoktól csillogó kőzet már az egész világon elterjedt volna, mint a legcsodálatosabb szépségű díszkő. Mi nem értékesítettük eddig.

A második övezet a legfőbb. Ez a nagyszerű homokkő-övezet, a Kárpátok egész hosszának legjelentékenyebb, fő övezete. Már a Wiener-Waldban elkezdődik s a Morvamezőn át széles, alacsony dombvidék alakjában húzódik át az Északnyugati-Kárpátokhoz s az ország határán végigvonulva, északkeleten, az Erdős-Kárpátokban és a Máramavosi-havasokban éri el legszélesebben kifejlődését, de innen is tovább nyomul s a Keleti-Kárpátoknak is jellemző, legszélesebb övezete lesz.

A homokkő hegyek nem magasak. Ezek is széles, lapos, fölemelkedett tönkök, úgyhogy nagyon egyhangúaknak mondhatók. Mivel a homokkő málladáka igen rossz termőföld, azért ezek a hegyek nagyon néptelenek s majdnem egészen betakarja őket a rengeteg fenyveserdő. Hazánk keleti határa a homokkőövezetnek legmagasabb gerincén húzódik végig. A fő vízválasztó nem ez a gerinc, hanem a Gyergyói-havasok széles háta. De ahol a Gyergyói-havasokban eredő Tölgyes-, Békás- és Gyimes-patakok áttörik a homokkő-övezet legmagasabb gerincét, ott rendszeren hatalmas mészkő-szirtek díszítik a homokkőhegyek egyhangú lejtőit s ezek közt gyönyörű szurdokokban keresik az utat a patakok. Különösen a Békás mészkőszakadéka nagyszerű. Ilyen helyen megakadt a közlekedés a patakok felső és alsó völgye közt, mert még gyalogút sem vezetett át. A patakok felső völgyében székelyek, a szoros alatt levő völgyekben a befogadott oláhok települtek le. A szorosoknál lehetett Erdélyt legkönnyebben védelmezni. Valóban, a szorosokban több helyen lehet régi várak omladékait látni.

A homokkő-övezet a Gyergyói-havasok déli végén túl felbomladozik s gyönyörű kis medencék vannak a szétágazó és részben elsüllyedt láncok közt. Négy láncra látszik bomlani: a Persányi-, Baróti-, Bodoki-hegységre és a határláncre. De a két középső eltörött, egy darabjuk besüllyedt s helyet

Erdély hegy- és vízrajza.

adott a Barcasági- és a Háromszéki-medencéknek. Ezekről a medencéktől délre megint egybeforrt a homokkővonulat s itt emelkednek a gyönyörű, Brassó-vidéki hegyek: a Királykő 2240 m, a Bucsecs 2506 m és a Csukás 1957 m, aztán meg a határláncon a Csilányos 1602 m, meg a Lakóca 1777 m. Azért olyan mesés szépek ezek a hegyek, mert a homokkőbe itt hatalmas mészkőtömegek és sziklatömegek ágyazódtak bele. Így a Királykő-mészkőszirt, a Bucsecs meg a Csukás látványos sziklatömege. Ez nem más, mint igen keményen összecementeződött kavics. Nagyon ellenálló, kemény kőzet, azért szép, merész formákban magasodik föl a homokkőhegyek szelidebb formái fölé. Mészkőből van a brassói Cenk is, azért olyan meredek az oldala.

A Keleti-Kárpátok harmadik övezete a kialudt tűzhányók sorozata. Ez kezdődik a Kelemen-havasokkal, folytatódik a Görgényi-havasokban, majd a Hargita-sorozatban. Az utolsó tűzhányó a Tusnád fölött, az Olt balpartján emelkedő Csornád, ennek — még elég épen meglévő — ^kráterében van a Szent Anna-tó. Mielőtt ez a vulkánosorozat kitört volna, a folyók a Keleti-Kárpátokról egyenesen futottak le az Erdélyi-medence felé. De a vulkánok elrekesztették az utat s most a Maros észak felé kénytelen nagyot kerülni, hogy kijuthasson az Erdélyi-medencébe. A vulkáni övezet három kis medencét kerít el az Erdélyi-medencétől ezek a Gyergyói-, Felcsíki- és Alcsíki-medencék. A Gyergyói a legmagasabb, ennek feneke 800 méter magasan van a tenger szintje fölött, a másik kettő alacsonyabb, 5—600, illetőleg 400 méter magasak. Nagy magasságuk miatt a földművelés már nem sok eredménnyel jár, a lakosságnak mással is kell foglalkoznia. Magas a Háromszéki-medence is, azért ott sem élhetne meg a lakosság tisztán a földművelésből. A kis medencék valóságos fellegvárak s igen alkalmasak arra, hogy az ország keleti határainak védelmére berendezkedjenek.

A kis medencékben aránylag sűrű lakosság él, de kelet felé a Gyergyói-havasok és az ország határán, meg azon kívül elnyúló homokkő-hegységek széles, nagyon néptelen övezettel elválasztják őket Moldova síkságának népeitől.

Erdélyt észak felé a Radnai-havasok, meg a Lápos-hegység határolják. A Radnai-havasok a Magas-Tátrához hasonló, magában álló hegy tömeg s mivel 2300 m fölé emelkedik, tehát messze felnyúlik az erdőhatár fölé. A jégkorszakban elég tekintélyes nagyságú jégárak zúdultak le róla. Szép jégkorszaki teknővölgyek teszik meredekké a legmagasabb részeket s a teknővölgyekben tengerszemek csillognak. Különösen szép a két Lála-tó. A hegység legkeletibb nagyszerű csúcsa az Unőkő (2280 m), de ennél magasabb a hegység fő csúcsa, amelyet most nevezett el a Földrajzi Társaság Fíorthy-csúcsnak (2305 m). Erre a Magyar Turista Egyesület nagy menedékházat s vele összeköttetésben a Magyar Meteorológiai Társaság nagy, tudományos megfigyelő-állomást épített.

A Radnai-havasoktól elkülönül a nem nagy magasságra kiemelkedett Lápos-hegység tönkje. Az Erdélyi-medencét kitöltő harmadkori rétegek erre

felterjednek, egy részét elfedik s ezek a magasra kiemelkedett rétegek széles magaslatát Ilosvai-hegységnek szokás nevezni, de ez nem helyes. Ezen a magas felszínen magában áll a rendkívül szabályos alakú, magányosan álló hegypiramis, az 1842 m magas Cibles. Kialudt vulkán, a fiatal vulkánokat jellemző kúpalakkal. Olyan, mint a japániak szent hegye, a Fuzsijama, de ez a japáni óriás több, mint kétszer olyan magas (3778 m). Mégis, a Cibles is megérdemelné, hogy magyar nevet adjunk neki és hogy turista-központtá avassuk, mert eddig elhanyagoltuk, holott Hazánk egyik legnagyobb ékessége.

A Láposban és tőle nyugatra már nagyon lealacsonyodik Erdély északi határa s a Szamos széles medencével nyit utat rajta keresztül. A Szamos itt a Zsibói-medencét tágította ki s a jelentéktelen Cikói-szorulaton át kijut abba a kis medencébe, amelyet Kővár-vidéknek nevezünk s a mai közigazgatás szerint Szatmár-vármegyének délkeleti kiöblösödése. Ez a medence valóban elkülönül az Erdélyi-medencétől is, meg az Alföldtől is úgy, hogy hol Erdélyhez, hol az Alföldhöz tartozott s mindig külön közigazgatás alatt állott.

A Szamos nyílásától nyugatra a szelíd Szilágysági dombvidék, és alacsony hegyvidék következik. Ennek déli határa a Sebes-Körös völgye.

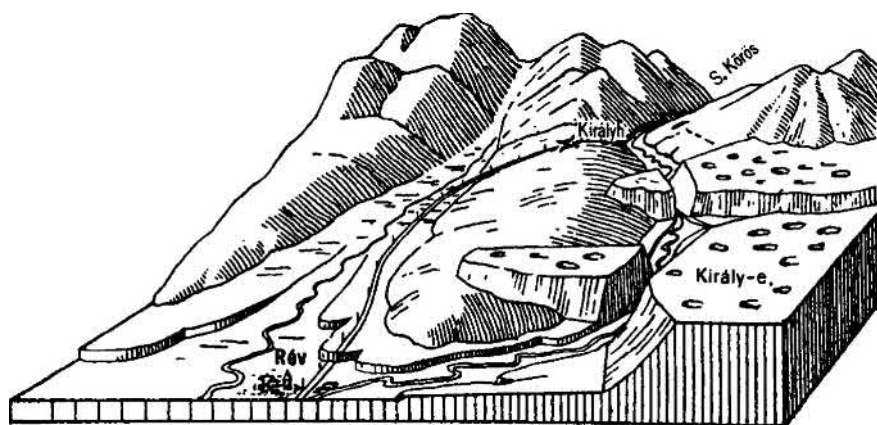
A Sebes-Körös és a Maros közt van az a széles hegyvidék, amelynek eddig nem volt összefoglaló neve. Nem itt a helye, hogy beigazoljuk, miszerint leghelyesebb volna Kalota-hegyvidéknek nevezni. Fő részei: a Kalota-hegység (1838 m), aztán a Gyalui-havasok, a Bihar, a Királyerdő, a Béli-hegység és legdélen az Erdélyi-Érchegység. Ezt az utóbbit két részre kell bontanunk. A nyugati darabja a Hegyes-Solymosi hegység, a keleti tulajdonképpen az igazi Erdélyi-Érchegység. A kettő lényegesen különbözik egymástól.

Mindezek a hegyek nagyon széleshátú, nem nagy magasságú, felemelt tönkök. Legmagasabb a Bihar, ennek legmagasabb pontja csak 1849 m magas. A Gyalui-havasok kristályos kőzetekből felépített, 1200—1400 m magas fölemelt tönk, felszíne rendkívül egyhangú. Aki a Hideg-vagy a Meleg-Szamos völgyéből a völgy meredek lejtőjén felkapaszkodik a hegytetőre, csalódottan fog körültekinteni.

Azt várta, hogy magas, sziklás hegycsúcsokra, hatalmas hegygerincek csipkés ormaira fog kilátást élvezni. Dehogy! Végtelennek látszó, hullámos fensíkon van, nagyrészt kaszálók borítják csak helyenkint vannak erdők. Messze-messze nyugaton kéklík a Bihar 1800 m magas tetője, mint egyhangú, egyenes tetejű színfal. A Bihar is ilyen, azzal a különbséggel, hogy ennek a tetejét mészkőrétegek borítják, tehát sokkal változatosabb felszín keletkezik. Temérdek a barlang és igen festői beszakadt barlangi eredetű völgyek szabdalják. Milyen nagyszerű például a Meleg-Szamos legfelső völgye, a gyönyörű Szamos-bazár (Czárán Gyula, az áldozatkész, vakmerő erdélyi turista nevezte el így).

Mészkő-fensík a Királyerdő és a Béli-hegység is. A Királyerdő északi nyúlványain vág keresztül a Sebes-Körös a gyönyörű révi szakadékvölgygel. Ez a barlangi eredetű szakadékvölgy régebben járhatatlan volt, csak gyalog-

ösvény vitt rajta végig. Ezért az országút kikerülte, felkanyarodott a hegyekre s úgy ereszkedett le megint a Sebes-Körös völgyébe (2. ábra). Ez a különben jelentéktelen hágó csak a szoros sziklaskadékokat kerüli, mégis nevezetes lett. Királyhágónak nevezik s itt jelölték ki Erdély határát, ezért beszéltek Királyhágón innen és túl fekvő országrészekről. Ennek az volt az oka, hogy addig, amíg az út nem kezd felkapaszzkodni a hágóra, addig alföldi tájaképek környezik: szántóföldek, virágos útszéli árkok, pipacs, búzavirág, szarkaláb és a fejünk felett énekel a pacsirta. A hágón túl belekerülünk a Sebes-Körös szűk völgyébe. Zúgva rohan le a folyó sziklamedrében, a lejtőkön szomorú, sűrű fenyvesek s az eredetileg kalotaszegi magyarság itt állattenyésztéssel és erdőtelepítéssel foglalkozik. Az egész földrajzi együttes tehát lényegesen különbözik a hágón innen és a hágón túl.

2. ábra: A Királyhágó és a Sebes-Körös völgye.

Az Erdélyi-Érchegység mészkőszirtekkel ékes homokkő-hegység. Nagyszerű mészkőszirt például a torockói Székelykő (1130 m), aztán a Csáklykő (1349 m). A patakok gyakran törnek keresztül ilyen mészkőszirteken pompás hasadékokkal. Ilyen a nagyenyedi Kőköz, a felsőgáldi völgy, de különösen a Torda-hasadék és a Turi-hasadék. Ez a két utóbbi a hegységnek egészen elvékonyodó, északi nyúlványán vág keresztül. A Torda-hasadék kétségtelenül barlangi eredetű, de a Turi-hasadék rendes völgy.

Az Erdélyi-Érchegység nyugati részét régi vulkáni kőzetek takarják be s ezekben található az aranyércek. Tudjuk, hogy ezeket már a rómaiak idejében bányászták.

Az így megismert hegykoszorú övezi körül az Erdélyi-medencét. Ez a geológiai újkor egész folyamán végig tengerrel volt borított s csak az úgynevezett pliocén korszakban került szárazra. A miocén kori tengerből vastag agygrétegek rakódtak le s ezek közt rakódott le a kősó is, az Erdélyi-medence egyik legértékesebb ásványi kincse. A kősó valószínűleg egyenletesen helyezkedett el a rétegek közt, de a medence közepén legmélyebben feküdtek a kősórétegek, tehát itt terhelte őket a legvastagabb agyaglerakódás. Ennek nyomása elől a só kitér, mint ahogy a krém kitódul a torta egyes lapjai közül, mert a kősó lassú nyomás hatására idomul, mint a glecs-

cserjég. Ezért ma a kősórétegeket erősen összegyűrve, mindenütt a medence szélén találjuk meg, egészen kinn a földfelszínen, vagy egészen közel hozzá. Ilyenek a parajdi Sóhegy, a szovátai sósziklák és sódolinák, aztán Désakna, Kolozs, Torda, Marosújvár és Vízakna sótömbjei. A szovátai sóhegy dolináiban megáll a víz. Legnagyobb köztük a Medve- vagy Illyés-tó. Ennek partján nevezetes fürdőhely van, mert a sóstó vize erősen fel szokott melegedni. A sűrű sóoldatra ugyanis kis édesvízű patakocská édes vize ráfolyik és szétterjed rajta, mint az olaj. A napsugaraktól fölmelegedett sós víz nem tud fölemelkedni a felszínre, hogy melegét megint besugározza és a levegőbe vezesse, ezért a napsugarakkal odajutott meleg raktározódik a sóban. Erős napsütés idején, ha nem háborgatják a vizet, fölmelegszik 70 Celsius fokra is. Ez a meleg víz a felszín alatt mintegy egy méter magasságban érezhető s néhány méter mélységig terjed le. A mély tó fenekén a víz hideg.

A kősóbányászat már a kőkorszakban élénk volt, erre pontos leletek mutatnak, de nagy arányban csak a bronzkorszakban fejlődött ki.

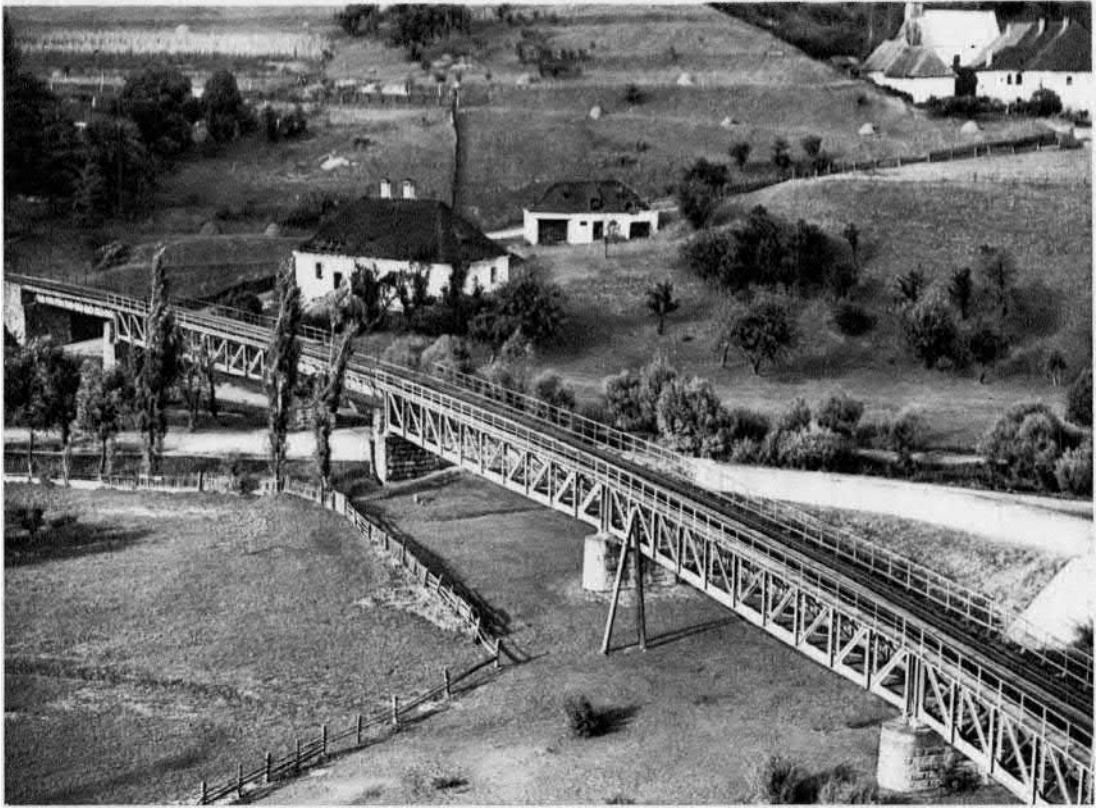
A medence rétegeinek második kincse a földgáz. Ennek előbukkanása régen ismeretes volt, hisz Báznán égett az „örökláng“, a sármási Bolygóréten is előtört, néha kigyulladt s akkor lidéretűznek nézték a mocsaras réten. Ma már a kissármási gázkút igen nagy tömegű gázt szolgáltat s ezzel látják el Torda közvilágítását és néhány nagy gyár szükségletét.

Másfelé is vannak már gázkutak, de tudtommal a gáz felhasználása még nagyon kezdetleges állapotban van.

A medence rétegei tehát túlnyomóan agyagrétegek. Ezért a folyóvölgyek lejtői lankásak, a formák enyhék. Az eredeti felszín nagy darabjai még elég épen megvannak úgy, hogy sok helyen fennsíkszerű tetők vannak a folyók között. Mivel Erdélyben kevés az eső, télen kevés a hó, ezért az ilyen fennsík-részletek meglehetősen szárazak és még legeltetésre sem nagyon alkalmasak, mert nincs víz, nem lehet az állatokat megitatni.

A hegylejtők nehezen használhatók, mert az agyagos rétegek közt folytonos a „suvadás“. Suvadásnak nevezzük a hegyoldal lecsúszását. Mivel az agyagrétegek tetején mindig néhány méter vastag kemény homokkő-réteg van, a lesvadt hegyoldal hepe-hupás térszínén ennek a kemény homokkőnek darabjai meredek halmok alakjában kiemelkednek. Olyanok, mint valami történelem előtti időből származó halmok. Ezeket „hupa“ néven nevezzük a tudományban. Erdélyben mindennapos jelenségek. (3. ábra.)

A sok suvadás miatt csak úgy lehet a lejtőkön földművelést állandósítani, ha a lejtőket lépcsőzzük, függőkerteket alakítunk. Kolozsvártól északra körülbelül 100 km- terület van, amelyen nem lehet földet művelni, nem lehet építeni, nem lehet még kutat sem ásni, mert állandóan suvad le minden, a kutak elferdülnek és összeomlanak, a házak szépen lefeküsznek, a fölszántott földeket egyik szép reggelen fél kilométerrel lejjebb, összetorlódva találják meg a gazdák. Ezt a területet Szénafűnek nevezik, mert csak kaszálónak lehet használni.

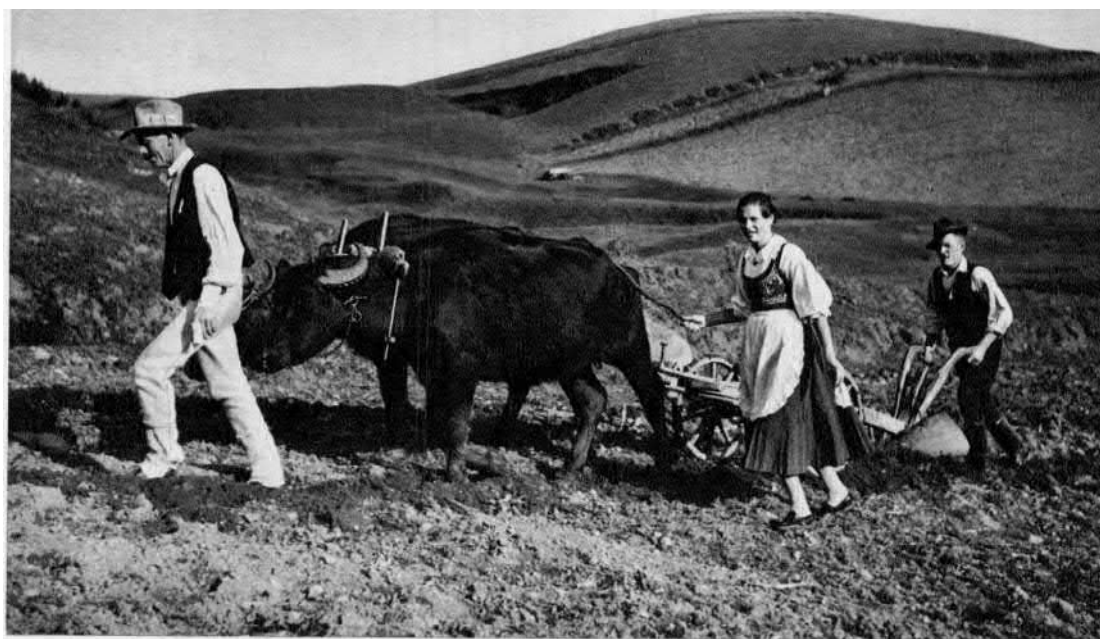
A gyimesi ezeréves határ. (Csík vármegye.)

Békás-szoros. (Csík vármegye.)

Székely lányok, legények a Ház előtt.

Szántás a hegyoldalban.

Nyáj a Hargitán. (Udvarhely vármegye.)

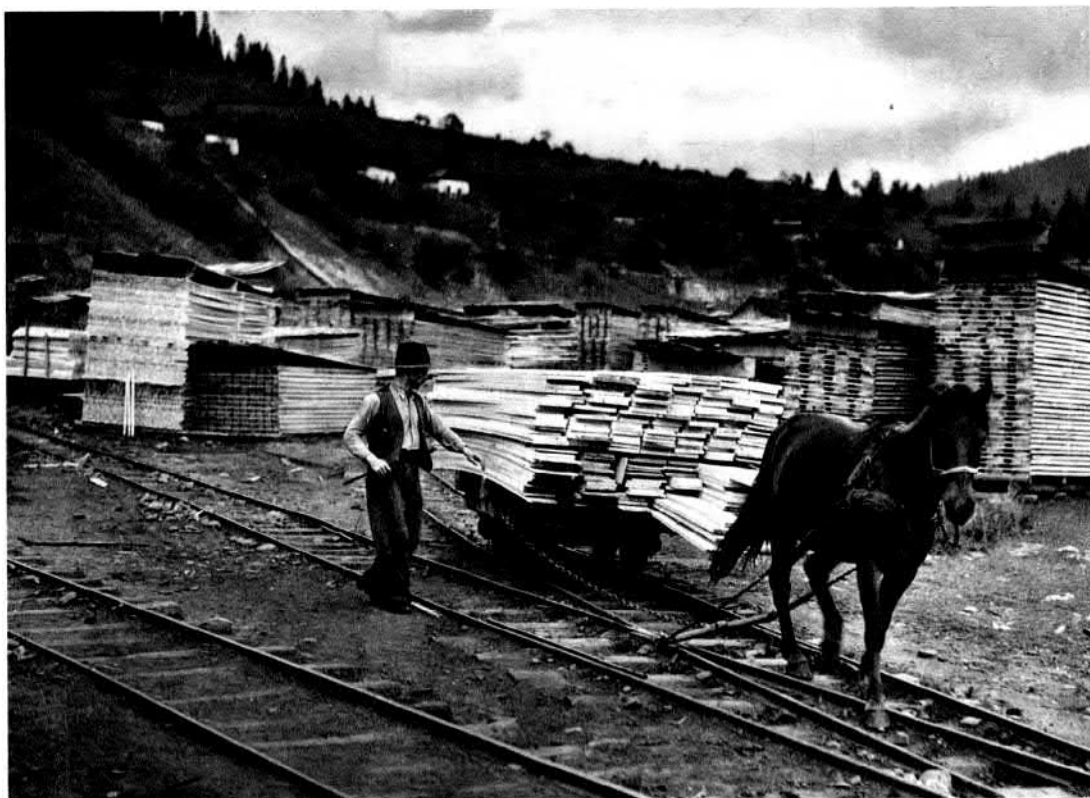
Halászat a Marosban.

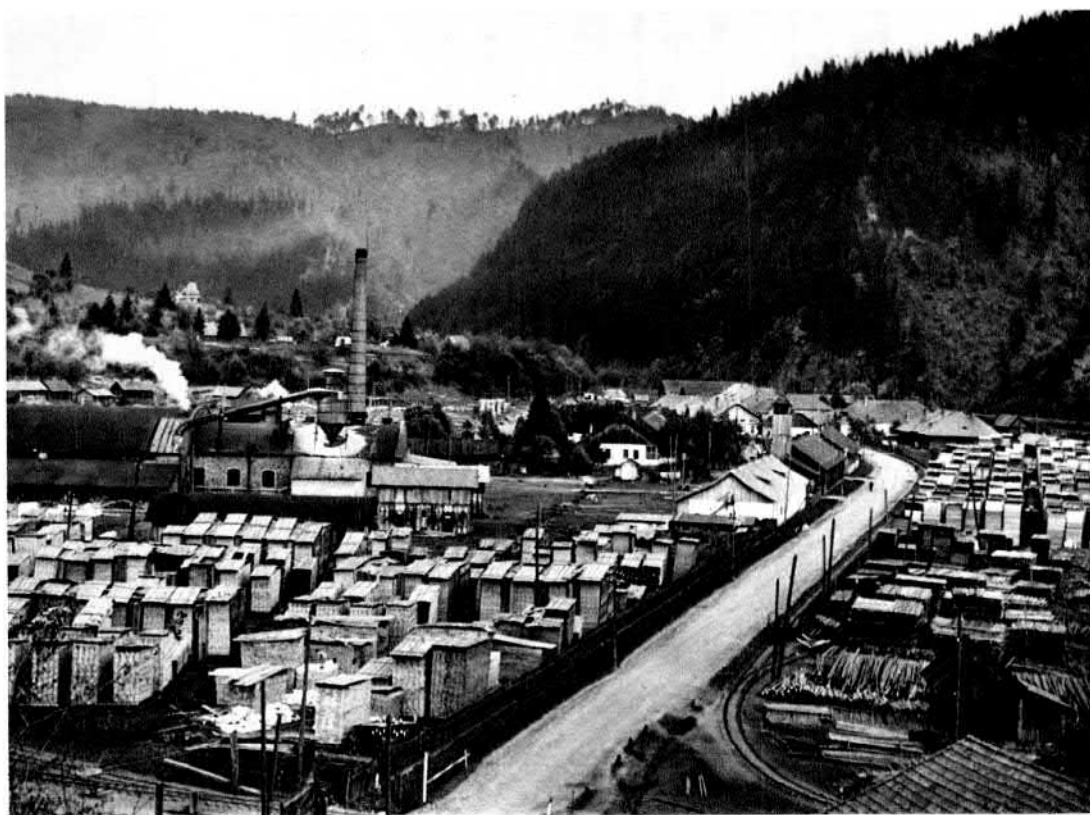
Fatermelés, Marosvölgye.

Vasútvonal Óradnánál. (Beszterce-Naszód vármegye.)

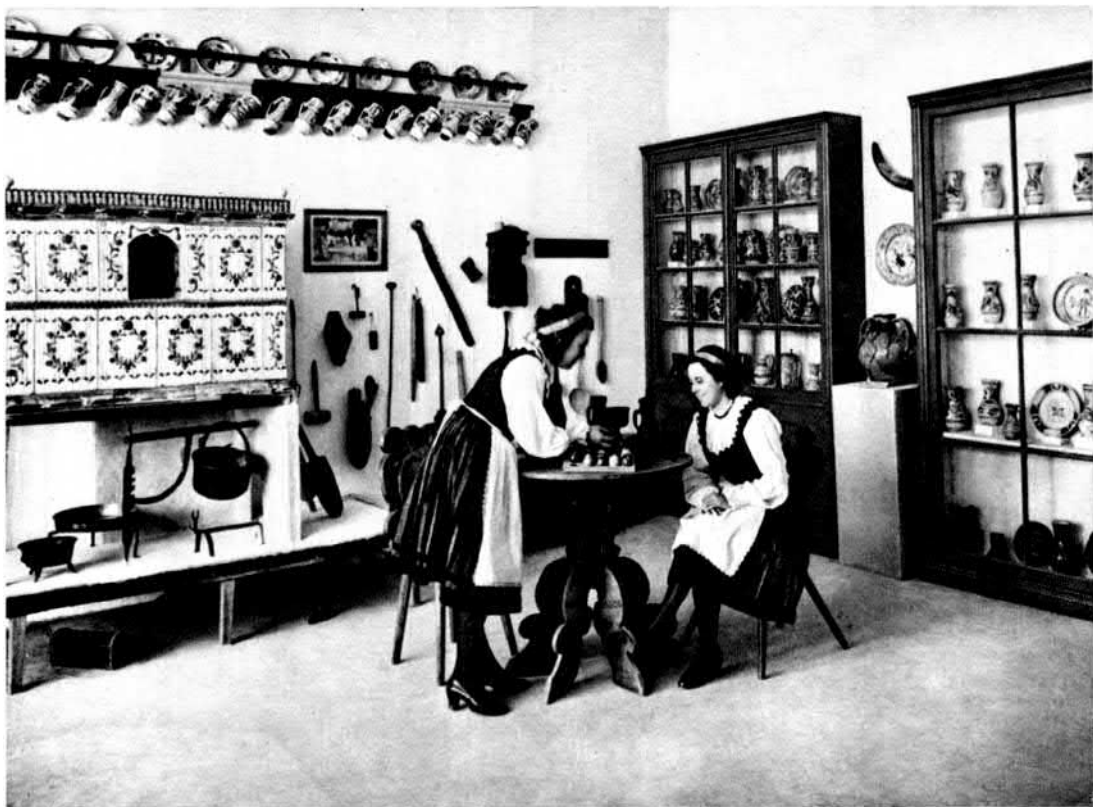
Szállítják az erdélyi deszkát.

Fatelep Palotailván.

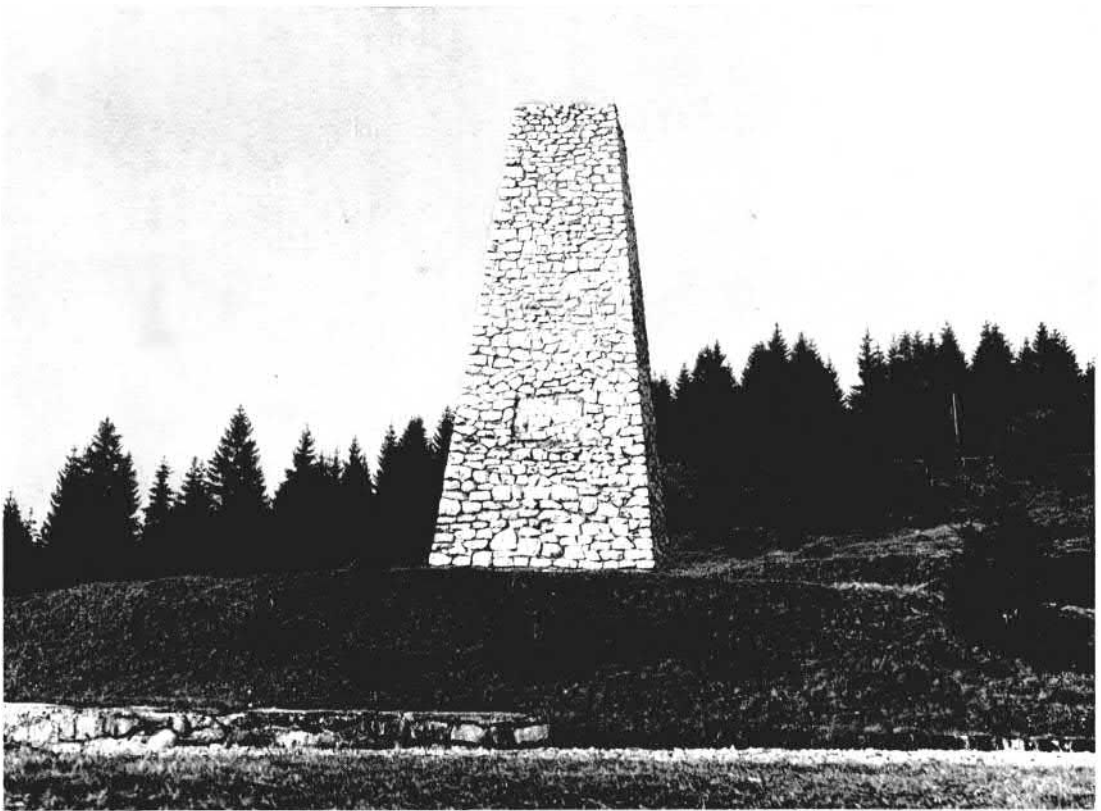
Csíkjenőfalva.

Sepsiszentgyörgy, székely múzeum.

Éagon, Mikes házhely és emlékmű.

Putna-feje, emlékmű.

Mádéfalvi emlékmű.

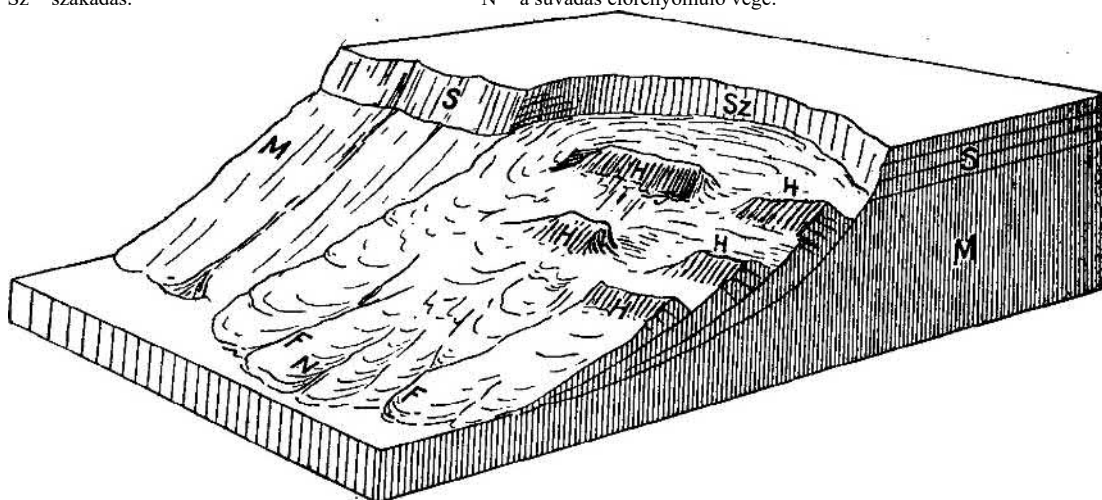
Az ezredéves emlékmű. Rátosnya.

Csak a nagyobb folyók völgyében, az alluviális síkságokon, meg a folyóvölgyek terraszain van belterjesebb gazdálkodás, csak ott lehet sűrűbb népesség. Mindegyik folyó, a Szamos, Maros, Aranyos, Küküllők és az Olt völgyében széles, mintegy 10—15 méter magas terraszok látszanak. Ezek a régi völgy fenekének maradványai, akkor voltak völgsíkok, amikor a folyók még nem rágódtak be annyira völgyükbe. Ezeket a 10—15, néha 20 m magas terraszokat városi terraszoknak nevezzük, mert ezen épültek a városok, mint Kolozsvár, Torda, Marosvásárhely, Dés, Segesvár, Nagyenyed, Gyulafehérvár stb. Ezek árvízmentes magasságok, földművelésre al-

Jelmagyarázat:

S = szármáciai homokkő-rétegek.
M = mezőségi agyag.
Sz = szakadás.

H = hupák.
F = földfolyás és friss esővíz bevágódások.
N = a suvadás előrenyomuló vége.

3. ábra: Az erdélyi suvadások vázlatos rajza.

kalmás sík területek. Minden községnek van egyJegy darab földje a folyó mai árterén (alluviumán), a terraszon, hegyoldalon és a hegytetőn. Az alluviumon vannak a rétek, a terraszokon a szántóföldek, a hegyoldalon a gyümölcsösök, szőlők, a hegytetőn kellene lennie az erdőknek. De bizony ezek ma már nincsenek meg, itt-ott bozót, de legtöbb helyen sanyarú, pusztalegélők vannak a fennsíkmарadványokon.

A bronzkori ember bámulatosan be tudta Erdélyt rendezni. A hegylejtőket lépcsőzte, a mellékpatakok völgyét—kis keresztgáttakkal—tómedencék sorozatává alakította át. A bronz-korban sokszáz halastó lehetett az Erdélyi-medencében. Ezek közül még többszáz megvolt a fejedelmek korában. Akkor gazdagság, jólét virágzott a medencében. Az erdélyi magyarságnak olyan gazdasági ereje volt, hogy hazája függetlenségét meg tudta védelmezni. Beözönlöttek azonban az oláhok, különösen II. József császár idejében. Bérbevették a földeket, hogy legelőknek rendezzék be, lecsapolták a halastavakat, tönkrement a földművelés és megindultak a suvadások. Most aztán elkeseredve nézhetjük a szörnyű pusztítás eredményeit. Magunk vagyunk az

okai. Megengedtük, hogy ez a nép mindenütt betolakodjék, mindent elpusztítson s minden földet megszerezzen. Mesebeszéd, „geopolitikai“ hazugság, hogy ők az őslakók, a rómaiak utódai. Hisz egyetlen római helynév emléke sem maradt meg az ajkukon, még fő városok, Szármisegethúza, vagy később Ulpa-Trajana nevét sem ismerik. A város romjait bájos latin nyelven „Gredistyének“ nevezik. Apulum, Pölaissa, Napoca (Gyulafehérvár, Torda, Kolozsvár stb.) neve nem maradt fenn az ajkukon, mindegyiket magyar nevek eltorzításával nevezik (Álba Júlia, Turda, Cluj stb.).

Az Erdélyi-medence őslakossága a magyarok bejövetelekor valami szláv néptörök lehetett, mert temérdek szláv helynév maradt fenn és él még ma is. Nagyon gyér népesség lehetett, mert uralkodóink ideleptették a székelyeket az ország nyugati határainak védelmére. A székelyek valószínűleg az itt talált avarok utódai s rokonai a göcseji és palóc népnek, ők „szék“-ük volt: Aranyosszék, Marosszék, Csíkszék, Udvarhelyszék és Háromszék-szék. Az egyes székek székelyei közt itt-ott elég jelentős különbségek mutatkoznak, de nagyon kevésé tanulmányozták még a kérdést, egyedül az Aranyosszék székelységét tanulmányozta behatóbban Jankó János.

A székelyek eredetileg fából építették házukat s fából készülnek a szép székely kapuk is, amelyeknek eredetét hiába keressük, mert a „kapu kultusz“, hogy így mondjuk, egész Ázsiában általános. Iránban, Kínában, Japánban stb. mindenfelé megtaláljuk. Kínában például az olyan derék özvegyasszonyok emlékére, akik özvegyen is derék hazafivá tudták nevelni fiaikat, emlékkaput emelnek. Inkább diadalívhez lehetne őket hasonlítani. A székely kapuk díszítményei sem árulnak el semmit.

A székelyek háza rendszeren emeletes, a kapu rácsos, nyitott, benézhetünk az udvarra. Az emeletet tornác keríti s a tornác rendszeren virággal teli. A házigazda vendégszerető, az asszony tiszta, rendes, konyhája jó, tele van a lakás szőttesekkel és varrottasokkal, szépen faragott bútorokkal. Ügyes háziiparosok. Fafaragók, kosárfonók, cserepesek, szőnyegszövők és ványolók (csergének nevezik a durvaszövésű pokrócot) ezekkel a holmikkal járják az országot s ügyes, de tisztességes kereskedők. Magasabb rangú háziiparokat kellett volna meghonosítani köztük, pl. óra, műszer, finomabb játékarú és üvegáru készítése stb., de nagyon elhanyagolták őket.

Minthogy temérdek veszedelemnek voltak kitéve kelet felől, tehát védelemre kellett berendezkedniök. Minden község temploma valóságos vár. A templomtorony védhető bástya, fenn olyan galériával, ahonnan a támadó ellenséget kövekkel, forróvízzel stb. el lehetett üzni. Azonkívül a templomot falakkal vették körül, valóságos mentsvár volt s idemenekült a falu népe a veszélyben.

Ezek a templomok és templomerődök mindig román stílusban épültek, tanúsítva, hogy régibbek, mint a szászok díszesebb, gót-stíli templomerődei. Tehát a szászok tanulták a székelyektől.

Az őrvidéki székelyeken kívül sok magyar is lakik Erdélyben. Ezek különösen a medence nyugati szélén sorakozó városokban: Dés, Kolozsvár, Torda, Nagyenyed, Gyulafehérvár, Déva, Vajdahunyad stb. élnek nagy számban. Ezek közül igen élénken kiemelkedik a kalotaszegi magyarság. A nők csodálatosan elűtő, érdekes ruhája arra vall, hogy lovas, sátoros pásztornép utódai. Rendkívül érdekes díszítményeik különösen a varrottásokban lettek híresek, de azok a hardanger-minták, amelyeket kalotaszegi varrottások név alatt látunk mindenfelé a kereskedésekben, azok nem eredetiek, azokat később tanította meg nekik a lelkes Gyarmathy Zsigáné. Az eredetiek egészen mások, sokkal művésziesebbek.

A torockói magyarok németekkel is keveredtek, de nem szászokkal és ma már teljesen elmagyarosodtak. A nők ruhája rendkívül szép. Van benne régi-régi német viselet is magyarral keverten. Például a pártát a németek nem ismerték, de a szászok is átvették s még a neve (Buorten) is magyar eredetű.

A szászokat II. Géza kiskorúsága alatt az ország urai hívták be Erdély déli részén, határőrszolgálat teljesítésére. Ezért sok földet és támogatást kaptak. 1141-ben kezdtek beköltözni s várakat, templomerdőket építettek. Mindig megtartották önállóságukat.

A legnagyobb csapás érte Erdélyt az oláhok beözönlésével. Ez a „rumuny“ (török szó, annyit tesz, hogy rabszolga) ugyanaz a vad havasi pásztor, amely a Balkánon a rómaiak fennhatósága alá került s átvette a latin nyelv egyik dialektusát, de szavainak 75%-a szláv szó. Semmi közülük a rómaiakhoz. „Román“ elnevezésük ugyanonnan ered, ahonnan a cigányok „roma“ elnevezése. Ezek az oláhok havasokon pásztorokodtak.

Amikor Romániából a török iga és saját funariótáiknak kegyetlen elnyomása alól Erdélybe özönlöttek, kénytelenek voltak földművelésre, istállózó pásztorkodásra áttérni. Elvesztették erkölcsüket s egészen durva erkölcsű, tolvajlásra hajlandó, barbáruan kegyetlen természetű néppé alakultak. Erdélyben tönkretették azt a virágzó műveltséget, amelyet a magyar fejedelmek korában olyan magas fokon láttunk ragyogni.

Az erdélyi városok olyan helyeken keletkeztek, ahol a hegyeken átvezető, nevezetes útvonalak a medence szélén a földművelés területét elérték. A hegyek lába mindig „vásárvonal“, vagyis két különböző termelésű terület érintkező vonala. Ahol ezt nevezetes közlekedő út metszi, ott város fejlődik. Ilyen Dés, Kolozsvár, Torda, Nagyenyed, Gyulafehérvár, Déva, Nagyszében, Brassó, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Marosvásárhely és Beszterce. A medence belsejében kevés a város. Segesvár a legnagyobb s ott keletkezett, ahol a Nagy-Küküllő völgye igen erősen öszszesűkül, tehát könnyen védelmezhető. Ezért itt nevezetes ütközetek is voltak. Segesvár terrasz-szigetre épült, megerősített város volt, sőt a magasabb terraszok kis szigetén a város fellegvára is helyet kapott.

Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy Erdély gazdasági életét magyar munkával lényegesen felfokozzuk!

ERDÉLY KULTÚRÁJA, SZELLEMI ÉLETÉNEK KIMAGASLÓ ALAKJAI

Írta: DR. KOZOCSA SÁNDOR.

A bécsi döntés eredményének kihirdetésekor, amikor az egész világon végigharsogták a rádiók a magyar igazság diadalát, minden erdélyi magyar ember lelkeszeme előtt megjelent az a föld, ahol életét kezdte és töltötte, csodálatos világával, gazdag népi értékeivel és műveltségének változatos sokrétűségével. Ennek a kulturális léleknek a fejlődését mutatjuk be néhány sorban. Elmondjuk, hogy mit jelent a magyar kulturális sorsközösségben az erdélyi irodalom különleges színe, értékes hivatása és változatos rendeltetése.

Önálló erdélyi irodalomról 1918-ig nem beszélhetünk, hiszen a nagy magyar szellemiségnek ugyanolyan jelentős része volt Erdély is, mint akár az Alföld vagy a Dunántúl. Mégis Erdély irodalmának valami különleges színe, illata és zamata volt nemcsak a megszállás alatt, hanem már a XVI. században is. Az erdélyi ember nagyon közel áll a természethez. Életlehetőségeit is ez a természethez való viszonya határozta meg: az erdélyi földön örökös harcot látunk a viharok, a hegyek közelében, nemcsak a betevő falat megkeresése, de a talpalatnyi föld megszerzése és — ami még nehezebb — megvédése közben. Ezért az örökös küzdelemért az erdélyi magyar lélek minden korszakban magábamélyedőbb, magáraulataltabb volt, mint a többi magyar. Ezt a természeti jelenségek által is meghatározott életszemlélet hozta magával és ez jellemzi egész lelkivilágát. De a természeti küzdelmek mellett az erdélyi lélek jellemét bizonyos tragikus, sötétenlátásra, ellentétekre hajló világnézet szabja meg. Az erdélyi ember sohasem volt abban a kellemes helyzetben, hogy saját faji és vallási megalapozottságában fejleszthesse szellemi életét: területén az évszázadok alatt gyors egymásutánban váltotta fel a katolicizmust a reformáció, a szombatosokat az unitárius vallás, a görög-katolikusokat a keletiek, még nazarénus törekvésekre is találunk nyomokat. Erdélyben, Kelet határmegyéjén ütközött össze a török a székelységgel, majd ez utóbbi a szász-sággal. Később pedig a románság tűnt fel, kezdetben mint uralomra nem törő, de azért alattomosan, önálló nemzetegységet fejlesztő bevándorolt nemzetiség. Évszázadok látták a székelység hősi küzdelmét és az idegen, befogadottak kapzsi és fondorlatos kizsákmányolását.

Milyen irodalom teremhetett ilyen talajon, ilyen kedvezőtlen erőviszonyok között? Kétségtelen mégis, hogy a magyar irodalomnak sok, a legnagyobbak közé számító tehetségét Erdély adta. Erdélynek köszönhetjük Mátyás királyt, a magyar humanizmus nagy apostolát is, aki nemcsak Kolozsváron született, de egész életében büszkén hirdette erdélyi eredetét. A mohácsi vész Erdély szellemi életének másfél százados függetlenségét jelentette. Ezzel a különállással kezdődik önálló irodalmi élete. Nagy jelentősége volt Erdély földjén a XV. és XVI. században a történelmi énekírásnak is, hiszen e műfaj leghivatottabb képviselője, Tinódi Lantos Sebestyén 1554-ben Kolozsváron jelenteti meg híres Krónikáját.

Ennek a kornak szülötte Heltai Gáspár, aki Erdélyben letelepedett, szász szülők gyermeke, de érzésben, ízlésben és műveltségben teljesen magyar. Heltai az első született irodalmi vezér Erdélyben. Nyomdát alapít, dolgozik, hogy eredeti alkotásokkal gazdagítsa nagyon is szegény irodalmunkat. Mellette ott érezzük Apáczai Cseri János alakját, a nagy magyar gondolkozók egyikét. Ugyancsak e kornak köszönhetjük rendkívül gazdag, történelmi jelentőségű önéletírásainkat és történelmi feljegyzéseinket, így különösen Bethlen Miklós és Kemény János munkáit.

Erdély a Báthoryak uralkodása alatt mindjobban vallási és világnézeti harcok küzdőtere lett. Báthory István, majd a gyenge Kristóf uralkodása alatt jutott el a harc tetőpontjához. E kornak egyik legnagyobb erdélyi kiválósága Dávid Ferenc volt, Erdély első unitárius püspöke. Mozgékony szellemével nagyon sokat tett szűkebb hazája művelésének emelésére. Ennek a kornak érdekes alakja Szántó Arator István és Káldy György jezsuita hitshónokok, akik közül az utóbbinak Biblia-fordítását maga Bethlen Gábor segítette megjeleníteni. Szenczi Molnár Albert a másik nagy kortárs, külföldjáró erdélyi tanuló. Németország, Hollandia, Anglia és Olaszország kultúráradó kapui tárulnak föl az erdélyi ifjúság előtt, akik sietnek is megismerni ezeket a lehetőségeket.

A legnagyobb erdélyi szellemek egyike a XVII. század nagy alakja: Misztótfalusi Kis Miklós. Székely szülők gyermeke, aki harmincéves korában jut el külföldre: Amsterdamba, ahol kora legműveltebb és leghíresebb könyvnyomtatójává lesz. Dicsősége és sikerei olyan nagyok, hogy még a Mediciek érdeklődését is fölkelte s kedvező ajánlatokkal meghívják magukhoz, de ő elveti a kedvező anyagi lehetőségeket és hazatér. Itthon azonban nagy család érte, eszméit nem értik meg, gyönyörű kiadványait gúnyolják, önéletrajzában tárta fel hányatott, nagyraihivatott és szomorú magyar sorsát.

A világi költészet a politikai lírában domborodik ki. Névtelen szerzők írják s többnyire támadó élű versikék. A kuruckor költészete ezekben érte el tetőpontját! A kuruckor költészete nemcsak erdélyi jellegű írói megmozdulás, de az egész nemzet kinyilatkoztatása volt. A kuruckor költői nagyrészt protestánsok voltak, többnyire erdélyiek és a nagy fejedelem dicső egyénisége köré csoportosultak. A nemzeti érzés hatalmas erővel szólalt meg ezekben a népiesnek nevezhető költeményekben. Rákóczi alakját kelti életre

e század irodalmának legérdekesebb és legszeretreméltóbb egyénisége: Mikes Kelemen. Alakjában új, az erdélyi emberi eszmény nyert kifejeződést. Fejedelmi kegy élvezője s az erdélyi lélek nemessége még bujdosásában is urához köti. Gyermekkorában kerül Rákóczi mellé, elkíséri külföldi útjára, majd Törökországba bujdosnak, ahonnan sohasem térnek vissza. Első törökországi leveleit az ifjúkor mindent átfogó bizalma, az utolsókat az öregkor hervadó melanchóliája kapcsolja össze. Leveleskönyve folytonos visszatekintés és sóvárgás Erdély után. Állandó lelki megindulásban van, ha Erdélyre gondol. Vágya Zágon felé sodorja, sorsa fejedelme mellé rendeli. Mikes mellett az erdélyi irodalom másik nagy alakja: Bőd Péter. Élete folytonos munkálkodásban telik, amely azonban még ma is örök forrásként világít.

A XVIII. században lelkes férfiak azon buzgólkodtak, hogy erdélyi akadémiát állítsanak fel a magyar nyelv pallérozására. Ezek között első helyen áll Aranka György. 1791-ben tervezetet dolgozott ki erre vonatkozólag, de az erdélyi országgyűlés határozatát a bécsi királyi leirat húzta-halasztotta megvalósításában. Az erdélyi magyar nyelvűvelő társaság alapítása körüli időben jelent meg Erdély első magyar nyelvű hírlapja. Aranka György nagy művét három évtizeddel később Döbrentei Gábor próbálta meg életrekelteni. Ő alapította az „Erdélyi Múzeum“ folyóiratot is, amelynek folytatása ma is szolgálja a magyar kultúra dicsőségét. Az erdélyi kulturális törekvések mellett emeljük ki azokat a tudós férfiakat, akiknek élete és műve szorosán az erdélyi kultúra kialakításához tartozik. Ezek közül is a legnagyobbak egyike a magyarság őshazáját kutató Körösi Csorna Sándor. Orbán Balázs a „Székelyföld“ történetét írta meg, Kóváry László Erdély nemes családjainak történeteit gyűjtötte össze. Nagy és buzgó munkásságot fejtett ki Erdély életében Brassai Sámuel is.

1790-ben Fejér János és Kocsi Patkó János toborozták az első színtársulatot. A színházat később Wesselényi Miklós báró veszi át. 1803-ban a kolozsvári Nemzeti Színház építkezései is megindulnak, deszkái közül száll szét a világ minden tájára a kiváló művészek egész sora. Itt játszik Déryné, Egressy Gábor, Megyeri Károly, Ecsedi Kovács Gyula, Szentgyörgyi István, Prielle Kornélia, Jászai Mari, Újházi Ede, Hegedűs Gyula és Kassai Vidor. 1918 után Janovics Jenő vezette nagy hozzáértéssel az erdélyi magyar színészet süllyedő hajóját. Ekkor már a régi épület nélkül, mert a kolozsvári Nemzeti Színházat később az oláhok lerombolták.

A szabadságharcokkal kezdődik Erdély életében az úgynevezett „únió-problémák“ felvetődése. Szentiváni Mihály, Kriza János és Kemény Zsigmond fogtak össze az erdélyi szellem új irodalmi megmunkálásához. „Remény“ címmel zsebkönyvet adtak ki és ebben az erdélyi magyar népköltészet remekeit gyűjtögették össze. Kriza János „Vadrózsáiban“ az erdélyi népköltészetnek gazdag kincsesbányáját adta.

A történelmi regénynek újjászületése is Erdélyből indult ki: Jósika Miklós és Kemény Zsigmond báró tárták föl a múlt történelmi és lélektani összefüggéseit. Jósika a múlt színes és külsőséges jeleneteit vonultatta fel, míg

Kemény a lélek ismeretlen mélységeibe hatolt. Gyönyörűen írta róla Papp Ferenc, hogy „tragikus világfelfogásában egyetemes értelmet nyer Erdély múltja, embersorsot jelentő tragédiává alakul át, az emberi lélek nagyrahivatottságának képévé“.

Erdély adta a magyar irodalomnak legnagyobb kritikusat: Gyulai Pált, aki lírájában és prózai munkáiban nem egyszer szentel gyönyörű sorokat szülőföldjének. Gyulai a szabadságharc legviharosabb korában lett költő s barátaival, Szász Károllyal és Mentovich Ferencsel 1848-ban adták ki „Nemzeti Színek“ címmel Magyarország és Erdély egyesüléséről szóló verseiket. E korszak költői közül meg kell még említenünk Dózsa Dániel és Zajzoni Rab István nevét, kívülük Debreczeni Márton és Aranyosrákosi Székely Sándor eposzköltőket. A székely epikusok közé tartozik Fülöp Áron és Jakab Ödön is.

Erdélyben az irodalom többi műfaja közül a legkevésbé talált utat a közönség felé a dráma. Bár adott Erdély nevezetes drámaírókat is, mint Czako Zsigmondot, vagy a nagy matematikust: Bolyai Farkast, mégis munkásságukat nem tekinthetjük Kemény Zsigmondéval egyenértékűnek.

Petelei István nemcsak szerette Erdélyt, de fel is tudta érte áldozni magát. Amikor mindenki Pest felé törekedett, ő akkor adta az erdélyi gondolkozású íróknak az „otthonmaradni!“ jelszavát. Petelei küzdött az erdélyi irodalomért s elveihez híven Erdélyt örökre sohasem hagyta el.

Az újabb magyar irodalomnak két nagy alakját is Erdély adta: Ady Endrét és Szabó Dezsőt. Ady vérzően dalolta magányos erdélyi sorsát s Páris bujdosó vándora csak a Kalota partján érezte otthon magát, itt tudott igazán gyönyörködni. A Szilágyságot, ezt a borongó erdélyi háttért még a párisi mámorok sem tudták feledtetni vele. A világháború utáni Erdély tragikumát Adynál mélyebben senki sem érezte át. Prózai és verses műveiben nem egyszer fájó keserűséggel gondol arra, hogy Erdélyt elveszíthetjük.

Szabó Dezső egyetlen helyet ismer el, ahol lelke megindul, ha képzeletében Erdély határához ér. „Az elsodort falu“, a „Csodálatos élet“, vagy a „Megered az eső“, mindmegannyi mélyrőljövő bizonyítéka székelyeredetű tehetségének.

Az 1918 előtti erdélyi irodalmat az öntudatlanság korának is lehet nevezni, míg a későbbit a tudatos irodalmiság korszakának. Az első korban különálló erdélyi irodalomról nem szabad beszélni, hiszen az a teljes magyar irodalom egységét képviseli. A megszállás utáni irodalom a tulajdonképeni öntudatos erdélyi literatúra, azonban az erdélyi magyar költészet nem szakadást, hanem gazdagodást jelent!

Az önmagára maradt erdélyi magyarság hamar megérezte, hogy nemzeti fönnyaradásának legnagyobb kincse nyelve és ennek művelésével, irodalmával tarthatja fönny magát. Az elszakítás után hamarosan mozgalom indult Erdély nagyobb városaiban, de különösen Kolozsváron, magyar szellemi élet újjászületésére. Írók szövetkeznek egymással, hogy megteremtsék ezt a szellemi légkört. Ez az irodalom mennyire egységes, mennyire magyar és

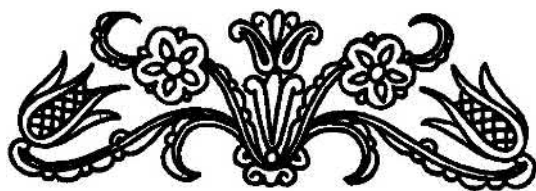
nemzeti! Az utóbbi húsz esztendőben nagy magyar költőket adott Erdély a magyarságnak. Gombamódra szaporodtak Erdélyben a magyar folyóiratok és napilapok s ha az idegen uralom elnyomása egynémelyikre csak rövid életet szabott is, a „Pásztortűz“, az „Erdélyi Múzeum“, az „Erdélyi Helikon“ és a „Keleti Újság“ Erdély legolvasottabb lapjai közé tartoznak. Ez Erdélyi költők megalapították gróf Kemény János kastélyában, Marosvécsen az „Erdélyi Szépmíves Céhet“, amely kitűnő kiadványaival szolgálta a megszállás alatt magára maradt magyarság szellemi szükségletének kielégítését.

Az új erdélyi irodalom legjellemzőbb vonása: erős természetrajongása és nagy történelmi érzéke. Nincs erdélyi költő, akinek verseiben ne jelennék meg szülőföldjének vadregényes tájai, csobogó patakjai, és ne sugároznék belőlük embereinek szerető jósága. Erdély természeti kincsei és szépsége hatalmas erővel fogta meg költőinek és íróinak lelkét s ez a varázs káprázatos erővel nyilatkozik meg irodalmának minden művészi alkotásában. Érdekes tünet még az erdélyi irodalomban a történelmi érzék, amely prózáiróinak legszembevetőbb vonása.

Az erdélyi legújabb irodalomnak kimagasló tehetségei: Nyirő József, Tamási Áron, Kós Károly, Makkai Sándor, Gulácsy Irén, Berde Mária, Szabó Mária, továbbá Gyallay Domokos, Sipos Domokos, Kacsó Sándor, Moher Károly, Karácsonyi Benő, Tabéry Géza, Wass Albert, Balázs Ferenc.

Az erdélyi magyarság nagy költői közül említhetjük Reményik Sándort, aki kezdetben Végvári néven írta a magyar sors tragikumát föltáró hazafias költeményeit. Áprily Lajos a természet szerelmese. Következnek még: Tompa László, Farcádi Sándor, Dsida Jenő, — ki fiatalon elhunyt — Bartalis János, Nagy Emma, Szentimrei Jenő, Szombati Szabó István, Krüszelyi Erzsébet, Kövér Erzsébet, Kiss Jenő és Flórián Tibor.

Az elszakított Erdély kultúrája és irodalma az elnyomás keserű éveiben is mindenkor hivatásának tudatában volt. Soha, percig sem felejtkezett meg magyarságáról és nemzetiségéről. Szellemi élete mindenkor magyar és nemzeti volt. És azt a gondolatot sem tévesztette sohasem szem elől, hogy az anyaország irodalmával való egyesülés mindenkor legfőbb célja. A költőkre várt a hivatás, hogy a magáramaradt Erdély lelkeségét magyarul tartsák ébren, regényíróira pedig az a nagy feladat, hogy értékes és magyar lelki táplálékkal lássák el őket. Költők és írók, szerkesztők és szervezők egyaránt becsületos és magyar munkával vállalták és teljesítették a 22 évi elnyomatás alatt nemzeti kötelességüket és hivatásukat!

ERDÉLY A VILÁGHÁBORÚBAN ÉS A FORRADALMAK IDEJÉBEN

írta: VITÉZ NEMES NAGY-BACZONI NAGY VILMOS
m. kir. titkos tanácsos, ny. gyalogsági tábornok.

Románia az 1883-ban megkötött katonai egyezmény értelmében tulajdonképpen szövetségese volt az Osztrák-Magyar Monarchiának és ennek alapján 1914-ben, amikor a Szerbia elleni hadjárat megindult és Oroszország is hadat üzent a Monarchiának, fegyveresen támogatnia kellett volna a Monarchiát. Románia azonban e kötelesség elől kitért, megtagadta e támogatást azon ürüggyel, hogy a Monarchia a Szerbia elleni fellépéséről Románia kormányát előzetesen nem értesítette.

Románia tulajdonképpen állandóan Erdély megszerzésének gondolatával foglalkozott. Ezért minden román nemzetiségi mozgalom mögött, — amely az 1848. évi magyar nemzeti függetlenségi harc elleni fegyveres román fellépésekkel vett komolyabb formát — mindig ott voltak háttérben a román kormányok.

Az 1914. évi román koronatanács amellet döntött, hogy nem áll a központi hatalmak mellé, de minden eshetőségre készen, megfelelő katonai intézkedésekkel biztosítja határait.

Az osztrák-magyar és a német hadvezetőség is tisztában volt azzal, hogy Románia csak az alkalmas pillanatot várja megtámadásunkra. Ezért 1915. tavaszán fontolóra is vette, hogy Romániát nyílt színvállásra kényszerítve: elébe vág a román hadüzenetnek.

Miután Szerbia — még mindig elintézetlenül — szintén fenyegette határainkat, végül is Szerbia megtámadása mellett döntöttünk. Szerbia 1915. őszén teljes vereséget szenvedett, melynek hatása alatt Románia ismét barátságos húrokat pengetett. Ingadozása a háború és a béke között híven követte a mi hadiszerencsénk ingadozásait. Amidőn azután az 1916. évi nagy orosz — Brussilow-féle — támadás Kelet-Galíciában álló erőinket a Kárpátok tok gerincére szorította vissza, Románia — engedve az oroszok sürgetésének — 1916. augusztus 17-én végleg megkötötte az egyezményt az entente hatalmakkal, hogy VIII. 26-án megüzeni a háborút és megtámadja a Monarchiát.

Az osztrák-magyar főparancsnokság tudta, hogy Románia augusztus 16. és 28-a között megindul, a német legfelsőbb hadvezetőség viszont nem hitte, hogy szeptember közepe előtt megindulna.

Miután a mi hadvezetőségünk Erdély ellen várta a román haderő zömének támadását, VII. 28-án úgy határozott, hogy Mackensen tábornagy parancsnoksága alatt 1 német, 4 bolgár és 2 török hadosztályból álló seregcsoport Dobrudzsában verje meg a román erőket és azután a Dunán — Sisoftow közelében — átkelve, Bukarest irányában támadva, fogja hátba az Erdélyben előnyomuló román zömöt.

Erdélyben az 1. osztrák-magyar hadsereg a rendelkezésre álló gyenge erőkkel halogató védelemmel késlelteti a román főerő előnyomulását, mi alatt a 9. német hadsereg a déli szárnyon gyülekezik és ellentámadással veri vissza az Erdélybe benyomult románokat.

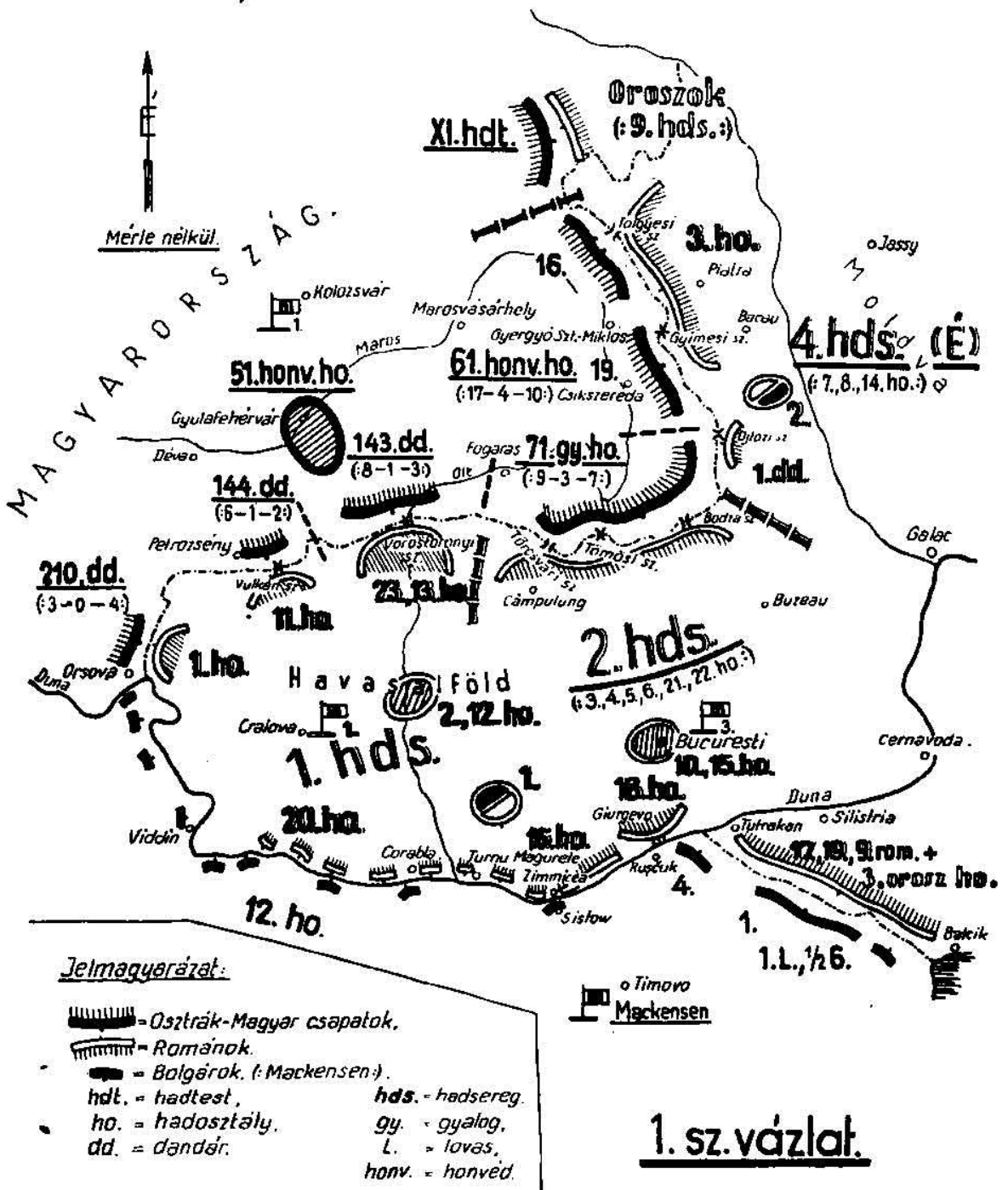
Az 1. hadsereg parancsnokságát br. Arz gyalogsági tábornok, aug. 14-én vette át. A fokozatosan — más hadszínterekről — ideszállított erők a 4. ábra (1. sz. vázlat) szerint biztosították Erdély határait. Keleten a 7. hadsereg déli szárnyához csatlakozva, a 61. honvéd hadosztály állott (a 19. népfelkelő és 16. honvéd hegyidandárral), a Háromszéki- és a Barcasági-medencét a 71. gyaloghadosztály védelmezte, a Vöröstoronyi-szorosban a 143. népfelkelő dandár, a hátszegi szakaszban a 144. népfelkelő dandár állott, az orsovai védőszakaszt a 210. (később 145.) népfelkelő dandár védelmezte. Az 51. honv. hadosztály egyelőre tartalék Gyulafehérvár környékén. Az 1. hadseregpáncsnokságnak tehát 3 hadosztálya, 3 népfelkelő dandára volt, melyeknek állománya azonban nem volt még teljes. A kb. 500 km hosszú határvonalat — a határbiztosító csendőrségen és pénzügyőrségen kívül — mintegy 32 gyalogos zászlóalj védelmezte.

A románok hadereje 15 gyalog- és 1 lovas hadosztályból állott, hadosztályonként 12, illetve 20 zászlóaljjal, 1—2 lovasszázaddal és legalább 12 üteggel. Ez 260—280 gyalogzászlóaljjal, kb. 40 lovasszázadnak és kb. 240 ütegnak felelt meg. Az ütközetállomány mintegy 240.000 puska volt. Ezzel szemben az 1. osztrák-magyar hadsereg kb. 30.000 puskával rendelkezett, vagyis nyolcszoros fölényben állott a román haderő az 1. hadsereggel szemben. Előrelátható volt tehát, hogy ezek az erők a határon kitartani nem tudnak, hanem kénytelenek lesznek halogatva visszavonulni.

A román hadvezetőség a rendelkezésre álló 23 gyalog- és 2 lovas hadosztályt úgy csoportosította, hogy a haderő zöme — vagyis a 4., 2. és x. hadsereg — Erdélybe tör be, míg a 3. hadsereg Dobrudzsában védekezik. Főtartalékként 2 hadosztályt Bukarest-től északnyugatra gyülekeztetett. (4. ábra: 1. sz. vázlat.)

A 4. (északi) hadsereg Presán tábornok parancsnoksága alatt a 7., 8. és 14. gyaloghadosztállyal Piatra, Ocna területén, a 2. lovas hadosztállyal Onesti-nél vonult fel. E hadsereg északi szárnya szorososan csatlakozott a Bukovinában álló orosz erők déli szárnyához, az orosz 9. hadsereghez.

Helyzet 1916. VIII. 26-án.

4. ábra: Az Erdély határait biztosító csapatok és a román haderő helyzete.

4 ábra: Az Erdély határait biztosító csapatok és a román haderő helyzete.

A 2. hadseregnek (Avarescu parancsnoksága alatt) 6 hadosztálya volt. Ebből 33., 4., 5. és a 6. gyaloghadosztály Focsani és Campulung között vonult fel, míg a 21. és 22. hadosztály tartalékot képezett.

Az I. hadsereg Culcer tábornok vezetése alatt állott 3 csoportban: a Vöröstoronyi-szorossal szemben a 23. és 13., a Szurdoki-szoros területén a 11. hadosztály, Orsová-val szemben pedig az 1. hadosztály. Hadseregkartalék a 2. és 12. hadosztály. A Duna mentén határbiztosító szolgálatban a 20., 16. és 18. hadosztály és egy gyalogdandár.

A 3. hadsereg Dobrudzsában: Tutrakán, Bakik, Silistria területén a 17., 19. és 9. román gyaloghadosztály, 1 román lovas dandár, 2 orosz hadosztály és 1 orosz lovas dandár vonult fel.

Az 1. román hadseregnek az volt a feladata, hogy a Zsil és az Olt folyók völgyei mentén betörve, a Hátszegi- és a Szebeni-medencéket érje el, hogy azután ott megállva, sarkpontját képezze a zöm Maros felé való kanyarodásának. A 2. hadseregnek és a 4. hadseregnek ugyanis északi, illetve nyugati irányban előnyomulva, a Maros völgyét kellett minél előbb elérnie. A román haderő főparancsnokságát maga Ferdinánd király vette át.

19x6. aug. 27-én ült össze a román koronatanács, amely a háború megindítását elhatározta. 21 órakor Románia bécsi követe már át is nyújtotta a hadüzenetet. Ezzel egyidejűleg a készenlétben álló román csapatok megkezdték az előnyomulást Erdély belseje felé.

Ennek első hatása abban nyilvánult meg, hogy a német vezérkar főnökét felmentették és az Erdélyben megalakuló 9. német hadsereg parancsnokává nevezték ki. Az új vezérkari főnök Hindenburg, főszállásmester pedig Ludendorff tábornok lett. Hindenburg és Ludendorff csak annyit módosított az eddigi terveken, hogy elrendelte, hogy Mackensen hadserege mindezekelőtt tökéletesen tisztítsa meg az ellenségtől Dobrudzsát és csak akkor lépjen át a Dunán, ha Erdélyben az ellentámadás már megindult. Ez az óvatossági rendszabály teljesen indokolt volt a nagy román túlerő következtében, nehogy Mackensent elszigetelt helyzetben részleges vereség érje.

Az Erdélybe betörő román haderő óriási számbeli fölénye következtében mindenütt előrejutott, bármilyen hősiiesen védekeztek is a határbiztosító csapatok. A széles arcvonalon előnyomuló román oszlopok túlszárnyalták a védők állásait, s ennek következtében a derekasan védekező magyar csapatok mindenütt lassan hátrálni voltak kénytelenek. Brassó-tól délre a 82. székely gyalogezred késleltette az ellenség térnyerését, a keleti határon pedig a 16. honvéd hegyidandár és a 19. honvéd népfelkelődandár kísérelte meg az ellenség feltartóztatását. 1916. szeptember 25-ig — a 9. német hadsereg megalakulásáig és az ellentámadás megindulásáig — a harcok egész súlya az 1. hadsereg arcvonalára nehezedett.

Szeptember 26-án kezdődött meg a 9. hadsereg támadása az 1. román hadsereg ellen Nagyszeben-nél. Az október 7-én és 8-án megvívott brassói csata győzelmes befejezése pedig eldöntötte az erdélyi hadjáratot. A nagyszebeni csatát követő általános előnyomulás után az 1. hadsereg is megkezdte a támadást a 4. román hadsereg ellen és ezt a határig szorította vissza.

A román haderő nagy helyzeti előnyben volt, mert mialatt az i. hadsereg csapatai csak a visszavonulás közben fokozatosan érkeztek be és fokozatosan erősítették meg a 61. és 71. hadosztály ellenállását, addig a román hadosztályok teljesen felkészülten, mindenütt nagy túlerővel támadhattak. Az 1. hadsereghez szállított hadosztályok a nehéz és súlyos harcok viszontagságait és fáradalmait még nem is tudták teljesen kiheverni, állományuk alacsony és harci erejük csekély volt. A 144. népfelkelő dandár zömét olyan bányászszázaljak alkották, amelyeket a bányákból kihozott, felfegyverzett munkásokból alakítottak s egyenesen a harcba indítottak. A határon harcoló csapatok a románok arctámadásait mindenütt fölényesen visszaverték, a megkerülés és a bekerítés veszélye miatt azonban mégis kénytelenek voltak lépésről-lépésre hátrálni.

Az 1. hadsereg szívós védekezése azt eredményezte, hogy a románok térnyerése aránylag kevés volt. A 4. román hadsereg jobbszárnya az első három hét végén 60 km-nyire, a 2. hadsereg pedig mindössze kb. 100 km-re nyomult be Erdély belsejébe. Szeptember közepén az 1. román hadsereg Nagyszeben felé támadó I. hadteste a város alatt megállott, Hátszeg-nél pedig az ellenség a 187. német hadosztály ellentámadásának hatása alatt már meg is kezdte a visszavonulást. A támogatásra Erdélybe irányított 39., 37. honvéd-, valamint a 89. német hadosztályok, a 7. osztrák-magyar hadsereg déli szárnyának biztosítását célozva, az 1. hadsereg északi szárnya mögé, míg a 187. és 76. német hadosztályok, valamint az Alpenkorps: Gyulafehérvár, Szászsebes területére vonult fel, mint 9. hadsereg. A 9. és 1. hadsereg belső szárnyait a Schmettow tábornok vezetése alatt álló 3. német és 1. osztrák—magyar lovas hadosztály kötötte össze a Segesvár-tól délnyugatra fekvő területen.

Amikor a 9. hadsereg parancsnoka: Falkenhayn gyalogsági tábornok hadserege parancsnokságát IX. 18-án átvette, az általános helyzet a következő volt:

a 4. román hadsereg Presan tábornok parancsnoksága alatt a 7., 8. és 14. tartalékhadosztály élével elérte Gödé, Mesterháza-t és a Kelemen-hegységben érintkezett az oroszok déli szárnyával. A Görgényi-havasokon átkelve, a román csapatok elérték Libánfalvá-t, a Kisküküllő mentén Parajd-ot, a Nagyküküllő völgyében pedig Székelyudvarhely-t.

A 2. román hadsereg, (Grainceanu tábornok) 3., 4., 5., 6. *hadosztályával elérte az Apácai-hegység (Geisterwald) nyugati lejtőit és az Olt-ot, bal-szárnyával Fogaras vidékét.*

A két hadsereg előtt az 1. osztrák-magyar hadsereg északkeleti csoportja, Morgen tábornok vezetése alatt, halogatva vonult vissza. A felső Maros mentén a 16. honvéd hegyi dandár, Libánfalvánál a 61. hadosztály és a 39. honv. hadosztály részei, Parajdnál az 1. népfelkelő lovas dandár, a Nagyküküllő völgyében a 19. népfelkelő dandár, a Segesvár—Brassó-i vasútvonal mentén a 71. közös hadosztály harcolt.

Az 1. román hadsereg Vöröstoronyi csoportja (az I. hadtest, a 13. és 23. hadosztály, mintegy 40 zászlóaljjal) Nagyszeben-ig nyomult előre Guraró, Felek vonalába.

E csoporttal és a 2. román hadsereg balszárnyával állott szemben Schmettow altábornagy az 1. osztrák-magyar és 3. német lovas hadosztállyal Nagysáros, az Olt északi partja, Glimboka, Hortobágyfalva, Nagyszeben vonalában. A Nagyszeben körüli magaslatokon az 51. honvéd hadosztály és a 187. hadosztály néhány zászlóalj harcolt.

Az 1. román hadsereghez tartozó 11. román hadosztály már visszavonulóban a határ felé. Itt a 187. hadosztály zöme és a 144. népfelkelő dandár már Petroszény-t visszafoglalta.

Orsová-nál az 1. román hadosztály még a határmagaslatokon harcolt.

Az erősítésül küldött hadosztályok közül a 72. osztrák-magyar hadosztály Szászrégen-nél, a 89. német hadosztály Marosvásárhely-nél gyülekezik, a 76. német tartalék hadosztály még szállításban Gyulafehérvár felé, az Alpenkorps pedig Alvinc-nél rak ki.

Miután az Erdélyben alkalmazott erők nem állottak egységes vezetés alatt, Falkenhayn tábornok természetesen csak a 9. hadsereg alkalmazását irányította, az 1. hadsereg az osztrák-magyar főparancsnokságnak volt alárendelt.

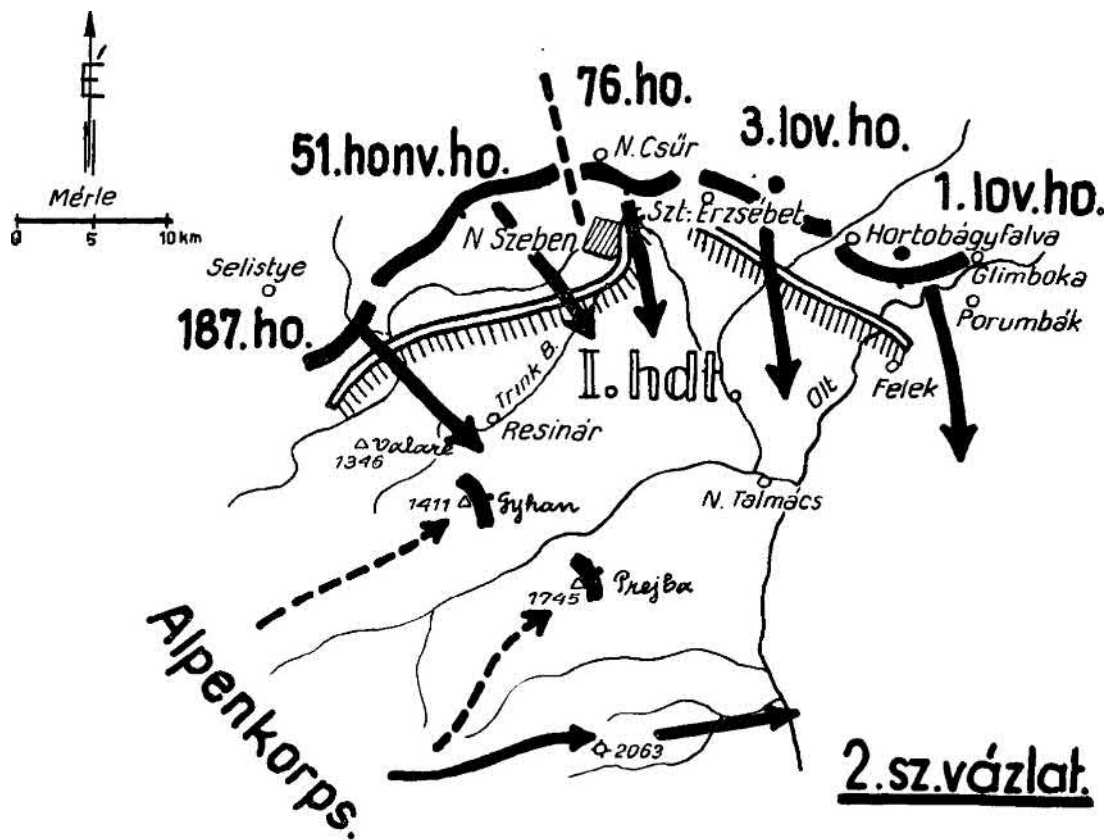
Falkenhayn IX. 17-én érkezett meg Dévára. Gyorsan tájékozódott az egyes csoportoknál azok helyzetéről és elhatározta, hogy a 9. hadsereg zömét az 1. román hadsereg Nagyszeben-nél álló része (1. hadtest) ellen veti be, majd az 1. hadsereggel együttműködve a Barcaságba tör előre, elfoglalja Brassót és ezzel megakadályozza azt, hogy a 2. román hadsereg ott visszavonulhasson. Az 1. hadseregnek a Nagyszeben-i támadás alatt meg kellett akadályozni a 2. román hadsereg balszárnyának egyesülését a román 1. hadtesttel.

A román haderő lassú, tapogatózó és félénk előnyomulásának oka — a vezetés járatlansága mellett — az 5. román hadsereg *dobrudzsai vere-sege és Tutrakán elvesztése volt. A román had vezetőség az erdélyi arcvonalaról négy hadosztályt azonnal Dobrudzsába irányított.*

IX. 16-án tartott román haditanácsban még az a terv is felmerült, hogy Erdélyben nem folytatják a támadást és csak hosszas vita után döntöttek mégis a támadás folytatása mellett. Ennek az elhatározásnak a folyománya volt az a támadás, melyet a 2. román hadsereg az osztrák-magyar 1. lovas hadosztály ellen indított, s az Glimbokánál kénytelen volt néhány km-rel nyugatabbra húzódni, az Olt-menti főútvonal Fogaras és Nagyszeben között azonban még mindig nem vált szabaddá és az összeköttetés a 2. és az 1. román hadsereg belső szárnyai között nem teremtődött meg.

A 2. román hadsereg megkezdett támadásait nem is folytatta, sőt egyes részeivel IX. 23-áig az Olt mögé ment vissza, mert a megerősödött 1. hadsereg támadását várta.

Támadási terv és intézkedések 1916. IX. 20-án.

5. ábra: Falkenhayn gyalogsági tábornok támadási terve.

Ezalatt Falkenhayn gyalogsági tábornok kiadta intézkedéseit a Nagyszeben-nél álló román hadtest megsemmisítésére. (Ezt a tervet és intézkedést az 5. ábra: 2. sz. vázlat mutatja.)

Annak ellenére, hogy a románok előbb Nagyszeben-nél, majd az Olt jobbpartján a 2. hadsereggel igyekeztek csapatainkat viasztorítani, Falkenhayn kitartott a 22-én kiadott intézkedései mellett és erőinek célszerű csoportosításával sikerült elérnie azt, hogy az I. román hadtest a szeptember 26–28-ig vívott elkeseredett harcban teljes vereséget szenvedett.

A siker kivívásában nagy érdeme van az Alpenkorps megkerülő támadásának, miután a 2000 m magas erdős gerinceken 22–25-ig tartó fárasztó menetben elérte a szorost, azt mindkét irányban elzárta s ezzel a dél felől megindított felmentő kísérleteket (20. hadosztály által) meggátolta, a Vöröstoronyi-szorozhoz küldött részei pedig a visszavonuló I. hadtest részei előtt zárták el a völgyben vezető utat.

Mialatt a 187. és 51. honvéd hadosztály Nagyszeben-től nyugatra szorította vissza a 23. román hadosztályt, a 76. német tartalék hadosztály

és Schmettow lovas hadosztályai kelet felől támadva: a 13. hadosztályt kényszerítették visszavonulásra. Az 1. lovas hadosztály a 2. hadsereg déli szárnyán a Fogaras felől előnyomuló román lovasságot tartóztatta fel. (6. ábra: 3. sz. vázlat.)

Az 1. román hadtest parancsnoka, amidőn tudomást szerzett az Alpenkorps megkerülő mozdulatáról és látta, hogy a 2. hadsereg tehermentesítő támadásai nem segítenek szorult helyzetén: elrendelte az általános visszavonulást.

Szeptember 28-án itt végleg megtört a románok ellenállása. Falkenhayn csapatai Talmács Kelet, Felek vonaláig törtek előre. A 2. román hadseregnek a 9. hadsereg balszárnya és az 1. hadsereg jobbszárnya ellen 27-én megindított erős támadásai már nem tudták a helyzetet megváltoztatni és az t. román hadtest sorsát enyhíteni.

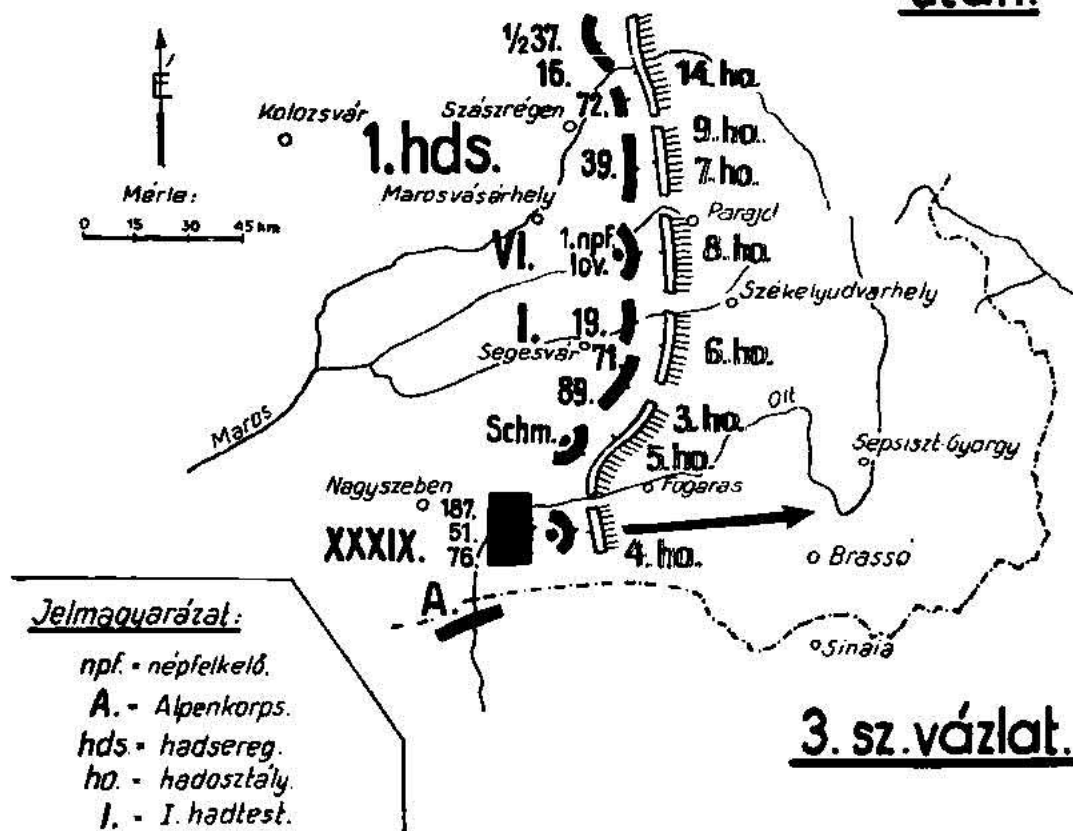
Szeptember 29-én csapataink észak felől üldözve, elérték a Vöröstoronyi-szoros északi bejáratát. Az, i. román hadtest 40 zászlóaljából alig maradt meg valami. Csupán azok menekültek meg, akik az Olt-tól keletre a hegyi ösvényeken jutottak Romániába.

„A katonai vezetés páratlansága, a rendelkezésre álló erőnek a győzelem érdekében céltudatos és merész egyesítése tekintetében a nagyszebeni csata méltó párja Tannenbergnek.“ „Tannenberg és Nagyszeben is úgyszólván a védtelenül maradt ország rész sorsát mentette meg a többszörös túlerőben lévő ellenség diadalától. Mindkettőnél a legszebb példáját látjuk annak, hogy a számbelileg sokkal gyengébb védő kiválasztja az ellenség támadó csoportjai közül a legveszedelmesebbet és pillanatnyilag legkellemetlenebbet, s minden máshol nélkülözhető erejét ezzel szembeállítva, a többi ellenséges csoportok legmesszebbmenő figyelmen kívül hagyása mellett, villámgyorsan ráveti magát a túlerejében bízó, lomha ellenségre és azt, még mielőtt más csapatok támogathatnák: megsemmisíti. Csak merész elhatározások és azoknak erélyes és céltudatos végrehajtása járhat eredménnyel. Kockázat nélkül a háborúban nagy eredményeket elérni nem lehet. Falkenhayn hadvezetői nagyságát éppen az mutatja, hogy gyors elhatározással, a nagy helyzet teljes átérésével megragadja és következetesen végre is hajtja azt a merész gondolatot, mely nem jár középúton, hanem vakmerően mindent egy lapra tesz fel és ezzel mindent megnyer.“

Nagyszeben volt az 1916. évi erdélyi hadjáratnak fordulópontja. Az egymással szemben állott erők nagyságát tekintve, a Nagyszeben-i csata csak jelentéktelen esemény a világháború nagy, milliókat mozgató, véres küzdelmeinek közepette. Tanulságai különösen reánk, magyarokra örökbecsűek, mert ez volt kezdete annak a győzelmes előnyomulásnak, melynek eredménye az orvul támadó román haderő Erdélyből való kiverése volt.

„Nagyszeben nem volt könnyű győzelem, mert a támadó számbelileg gyengébb volt, de jelentősége annál nagyobb, mert Erdélyben 1916. szeptember végén a legválságosabb pillanatban, éppen akkor fordította a hadiszerencsét a mi javunkra, amikor már csak napok kérdése volt, hogy az

Általános helyzet a Nagyszeben-i csata után.

6. ábra: A csapatok helyzete a nagyszebeni győzelem után.

1. osztrák-magyar hadsereg ellenállóképessége mikor roppan össze? Le nem becsülhető azonban a nagyszebeni győzelem erkölcsi hatása sem, melyet az eddig állandóan hátráló és mindig túlerejű ellenséggel küzdő többi csapatokra gyakorolt. A nagyszebeni győzelem után mindenki érezte, hogy most már vége van a hátrálásnak, most már a mi előnyomulásunk ideje következett el! Nagyszeben volt az alap, melyen a dicsőséges felszabadító hadjárat sikerei felépültek. Éppen ezért tisztelettel és csodálattal teljes hálával kell meghajtanunk az elismerés zászlóját Falkenhayn gyalogsági tábornok és a vezetése alatt Nagyszeben-nél harcolt német és magyar csapatok előtt, melyek megmutatták, hogy törhetetlen akarattal, céltudatos és hazafias érdektől áthatott csapatok csodákat is művelhetnek!“

A 2. román hadsereg támadása már elkésett, mert eltekintve attól, hogy a Nagyszeben-i harcokba tulajdonképpen nem is avatkozott közvetlenül bele, Falkenhayn három hadosztálya és a lovas hadtest most már készen állott arra, hogy a *i. román hadsereg ellen forduljon*.

A Nagyszeben-nél aratott győzelem után a német legfelsőbb hadvezetés elrendelte, hogy az átcsoportosított 9. német hadsereg az Olt völgye mentén kelet felé törjön előre és Brassó-t elfoglalva, vágja el a 2. román hadsereg összeköttetéseit az anyaországgal. A román hadvezetés megkísé-

relte azt, hogy a 2. és 4. hadsereg előretörve, az 1. osztrák-magyar hadsereget áttörje s ezáltal a 9. hadsereg átcsoportosítását megakadályozza. A harcok különösen október 2-án voltak igen hevesek az 1. hadsereg déli és a 9. hadsereg északi szárnyán, a Segesvár-tól délre fekvő területen. Az a kis tényereség, amelyet a román túlerő nehezen kierőszakolt magának, nem tudta megakadályozni a 9. hadsereget az átcsoportosítás végrehajtásában és a támadás erélyes folytatásában.

Erre a román hadvezetőség elrendelte az egész Erdélybe betört erő visszavonulását. A 2. hadsereg nyomában előretörő 9. hadsereg déli szárnyán a XXXIX. hadtest (187., 51. honvéd és 76. német tartalék hadosztály) október 5-re a Persány-i ütközetben visszavetette a román 4. és fél 6. *hadosztályt és ezzel megnyitott az út a Brassói-medencébe. A 9. hadsereg északi szárnyához csatlakozva a 71. osztrák-magyar hadosztály és a 89. német hadosztály általában Köhalm felé nyomult előre, a Schmettow lovas hadtest ezalatt az északi oldalt biztosította, mert az 1. hadsereg csak 10-én tudott megindulni.*

A románok a visszavonulás megkönnyítésére a 21. és 22. hadosztályt elvonták a Dobrudzsa-i arcvonalról és a Töröcsvári- és Tömösi-szoroson átvetették be. Az október 7-én és 8-án megvívott Brassói csatában azonban a román erők újból vereséget szenvedtek, úgyhogy kénytelenek voltak Brassó-t kiüríteni és megkezdeni a visszavonulást a határgerincek mögé. Az 1. hadsereg előtt is megindult a hátrálás a Csíki- és Gyergyói-medence felé. A románok visszavonulása olyan élénk ütemben folyt, hogy a 9. hadsereg csapatai már 9-én elérték a határhágót, az 1. hadsereg pedig október 15-ig szintén megszállotta a régi magyar határt.

Erdély teljesen felszabadult. Tizennégy napig tartott a nehéz munka. A Nagyszeben-i, Persány-i és Brassói csaták, az 1. hadsereg idegeket felőrlő visszavonulási harcai, örök időkre fénypontjai maradnak a nagy világháború történetének. A vezetők és a Magyarországért elesett névtelen hősök emléke örökké ott fog élni minden hazáját szerető magyar ember szívében!

*

Erdély 1916. novemberétől, 1918. november végéig élte a maga rendes életét. A román betörés nyomai lassan eltűnedeztek és a bukaresti béke sok erdélyi magyarban azt erősítette meg, hogy a román veszedelem végleg, de legalább is jó hosszú időre elmúlt Erdély feje felől.

A bolgár arcvonal 1918. októberében bekövetkezett összeroppanása, a nyugati arcvonal összeomlása, a német és magyar csapatoknak Románia belsejéből való visszavonása után azonban a Moldva területén megmaradt román hadosztályok újra megindultak Erdély megszállására.

Az 1918. december 1-én Gyulafehérvárott megtartott román népgyűlés kimondta a csatlakozást Romániához. A december 22-én Kolozsvárott megtartott magyar tiltakozás hiábavaló volt. Az erdélyi magyarság és különösen a székelység még mindig bízott abban, hogy a békekötésnél figyelembe fogják venni azt, hogy a magyarság sohasem ismerheti el Romániának

Erdélyre vonatkozó követeléseit. Ennek élő tiltakozásául alakult meg a Székelyföldről kivonult és Kolozsváron összegyűjtött székely katonaviselt férfiakból a Székely hadosztály. E hadosztály mutatta, hogy Erdély magyarsága nem fogadja el a gyulafehérvári határozatot, hogy tiltakozik az ellen és ha kell, fegyverrel is ellenáll a betolakodó román hadaknak. A Maros vonalán állottak őrt a székely zászlóaljok, a Károlyi-kormány azonban nem tudta megérteni és kihasználni az Erdélyben lakozó hazafias lendületet, hatalmát féltette a székelyektől és magára hagyta a Székely hadosztályt. Az Erdélybe benyomuló román hadosztályok csekély harcértékű csapataival szemben könnyű lett volna a Székely hadosztály köré állított magyar csapatokkal a románokat nemcsak megállítani, hanem ki is verni Erdély területéről. A magyar kormány azonban bízva abban, hogy az elkövetkezendő béketárgyalásokon Wilson 14 pontja érvényesülni fog, és a magyarság igazságos ügye győz, engedett az entente nyomásának és a Wyx-féle jegyzékben követelt területeket fokozatosan kiűrtette.

Az 1918. novemberében megkötött Diaz-féle fegyverszüneti egyezmény demarkációs vonalként — a déli és keleti arcvonalon — a Monarchia régi határait jelölte meg. E megállapodás szerint tehát a magyar csapatoknak — ha lettek volna — a régi Erdély ezeréves határait kellett volna megszálaniok és akkor a románoknak nem lehetett volna újra benyomulniok Erdélybe.

A magyar kormány azonban — Károlyi Mihállyal az élén — mindenáron érvényre akarta juttatni az Ausztriától való elszakadás tényét, ezért a Balkán felől előnyomuló entente haderők főparancsnokával: Franchet D'Éspray tábornokkal 1918. november 9-én Belgrádban külön katonai egyezményt kötött, amely a Diaz-féle fegyverszüneti egyezménnyel ellentétben: Erdélyben demarkációs vonalként a Maros vonalát jelölte meg.

Ekkor Erdélyben Goldbach altábornagy parancsnoksága alatt 28 zászlóalj, 12 üteg, 1 lovasszázad védte a keleti határokat (ereje összesen 13.662 puská és 82 löveg volt). Jobbszárnyához csatlakozott a Romániában álló Mackensen hadsereg 60.000 emberrel és 1V2 osztrák-magyar hadtesttel. Ezzel az erővel meg lehetett volna akadályozni a románok benyomulását Erdélybe! A Károlyi-kormány azonban minden egyébgel törődött, csak Erdély védelmével nem. Elrendelte, hogy a Maros vonalától keletre és délre eső területeket katonailag ki kell üríteni. Arra nem is gondolt, hogy a visszavonuló német csapatok támogatását biztosította volna Erdély számára.

A harcterekről hazatérő magyar csapatok, sajnos teljesen tervszerűtlenül és úgyszólván vezetők nélkül vonultak leszerelési állomásaikra. És miután a magyar hadügyminiszter, Linder „nem akart katonát látni“, Magyarországnak rövidesen nem is volt már megszervezett katonasága, még annyi sem, amennyivel a rendet fenn lehetett volna tartani, nemhogy a románok előnyomulását meg lehetett volna akadályozni! Az ország katonailag teljesen szétzúllva, védtelenül állott a benyomulókkal szemben.

A közbiztonsági szolgálat ellátását Erdélyben a magyar, szász és román nemzeti tanácsok által megszervezett nemzetőrségek vették át, melyekkel — névleg — a belügyminiszter rendelkezett.

Az Erdélyben lévő katonai alakulatok, — melyek akkor már inkább csak a leszerelést végző póttestek voltak, — a kolozsvári katonai kerület parancsnokának: Kratochwill Károly ezredesnek voltak alárendelve, akinek például Kolozsváron 1918. december 1-én összesen 545 főnyi karhatalmi erő állott rendelkezésére!

A nemzetőr alakulatok eleinte közösen tartották fenn a rendet. A románok hamarosan függetlenítték magukat a magyaroktól és határozottan magyarelles magatartást kezdtek tanúsítani.

A Romániából kivonuló német csapatok eltávozása után a Moldvában levő román erők újra megszállták egész Ó-Romániát. Erdély déli határán a 2. vadász-, keleti határán pedig a 6. és 7. hadosztályt vonták össze és e hadosztályokat indították el a Maros-vonalig kiűrt Erdély megszállására.

Időközben a magyar kormány is észbekapott. Az új hadügyminiszter: Bartha Albert, elrendelte 6 gyalog- és 2 lovashadosztály megszervezését, Erdélyben a 38. hadosztályt kellett volna újra felállítani.

„A készakarva tönkretett fegyelmet nem lehetett 24 órán belül, parancsra, megint helyreállítani. A kormány által behívott 5 legfiatalabb korosztály vagy egyáltalában nem vonult be, vagy ami be is vonult, nem volt kiképezett és bennük élt a mótelyező forradalom lelke.“

„Eközben Kolozsvárra gyülekezni kezdtek Székelyföldről és Barnaságból a románok előnyomulása elől menekülő székelyek és szászok. Háborút viselt tartalékos tisztek, katonák, öregek és fiatalok.“¹

Ezekből az emberekből Kolozsvárott mintegy 1700 székely gyűlt össze, azonban fegyvere csak 600-nak volt. Ezzel a néhány emberrel tartotta fenn Kratochwill ezredes a rendet a Maroson inneni területen és akadályozta meg a teljes felfordulást.

„A magyar lakosság egész Erdély területén védtelenül állott a pópák, román tanítók, ügyvédek és egyéb agitátorok által felbujtott oláh parasztsággal szemben, akiket fegyverrel, lőszerrel, kézigránatokkal, sőt géppuskákkal is elláttak.

A román diplomácia, a katonai és politikai vezetők azonban nem voltak megelégedve a Marosig terjedő román megszállással és minden törekvésük oda irányult, hogy a demarkációs vonal átlépésével minél nagyobb területet vegyenek birtokba!“

Arra akarták a románok az entente vezetőit rábírní, hogy adjanak engedélyt arra, hogy hadászatiilag fontos pontokat a Maros vonalától nyugatra is megszállhassanak. Ezt főként azzal indokolták, hogy a magyarok megszárolják a román nemzetiségű lakosságot. Kolozsvárt, Nagybanát és Dévát akarták minél előbb megszállani.

¹ Kratochwill: «A székely hadosztály». 18. oldal.

Székely őrség az országzászlónál *(Fenichel Tibor felvétele)*

Azért, hogy a Parisban majd meginduló béketárgyaláson befejezett tényekre lehessen hivatkozni, az erdélyi román vezetők 1918. december i-re Gyulafehérvárra gyűlést hívtak össze, melyen kimondták Erdély Magyarországtól való elszakítását és a román királysággal való egyesítését. E határozatot úgy hozták, mintha az, az Erdély sorsának eldöntésére jogosult gyűlés határozata lett volna. A magyarság történelmi jogainak teljes felrúgásával oly színezetet adtak e határozatnak, mintha e kérdésben az Erdély lakosságának több mint felét kitevő magyarságnak hozzászólási joga egyáltalában nem is lett volna!

A magyar kormány annyira tehetetlenül szemlélte az események ilyenirányú fejlődését, hogy a népgyűlésre vonulók számára — előzéke nyen — még különvonatokat is bocsátott rendelkezésre!

A gyulafehérvári határozat tette serkentette az erdélyi magyarságot. 1918. december 22-én Kolozsvárott Apáthy István egyetemi tanár elnöklete alatt nemzetgyűlésre ült össze. Az egyhangúlag elfogadott határozat szerint:

„A Kolozsvárott 1918. december 22-én összesereglett városok és falvak népei kijelentik — a Wilson-féle elvek értelmében gyakorlandó önrendelkezési jog alapján — hogy a magyarsággal egyazon népköztársasági állam közösségében kívánnak élni! Az ezeréves, egységes és demokratikus Magyarország keretein belül követelik minden nemzet számára a teljes egyenjogúságot, szabadságot és önkormányzatot.“

„Kijelenti a nagygyűlés, hogy Erdély magyarsága és székelysége teljes jogosultságú önkormányzati szervének és képviselőjének elismeri a Kolozsvárt 1918. december 17-én egyesült erdélyi magyar és székely nemzeti tanács által 1918. december 18-án megválasztott központi kormányzótanácsot.“ -

E határozat világosan kifejezésre juttatta azt, hogy az Erdélyben élő magyarság és székelység egynek érzi magát az ezeréves Magyarországgal.

Az entente hatalmak kormányai nem sokat törődtek a magyarság tiltakozásával és ezeréves jogaival. Engedtek a románoknak és felhatalmazták a román hadvezetőséget a Maros-vonal átlépésére és ezzel együtt Kolozsvár, Nagybánya és Déva megszállására.

A magyar hadügyminiszter a kolozsvári kerületi katonai parancsnoksághoz intézett parancsában közölte Yyx francia alezredes által közvetített követeléseket. Azt írta, hogy a román csapatok engedélyt kaptak arra, hogy Székelykocsárdot és több más erdélyi várost ideiglenesen megszállhassanak, addig amíg francia csapatok nem érkeznek oda. A hadügyminiszter elrendelte, hogy ellenállást kifejteni nem szabad. A magyar csapatok vérontás kikerülése céljából ne használjanak fegyvert, de maradjanak helyeiken. Ha a románok a lefegyverzést követelik, akkor a csapatok — tiltakozás bejelentése mellett — fokozatosan vonuljanak vissza.

A Kolozsvárott megalakított székely zászlóaljok erre december 23-án kivonultak Kolozsvárról. A románok Dést december 21-én szállották meg

és 24-én Kolozsvárra is bevonultak. A magyar csapatok közül a 21. gyalogezred 1—1 zászlóaljjal Egeresre, Bánffyhunyadra és Csúcsára, a 24. gyalogezred (kb. 80 fő) Zilahra, a 32. gyalogezred (150—200 fő) Zsibó, Tasnádra, a 38. hadosztály parancsnoksága Debrecenbe ment vissza. Az erdélyi katonai parancsnokság is elhagyta Kolozsvárt január 7-én és Bánffyhunyadra került.

Összeütközések elkerülése céljából a magyar és román csapatokat 15 km széles semleges öv választotta el.

A románok azonban az 1919. január 1-én Berthelot francia tábornok és Apáthy főkormánybiztos közötti megállapodást sem tartották be. A semleges övét nem vették figyelembe, az előnyomulást újra megkezdték és január 19-én Apáthyt letartóztatták.

Kratochwill ezredes a katonai parancsnoksággal Nagyváradra vonult vissza, de egyúttal elrendelte, hogy Csúcsa, Királyhágó vonalán a románok előnyomulását fegyveresen kell megakadályozni. A védővonalat Csúcsa, Szinérváralja, Máramarossziget képezte.

A románok január 13-án Bánffyhunyadot és Zsibót megszállták. A 21. gyalogezred a Királyhágóra, a 32. gyalogezred Tasnádra vonult vissza. Az entente demarkációs vonalként Bánffyhunyad, Nagybánya vonalát jelölte meg. A románok azonban ezt a vonalat sem tartották tiszteletben. Január 24-én Csúcsánál megtámadták a 21. gyalogezredet. E támadást azonban az időközben „Székely hadosztály“ elnevezést kapott csapatok, lendületes ellentámadással visszaverték, elfoglalták Kis- és Nagysebest.

A Székely hadosztály csapatai most már mindenütt megállították a románok előnyomulását úgy, hogy április 16-ig a románok sehol sem tudták átlépni Vaskoh, Csúcsa, Zilah, Szatmártól keletre levő magaslatok, Máramarossziget vonalát.

Február 22-én a hadosztály egyik csoportja átmenetileg Zilahot is elfoglalta. A románok több ízben kísérletet tettek a székely csapatok visszaszorítására, de a Nagysikárló, Récse, Csúcsa, Iloba, Szinérváralja, Győrtelek, Iloba-bánya környéki támadásaik sikertelenségbe fulladtak.

A Székely hadosztály — az eredeti elgondolás szerint — három dandárból alakult volna meg, olyan részletszervezettel, amely az egyes zászlóaljakat is képesítette volna az önálló működésre, de a szervezés és felszerelés munkája elé igen nagy akadályok tornyosultak. Mindent a semmiből kellett megteremteni. Az embereket a Budapesten megalakított székely „irányító különítmény“ gyűjtötte, szerelte fel és küldte le Szatmárra a székely hadosztályparancsnoksághoz. A felszerelés kiutalása is sok nehézséggel járt, löszert, fegyvert és löveganyagot pedig egyenesen vesztegetéssel lehetett a budapesti raktárakból kihozni, mert a katonatanács a székelyek megerősödését a „forradalmi vívmányokéra nézve veszedelmesnek tartotta és ha csak tehetett, a kiadást meggátolta.

Március 21-én Károlyi Mihály a kormányhatalmat a kommunista Kun Bélának adta át. Az eddigi „népköztársaság“ „tanácsköztársasággá“

vedlett át. E politikai változás a Székely hadosztály helyzetét igen megnehezítette, mert a székelyek minden gondolata Erdély felszabadítására irányult. A székelyek a kommunista eszméket elvetették, a katonatanácsok és bizalmi-rendszer intézkedéseit nem hajtották végre, a régi fegyelemnek megfelelően: tisztjeiket régi rendfokozataik szerint szólították.

A székely különítmény és a magyar szovjetkormány között a viszony állandóan feszült volt, mivel ez volt az egyedüli seregetest, amelyben a bujtogatók munkája sehogysem tudta a tisztek és legénység közötti összhangot megbontani! Itt az elrendelt parancsnoki választásokat nem hajtották végre, a tisztek nem voltak „elvtársak“. A szovjet emberei állandóan reszkettek a székelyektől és érezték azt, hogy ha hazafias lelkesedésüket nem fogják az Erdély felszabadítására megindítandó hadművelettel levezetni, fegyveresen ellenük fognak fordulni. Ezért húzódott oly soká a székelyek felszerelése! Amíg a budapesti ezredek, a „nemzetközies“ és a többi gyűlevész népség vadonatúj ruhában járkált, addig a székely katona sok helyen szakadozott ruhában állott őrt elrabolt hazája határán és ott viselte sapkáján — nyíltan — a megtépett, megpiszkolt, drága piros-fehér-zöld színeket, vagy a fehér: „Erdélyért“ szalagot.

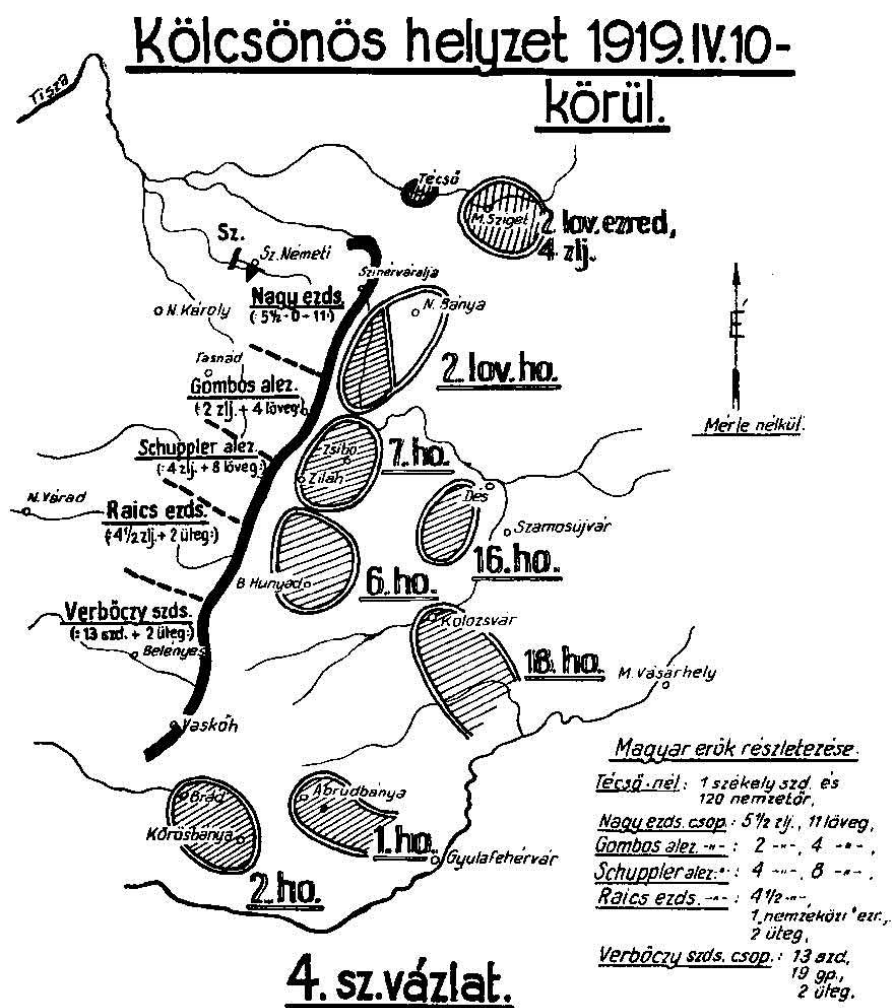
Sokat kellett nekünk — akik Budapestről irányítottuk a székelyek szervezkedését — alakoskodnunk, hogy elmúlják a szovjetvezetőség bizalmatlansága és a székelyek számára kiutalja a lőszert, fegyvert és ruházatot.

Miután a budapesti irányítást én végeztem, súlyos aggodalommal nézem a jövő elé, mert féltő volt, hogy a Székely hadosztályt nem tudjuk idejére felszerelni. A románok támadása ugyanis a beérkezett hírek alapján rövidesen várható volt.

Pénzügyileg a Székely hadosztály nem állott rosszul, mert még 1919. januárjában sikerült Friedrich államtitkár útján a Székely hadosztály részére 30 millió koronát kiutaltatnom. Ezt a pénzt Debrecenbe, a református kollégium vezetőségéhez szállítottuk, azzal az elgondolással, hogy ebből a hadosztály szükségleteit akkor is fedezni lehessen, ha a kormány az ellátást megtagadná és elrendelné a hadosztály leszerelését.

1919. március végéig a Székely hadosztály az ecsetelt nehézségek ellenére is úgy megerősödött, hogy 19 gyalogos zászlóalja, 13 gyalogos százada, 1 lovas százada és 16 ütege volt, 1 repülőosztály is rendelkezésre állott. A létszám 649 tiszt, 8938 fő legénység, 60 löveg és 993 ló volt.

A Székely hadosztály még a kommunista kormánytól is azt várta, hogy vissza fogja szerezni Erdélyt, amidőn azonban III. 27-én Kun Béla kijelentette, hogy nem áll a területi csorbíthatatlanság alapján, kétségessé vált, hogy a Székely hadosztály azt a szent célt, melyért alakult, — Erdély felszabadításáért, — egymaga megtudja-e oldani? És ezzel megkezdődött a székelyek tragédiája. Ettől kezdve a székelyek minden alkalommal kifejezést adtak annak, hogy a kommunizmusnak ellenségei. A helyzet a bolsevik kormánnyal szemben egyre feszültebbé vált. Egyre jobban tért hódított az

7. ábra: A székely hadosztály és a román erők helyzete.

a felfogás, hogy a Székely hadosztály forduljon előbb a kommunista budapesti kormány ellen! Ezt azonban csak akkor lehetett volna megtenni, ha a románok elért vonalaikban maradnak és nem használják ki a helyzetet a könnyű előnyomulásra.

A Székely hadosztály 1919. április elején a 7. ábra (4. számú vázlat) szerinti csoportosításban állott, amidőn április 16-án a románok támadása megindult. Míg a székelyek az egész arcvonalon vitézül és eredményesen harcoltak, a Csúcsánál álló „Nemzetközi ezred“ megfutamodott. A déli szárnyat átkarolás veszélye fenyegette, ezért a hadosztály parancsnoka: Kratochwill Károly ezredes elrendelte a Vásárosnamény, Mátészalka vona-

lába való visszavonulást, azzal a szándékkal, hogy a nyugat felé előnyomuló román zömöt innen oldalba támadja.

Erre azonban nem kerülhetett sor, mert vörös csapatok is fenyegettek, sőt több helyen meg is támadták a székelyeket, ahelyett, hogy a románokkal vívott harcaiban segítségére lettek volna!

Kratochwill altábornagy a székely hadosztályról írott könyvében ezeket írja e nehéz napokról: „Közeledett lassan, de feltartóztathatatlanul a vég. Miközben terrorcsapataival Nyíregyházára érkezett Pogány hadügyi népbiztos és kivégeztetett egy ellenforradalmár tisztet, Kovács főhadnagyot. A város vezető polgárait börtönbe vettette és feltartóztatta a Székely hadosztály utánszállító egységeit.

Én még ezekután is reméltem kedvezőbb fordulat bekövetkeztében.

Ekkor ért április 25-én Stromfeld, „a vörös hadsereg vezérkari főnökének rendelete, hogy a Székely hadosztály Rakamaznál keljen át a Tiszán és csatlakozzék a Tisza nyugati partján álló vörös hadsereg balszárnyához.

Válaszút előtt állottam! Vagy csatlakozom a világnézetemmel és a hadosztály felfogásával és érzéseivel teljesen ellentétes vörös söpredékhez, — vállalva annak minden becstelenségét és gázságait — vagy pedig meggyezést keresek mindenáron a román haderővel, miután a további hadművelethez szükséges anyagiak, lőszer, fegyveranyag s úgyszólván minden hiányzott és pótlásra sehonnan sem lehetett számítani.

Egyedül hagyva, anyaország nélkül állottunk.“

1919. április 26-án a Székely hadosztály letette a fegyvert, bízva abban, hogy rövid internálás után a románok mindenkit szabadon hazatérni engednek.

A románok azonban — mint sok más megállapodást — ezt a fegyverszüneti egyezményt sem tartották be és a hadosztálynak Nyírmada körül álló részeit Brassóba szállították és mint hadifoglyokat internálták. A hadosztály csapatainak az a része, melyet a fegyverszüneti intézkedés nem ért el, a Tisza mögé vonult vissza.

Ezzel a Székely hadosztály szereplése lezárult.

Harca és ellenállása azonban igen fontos és súlyos bizonyítéka volt annak, hogy a székelység nem fogadta el az 1918. évi gyulafehérvári határozatot.

A székelyek a román csapatok előnyomulását jogtalannak tartják, s *hogy csak azért szüntették be az ellenállást, mert még a látszatát is el akarták kerülni annak, hogy a kommunista kormány szolgálatában állanak!*

Ma már azt, amiért a Székely hadosztály olyan önfeláldozóan harcolt, részben elértük.

Erdély északi része felszabadult a román iga alól s most már az újonnan megalakított „székely“ dandároknak és határvadászoknak kell átvenniük a régi „Székely hadosztály“ dicső feladatát: Erdély — az ezeréves ország megvédését!

ERDÉLY

Vargha Gyula költeménye (1917).

Erdély, te a hit és magyar szabadság
Mentsvára rég, s ma is szegletköve
Magyar hazánknak, szentelt föld nekünk,
Oh hányszor lelkesedtünk múltadon,
S hányszor sirattuk sok-sok gyásznapod!
Nincs rajtad egyetlen göröngy se már,
A melyet meg nem öntözött a vér.
Szép völgyeidben s bérceid között
Azért fogyott meg úgy magyar fajunk.

Idegen fajnak árja jött a bércről,
Holt víz gyanánt elöntve völgyeid,
Hogy a virágzó termőföld helyén
Mocsár fakadjon... És fogyott a föld,
S nőtt a veszély... Gonosz, hazug mesékkal
Vitatni kezdték népek ősjogát.
S midőn kitört a vész és a világ
Négy sarka égett: a kaján, irigy
Szomszéd reád tört, hitszegőn, orozva.
Az alvók torkát elmentszé a kés,
S az, aki ébredt, félig meztelen
Futott az éjben, mentve pusztá éltét.
Az égre néztünk, hogy nem látjuk-e
Közélni fenn, a fényes Hadak útján,
A hű Csabát halott vitézivel,
Megmentni népét a végpusztulástól?

Az ég velünk volt, megjött a segély;
Kik megcsúfoltak, megcsúfoltatának,
S azok, kik a dögkeselyűk mohó
Falánkságával vágták körmüket
Élő testünkbe, mint véres dögök
Üsztak az Oltón, kifelé hazánkból.

Erdély fölül már elvonult a vész,
De még határainkon ott lobog
A messze dörgő villámok tüze
És szívszorongva sóhajtunk: Uram,
Tekints le ránk, tekints kegyelmesen,
Törd meg a romlásunkra esküdött
Sok átkos ellenség konok dacát!
Ragyogjon ránk megint a béke napja,
S hozzánk való te nagy kegyelmedet
Dicsérje, áldja hálaénekekünk!

Testvéreim, az Úr nem is hagyja el,
Ha el nem hagyjuk őt és utait;
E szörnyű tűzvész, melyben egy világ ég
S amelyben annyi tenger kincs, vagyon
És millióknak élte hamvad el:
Égesse mind ki, a mi csak salak.
Minden magyar kebel salaktalan
És törhetetlen tiszta érc legyen,
Harcban, békében egyaránt erős.

A béke napja majd csak felvirrad,
Virágokat fákaszt a sírokon,
Éltet s termékenyít. De a magyarnak
A béke is harc, s jaj nekünk, ha tán
Gyöngék találánánk lenni, akik oly
Hősök valánk a véres harcmezőn.
Hogy meg ne leljen készületlenül
Az új idők csatája, mely reád vár:
Nézz az igazság és önismeret
Tükrébe népem, s lásd meg bűneid.
Gyűlölni úgy ki tudna, mint te tudsz,
A hogy' te gyűlölőd tenvéredet?
Nem érzed-é, hogy átok ez te rajtad,
S e gyűlölettel elbukik Hazád?
Oh forrjon össze forró szeretetben
Minden magyar szív, mind egy célra törve!
S dobd el magadról a cafrangokat,
Miket hiúság s dölyf akaszt reád,
Túrd fel kemény munkára két karod,
Feszüljenek dagadva izmaid,
Verejtékedtől váljék virulóvá
Az istenáldott gazdag ösugar.
Ne hagyj egyetlen talpalatnyi földet
Elveszni abból, ami a tiéd,
S ha azt óhajtod, hogy mély sírjaikban
Apáid boldogan pihenjenek,
S egykor tulajdon porló tested is
Békét, nyugalmat leljen ott alant:
Arról se mondj le, ami elveszett,
Küzdj érte, hogyha kell koplalva, fázva,
Küzdj érte, míg csak vissza nem szerezted.
Okulj a múlton, használd a jelent
S élj a jövőnek. Életünk múló,
De a hon élte végtelen legyen.
Bő istenáldás töltse házadat,
Nőjjön, miként a vessző, bokrosával
A szép, erős, víg gyermekek hada,
Nőjjön serény munkában, szorgalomban,
De legkiváltkép istenfélelemben.
S ti oktatók, kiknek gondos kezébe,
Mint drága kincs van annyi szív letéve,
Annyi gyermekszív, lágy, hajlítható,
Könyörögjete, hogy a Mindenható
Árassza rátok lelke dús kegyelmét,
Adjon meleg, hű szívet, tiszta elmét,
Hogy értsétek magasztos hívatástok,
S a termő földbe, amelyet felástok,
Hintsetek tiszta, jó, nemes magot,
Nemes gyümölcsök, úgy teremnek ott,
Magyar hazánk és drága gyöngye Erdély,
Hogy szebb legyen a paradicsomkertnél. . .

HUSZONKÉT ÉV

ERDÉLY KÁLVÁRIÁJA GYULAFEHÉRVÁRTÓL BECSIG

Írta: SULLYOK ISTVÁN

Három hónap híján teljes huszonkét esztendőn keresztül tartott Erdély keserves rabsága. Azoké az erdélyi részeké, amelyek megérték a remegve várt boldog órát, a felszabadulás csodálatos pillanatát. A gyermekek, akik tágranyílt rémült szemekkel nézték a román csapatok beszivárgását: elérték életük derekát, most már ők mesélnek gyermekeiknek azokról a napokról, amikor nemcsak az erdélyi magyar nemzet borult gyászba, hanem egyetlen magyar család sem akadt, ahová nem köszöntött volna be a romlás, a szenvedés vagy éppen a sötét nyomorúság. A felnőtt emberek pedig megöregedtek a hosszú huszonkét esztendő alatt. Nem mintha két évtized elegendő volna arra, hogy az élet delelőjéről a sír szélére elvigye az embert. Ez a két évtized azonban sokszorosán számított mindenkinek, akinek sorsa volt az és kötelessége azt parancsolta, hogy átélje. A gond elemészette az életkedvet, a reménytelenség, mely olykor úrrá lett a lelkekben, megtörte az élet akaratát. A szüntelen izgalmak pedig lassan, kérlelhetetlenül elemészítették a testi s lelki erőket.

Ez nem is csoda. A visszatért erdélyi részek román rabságának ideje nemcsak a magyar nemzet hosszú történetének legsötétebb korszaka. Ezer esztendő alatt ez a nép soha ilyen megalázó és gyötrelmes, ilyen méltánytalan és igazságtalan helyzetben nem sínylődött. Ez az időszak ezen a magyar szégyenen és szomorúságon túl az emberiség újkori politikai történelmének egyik leggyászosabb fejezete, mert sehhol sem ütközött ki nagyobb és lesújtóbb ellentét a hangoztatott jelszavak és az igazi szándék, a világ új elrendezésével kecsegtető ígéretek és a végrehajtott valóság között. Annak a „wilsoni politikának“, amely nyomorúságba döntötte egész Európát és elvetette az új pusztulás kígyófogait, legmélyebb pontja, legtökéletesebb csődje s legnagyobb szégyene éppen az a sors volt, amelybe az erdélyi magyarságot taszították. Soha még a történelemben tökéletesebben nem győzött és huzamosabban nem uralkodott a politikai hazugság és áltatás, mint itt Erdélyben, a legtisztább és legerősebb magyar törzsek fölött. Végigjárni mégegyszer ezt az utat és számbavenni minden állomását éppen olyan

nehéz és visszariasztó feladat, mint felkapaszkodni újra a meredek, tövises úton annak, aki éppen most ért le a völgybe, a napsütésbe és a boldog pihenés idejébe.

Ahhoz, hogy el lehessen mondani mindent ami e hosszú idő alatt a magyarsággal és az egyes magyarokkal történt, kötetekre, egész könyvtárra volna szükség. Ezeket meg is írták. Nemcsak magyarok, akik növekvő aggodalommal nézték testvéreiknek sínylődését és nem mulasztottak el egyetlen alkalmat sem, hogy a szabad magyar nemzet szeretetét, szent haragját és felszabadító akaratát hevítsék, hanem külföldiek, pártatlan idegenek is, akik véletlenül, vagy tanulmányok céljából a sárbatiport Erdély útjaira tévedtek és beszámoltak arról, mit láttak és tapasztaltak. A sok vélemény és jellemzés között, melyeket ezekben az idegen nyelveken írt könyvekben találunk, a legtalálhatóbb talán és a legkifejezőbb annak az amerikai unitárius főpapnak a megjegyzése, amellyel amerikai honfitársai előtt akarta kézzelfoghatóvá tenni az erdélyi magyarok állapotát.

Az erdélyi magyarokkal az történt, írta többek között, mintha az Egyesült Államok déli területeit Mexikó uralma alá helyezték volna. A visszafejlesztés és lefokozás azonban még ennél a mértéknél is sokkal nagyobb volt, mert az erdélyi magyarokat nemcsak azon a földön tették szolgákká és űzött vadakká, amelynek minden követ ők állították az emberi haladás szolgálatába, hanem még ezen felül üldözték, gyalázták és meg akarták semmisíteni a múltat, annak minden emlékét, amelynek évszázadaihoz az emberi kultúrának nagy, becsületesen, verejtékes fáradsággal és véres áldozatokkal elvégzett műve fűződik!

1918—1919

Magyarországot a harctereken sehol sem győzték le. Amikor 1918-ban a központi hatalmak belső ellenálló ereje összeomlott, magyar földön sehol sem állott egyetlen ellenséges katona sem. Ellenkezőleg, a magyar csapatok mindenütt a szövetséges hadak kötelékében nagy ellenséges területeket tartottak hatalmukban. Ha valahol legyőzték a magyar katonát, az nem fegyverrel történt, hanem jelszavakkal, hitegetéssel és főleg azáltal, hogy a bomlasztó törekvések magát a hátsó országot, annak szilárdságát és nyugalalmát döntötték fel, ami nélkül egyetlen katona sem állhat nyugodtan és keményen az első vonalban. Ez a légkör azonban nem a becsületes és igazságos béke légköre volt, hanem a számító és romboló pacifizmusé, amely csak az ellenfelet igyekezett elernyeszteni, hogy annál könnyebbé és kényelmesebbé tegye a maga katonai erejének még hátralevő dolgát.

A románok rögtön megértették, hogy miről van szó és első határozataikat Gyulafehérváron ebben a számító pacifista szellemben hozták meg. A hírhedt gyulafehérvári határozatok teljes nemzeti szabadságot ígértek a magyarságnak. Azt ígérték, hogy az erdélyi magyarok saját fiaik

útján, saját nyelvükön igazgathatják ügyeiket, tehetnek igazságot peres dolgakban és taníthatják iskoláikban gyermekeiket. Azokban a kétségbeesett napokban, amikor minden összeomlott és a verhetetlennek látszó szövetségesek katonai ereje is megtört, ezek az ígéretek és kilátások alkalmasoknak látszottak arra, hogy az ellenállás erejét megbénítsák és az új helyzet kilátástalan sötéttségét a boldogulás lehetőségeinek kilátásaival enyhítsék. A céljuk nem is volt más. Ezt annál inkább maguk elé tűzhatték, mert hiszen az akkori budapesti kormány hasonló vizeken evezett és erőtlenségében odáig ment el, hogy az erdélyi románok gyulafehérvári gyülekezését kormányzati és gazdasági eszközökkel, ingyenes különvonatok állításával és más hasonlókkal mozdította elő. Ez a felülről jövő nyomás sem tudta azonban megtörni a magyar nemzeti öntudat és akarat pillantását, amelyet százados tanulságok kovácsoltak keménnyé és áthatóvá. Az akkori budapesti kormányzat ellenére is egymást követték a kétségbeesett kísérletek, amelyek még az utolsó percben meg akarták fordítani a sors kerekét. A legdicsőségesebb és legemlékezetesebb ezek közül a Székely hadosztály megalakulása és szerepe. Nem rajtuk, nem az ő harci kedvükön múlt, hogy nem végezheték el, amiért fegyverbe állottak. Későbbi események és tanulságok, más népek magatartása és sikerei utóbb megmutatták, hogy nekik volt igazuk. Ebbe a dicsőségsorozatba tartoznak azok a felkelések is, amelyeket ugyan kivétel nélkül elgáncsolt az árulás, vérbe és börtönbe fullasztott a rettegő erőszak, de mindamellert éppen ezért történelmi tanúbizonyságot tesznek arról, hogy az erdélyi magyarság nem nyugodott bele könnyen abba a szolgaságba, amely reá várt!

A könyörtelen elnyomás, az üldözés és szolgaság valóban nem vártott sokáig magára. Minden városban és faluban, ahová a román fegyveres erő betette a lábát, még azon a napon kezdetüket vették a kínzások, a botozások, a lakások erőszakos elfoglalása, a vagyontárgyak elkobzása, az igazságtalanságok és jogtalanságok hosszú, beláthatatlan sora. Már maga a román csapatok bevonulása is nyílt jogsértéssel történt. A fegyverszüneti szerződés, amely a románokat éppen úgy, sőt még jobban kötelezte, mint az entente egyéb hadait, előbb a történelmi határokat, utóbb pedig a Maros-folyót tűzte ki demarkációs vonalnak, amelyen túl fegyveres román erőknek nem lett volna szabad bevonulniuk. Azokon a területen pedig, amelyeknek megszállását a fegyverszüneti szerződés megengedte, működésben kellett volna hagyniuk az egész magyar közigazgatási és bírósági szervezetet. Ennek ellenére az történt, hogy a románok mindenütt, ahová a nemzetközi jog megsértésével és a magyar tétovázás kihasználásával behatoltak, csak azzal a feltétellel hagyták meg a magyar tisztviselőket és alkalmazottakat állásaikban, ha hűségüket tesznek a román királyra már előre, még a békeszerződés aláírása és régi kötelezettségeik feloldása előtt. A magyar tisztviselői kar becsületes szellemét, nyílt egyenességét mi sem mutatja jobban, hogy ezt a hűségüket, minden habozás nélkül, mereven és következetesen megtagadták. Lehet, hogy a magyar állameszme erdélyi hordozói

sokat könnyíthettek volna sorsukon, a hatalmaskodók helyzetét pedig megnehezítik ha másképpen cselekszenek, ha behódolnak és hátsó gondolatokkal folytatják működésüket. Ezek a kisebb-nagyobb előnyök azonban semmiesetre sem értek volna fel azzal a nagy erkölcsi győzelemmel és történelmi bizonyágtétellel, hogy a magyar egyenes és becsületes, hűséges és szótartó, álnokságra pedig természete szerint sem képes.

A nemzeti öntudatnak és ellenállásnak ez a szelleme, a hűségnek és egyenességnek ez a magatartása alapvető törvénye lett az erdélyi magyarság keserves huszonkét esztendejének, melyet kisebbségi sorsban töltött el. Ez a „kisebbségi“ elnevezés külön figyelmet érdemel, mert hiszen a wilsoni politika egyetlen „vívmánya“ volt. Azelőtt nemzetiségnek hívták azokat a népeket, amelyek idegen államokban éltek, mint azok állampolgárai. A kisebbséget Romániában az egész idő alatt kisebbségnek magyarálták és a gyakorlatban úgy értelmezték, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó embereknek a közös élet egész vonalán kisebb jog, kisebb élettér és lehetőség jár. Jogi fogalommá ezt a kifejezést a kisebbségek védelméről szóló nemzetközi szerződések tették. E szerződés csoportnak az új román államra vonatkozó részét hosszú huza-vona után 1919. január 9-én írta alá az akkori román miniszterelnök: Vaida-Vojvod Sándor, aki a régi magyar országgyűlés utolsó üléseinek egyikén bejelentette az erdélyi románok elszakadását. Ez a szerződés lett volna hivatva arra, hogy enyhítse az erdélyi magyarság fájdalmát, megakadályozza nemzeti lefokozását, elnyomását s pótolja azt, amit elvesztett: a Hazát. Ha ennek a szerződésnek minden egyes pontját becsületesen és pontosan betartották volna, ha az valóban védelmet ad a jogfosztással szemben és biztosítja európai értelemben az emberi jogokat: még akkor sem tudta volna betölteni azt a hivatást, amelyre rendelték. Ebben a szerződésben ugyanis szó van nyelvi, vallási és faji kisebbségekről, de még csak említés sem történik a népcsoportok legfontosabb összetartó eleméről: a nemzeti jellegről és arról, hogy az egy néphez tartozó, százados fejlődésben egymáshoz nőtt emberek közösségét együttes, más szóval kollektív jogok is megilletik!

A NEMZETEK SZÖVETSÉGE, GENF

A szerződést és annak egyetlen pontját sem tartották meg az elnyomatás két évtizede alatt. A szerződés aláírása és megtartása tulajdonképpen legfőbb feltétele volt annak — legalább is az ünnepélyes és nyilvános kijelentések szerint — hogy Románia uralmát más népek lakta területekre kiterjesztették és ezzel régi kiterjedésének háromszorosára növeljék. Az aláírással a román kormány kötelezettséget vállalt arra, hogy a szerződés szövegét alaptörvényei közé iktatja és azokat nem változtatja meg. A valóság és a mindennapi gyakorlat ezzel szemben az volt, hogy a legkisebb falu jegyzője vagy csendőre nevetve s fitymálva tette túl magát ezen az „alaptörvényen“. A jogorvoslat pedig, amely ezzel az

önkénnyel szemben rendelkezésre állott, teljesen hatástalan volt: a gyászos genfi fórumhoz, a Nemzetek Szövetségéhez fordulhatott panasszal az erdélyi magyarság, ha elnyomói nem tartották meg nemzetközi kötelezettségeit. Ezt meg is tette számtalan esetben. A panaszok közül, amelyet az erdélyi magyar küldöttek a legtöbb esetben személyesen vittek el Genfbe és adtak be a Nemzetek Szövetsége főtitkárságánál, mindössze négy esetben volt valamelyes eredménye. Ezek a döntések pedig mind részletkérdésekre vonatkoztak és bizonyos — nyilvánvaló — jogtalanságok vagy elvételek jóvátételét tanácsolták több-kevesebb eredménnyel a román kormányoknak, sohasem foglaltak azonban állást a lényeges kérdésekben s egyetlen egyszer sem bélyegezték meg azt a jogtipró magatartást, melyet az új román állam az erdélyi magyarsággal szemben az állami, kulturális és társadalmi élet egész vonalán követett.

Ha ebben a szerződésben huszonnégy esztendőnek tapasztalatai alapján a győztes nagyhatalmak példátlan hitszegésének történelmi okmányát láthatjuk, méltán állíthatjuk e bizonyíték mellé a hírhedt gyulafehérvári határozatokat, melyek viszont a román hitszegésnek és hazugságnak állítanak maradandó emléket a népek történetében. Ebből a jegyzőkönyvből, melyet az erdélyi történelem alapkövének mertek nevezgetni: történelmi bűnlajstrom lett. Ahány pontja van, annyi a hitszegés és a hazugság benne. A szövege valósággal svájci rendet rajzolt a tájékozatlan és közömbös külföldi szemek elé. A valóságban pedig azok a szerencsétlen népek, amelyekről ezek az ünnepélyes hazugságok szólottak, saját földjükön üzött vaddá lettek, az üldözőik pedig éppen azok voltak, akiknek kötelességük volt jogaikon és biztonságukon örködni.

A ROMÁN JOGTIPRÁSOK

A gyulafehérvári határozatok — az erdélyi románságnak ez a becsület-szava — amint már fentebb említettük, teljes nemzeti szabadságot ígért az erdélyi magyarságnak. Annak a nagyszavú mondatnak, amely erről szól, közjogi tartalma az volt, hogy a román uralom alá kényszerített magyarság teljes nyelvi és művelődési szabadságot, egyenlő gazdasági boldogulást, ennek az egyenlőségnek érdekében közigazgatási-, törvénykezési- és — iskolai téren — nyelvi önkormányzatot fog élvezni. Ez valóban a legkevesebb volt, ami az olyan népnek kijár, amely már hosszú századokkal azelőtt befejezte a nemzetté alakulás folyamatát és mint nemzet, a maga ősi földjén a kereszténység és az európai civilizáció érdekében nagy, maradandó történelmi feladatokat oldott meg. Ezzel szemben pedig az történt, hogy az erdélyi magyarságot mindenütt és következetesen kizárták a maga sorsának intézéséből, fiait és leányait kiüldözték a közszolgálatból és a felnövekvő új nemzedéket oda többé be nem engedték, történelmi múltját szüntelenül gyalázták s még az emlékeit is kiirtani igyekeztek, magát az élő magyar népet pedig falun éppen úgy, mint a városban, rendszeresen megfosztották

a megélhetésnek még a lehetőségétől is és könyörtelenül nyomorba, szolga-
rendűségbe taszították..

Ezt a műveletet politikai téren, a politikai népképviselőlet területein kezdték. Azalatt a huszonkét esztendő alatt, amíg a visszatért erdélyi részek a román államhoz tartoztak, tizenkétszer rendeztek általános választásokat Romániában. A tizenkét választás közül négy semmiféle törvényes, képviselőletet nem adott az erdélyi magyarságnak. Ezeken a választásokon vagy egyetlen magyar sem lett törvényhozó, vagy pedig akik azzá lettek, egyszerűen kinevezés vagy erőszak útján jutottak ehhez az álláshoz és ha nyelvük szerint magyarok is voltak, az erdélyi magyarság minden közösséget megtagadott velük és kitzasztotta őket társadalmi közösségéből. A többi esetben négy és tizenhat között váltakozott az erdélyi magyar képviselők száma, amikor a lakosság számaránya szerint legalább harminckét magyar képviselőnek kellett volna állandóan a román parlamentben ülnie! Egyetlen esetben került ki győztesen az urnákból tizenkilenc magyarnak a neve, ez a román parlament azonban sohasem ült össze, mert e választás után szüntette meg II. Károly király a parlamentárizmust és kiáltotta ki — rövid ideig tartó — felelőtlen egyeduralmát. A népképviselőleti jognak ez a megcsonkítása, melyet egyszer nyílt erőszakkal, máskor pedig az urnák egyszerű ellopásával hajtottak végre, az erdélyi magyar nép kezéből kivette azt a fizikai eszközt, amellyel a román parlament szöszkékéről a világba kiálthatta volna — kellő nyomatékkal és hangsúllyal — üldöztetését és elnyomatását.

A másik nagy fontosságú politikai területen: a városok és községek önkormányzati életében még ennél is rosszabb volt a helyzet. Az önkormányzati testületeket — szinte állandóan — kinevezett ideiglenes bizottságok vezették, amelyekben a magyarság sohasem jutott képviselőlethez, összesen kétszer kísérelték meg az önkormányzati testületek vezetését választott tagok kezébe letenni. A jelszó azonban, amit ilyenkor hangoztattak, mindig az volt, hogy a testületek többsége csak román lehet, még akkor is, ha olyan tiszta magyar városokról volt szó, mint Kolozsvár vagy Marosvásárhely. Ha pedig ezt a helyzetet és eredményt választási megegyezésekkel nem tudták biztosítani s a választási eredmény az igazi arányokat mutatta, akkor az új testületeket a legrövidebb időn belül feloszlatták és visszatértek a kinevezett bizottságok rendszerére.

Azonban ez a megcsonkított népképviselőlet is meg tudott volna felelni hivatásának, ha az egyenlőség és szabadság légkörében küzdhetett volna a magyar nép jogaiért. A valóság ezzel szemben az volt, hogy a huszonkét esztendőből Erdély csaknem teljes húsz esztendőn keresztül az ostromállapot igája alatt nyögött. Ez azt jelentette, hogy gyülekezési és egyesülési szabadság nem létezett, a sajtó cenzúra alatt állott, mindenféle politikai vád pedig a hadbíróság elé tartozott. Az az egy-két átmeneti év, amely ezt a hosszú láncot megszakította, a gyakorlatban semmi könnyebbséget sem jelentett. Amire a magyarság élhetett volna ezzel a kicsi és bizonytalan lehe-

tősséggel — amely a szabadság szót még távolról sem érdemelte meg — már beköszöntött az újabb ostromállapot, ismét katonatisztek állottak a vármegyék és városok élén, a politikai tevékenységnek pedig legkisebb lehetősége is megszűnt.

ISKOLAI OKTATÁS, KÖZMŰVELŐDÉS

Semmivel sem volt könnyebb a helyzet a közművelődés terén. Uralmuk első két évében — amikor még nem érezték magukat egészen biztosan a nyeregben — úgy tettek, mintha a közoktatás terén bizonyos nyelvi szabadságot akarnának engedélyezni az erdélyi magyar népnek. Megoldásul azt az utat választották, hogy az elemi és középfokú oktatást számtalan megszorítással bár, de átengedték a történelmi magyar egyházaknak. Rövidesen megkezdődött azonban a magyar nyelv és a magyar iskolák könyörtelen üldözése és kiirtása. Az állami iskolákban a magyarnyelvű oktatás fokozatosan teljesen megszűnt. A magyar felekezeti iskolák számát viszont minden törvényes és törvénytelen eszközzel apasztották s ezzel fokozatosan elérték, hogy a magyar iskolaköteles gyermekeknek csak kicsiny töredéke látogathatott magyarnyelvű iskolát. A meghagyott iskoláknak tanítási rendje pedig minden inkább volt, csak magyar nem. A román nemzeti tantárgyaknak: a román nyelvnek és irodalomnak, a román történelemnek és földrajznak, valamint az alkotmánytannak oktatását és eredményességét oly kíméletlenül követelték, hogy a gyermekek általános és magyar műveltségének megalapozására alig maradt idő. Ha a magyar felekezeti tanítók, kenyerük és testi épségük szüntelen kockáztatásával nem tanítottak volna egyebet mint azt, ami a tankönyvekben áll, nem töltötték volna meg magyar szívük melegével az iskolák termeit, ha a magyar papok a vallástanórák alatt nem oltották volna a gyermekek vérébe a nemzeti művelődés elemeit, úgy a huszonkétéves román iskolapolitika könyörtelensége és kíméletlensége valóban nagy pusztításokat végzett volna a rendelkezésére álló két évtized alatt.

A magyar művelődés üldözése és rontása azonban nemcsak az -iskolákban folyt. Azok a társadalmi egyesületek, melyek művelődési célokat tűztek maguk elé, csaknem leküzdhetetlen akadályok előtt állottak állandóan. Az Erdélyi Múzeum Egyesület — mely mindig az ottani magyarság legfőbb kulturális szerve volt — a hosszú huszonkét év alatt sem tudott eljutni odáig, hogy működését hivatalosan engedélyezzék, alapszabályait jóváhagyják és birtokba vett vagyonát — nagy könyvtárát, felbecsülhetetlen értékű tudományos és történelmi gyűjteményeit — visszaadják. Ugyanebben a sorsban volt része az Erdélyi Közművelődési Egyesületnek, — az EMKE néven ismeretes erdélyi magyar kultúrszervezetnek. A magyar színházak ugyan működhetek, hatósági részről mindent megtettek azonban, hogy a szintársulatokat, különösen a vidékieket lezüllesszék. Hogy a társadalmi egyesületek kulturális tevékenységét mennyire megnehezítették, arra példa-

képpen csak azt említjük fel, hogy minden színdarabot, verset vagy egyfelvonásost, melyet valahol elő akartak adni, mindannyiszor külön és újra cenzúráztatni kellett. Az engedély pedig rendszerint az utolsó órában, vagy pedig egyáltalán nem érkezett meg, még ha olyan műsorról volt is szó, melyet az évek során ugyanabban a faluban és más helyeken is már előadtak. A lapok cenzúrázását pedig fokozatosan odáig fejlesztették, hogy az utolsó években már a bukaresti propagandaminisztérium kész cikkeket küldött a magyar lapoknak, melyeket, mint saját szellemi termékeiket kellett közreadniok, ha az azonnali betiltás mellett nem akart az egész szerkesztőség hadbírótság elé kerülni.

A MAGYAR OTTHON, A BIRTOKFELOSZTÁS

Jól tudták a románok, hogy sem a politika, sem a kulturális üldözés nem elég ahhoz, hogy szabad népek nemzeti akaratát megtörje. Ha román is lett az iskola, ha nyilvánosan egyre kevésbé lehetett a magyar kultúrának áldozni, mindez csak nyomorítást és kínzást jelentett, amíg állottak a magyar otthonok, amíg nemzeti szellemüket és melegüket a magyar anya ápolta s amíg megvolt a lehetősége annak, hogy a magyar család, a magyar társadalom önfeláldozó munkával és anyagi áldozatokkal pótolja azt, amit az állam elragadott, vagy megtagadott tőle. És mert jól tudták ezt, a politikai és kulturális elnyomás mellett a legnagyobb súlyt szívós következetességgel — amint a román rendszertelenség mellett csak a gyűlölet tudott biztosítani — mindent megtettek a közel kétmillió erdélyi magyarság gazdasági megsemmisítése érdekében.

A megsemmisítés művét a földbirtokreform ürügye alatt kezdték meg. Ha a földbirtoklás új rendjét gazdasági szempontok szerint irányi és annak előnyeiben a lakosságot egyformán részesítik, úgy az ellen tisztán nemzeti szempontból nem lehet kifogásokat emelni. Így hajtotta végre a magyar nemzet a legnagyobb földbirtokreformot, amit ez a föld valaha látott: 1848-ban a jobbágyság felszabadítását. Ami hetven esztendővel később a románok uralma alatt Erdélyben történt, lényegében ugyanaz volt, mint ha 1848-ban Magyarországon csak a magyarok javára szüntették volna meg a jobbágyságot, csak a magyar falusi lakosságot mentették volna fel a robot és a dézsma terhei alól, a románokat és a többi nemzetiségeket pedig változatlanul nyomta volna tovább a feudális birtokrendszer minden terhe. Jól tudjuk, hogy nem így történt. A jobbágyfelszabadítás éppen ellenkezőleg: az erdélyi magyar középbirtokosságot, a magyar nemzeti középosztály e dúsan termő talaját tette nagyrészt tönkre és földönfutóvá, a megyei és állami hivatalok töltelékévé, mert a hirtelenül elvesztett munkakerőt tulajdonképpen semmivel sem pótolta. Hogy ezzel szemben mi történt 1918. és 1940. között földbirtokrendezés címén, azt röviden és tömören csak egyetlen szóval lehet kifejezni: gazdasági megsemmisítés.

Nagy tévedésben van, aki azt hiszi, hogy ez a törekvés megelégedett azzal, hogy az úgynevezett erdélyi nagybirtokokat felossza. Mindenekelőtt meg kell állapítani azt, hogy mezőgazdasági és szociális értelemben véve egészségtelen nagybirtok vajmi kevés volt Erdély földjén. Erdélyben volt a legegészségesebb a birtokmegosztás, mégpedig elsősorban a román lakosság javára. Nem volt messze attól, amit ideálisnak lehet nevezni. Kivételt ezalól csupán néhány alföldi nagyobb birtok képezett. Az aránytalanság azonban — éppen itt — a magyar falusi lakosság kárára jelentkezett, mint ahogyan a legnagyobb földínség, a legjobban elaprózott birtokok éppen a legtisztább és legősibb magyar települési helyen jelentkeztek: a Székelyföldön. Azokat a belső erdélyi nagybirtokokat, amelyek a holdak száma szerint ilyeneknek számítottak, túlnyomó részükben erdők borították, vagy pedig olyan havasi területek voltak, amelyeket a legmodernebb és a legszociálisabb művelési módszerek szerint sem lehet másként, mint nagy, összefüggő és egységesen igazgatott birtoktestekben hasznosítani.

Ez volt általánosságban az a gazdasági helyzet, amely előtt a román földbirtokreform állt. Ami történt, az pontosan ellenkezője volt annak, amit a mezőgazdálkodási és a népgazdasági célszerűség követelt volna. Ez nem is lehetett másképp, mert a román törvényhozást a föld új rendjének megállapításánál egyetlen szempont vezette: elsősorban a magyar gazdasági erő és alap megsemmisítése és csak ezen keresztül a románság gazdasági megerősítése. Mint egyébként mindenütt, itt is a rablógazdaság szelleme és módszerei irányították az intézkedéseket és cselekedeteket.

A magyar nagy- és középbirtokok ezreit egyszerűen eltörölték a föld színéről, vagy pedig oly mértékben tették üzemképtelenné, hogy további gazdálkodásuk — népgazdasági és termelési szempontból is — csupán tengődés lehetett. Itt azonban nem álltak meg. Ahol csak lehetett, jogcímet kerestek és találtak arra is, hogy magyar kiscgazdák, nyomorult kis parasztgazdaságok alól is kihúzzák a földet. Az első nagy művük ezen a téren az volt, hogy mintegy három-négyezer magyar telepese családnak 16—25 holdas birtokát könyörtelenül megcsonkították. Egyiknek sem hagytak 5—7 holdnál többet és mondani sem kell, a legjobb minőségű és a legjobban ápolt földek voltak azok, amelyeket elsősorban elvettek tőlük. Hogy ezt az igazságtalanságot — melyet a szociális igazságtéves nevében és korszakában követtek el — kellőképpen lemérhessük, tudnunk kell azt, hogy ezek a magyar telepesek két emberöltő verejtékes munkájával irtott erdőterületeket tettek dúsatermő földekké és ezeket a területeket nem ajándékba kapták a magyar államtól, hanem teljes áron megfizették. De tudnunk kell még azt is, hogy ugyanezeknek a területeknek túlnyomó részét — a telepítési mozgalom kezdete előtt — a magyar kincstár számos esetben felajánlotta megvételre a távolabbi román falvaknak, sokkal olcsóbb áron, mint ahogy azt később magyar telepesek megkapták, de a román lakosságnak akkor nem kellett ez a föld, mert hiszen csak nehéz és hosszú munka árán vált volna termővé és értékké. Annál könnyebb volt az agrártörvény egyetlen három-

soros szakaszával ennek a harmincezer holdas területnek kétharmadát egyszerűen elvenni a magyaroktól, miután azt két nemzedék munkájával valóságos kertekké varázsolták.

Ez a törekvés folytatódott tovább mindenütt, ahol arra a legkisebb alkalom kínálkozott. A Székelyföldön például minden faluban a legjobb és legértékesebb földeket vették el olyan kisgazdától is, akiknek az volt egyetlen léalapjuk. Elvették pedig sporttelep, gyakorlótér céljaira, főként azonban azon a címen, hogy a két román jellegű egyháznak — a görögkeleti és a görögkatolikus eklézsiának — a kérdéses faluban nincsen sem papi, sem tanítói földje. Az nem jelentett akadályt, hogy a kérdéses felekezeteknek a szóbanforgó falvakban egyetlen hívük sem volt s még kevésbé az, hogy az a magyar egyház sem rendelkezett földekkel, amelynek hívői közé a falu egész lakossága tartozott. így állott elő az a furcsa — a népek történelmében példátlan helyzet — hogy a tizedik faluban lakó román papnak — akinek ott néhány, többnyire tisztviselői családból állott egész nyája — minden környékbeli magyar faluban harminc-negyven holdas birtoka volt, amelyeket lehetőleg úgy tagosítottak, hogy az egymással érintkező határok szögletébe essenek. A román papok tehát a magyar vidékeken, a Székelyföldön, a Kisküküllőben és a nagy magyar Alföld peremvidékén tekintélyes középirtokosok lettek, akik vajmi keveset törődtek egyébként is kisszámú hívőik lelki üdvösségével, de annál többet politizáltak, annál következetesebben áskálódtak a vidék minden magyar életmegnyilvánulása ellen, szították a gyűlölködést és küldözték az uszító tudósításokat a bukaresti román lapoknak.

ERDŐK KISAJÁTÍTÁSA

A Székelyföldön azonban még egyéb is történt. A székelység keserves munkával — tulajdonképpen a sziklából — csiholja ki az életét. Megélhetését emberemlékezet óta inkább az erdei munka biztosította, amit elsősorban a közbirtokossági erdők nyújtottak. Ez a közös vagyon mindig a falu életének nagy tartaléka volt. Innen került ki az épületfa, amikor leégett a falu. Amikor pedig az erdő megnőtt és eladhatóvá lett, éveken keresztül éltette a falut azzal a munkával, amit az „erdőlés“ és a fuvarozás jelentett. Az erdő árából pedig — amit a vállalkozó fás cég fizetett — megépült a templom, az iskola, a községháza és olykor még más közérdekű intézményekre is jutott pénz. Ezek a közbirtokossági erdők természetük szerint nagy birtoktestek voltak, de sok kisgazdának közös tulajdonai. A román földbirtoktörvény azonban — amely minden szavával a szociális igazságot hangoztatja — ennek a tényleges helyzetnek csak az első részét vette tudomásul, azt, hogy nagybirtokról van szó. Nem törődött azzal, hogy ezekből a száz vagy ezer holdakból egy-egy székely kisbirtokos családra, egy-egy közbirtokossági tagra alig; néhány hold esett. Mégkevésbé azzal a szociális szereppel, amelyet ezek a közös erdők a székely falu mindennapi életében, főként az ínséges esztendőkből betöltöttek: a közbirtokossági erdők! igen nagy részét mint

Erdély a világháborúban

Utászsorozat menetben az Úzvölgyben. (...Erdély, 1916.)

Népfelkelők harcban. (Erdély, 1916 szeptember.)

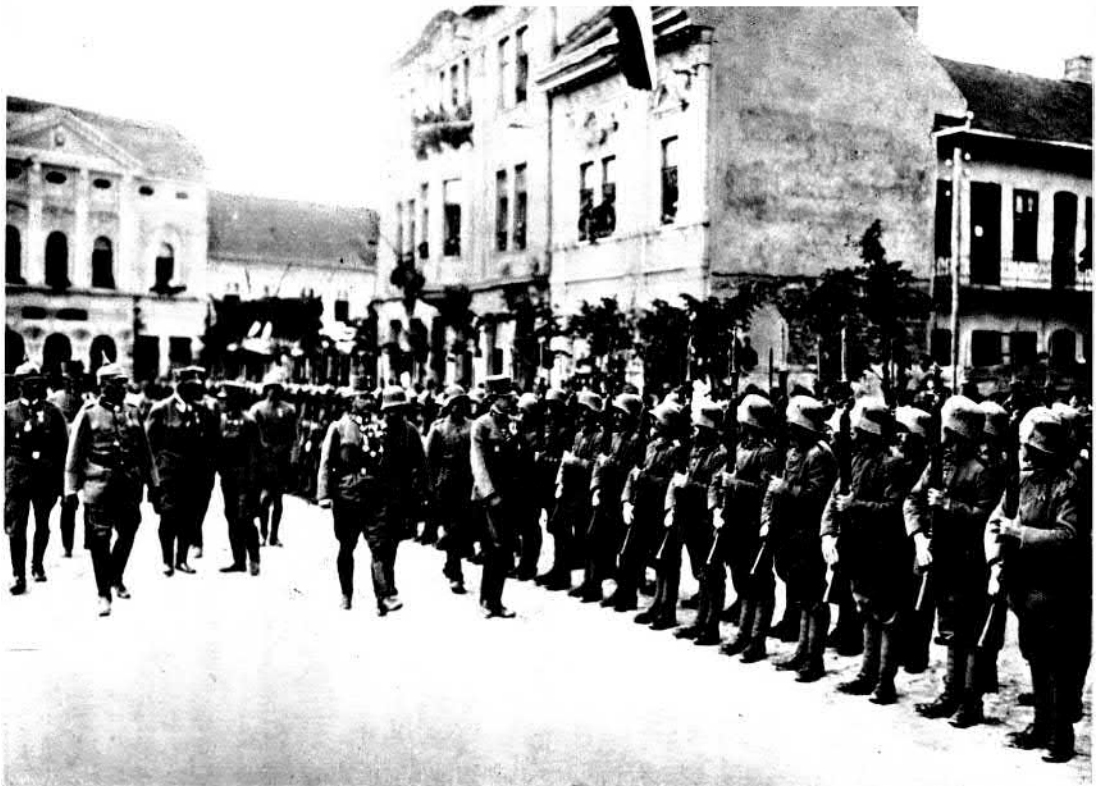
Géppuskás osztág harcban Feketehalomnál. (Brassó vármegye, Erdély, 1916.)

Útegállítás Medgyesnél. (Nagyküküllő vármegye, Erdély, 1916.)

32-es székely vadász népfelkelők harcban. (Erdély, 1916.)

Károly király Kézdivásárhelyen megszemléli az 1. hadsereget. (Háromszék vármegye, Erdély, 1917.)

A székely ezredek eskütétele a parlament előtti téren. (Budapest, 1919.)

A székely hadosztály egy százada, a Tory-század. (1919.)

A székely hadosztály egy osztaga átkel a folyón. (Erdély, 1919.)

A román üldözés elől menekültek egy csoportja. (1919.)

A román katonák és a tömeg meggy alázzák Mátyás király szobrát. (Kolozsvár, 1919.)

A román katonák verik a védtelen magyar lakosságot. (1919.)

Magyar sors 1920-ban. A románok által kiűdözött erdélyiek mint vagonlakók.

nagybirtokokat: egyszerűen kisajátították és állami tulajdonba vették.

Miután pedig itt nem volt román lakosság, amely között a területeket szétoszthatták volna, ezek az erdők állami tulajdonban maradtak és melegágyai lettek a legnagyobb közéleti visszaéléseknek, az országra szóló panamáknak és a legsztelenebb rablógazdálkodásnak.

Ugyanez a sors érte a csíki székelységnek — az egykori lovas határőrezred utódainak — nagy, közös erdőbirtokát: a csíki magán javakat. Ezt egyszerűen állami tulajdonnak jelentették ki, minden tartozékával egyetemben. Mivel pedig ehhez a történelmi közvagyonhoz erdőkön kívül városi házak, sőt közhasznú takarékpénztár is tartozott, megtörténhetett itt az a nevezetes eset, hogy a mezőgazdasági földbirtokot rendező törvények keretében — pénzintézetet sajátítottak ki, helyesebben koboztak el jogos tulajdonosaitól. A jogtiprás nagyságát azonban csak akkor látjuk meg, ha visszaemlékezünk arra, hogy Erdélyben és Bánságban voltak még egészen azonos természetű és eredetű más ilyen közvagyonok is: a naszódi, az új-moldovai és a karánsebesi vagyonszövetségek, amelyek ugyancsak különböző határőrezredek ivadékainak közös birtokában voltak. Ezek közül kettőnek: a naszódinak és a karánsebesinek haszonélvezője román betelepített falvak lakossága volt, a harmadiknak: az új-moldovainak — amelyeknek azonban csak kisebbik része esett románlakta területre — szerblakta falvak voltak haszonélvezői. Mi sem természetesebb a román igazságosság és jogtisztélet szelleme szerint mint az, hogy a román vagyonszövetségek birtokállománya sértetlen maradt, ezeket a vagyontömböket — amelyeknek területe sokszorta nagyobb volt a csíki magánjavaknál — az agrárreform-törvény külön szakasszal egyenesen kivette a kisajátítás lehetősége alól. A szerbeket másfél évtizedes huza-vona után valamennyire kártalanították. A csíki magánjavak elkobzásának ügye egyike volt annak a számos esetnek, amely népszövetségi panasz útján nemzetközi kérdéssé nőtt. A Népszövetség tanácsa döntött is ebben a kérdésben. A döntésnek azonban nem a történelmi vagy a népi igazság, nem a jog, vagy a szociális szempont volt az alapja, hanem egyszerűen a politikai opportunitàs. A vagyonnak töredékét, alig egyhatodát visszaítélték a csíki székelységnek, azonban oly feltételek mellett, hogy azt nem fogadták el és így a döntés mindvégig papíron maradt. A legfőbb feltétel ugyanis az lett volna, ha a csíki székelység nemcsak elfogadja az igazságtalan döntést, hanem egyszerismindenkorra lemond minden további igényről, vagy jogorvoslatról.

A „FÖLDREFORM“

Mindez azonban a román földreformnak csak az alaki oldala. A vagyonrombolás gazdasági jelentőségét csak akkor látjuk meg, ha azt az ellenértéket lemérjük, amit az elvesztett föld fejében a román állam a károsultaknak nyújtott. Ez általában századrésze volt a tényleges forgalmi értéknek, így állott elő az a helyzet, hogy a román állam a magyar birtokosoknak

és kisgazdáknak, a székely közbirtokosságoknak és az alapítványi földek tulajdonosainak — magyar pénzre átszámítva — holdankint átlag négy-öt pengőnél alig fizetett többet.

Ebből a példátlan arányú vagyonek Kobzából a másik oldalon szinte semmi sem jutott azoknak a magyar földtelenekeknek, akiknek ugyan csak igényük lett volna az új földbirtokrendezés előnyeiből részesülni. A magyar földigényjogosultak a valóságban vidékenként és falvankint körülbelül az egynegyedét kapták annak, ami ugyanott a román nemzeti-ségű igényjogosultaknak jutott. Ha valamely faluban az ott rendelkezésre álló földből fejenként például hat hold esett volna egy-egy igényjogosult családra, a magyar család legfeljebb egy—egy és fél holdat kapott, ha ugyan egyáltalán belekerült az igényjogosultak lajtsromába. Mivel pedig azokon a vidékeken, ahol sok volt a föld, a lakosság összetétele folytán kevés volt a román és amely területek nagyrészt Csonkamagyarországgal voltak határosak: országvédelmi jelszavakkal kezdetét vette a románság telepítése.

A gazdasági tönkretétel végeláthatatlan krónikájába tartozik a városi magyar munkásság elűzése, a különböző jogosítványok következetes elvonása, gazdasági kedvezmények megtagadása, a köztisztviselői állások és alkalmazások elzárása a magyarok elől, legfőképen azonban az igazságtalan adózás, amely oda fajult, hogy a román rémuralom utolsó zavaros esztendőiben — amikor egyre inkább tartottak a román parasztság folyton növekvő elégedetlenségétől — közterheket tulajdonképpen már csak a kisebbségi társadalom: elsősorban a magyarság hordozott. A románok ezekben az időkben egyszerűen nem engedték be falvaikba az állami végrehajtót. Ha mégis megjelent: vasvillával fogadták és szerencsés volt, ha ép bőrrel menekülhetett. Amíg így a román falvakban éveken keresztül gyűlt az adóhátralék, magyar vidékeken az ilyesmi ismeretlen fogalom volt. Időnkint aztán nagylelkű gesztussal elengedték a falusi lakosság adóhátralékait, ami ilyen előzmények után azt jelentette, hogy a román paraszt éveken keresztül egyszerűen nem fizetett semmiféle adót, a magyar pedig többszörösét annak, ami jogos és arányos lett volna.

A ROMÁN KÖZÉLET

A magyarság szipolyozásának, gazdasági tönkretételének és elnyomorodásának társadalmi képe nem volna teljes, ha nem emlékezhetnénk arra a gennyes fekélyre, amit a román közéletben az általános és szinte törvényerejű, vagy legalább is törvényt jelentő korrupció jelentett. Ez a közéleti rothadás és romlottság az erdélyi magyarságra azzal a következménnyel járt, hogy a legegyszerűbb és legtörvényesebb jogáért, e jognak érvényesüléséért mindenféle hatóság előtt — a bíróságokat sem kivéve — mindig fizetnie, újra, meg újra fizetnie, örökké csak fizetnie kellett. Fizetnie kellett

azért, hogy jogos adójának ne háromszorosát, hanem csak kétszeresét rója le. Meg kellett fizetnie a legkisebb közigazgatási intézkedést bármilyen természetes és jogos is volt az, sőt előírás, amit kért. A bíróságok pénzért mérték az igazságot. Nemcsak maga a törvénykezési eljárás volt mérhetetlenül drága, de minden jelentősebb ügyben személyi taksája is volt az ítéletnek, amelyet bizonyos „bizalmi“ ügyvédek — mindig románok vagy zsidók — szedtek be a magyar felektől. Amikor pedig a magyar ember — az a kevés gyáros, aki magyar volt, az iparos, vagy a gazda — a román állami kincstárnak, vagy egyéb közületnek szállított valamit, az érte járó pénzt — becsületesen megszolgált munkájának ellenértékét — csak akkor fizették ki, ha annak jelentős részét az utalványozó tisztviselőnek „közvetítés fejében“ átengedte. Voltak olyan vélemények is a magyarok körében, amelyek keserű gúnyorral azt hangoztatták, hogy ez a hivatali produkció voltaképpen az egyetlen jó és hibátlanul működő intézménye a román állami igazgatásnak: a lefizetett összeg ellenében pontosan és gyorsan kiszolgálták az embert s ilyenkor a paragrafusok árnyalatai — amelyek egyébként vesztegetés nélkül áthághatatlan drótsövények voltak — egyszeribe elvesztették jelentőségüket. Az igazság ezzel szemben az, hogy ez a hivatali korrupció a magyarság életében olyan volt, mint a lassan, de biztosan sorvasztó, lappangó betegség. Ha az adott, többé-kevésbé fontos esetben el is intéződött valamiképpen a szőnyegen forgó ügy, az ár amit érte fizetni kellett, a különadó, amelyet ezek a vesztegetési összegek jelentettek, az egész magyarság gazdasági életében oly szörnyű összegekké nőttek, hogy ez az állandó vérveszteség, a gazdasági nedveknek ez a szüntelen elszivárgása teljes megbénítással fenyegette — a maga összességében — a magyarság gazdasági életét.

A következmények, amelyekkel mindez járt, a román megszállás utolsó éveiben már ijesztő arányokban jelentkeztek. Az elszegényedés egészen általánossá lett. A koldusok a városok utcáin és az országutakon csavargó, gondozatlan gyermekek kizárólag magyarok voltak. Magyar volt minden bukott, elesett ember, a nők éppúgy, mint a férfiak; magyar volt a munkanélküliek egyre növekvő hada s magyar a cseléd és a szolga Erdély városaiban éppen úgy, mint a román fővárosban és az ókirályság többi városi helyein. Jelentkezett abban is, hogy egyre csökkent a középiskolák magyar tanulóinak száma s egyre kevesebb olyan magyar ifjú akadt, aki beiratkozhatott a főiskolákba, vagy ha a beiratkozás problémáját nagy keservesen — a családi vagyon romjainak feláldozásával valahogyan megoldotta — tanulmányait be is tudta volna fejezni. Ugyanakkor az erdélyi városokban egész városnegyedeket építettek fel a román tisztviselők azokból a pénzekből, amelyet a kényükre-kedvükre kiszolgáltattott magyar lakosság verejtékéből sajtoltak ki!

A ROMÁN IRTÓHADJÁRAT HAZUGSÁGOKKAL

Az erdélyi magyar nép így a teljes anyagi romlás és a szociális nyomor örvényeinek szélén tántorgott, amikor végre ütött a szabadulás órája. Valóban az utolsó percekben következett be ez a régen várt történelmi fordulat. Akármilyen nyomorult és szegény is lett azonban az erdélyi magyar népnek nagy tömege, nemzeti öntudatát és büszkeségét, a felszabadulás törhetetlen vágyát, becsületének tisztaságát rongyaiban is megőrizte. A testi szenny, amivel a szegénység mocskolta be, sohasem lett lelki szennyé, még abban a fertőző környezetben sem, amiben élnie kellett. Sőt éppen ellenkezőleg: a nemzeti öntudat és áldozatkészség még azokban a rétegekben is felébredt, amelyek előbb — többé-kevésbé — közömbösek voltak. A magyar ipari munkásság tömegei, amelyek a román uralom kezdetének idejében túlnyomóan nemzetközi szellemben nevelődtek és nemzetközi — főleg zsidó irányítás mellett állottak — a román szolgaság hosszú évei alatt a magyar nemzeti kultúra legfőbb hordozói lettek. Attól az áldozattól, melyet a magyar iskoláért, gyermekeik magyar nemzeti művelődéséért hoztak kellett és habozás nélkül meg is hoztak, nem volt akadálya az, hogy ezeknek az iskoláknak jellege, tanítási szelleme és irányítása a magyar keresztény felekezetek, a hitvallásos nevelés szellemében történt!

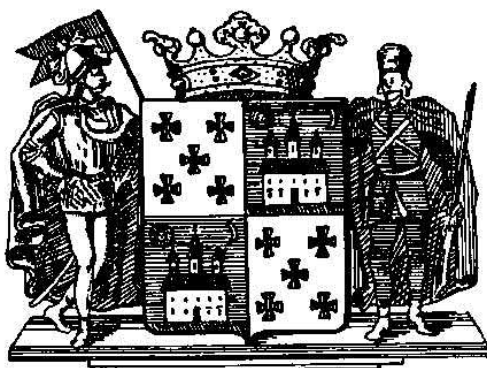
Az az irtóhadjárat, melyet a magyar iskolák s általában a magyar tömegek nemzeti büszkesége ellen vittek, az az igyekezet, amellyel a nemzeti múltnak és a nemzeti öntudatnak még a gyökereit is ki akarták tépni: pontosan az ellenkező hatással járt. Amikor a román nyelvű állami iskolákba kényszerített falusi magyar leánykáknak és fiúcskáknak előírták, hogy a román nemzeti ünnepélyekre román nemzeti viseletét öltsenek, a falvak magyar népét ráébresztették arra, ami addig megszokott környezet és hervadozó hagyomány volt az életben: a magyar népviselet szépségeire és értelmére. Amikor kitiltották az iskolákból a magyar beszédet, a magyar éneket, ezzel megtanították a magyar falusi lakosságot, hogy az anyanyelv az egyetlen, amellyel lelkének minden mozdulatát, agyának minden gondolatát valóban ki tudja fejezni és másokkal is meg tudja értetni. Amikor pedig a román iskolakönyvekből olyan versikéket kellett megtanulniok a magyar gyermekeknek, hogy „a magyar veszett kutya, amelyet ki kell irtani“, figyelmeztették arra, hogy mi várhat reá a jövőben.

Ez az irtóhadjárat az egész vonalon folyt, de a legszívósabban mégis a Székelyföldön. Alapul és kiindulópontul a Székelyföld elleni elnemzetlenítő rohamhoz azt a jelszót választották, hogy a székelyek tulajdonképpen elmagyarosított románok. Hosszú tanulmányokban és uszító újságcikkekben közölték azt a néhány román hangzású nevet, amit egyik vagy másik székely községben felfedeztek. A nevek viselőiről pontosan tudta a székely falu, hogy melyik elődjük s mikor származott a faluba, hogy mint bács, vagy pakulár őrizze a székelyek juhnyájait fent a havasokon — ezzel azonban a román történettudósok és szociológusok keveset törődtek. Ellenkezőleg,

szövetséget kötöttek a biológusokkal, ezek pedig vállalkoztak arra a hallatlan visszaélésre, hogy védőoltások ürügye alatt, csendőri fedezet mellett, húszezer székely embertől vérpróbát vegyenek és a vérképletekből bebizonyítsák a székelyek román eredetét. Ez a kísérlet a nevelésben, a tudományos csődbe fulladt, ez azonban szintén nem volt akadálya annak, hogy az expedíció vezetőinek beszámolóját a román akadémia meg ne koszorúzza, nyilván a szándékot jutalmazták és nem a tudományos eredményt. A jelző azonban, hogy a „terra siculorum“ voltaképpen román település, mindvégig virágzott. Ennek köszönhető a székelység, hogy „kultúrzonának“ nyilvánították, ami elméletben azt jelentette, hogy itt a román tanítók ötven százalékos fizetési prémiumot kaptak, biztatásul a románosító munkához. A gyakorlatban ez a módszer azonban azzal végződött, hogy a Székelyföldet magyarul semmit sem beszélő, ókirálysági román tanítók árasztották el, akik a magasabb fizetést ugyan felvették, amikor néhanapján megkapták, de pedagógiai szempontból a legkisebb eredményt sem tudták elérni. Hacsak nem tekintjük eredménynek azt, hogy működésük gyümölcsképpen ijesztően terjedt a székely falvakban az írástudatlanság. Ez az elmaradottság azonban legalább magyar volt és amellet nem is jelentett túlságos süllyedést. Amit a román iskola szerencsésen elmulasztott, azt pótolta a székely szülői ház szelleme, a magyar kalendárium és a magyar könyv s ha lassabban is, de a székely közművelődés lépést tudott tartani a világ haladásával.

Azon a széles határsávon, amelyért a német és a francia nép háromszáz év óta viaskodik egymással, mindkét oldalon sértetlenül állanak s állottak mindvégig azok a szobrok és egyéb nemzeti emlékek, amelyeket a másik nép emelt azokban a korszakokban, amikor a szóbanforgó területnek ura volt. Ezek a népek nem féltek a másik múltjától, mert azzal egyenrangúnak tartották a magukét. Ebből a szemszögből kell nézni azt a rombolást és pusztítást, amelyet Erdélyben a magyar múltnak szinte minden művészeti és nemzeti emlékműve áldozatul esett. Nem kapott kíméletet még a zilahi Wesselényi-szobor sem, annak a férfiúnak emlékezete, akinek oly nagy szerepe volt a románok jobbagységének megszűnésében. Az egyetlen kivétel Mátyás király kolozsvári lovasszobra, Fadrusz János világhírű alkotása volt, ez is csak azért, mert a román történelem tanítása szerint a nagy magyar király román vérből eredt. Ezt a kérdést a magyar történelemkutatás már eldöntötte, azért itt nem foglalkozunk ezzel. Ellenben érdemes feljegyezni, hogy Jorga Miklós román történétíró, akinek az életét azóta sárba és vérbe tiporták azok a szellemek, amelyeknek elszabadításában éppen neki oly nagy — ebből a szempontból valóban történelminek nevezhető — szerepe volt, szükségesnek látta, hogy a nagy király szobrának talapzatára olyan táblácskát szögeztessen, amely szerint a történelem büntetéseképpen a nagy magyar királyt összes ellenfelei közül egyedül a románok verték meg!... Azok a román vajdák, akik a történelem írásos tanúságai szerint hűbéresei és szolgálói voltak!

Csak néhány szín, csak néhány vonal mindez abból a képből, amely az erdélyi magyarság sorsát mutatja a huszonkét éves román uralom ideje alatt. Hogy ez a kép teljes legyen, vaskos kötetekre lesz szükség. Az okmányok végeláthatatlan hosszú sorára, amelyek a román garázdálkodás minden mozzanatát megörökítik. Statisztikai művekre és felvételekre, amelyek a károkat és a rombolást mutatják. S mindennek az adatnak és részletnek történelmi összefoglalására, amely levonja nemcsak a magyar nemzet, hanem az egész művelt világ számára az erdélyi román uralom mindenütt, minden kultúra és minden nép számára érvényes és hasznos tanulságait. Ezeket a tanulságokat pedig nemcsak papírra kell vetni, hanem a magyar nemzeti öntudat alkotóelemévé kell tenni. Nem elég kőbe vésni, hanem a magyar szívekbe, a magyar lelkekbe, az egész magyar szellemiségbe kell azokat beoltani, hogy nemzeti magatartásunknak, államszervező tevékenységünknek, művelődési és gazdasági szervezkedésünknek legfőbb irányítói legyenek. Ezeket a tanulságokat és a belőlük folyó következtetéseket nemcsak a magyar Erdély újjáépítésénél kell szem előtt tartanunk, hanem az egész magyar nemzet életének és fejlődésének, a magyar állam és társadalom kiépítésének minden mozzanatában is. Csak így tudjuk népünket és államunkat elég erőssé tenni ahhoz, hogy ez a gyalázat, vagy ehhez hasonló, nemzetünk örök életében soha többé, semilyen formában be ne következék!

(Udvarhely vármegye címere.)

FELKÉSZÜLÉSÜNK ERDÉLY VISSZASZERZÉSÉRE

Írta: KOZÁR ELEMÉR
m. kir. vezérkari őrnagy

A világháború befejezése után állami életünk alapvető pillére — a nemzet honvédelmi felkészültsége — rombadőlt mind szellemi, mind anyagi vonatkozásban. Ezzel rombadőlt független állami létünk is.

A legfontosabb szellemi és erkölcsi tényező — a nemzet háborús győzelmi akarata — tört meg először. A központi hatalmak hatalmas mérkőzésében katonáink zászlóit mocsoktalan tisztaságban lengette a meghódított területek szellője, de a hosszúra nyúlt, felőrlő küzdelem megpróbáltatásai megingatták népeink kitartását. Ennek következményeként a mindenáron való győzniakarást, az ellenség megtévesztő ígéreteibe kapaszkodó megalkuvás váltotta fel, amely a megpróbáltatások megszűnésének délibábjával kecsegtetett. Az erkölcsi erők mekkora süllyedése, az élniakarás mily összeroppanása az, midőn önmagunk helyett a kérlelhetetlen ellenség — remélt — jóindulatára bízunk sorsunk, jövőnk irányítását!

A lelkerők összeroppanásának — a szellemi lefegyverzettségnek — csupán későbbi, de elkerülhetetlen következménye volt az anyagi lefegyverzés. Bárha körülbelül kétmilliós létszámú kiképzett haderő tért haza a feladott hadszínterekről — nagyrészen hadifelszerelésével egyetemben — ezen túlmenően megközelítően egymillió főre szükséges hadifelszerelés állott rendelkezésre az anyaország raktáraiban és kiképző alakulatainál: nem volt meg a lelki készség, hogy e roppant anyagi felszerelést hasznosítsuk országunk szétdarabolásának meggátolására, az ellenséges utódállamok nevetségesen csekély és rosszul felszerelt, hirtelen rögtönzött és összetákolt katonai erejével szemben! Nem ellentmondó az az állítás, hogy a Gondviselés kivételes alkalmat szolgáltatott e pillanatban nemzetünk számára ahhoz, hogy sértetlen és valóban független állami létünket tartósan megalapozhassuk, de ebben meggátolt a lelkeken úrrá vált mótely, a kishitűség és kimerültség érzete!

Ma már a történelmi szemlélet tárgyilagos szemüvegén át azt is megállapíthatjuk, hogy az 1918. évi összeroppanásunkban jóval kisebb szerepe

volt az anyagi kimerültség következményeként mindinkább fellépő nélkülözésnek, mint a jól irányított ellenséges propaganda alátámasztásával tervszerűen végrehajtott belső fertőzésnek. A tömegek hiszékenységre alapozott — tetszetős és megtevesztő eszmék és jelszavak köpenyegében — oly egyének törtettek a hatalom birtokbavételére, akik az országot végromlásba döntötték. Lehetek közöttük önértéküket betegesen túlértékelő, jóhiszemű törtetők is, végeredményben azonban mindannyian Hazájuknak árulóivá váltak, mert tudatosan, vagy tudatlanul a világháború bűnös haszonélvezőinek ama törekvéseit szolgálták, hogy inkább teljes belső összeomlás következzen, mint erőteljes nemzeti és katonai szellem irányában kikristályosodó független nemzeti lét. Utóbbi a számonkérés és felelősségrevonás rettegésével árnyékolta be sötét lelküket!

Ebben a reménytelennek látszó helyzetben vállalkoztak nemzetünk legjobbjai arra, hogy könyörtelenül harcba szállva a nemzet belső és külső ellenségeivel: újból magasba emeljék a porbasújtott és megalázott magyarl' nemzeti géniuszt. Új honalapításra vállalkoztak, amely szilárd alapot biztosítson az elkövetkezendő évezred számára.

A vállalkozás a kishitűek előtt kilátástalannak látszott, mert e nagy küzdelem megindításához a lelki zűrzavar mellett az anyagi eszközök is teljesen hiányoztak. Csupán egy biztos támaszuk lehetett: a magyar faj ősi erényeibe és e nemzet örökkévalóságába vetett törhetetlen hitük, amely megacélozta és megsokszorozta akaraterejüket, elszántságukat és a nemzet feltámadásáért indított mozgalmuk feltétlen sikerébe vetett bizalmukat. Ma már a történelemre tartozik annak megítélése, hogy valóban e lelki tényezők vezették-e elsősorban nemzetünket a feltámadás biztos útjára? A megindult mozgalomban, annak célkitűzéseiben, a magyar nép minden tagja önmagára, saját vágyaira ismert szerte a széttépett Hazában, aminek eredményeképp összeölelkezett e mozgalommal s annak vezetőivel egyetlen, hatalmas, igazi magyar akarásban. Mindenki érezte, hogy az évezredes magyar lélekből, önmaga legbensőbb énjéből fakadt az eszme, a jelszó, a zászló és az irányszabás. így született meg a kényszerhatárokkal dacoló — Hazájáért minden áldozatra kész — magyar lelki egység, amely a feltámadás biztos ígétét jelenti, amint hogy előző szétesése a nemzetet a sír szélére vitte.

A feltámadásért vívott küzdelem eddig lezárult időszakában a kifelé és befelé is szükségessé vált éberség és harc közepette a haladás üteme nem volt ugrásszerű, hanem a magyar faj megfontoltságát és józanságát jellemző és azzal számoló lassúbb építőmunka. Az eddig megtett út a nemzet zöme számára gyakran sok áldozatot, nélkülözést és lemondást követelő rögökön vezetett keresztül. Az emberi gyarlóság néha hibákat és zökkenőket eredményezett, de mégis elvitathatatlan, hogy töretlenül haladtunk abban az eredményes irányban, amely kitörülhetetlenül bele íródott minden magyar lelkébe.

Légyvédelmi ágyú tüzelőállásban

(Kern Ferenc felvétele)

Kapaszkodás fel a dombra

(Ginzery Sándor felvétele)

Ma — a feltámadás felé vezető úton — területben és népességben gyarapodott, független és tisztelt államhatalommá váltunk, nemzetünk szellemi és anyagi tényezői megizmosodtak, a felkészültségében duzzadó és tettekre kész honvédségünk pedig nagyságánál és értékénél fogva Közép-Európa egyik fontos hatalmi tényezőjévé avatta államunkat, amely barátoknak immár kívánatos, ellenségnek félelmetes.

Ez az új-életre támadt magyar nemzet — ezeréves hivatástudatától vezérelve — az elmúlt két évtized szenvedései ellenére sem követi a kicsinyes bosszú szavát, ellenkezőleg! Kész sok-sok belső áldozattal kiépített erő-tényezőit felajánlani az új, igazságosabb, szebb, boldogabb, emberibb, neme-sebb Európa felépítésére, együttműködve a többi jószándékú nemzettel. De készen áll arra is, hogy könnyörtelenül — vasökölrel — oda üssön, ahol a páratlanul álló önmegtartóztatását félremagyarázva: a magyar állam és a magyar nép természetes érdekei ellen bűnös elgondolásokat akarnak követni!

Az út, amely a semmiből ide vezetett, hosszú volt és rendkívüli áldozatot, hitet és munkát követelt az ország minden fiától egyaránt. Egyedül voltunk, mindenfelől gyűlölködő ellenségektől körülvéve, akik legszívesebben eltüntették volna még megmaradt államiságunk roncsait is. Egyetlen barátunk és fegyvertársunk Németország: hozzánk hasonló helyzetben, fennmaradása legelemibb tényezőinek megmentéséért folytatta létküzdelmét. Ebben a helyzetben tisztán állott nemzetünk előtt, hogy a feltámadás egyedül önmagunkból, önmagunk erejére támaszkodva indulhat meg. Vagyis belső megújulásunk, belső megerősödésünk az egyetlen alap, amelyre építeni lehet.

A belső felépítéshez új eszmei alapokra volt szükség, mert az előző kor felszínes nemzeti és szociális gondolatvilágával nem volt alkalmas a mélységbe taszított és megcsonkított nemzet előtt álló óriási feladatokhoz szükséges szellemi és anyagi erő kifejtéséhez. Ezért megszületett Szege-den a vezető férfiak lelkében az új nemzeti és állameszme. Ez a múlt nemes és dicső hagyományaira támaszkodva, befelé a nemzet egygyéforradását, a mindenekefelett álló egységet, a gazdasági élet újjáélesztését és felvirágoztatását akarta. A társadalomban pedig a szociális ellentéteknek és feszültségeknek a keresztény testvéri szeretet alapján való kiegyenlítését tűzte ki céljául, hogy kifelé az egygyéforrt nemzet teljes erejére támaszkodva vehesse fel a küzdelmet szellemi, gazdasági és végezetül katonai téren is.

Bármennyire tisztán állott tehát a nemzet előtt, hogy a feltámadás nagy küzdelméhez — annak végső eszközeként — a nemzet teljes erejét ki-használó korszerű honvédelmi szervezet kiépítésére van szüksége, kezdetben mégsem vethette bele teljes erejét e cél szolgálatába. Egyrészt a trianoni békeszerződés megkötő rendelkezései és az ezzel járó szigorú ellenőrzés, másrészt pedig a teljesen leromlott és kifosztott gazdasági helyzetünk: erőteljes korlátozásokat parancsolt. Így elsősorban a lelki és gazdasági megerősödé-sre kellett erőinket összpontosítani s katonai téren átmenetileg meg kellett elé-gednünk a szellemi újrafegyverkezéssel. Azaz, az áldozatkész nemzeti szel-

lemben való nevelés, az egészséges testnevelés, valamint a katonai kiképzés minél eredményesebb megindításával. E munkát a „levente“ intézmény megteremtésén keresztül már a fiatal gyermekkorban kellett megkezdennünk annál inkább, mert a szorosán vett hadseregen belüli kiképzés — a kiképezhető katonák számát tekintve — a reánk kényszerített zsoldos hadsereg miatt erőteljesen korlátozott volt. Hosszú éveken át szigorú bénító ellenőrzés alatt is állott.

A korszerű haderő kiépítése felé vezető út annál nehezebb volt, mert ez nemcsak a tulajdonképpen harcoló haderő megteremtését kívánja, hanem az ország egész gazdasági, közigazgatási, társadalmi és szellemi életének oly felkészülését, amely a harcoló haderő szükségleteit előteremteni, majd háború esetén pótolni, kielégíteni képes.

Ez a követelmény az alábbi feladatok megvalósítása elé állítja a nemzetet és annak vezetőségét:

1. A haderő felállításához és az első veszteségek pótlásához szükséges személyek kiképzése, nevelése és állandó gyakorlatbantartása.

2. A haderő felállításához szükséges fegyverek, harceszközök és egyéb hadfelszerelés biztosítása az i. pont alatti kiméretben.

3. A hadiipar és haditechnika oly méretű kifejlesztése, hogy fenti szükségleteket minél nagyobb mértékben — lehetőleg teljes egészében — a nemzet önmaga állíthassa elő. Mert ha a hadianyag beszerzése békében külföldről lehetséges is, háborús viszonyok között ez rendszerint csak csekély mértékben, vagy egyáltalában nem lehetséges. Részben a szállító vonalak bizonytalansága miatt, részben pedig azért, mert az ellenségek nem szállítanak, a barátok pedig saját szükségleteik miatt nem képesek szállítani. Egyébként az ilyen szállítást — még baráti állam esetében is — rendszerint súlyos politikai és gazdasági hátrányokkal kell megfizetni — a természetes ellenértéken felül!

4. A nemzet gazdasági életét és az állam gazdaságpolitikáját fenti honvédelmi követelmények szerint kell tervszerűen irányítani, nem egyszer a békegazdasági életre súlyos áldozatok árán is. Ez vonatkozik a termelésre, a nyersanyagok biztosítására, a külföldi kereskedelmi kapcsolatok kiépítésére, a vámpolitikára stb.

5. A kiképzés, anyagi felszerelés és hadiipari felkészültség azonban csak akkor jelent éles fegyvert, ha a nemzet egyeteme a kitűzött külpolitikai célok megvalósítása érdekében mindent átütő akaratú, áldozatkész lelki egységbe forr! Ezt a lelki felkészültséget megteremteni és fenntartani csak tartós és rendszeres felvilágosítással és neveléssel lehet!

Elképzelhető, hogy a trianoni bilincsekbe szorított Csonkaország számára mekkora teljesítményt követelt a fenti honvédelmi feladatok megvalósítása!

A 35.000 főnyi létszámú — csekély hivatásos kerettel rendelkező — reánk kényszerített zsoldos haderőt ellenségeink ama törekvése hívta életre, hogy a haderő mozgósításához szükséges milliós embertartalék kiképzését meg-

gátolják. Minő feladatot jelentett kiképző tisztikarunk és altisztjeink számára e rendszabályok lehető megkerülése, mígnem 1929-ben külpolitikai helyzetünk még mindig nagy kockázat vállalásával lehetővé tette, hogy a kormányzat megkezdje az újoncévfolymok sorozását és kiképzését. Ez időponttól kezdve évente 1½—2 újoncévfolym kiképzését, a világháborúban kiképzettek át- és továbbképzését kellett magáravállalnia honvédségünk hivatásos tisztjeinek és altisztjeinek, hogy ily módon az előző 9—10 év kényszerű mulasztásait mielőbb pótolhassuk. Csak így vált lehetővé, hogy 1938. év őszén — a visszakerült felvidéki területet felszabadítása alkalmával — már tekintélyes számú, korszerűen kiképzett embertartalék állott rendelkezésünkre, hogy a nemzet és állam akaratát bárminő áldozatok árán is valóra váltsa. Azóta haderőnk kiképzett embertartaléka mind mennyiségileg, mind a kiképzés minőségi értékében lényegesen gyarapodott. Erről Erdély északi felének felszabadítása alkalmával honvédségünk az egész nemzet előtt fényes tanúbizonyságot tett.

Köztudomású, hogy minden haderő szellemi és kiképzettségi értékének letéteményese, hordozója és teljesítője a haderő tisztikara, valamint a tisztikar segítő támasza az altisztikar.

A másik tényező maga a nemzet, illetve annak szellemi és erkölcsi értéke, amelyből a kiképzendő haderő embertartalékát merítenünk kell.

A világháború és az azt követő forradalmak romjain kiépítésre váró fiatal honvédségünknek — az utánpótlására szolgáló — fiatal hivatásos tiszti és altiszti sarjadék nevelésének megindítása terén súlyos korlátokkal kellett megküzdenie. A zsoldos hadsereg részére engedélyezett 1750 főnyi csekély tiszti létszám többszörösét kitevő tisztikart örököltünk, amelynek az engedélyezett méretre való kényszerű lefaragása is szinte gyógyíthatatlan sebeket támasztott, amit még fokozott a fiatal utánpótlás számára szükséges helycsinálás követelménye. Ez a nagyszámú „leépítés“ a legtöbb esetben hivatásukért rajongó egyének életpályáját törte derékban ketté, sorokat és reményeket semmisített meg azzal a súlyosbítással, hogy a haderőn kívül a gazdasági és állami élet egyéb területén való megfelelő elhelyezkedést biztosíthatta volna. Itt a kicsinyre szabott területre beözönlő százvezrek hasonló, vagy még súlyosabb helyzetet teremtettek.

Az egyéni érdekek e tömeges és súlyos sérelmét csakis kimagasló értékű — a nagy nemzeti célok érdekében minden áldozatot vállaló — tisztikar volt képes kiheverni, szellemi és erkölcsi értékének megtörése nélkül.

Elképzelhető azután, hogy e számbelileg kicsinyre faragott hivatásos tiszti- és altiszti karnak a tömeges kiképzés újbóli megindításától kezdve, mekkora feladatot kellett magára vállalnia, hogy a hivatásos és tartalékállományt szinte ugrásszerűen bővíthesse.

Ez a mű — Erdély visszaszerzésének leírása és képes bemutatása — a figyelmet önmagában hívja fel erre a rendkívüli teljesítményre azzal, hogy szálljon hála a haderő minden tagja, de különösképp annak kiképző és nevelő tisztjei, altisztjei és tisztesei felé, a névtelen munka

oly sok hőse felé, akik ezzel a hosszú éveken át végzett — a rendes megterhelést erősen túlhaladó — áldozatos, lankadatlan, lelkes és hangtalan munkájukkal megteremtették a korszerű magyar nemzeti haderő — az új honvédség — megingathatatlan alapját!

Ha lehetséges, úgy még fokozott nehézségekkel kellett megküzdenünk a honvédség korszerű fegyverzetének és hadifelszerelésének megteremtése érdekében.

Csonka-Magyarország területére a volt Monarchia hadiiparának csupán igen jelentéktelen része esett. Még ezt is teljesen kifosztották és leszerelték a kommunizmus letörésének ürügye alatt a védtelen ország területére behatolt román megszálló csapatok. Épígy hiányzott a haditechnikai kérdések egész területére kiterjedő szellemi felkészültség is, mert a Csonkaország nem rendelkezett sem hadiműszaki törzskarral, sem hadianyagok tervezésében, szerkesztésében, gyártásában jártas mérnöki és segédműszaki személyzettel. Ebből a szinte semminek nevezhető állapotból annál nehezebb volt az alkotás útjára való előrejutás, mert a szükséges tudás és tapasztalat megszerzéséhez elengedhetetlen hadianyaggyártás megindítását megbénította az oly minimálisan engedélyezett és szigorúan ellenőrzött évi utángyártási hányad. Ez a gyártás tényleges megindítását — a gyakorlatban — a legtöbb esetben lehetlenné tette, másrészt pedig a hozzánk hasonló helyzetben lévő Németországon kívül egyetlen állam sem állott rendelkezésünkre hosszú éveken át ily irányú tapasztalatok szerzésére.

Ilyen körülmények között a lehetetlenséggel határos feladatra vállalkozott ama néhány hadiműszaki törzskari tisztünk, akikből a honvédelmi kormányzat megalkotta a magyar hadiműszaki törzskar magvát azzal a feladattal, hogy a legalaposabb szellemi és gyakorlati felkészültséggel rendelkező törzskart kell mielőbb kiépíteni. Ez legyen képes a haditechnika minden ágazatában nemcsak a haditechnikai kérdések irányítására, de hadianyagtervezések és szerkesztések végzésére, ily mérnökárda felnevelésére és az új magyar hadiipar műszaki megalapozására.

Áldozatot nem ismerő lelkesedés, a külföldi személyes kapcsolatok messzemenő kihasználása, sok esetben az egyének részéről is szükségessé vált anyagi áldozatkészség és lankadatlan munka: egy évtized leforgása alatt megvalósította a kitűzött célt. A nálunk is szigorúbb ellenőrzés alatt álló Németország hadi műszaki törzskarának tagjai a legteljesebb elismerés hangján állapították meg bajtársi látogatásaik során, haditechnikai és hadiipari felkészültségünk kiválóságát és korszerű színvonalát.

Ezzel már az 1934-es évekig megteremtettük annak alapjait, hogy a még kicsiny, de kitűnő hadiiparunk a külpolitikai és gazdasági helyzet által lehetővé tett mértékben izmosodjék. Már a Gömbös-kormányzat igyekezett a gazdasági válság ellenére mindjobban fokozódó összegeket fordítani a haderő felszerelésére és a hadiipar fejlesztésére. Ez a Darányi-kormányzat alatt az első nagyszabású honvédelmi beruházási hitel útján lendületbe jutott. Azóta további áldozatok árán még fokozódott oly mértékben,

hogy Erdély északi felének felszabadítása alkalmával az egész nemzet büszkén állapíthatta meg, hogy fegyverzet és hadfelszerelés tekintetében is a legkorszerűbb nyugateurópai nagyhatalmi hadseregekkel egy színvonalon áll honvédségünk! S ez a hadfelszerelés nagy többségében a magyar haditechnika és hadiipar alkotása.

Ez nagy teljesítmény volt, mert Csonkaországunk túlnyomóan agrárjellegű ország, mely fenti iparágak megteremtéséhez a nyersanyagok jelentékeny részét is nélkülözte.

Elképzelhető tehát, hogy egyrészt a honvédelem érdekeinek szemelőtt tartásával mennyire tervszerűen kellett gazdasági és főleg külkereskedelmi politikánkat irányítani! Másrészt, hogy ez gyakran minő súlyos hátrányt, illetve áldozatot kívánt a nemzetgazdaság s ezen keresztül a nemzet egyeteme részéről. A gazdaságilag előnyösebb kapcsolatokat el kellett hanyagolnunk hadiipari, illetve honvédelmi érdekek miatt! De nem volt hiábavaló, mert az áldozatot és a munkát túlhaladta az elért eredmény.

Hasonlóképp úttörő munkát kellett végezni a magyar katonai vezetés, a magyar vezérkar megteremtése terén is. A trianoni békeparancs szerint tilos volt — az ellenségeink által csak belső rendfenntartásra szánt — magyar haderő számára vezérkart teremteni, mert tudatában voltak annak, hogy ily vezető testület nélkül a háborúra való komoly előkészület csírájában lehetetlenné válik.

Hiszen a haderő legértékesebb tisztjeiből kiegészülő vezérkarnak hosszas, fárasztó és állandó jellegű ki- és továbbképzés útján a katonai és állami élet minden kérdésében oly alapos és átfogó tudással, illetve áttekinthetőséggel kell rendelkeznie, hogy a nemzet háborúra való felkészülését, majd adott esetben magát a háborút irányítani, vezetni tudja.

Közelebbről: a vezérkarnak a hivatása az elmúlt háború tanulságainak kiértékelése, ennek alapján az új haderő alapjainak lerakása: szervezési, kiképzési, haditechnikai, hadfelszerelési és alkalmazási szempontból. Az állam szellemi és anyagi erőforrásainak a háborúra való előkészítése, illetve az erre irányuló munka irányítása a honvédelmi érdekek szempontjából, az államvezetés támogatása a katonapolitikai szempontok érvényrejuttatásával és végezetül a háborús lehetőségekre vonatkozó konkrét haditervek, stb. kidolgozása. Adott esetben pedig a haderő közvetlen vezetése.

Mindez annál nagyobb feladatot jelentett a megteremtésre váró magyar vezérkar számára, mert igen kevés oly vezérkari tiszttel rendelkezünk, akik az Osztrák-Magyar Monarchia haderejében magasabb — átfogó — központi munkakört töltöttek be, akik tehát a megoldandó feladatok sokaságát áttekinthették.

A feladatok súlya, hordereje és sokasága nem bénítólag, de lelkesítőleg és serkentőleg hatott ama vezérkari tisztjeinkre, akiknek idegeket felőrlő, kitarító munkájával kialakult — a semmiből — a magyar vezérkari tisztképzés intézménye, illetve az itt felnevelt új magyar vezérkar, amely szerény és hangtalan, de szüntelenül végzett munkájával máris kiállta a próbát.

Háború esetén is méltónak bizonyul ama haderőhöz, amely irányító munkájának szülöttje s amelynek vezetésére felkészült és hivatott!

A honvédelmi felkészültség megteremtéséért folytatott munkának hosszú időn keresztül teljesen hangtalanul kellett folynia az ország külpolitikai érdekeire való tekintettel. Vagyis áldozatokat kellett hoznia a nemzetnek oly célokért, amelyeknek mibenlétéről nem tájékoztatták! A nemzet vezetői részéről is sokszor követelt hálátlan szerepet a hangtalanosság vállalása a nemzettel szemben. Ha élt is mindannyiunk lelkében a trianoni gyalázatos békeparancs széttörése árán országunk helyreállításának vágya, ha egyéni életünk és munkánk folyamán így is igyekeztünk fenti cél elősegítésének irányában dolgozni; mégis nélkülöznünk kellett azt az állandó, belső felvilágosító munkát, amely erőnket sarkalja, a csüggedőkbe új erőt és hitet önt!

Ez a kényszerű hallgatás sok más nemzet esetében súlyos — talán ki-küszöbölhetetlen — hátrányt okozott volna. A mi esetünkben ez nem következhetett be, mert a mi népünk faji adottságainál, történelmi tudatánál és nevelésénél fogva, egyéneinek óriási többségében önmagától is felismerte és követte a helyes irányt. A nemzet lélekben önmagától felkészült arra, hogy testvérei felszabadításáért, régi országterületének helyreállításáért mindent áldozzon. Nem számított arra, hogy e céljait könnyen — véráldozat nélkül — elérheti, amint azt egykori ellenségeink tették a nemzet aléltasága, védtelensége, kiszolgáltatottsága idején. S ha az Isteni gondviselés, az európai helyzetnek az igazság felé való alakulása, nagy barátaink és az ország vezetői lehetővé tették, hogy az ország egy része vértelenül visszatérjen, ezt örömmel fogadta a nemzet, mint hosszas szenvedésének, áldozatának, munkájának és türelmének kiérdemelt jutalmát.

Ezt a minden hírverés nélkül kialakult lelki felkészültséget gyönyörűen és mindenkit meggyőző módon igazolta Erdély északi felének visszatérte alkalmából magasra lobbanó és eggyé ölelkező magyar nemzeti érzés, az örök magyar lélek önmagára találása!

Hódoljunk mély megilletődéssel e mélységes nemzeti öntudat előtt, amelyet a nemzet milliói, férfiak és nők — elsősorban a magyar anyák — szüntelenül belénk plántálnak.

Ha az elmúlt két évtized után visszatekintünk a múltra és az elért eredményekre, a végzett fáradságos munka és kitartás eredményessége megelégedéssel és felemelő érzéssel tölthet el bennünket. De helyrehozhatatlan hiba lenne, ha elbizakodottság s ennek folyamányaként a további erőfeszítéseinkben pihenés, vagy visszaesés következne be!

Tudnunk kell mindenekelőtt azt, hogy még további nagy feladatok állanak előttünk! De ennek teljesülésére egy ezredév kemény csapásai alatt acélossá kovácsolódott magyar faj kimagasló tulajdonságai szilárd alapot nyújtanak.

Ez a tudat legyen a mi kiapadhatatlan erőforrásunk a jövőben is, az örök magyar nemzet életének munkálásában!

A MÁSODIK BÉCSI DÖNTÉS

Írta: THURY LAJOS

A Felvidék-i területek, majd a Kárpátalja visszacsatolása huszonkét esztendő súlyos lelki válságból szabadította fel a magyar nemzetet. A trianoni gyász, a már-már csüggedéssé fajuló bánkódás hangulata elmúlt tőlünk, a nemzet újból bízni kezdett a szebb, a jobb jövőben! A magyarság megérezte, hogy a testvérek első csoportjának hazatérése, a magyar föld egy darabjának felszabadulása után, újabb örvendetes eseményeket is tartogat számunkra a sors. Hittük, vártuk, hogy egyesülhetünk többi magyar testvéreinkkel is, akik huszonkét esztendőt töltöttek tőlünk elszakítva, idegen uralom alatt, leírhatatlan szenvedések között. Láttuk valamennyien, hogy a történelmi események üteme mérhetetlenül meggyorsult és vártuk azt az eseményt, amely továbbviszi a magyar sors jobbrafordulását.

Európában az 1940. év közepe táján, a nyugati háború kifejlődésének idején, a politikai közvélemény szinte mindenütt tisztában volt azzal, hogy a Csehszlovák válság gyökeres elintézése után Románia az az állam, amelynek lappangó belső válsága a nyilvánosság elé fog kerülni és amely súlyos problémákkal fogja foglalkoztatni a világot. A román válság teljesedését Szovjetország fellépése hozta meg. Az 1940. év június 27-én este tíz órakor Molotov külügyi népbiztos jegyzéket nyújtott át a Moszkva-i román követnek. A jegyzékben a Szovjetunió kormánya felhívta a román kormányt, hogy adja vissza Szovjetországnak egész Besszarábiát, amelyet a világháború után magáhozragadott, ezenkívül Bukovina északi részét. A szovjet-kormány csütörtökön estig kért választ jegyzékére, annak tehát kétségtelenül ultimátumjellege volt.

Egynapos izgalmas tárgyalás és tanácskozás, ismételt koronatanácsok és a Bukarestben székelő külföldi diplomaták meghallgatása után a román kormány, illetőleg Károly román király úgy határozott, hogy az ultimátumot elfogadja és Moszkva követeléseit feltétel nélkül teljesíti. A román kormány ugyanekkor elrendelte az általános mozgósítást. Június 27-én a szovjet orosz csapatok megkezdték a bevonulást Besszarábia és

Észak-Bukovina területére. A román csapatok ellenállás nélkül vonultak vissza előlük, ahol azonban pillanatnyi fennakadás következett be, a szovjetcsapatok rögtön a legnagyobb eréllyel folytatták a területek elfoglalását.

Romániában véres zavargások robbantak ki a nagyjelentőségű események nyomán. A mozgósított román haderő első és legnehezebb feladata az lett, hogy a román városokban tartsa fenn a rendet. A legtöbb helyen tömeggyűlések voltak, amelyeken a Szovjetországgal szemben való fegyveres védekezést követelték. Arra a hírre, hogy a kiűrités tovább folyik, véres kommunista tüntetések törtek ki, amelyeknek során a rendőrség és a katonaság fegyverét használta. Még a mai napig sem tudjuk, hogy például a G a l a c - i nagyarányú kommunista tüntetés hány halálos áldozatot követelt?

Erdélyben ugyanekkor a román karhatalom és a román hatóságok aggodalmaktól fűtött szélsőséges terrorral léptek fel a magyar és a német lakosság ellen. Minden legkisebb megmozdulást megtiltottak, a határhoz közeleső vidékeken még azt is megakadályozták, hogy az emberek elhagyják falvaikat. Hasonló ostromállapot következett be Dobrudzsa bulgárlakta területein is.

A magyar kormány mind súlyosabb aggodalmakkal figyelte a magyarság sorsának alakulását, az új szenvedéseket, amelyek huszonkét esztendő már-már elviselhetetlen kálváriajárása után érték elszakított testvéreinket. A magyar kormány ezekben a napokban ismételten jelét adta annak, hogy elszántan és teljes eréllyel fogja képviselni a magyarság életérdekeit. Rendkívüli figyelmet keltett ilyen körülmények között az a hír, hogy Teleki Pál gróf miniszterelnök és Csáky István gróf külügyminiszter július 9-én délután Németországba utazik, hivatalos látogatásra. A magyar államférfiakat Hitler vezér és kancellár Münchenben fogadta Ribbentrop birodalmi külügyminiszter és C i a n o gróf olasz külügyminiszter jelenlétében. A tanácskozásról kiadott hivatalos jelentés mindössze annyit közölt, hogy a megbeszélés a három állam között fennálló hagyományos baráti kapcsolatok szellemében folyt le, a világ közvéleménye azonban tisztában volt azzal, hogy a müncheni megbeszélések középpontjában a mind súlyosabban alakuló román válság kérdése áll.

— Magyarország lábhoz tett fegyverrel vár és joggal bízhat a tengelyhatalmakban, — állapította meg a magyar államférfiak hazaérkezésének napján Ansaldo, a Telegrafo főszerkesztője, aki C i a n o gróffal együtt Münchenben járt. Ez a mondat adta az akkori helyzet leg-hívebb jellemzését. Mindehhez T e l e k i Pál gróf miniszterelnök hozzátette még a Magyar Élet Pártjának értekezletén, amelyen kitörő lelkesedéssel ünnepelték, hogy az ország érdeke könyörtelen fegyelmet követel. A nemzet kötelessége, hogy ne sokat beszéljen, hanem bízzék, dolgozzék és engedelmeskedjék.

Újoncok bevonulása

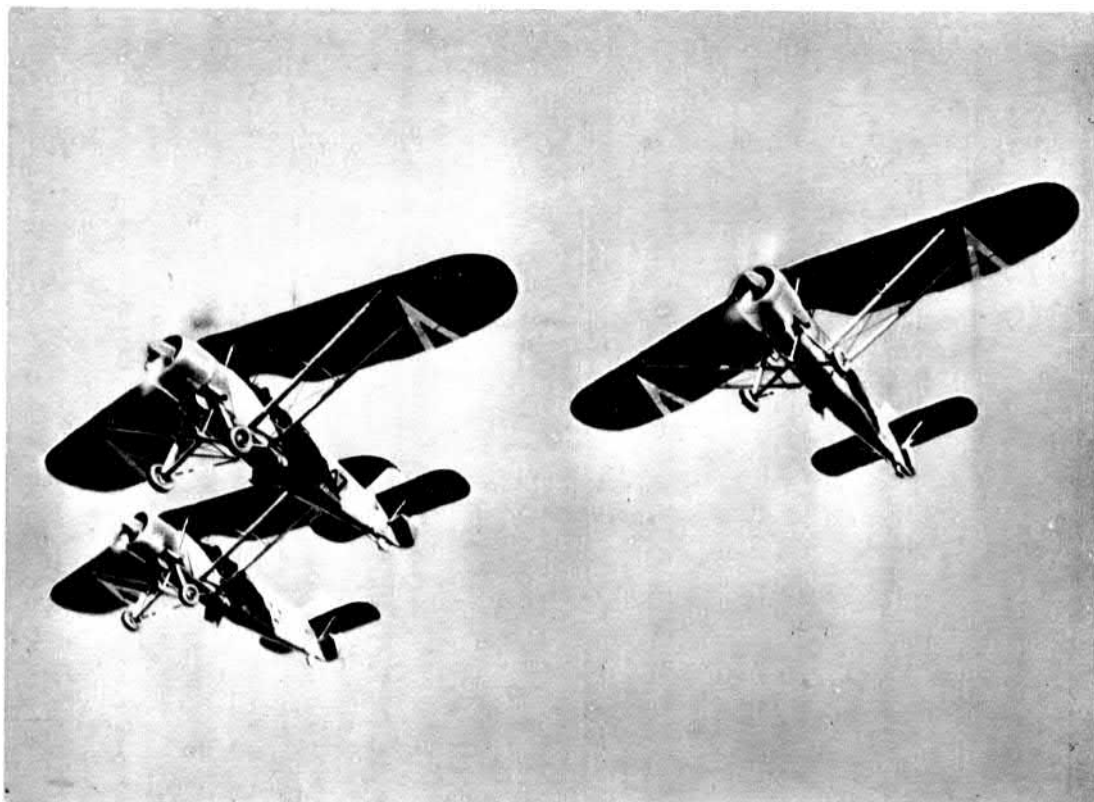
Lovasság menetben.

Páncéltörő ágyú tüzelőállásban.

Légvédelmi ágyú.

Közelfelderítő gépek.

Füvelőkészültség.

Előkészítik a bombázót.

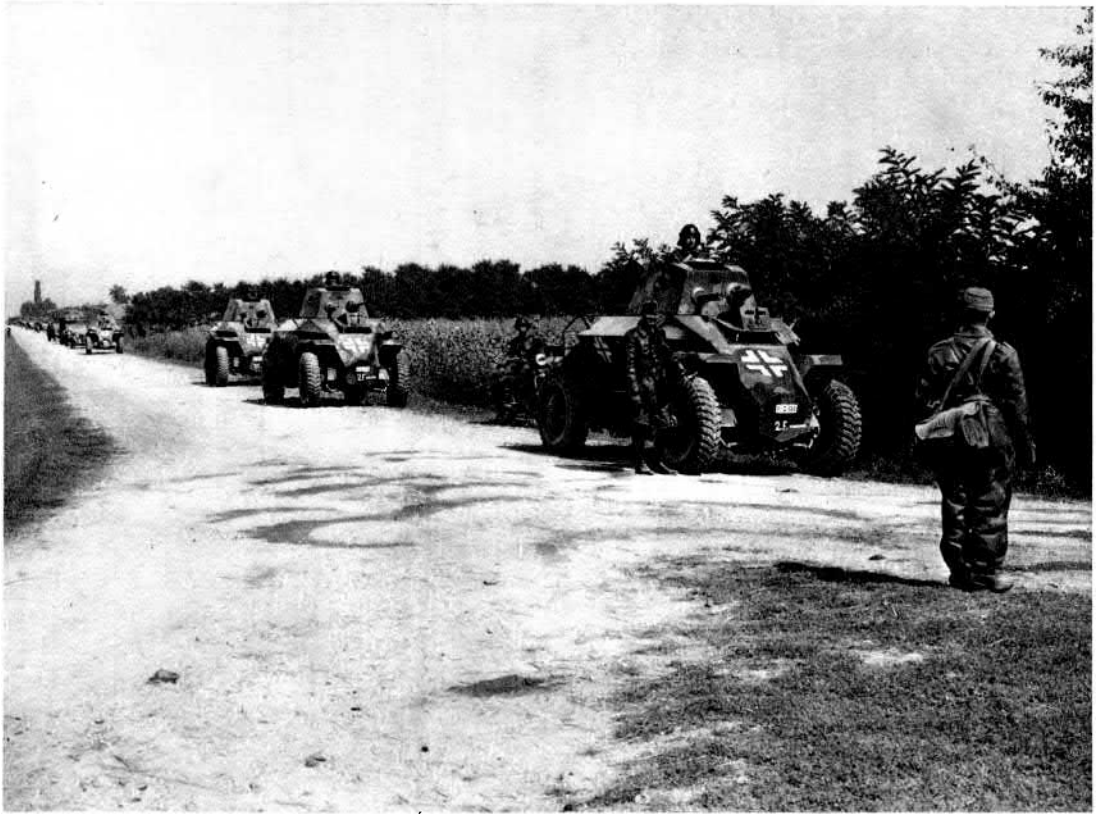
A légvédelmi ágyús üteg figyelőhelyén.

Harcocsi a szükséghidon.

Nehéz mozsár tüzelőállásban.

Útban a páncélgépkocsi-század.

A harckocsi-század pihen.

A tüzér figyelőhelyen

(Gimzery Sándor felvétele)

Tábori tüzérség menetben

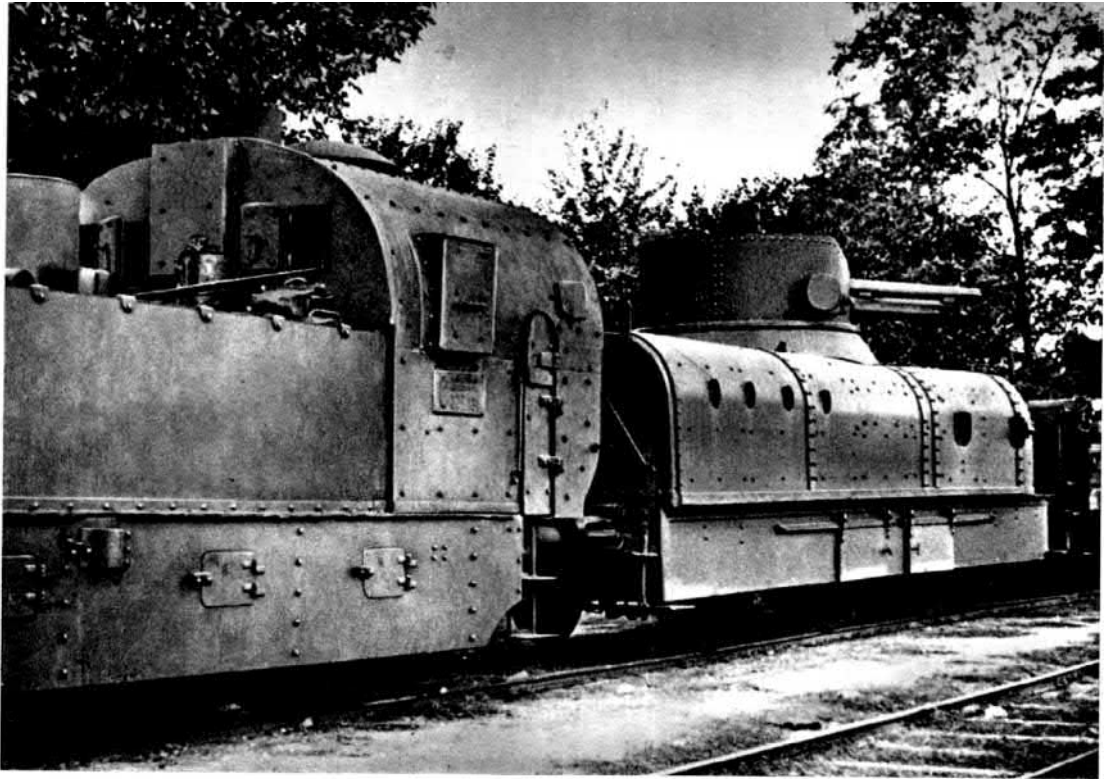
(Balogh Rudolf felvétele)

Rádiósok munkában.

Páncéltörő ágyú terepjáró-vontatással.

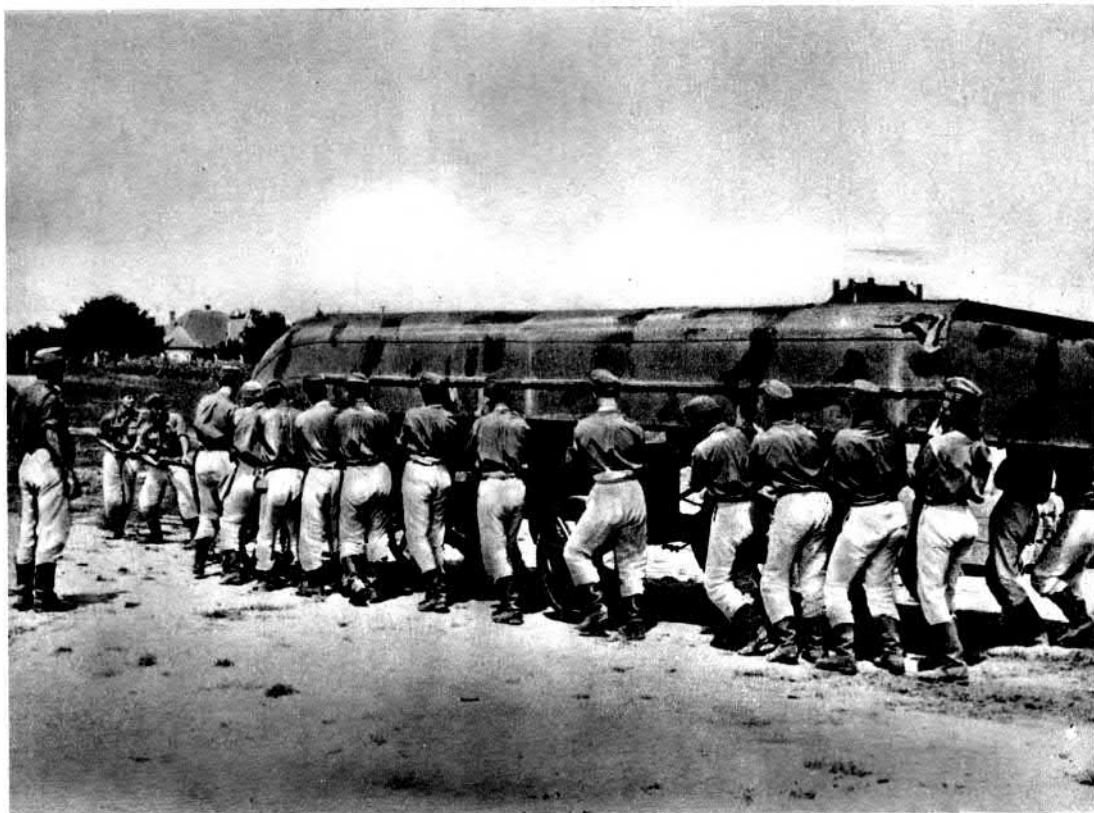
Páncélvonat-század.

Sortűz ...

Folyamerők.

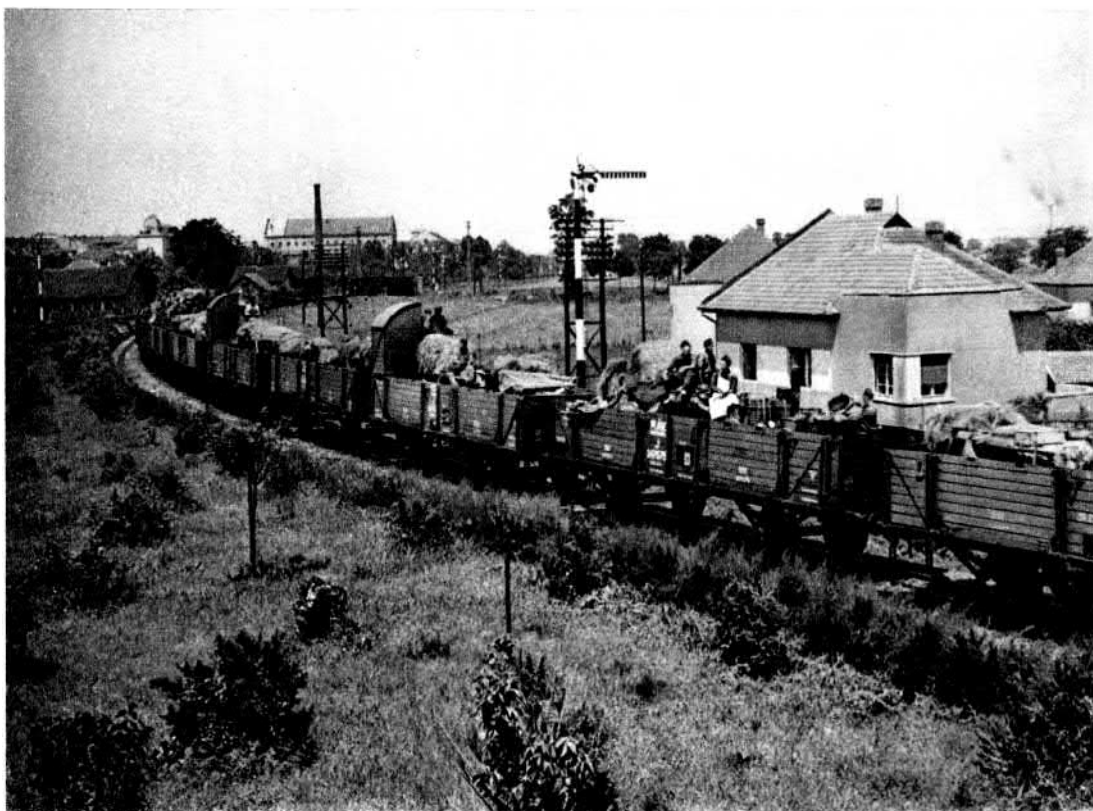
Ponton vízrebocsátása.

Indulás előtt.

Berakás a vasúti kocsiba.

Megy a katonavonat

Lófürdetés.

Parkolás.

Üzemanyagpótlás.

Drótakadály.

Rejtett erőd.

Harcocsiárok Nagyvárad előtt.

Erőd.

Megjött a posta.

Készül az ebéd.

Menetkész egészségügyi oszlop.

A mienkhez hasonló magatartást tanúsított ezekben a napokban Bulgária is, amely Dobrudzsában élő fiainak felszabadulását várta. A bulgárok is fegyelmezetten, nyugodtan hangsúlyozták, hogy az orosz területi követelések teljesítése után Románia egyéb nemzetiségi kérdéseinek megoldása is a legégetőbbben időszerű.

A megoldás előkészítésének további mozzanatát jelezte az a hír, hogy G i g u r t u román miniszterelnök és Manoilescu külügyminiszter Németországba utazik. Július 26-án fogadta Hitler vezér a román politikusokat, akik aztán tovább utaztak Rómába, ahol Mussolini, Ciano gróf jelenlétében tanácskozott velük. Ugyanekkor Salzburgban járt F i l o v bolgár miniszterelnök és P o p o v külügyminiszter. A román kérdésre vonatkozóan tehát az összes érdekelt államok felelős államférfiai részletesen megismerhették a tengelyhatalmak álláspontját. Lassan, részletről-részletre a világ közvéleménye is megismerte ezt a felfogást. Megtudtuk, hogy a tengelyhatalmak a békés rendezést kívánják, lehetőleg közvetlen megállapodások útján. Berlin és Róma egyaránt a magyar-román és bolgár-román tárgyalások megkezdését ajánlotta.

Bukarest váratlan és furcsa taktikázást kezdett meg ebben a helyzetben. Míg Bulgáriával a román kormány haladéktalanul felvette az érintkezést, az erdélyi kérdésben csak semmitmondó, köntörfalazó nyilatkozatokat adtak ki, minden módon halogatni igyekeztek a döntést. A magyar kormány ezzel szemben szilárd és céltudatos magatartást tanúsított.

Bárdossy László bukaresti magyar követ augusztus 9-én este a román külügyminisztériumban átnyújtotta Csáky István külügyminiszter „A ide M e m o i r e“-ját. A magyar kormány ebben ismertette javaslatait az elkövetkezendő tárgyalások módozatairól. A román kormány erre újabb halogató, bizonytalan választ adott, a német és az olasz sajtó azonban igen nyomatékosan figyelmeztette Bukarestet arra, hogy eljárása nem felel meg az európai megbékélés nagy általános érdekeinek, de az Angliával háborút viselő tengelyhatalmak politikájának sem. Bukarest kénytelen volt engedni: a román kormány emlékiratot küldött Budapestre, amelyre a magyar kormány azonnal válaszolt. A jegyzékváltás során létrejött az a megállapodás, hogy Magyarország és Románia képviselői Turnu-Severinben találkoznak és ott megkezdik a közvetlen tanácskozást. Ugyanekkor megindulnak a bolgár-román tárgyalások is Krajovában. A magyar küldöttség augusztus 14-én este Hóry András rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter vezetésével a Zsófia hajón elutazott Turnu-Severinbe.

A Bibicescu-alapítvány palotájának nagytermében, augusztus 16-án kezdődtek meg a román-magyar tanácskozások. Hóry András rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter átadta Pop Valér meghatalmazott miniszternek, a román bizottság vezetőjének, a magyar kormány

javaslatait. A magyar kormány mindenekelőtt a területátengedés kérdésének tisztázását követelte és meg is tette javaslatát arra vonatkozólag, milyen területek átcsatolását tartja szükségesnek. A román bizottság kérte, hogy bemutathassa Bukarestben a magyar bizottság javaslatát és még augusztus 16-án el is utazott a román fővárosba. Bukarestbe utazott Bárdossy László bukaresti magyar követ is, aki természetesen szintén résztvett a Turnu-Severin-i tárgyalásokon.

Két napig szüneteltek a tárgyalások, amelyeket augusztus 19-én folytattak Turnu-Severinben. Hóry András rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter átvette a Bukarestből érkezett ellenjavaslatot, amelyre a magyar delegáció megtette írásbeli megjegyzéseit. A delegációk vezetői ezután megegyeztek abban, hogy személyesen tesznek jelentést kormányaiknak, míg a delegációk Turnu-Severinben maradnak. Hóry András hazautazott Budapestre, ahol beszámolt a miniszterelnöknek és a külügyminiszternek a Turnu-Severin-i tárgyalásokról. Ugyanekkor Pop Valér, a román delegáció vezetője Bukarestbe utazott.

Augusztus 22-én, csütörtökön délután hét órakor a kormány tagjai minisztertanácsot tartottak, amelyen Hóry András beszámolt az egész kormánynak a Turnu-Severin-i tárgyalásokról. Két és fél óra hosszat tartott a minisztertanács, amelyen részletes új utasításokat adtak Hóry Andrásnak és a magyar delegációnak. Ugyanekkor megérkezett Bukarestből az a hír, hogy Romániában az összes, katonai szolgálatra még igénybe nem vett tartalékos tiszteket behívták, a hadsereg keretében pedig az összes szabadságolásokat beszüntették. Augusztus 22-én este Károly király elnöklésével koronatanács volt Bukarestben; a jelek tehát kétségkívül arra vallottak, hogy a helyzet rosszabbodott, a feszültség Magyarország és Románia között még fenyegetőbbé vált. Augusztus 23-án, pénteken reggel Hóry András munkatársai-val újból Turnu-Severinbe érkezett. A két bizottság újból összeült. Pop Valér meghatalmazott miniszter előterjesztette a bukaresti javaslatot, amelynek lényege az volt, hogy a román kormány lakosságcsereét kíván Erdély felszabaduló és román uralom alatt maradó területei között és mindenekelőtt a lakosságcsere kereteit és módozatait kívánja tisztázni. Románia tehát ebben a válságos pillanatban is folytatta halogató taktikáját, a huza-vona politikáját, amely pedig nyugtalanságot és idegességet keltett már mindazokban a fővárosokban, amelyekben figyelemmel kísérték a román válság további alakulását.

A magyar delegáció önérzetes, határozott gesztussal válaszolt a román taktikázásra: a további tárgyalásokat megszakították, Hóry András rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter bejelentette, hogy a magyar delegáció elutazik. Augusztus 24-éi, szombaton este a magyar delegáció elutazott Turnu-Severinből, miután a románokkal nem sikerült a megegyezést elérni. Mint ahogyan a trianoni „békeszerződés“ óta eltelt hu-

szonkét esztendő alatt sohasem sikerült efféle eredményt elérni és sohasem sikerült hosszú évszázadokon át...

Ezekután váratlanul érte a közvéleményt az a hír, hogy a vitás kérdés minden további román taktikázások és huzavonák nélkül, azonnal a megoldás állapotába került. A Német Távirati Iroda közölte a világgal, hogy Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter és C i a n o gróf olasz külügyminiszter meghívta Bécsbe Csáky István gróf magyar külügyminisztert és Manoilescu román külügyminisztert közös megbeszélésre. A magyar külügyminiszter a meghívásnak természetesen eleget tett és augusztus 28-án reggel több szakértő kíséretében elutazott Bécsbe. A külügyminiszterrel együtt utazott Teleki Pál gróf miniszterelnök is, hogy megfigyelői minőségben jelen legyen a megbeszéléseken. A tengelyhatalmak ezek szerint teljes befolyásukat latba vetették, hogy a megegyezés létrejöhessen.

Ünnepélyesen és rendkívül szívélyesen fogadták Bécsben a magyar delegációt; Bécs lakossága lelkesen éljenezte a magyar államférfiakat mindenütt, ahol az utcákon megjelentek. Már augusztus 29-én megkezdődtek az előzetes megbeszélések Ribbentrop német külügyminiszter, C i a n o gróf és a magyar államférfiak között; a formális értekezletet, a négy külügyminiszter tárgyalását augusztus 30-ára tűzték ki.

Augusztus 30-án délben kezdődtek meg a történelmi jelentőségű tanácskozások és délután három órakor olvasták fel a Belvedere-palotában a német-olasz döntőbíráskodás döntését.

E szerint új határvonalat állapítottak meg Magyarország és Románia között, amely negyvenöt ezer négyzetkilométer területet csatolt vissza Magyarországhoz. Az új határ főbb vonásaiban a következő:

A határ Nagyszalontánál kezdődik — Szalonta visszakerül Magyarországhoz — ezután Nagyváradtól délre, Bánffyhunyadtól délre, Kolozsvártól délre vonul s Torda körül — amely kívülmaradva beszögelést alkot — majd Marosvásárhelytől délre, Székelyudvarhelytől' délre, Sepsiszentgyörgytől nyugatra vonul é 9 Zágon, valamint Kovászna alatt éri el a Kárpátoknál a történelmi határt.

A döntésről készült jegyzőkönyv megállapította, hogy a román csapatok tizennégy nap alatt kötelesek kiüríteni a Magyarországnak ítélt területeket. A kiürítés és megszállás részleteit a román-magyar bizottságnak kell megállapítania — azonnal, minden haladék és további taktikázás nélkül!

Lelkes üdvrivalgással köszöntötte Bécs város népe a magyar államférfiakat a történelmi jelentőségű döntés kihirdetése után és mámoros lelkesedéssel fogadta a magyar nép hazatérő vezéreit, akik a bécsi döntés jegyzőkönyvével, a Bécsben megrajzolt térképpel tértek haza Budapestre.

A magyar határtól Budapestig százezrek és milliók állottak a vasúti vonal mentén, hogy kalaplengetve, könnyezve kivegyék részüket az ünneplésből, kétmillióháromszázezer erdélyi magyar testvérünk felszabadulásának ünnepéből.

Szeptember 2-án, hétfőn délután ült össze Nagyváradon a román-magyar vegyesbizottság és rövid tárgyalás után megállapodott a területátadás részleteire vonatkozólag. Erdély városai és a Székelyföld falvai már a bécsi döntés hírére magyar zászlódíszbe borultak, háromszínű kokárdákkal jártak az emberek az utcán. Erdély magyarsága méltóságteljesen és fegyelmezetten, mégis a boldog öröm hangulatában várta a magyar honvédség megjelenését.

Szeptember 4-én vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország Kormányzója Hadparancsot adott ki, amely a következőképpen hangzott:

„Honvédek! A trianoni igazságtalanság egy újabb része jóvátételt nyert. Indulunk, hogy újból birtokba vegyük ezeresztendős jussunk egy újabb részét.

Felszabadulást viszünk huszonnégy év óta rabbilincsben élő erdélyi magyar testvéreinknek és szeretetet a határainkon belül élő, hozzánk hű nemzetiségeknek.

Ezt tartásotok szeméitek előtt, amikor elindultok az Isten és a Haza nevében. Előre a Keleti-Kárpátok gerincéig!

Gödöllő, 1940. évi szeptember hó 3. napján.

Horthy s. k.

vitéz Bartha s. k.“

És szeptember 5-én reggel hét órakor a magyar honvédség csapatai átlépték a trianoni határt. Menetoszlopaik élén maga a Kormányzó Úr Ő Főméltósága haladt, aki csapatai élén vonult be Szatmárnémetibe. És megkezdődött a nyolc napig tartó hősrege, a nemzeti öröm, a felszabadulás csodálatos ünnepnapjai. Felvirágzott honvédcsapatok dalolva haladtak előre, hogy birtokukba vegyék Erdély felszabaduló földjét és amerre mentek, virágosó, harangzúgás és örömkönnyek áradata fogadta őket...

Varsányi Ferenc fhdgy. rajza.

HAZATÉRÉS

AZ ELSŐ NAP

Írta: VITÉZ BÉRY LÁSZLÓ

Az éjszaka nem volt nyugalmas, öten aludtunk a kétágyas parasztszobában. Az egyik ládára került, a másikkal a szomszédból hoztak valami lócafélét, a harmadik pokrócokból és köpenyekből csinált magának ágyat: ez sem volt rosszabb, mint a dohos, szúrós szalmazsák, amiről folyton lecsúszott az ember. Könnyű volt korán kelni, nehéz volt megmosakodni a kevés és jéghideg vízben, de végül mégiscsak felöltöztünk, megtaláltuk gépkocsinkat és elindultunk a tegnapi határ felé.

Reggel hat óra volt.

Hét órakor léphettük át a határt. Gyönyörű, harmatos, későnyári reggel volt, olyan, ami miatt érdemes átvirrasztani az éjszakát. Szempillantás alatt elmúlt az álmoság, az arcok kisimultak, fejfájásnak, fáradtságnak nyoma sem volt. A rétekről könnyű pára igyekezett az ég felé, néhány behordatlan kepe kínálgatta még vizes homlokát a napnak.

Az út eleinte jó, később elromlott, évekig nem használták, a határforgalom lebonyolításához megfelelt így is. Térdig érő fű, mély kerécsapás, bizonytalan, süppedő talaj. A kis Opel nagyokat ugrott, de bírta szusszal. Köröskörül mindenütt csapatok. A régi császárparádékról készült képek jutottak eszembe, az lehetett ilyen mozgalmas, pontos és festői. Amott tüzéség vonult könnyű ügetésben, közelebb gyalogság bújt ki a földből, messze a dombtetőn huszárok meneteltek s az út is telis-tele katonával. A jó ég tudja mióta álltak itt, de olyanok voltak, mintha most jöttek volna ki a laktanyából a legszigorúbb tábornoki szemle után. Ragyogott, feszült rajtuk minden. A szemük égett, az arcuk sima volt, az volt az érzésem, mindegyik kurjantani szeretne az örömtől. Úgy álltak, mint a cövek, de ebben a mozdulatlanságban annyi feszültség, erő volt, hogy szinte égett alattuk a föld. Egyre több lett a katona, tüzérezred állt az úton, híradók, parancsnokságok, motorkerékpárosok, csendőrök. Az Opel töfögött, mint a gyík siklott a tömegben, aztán egyszerre csak nem volt tovább! Előttünk néhány méterrel diadalkapu. A határ.

Vezényszavak, felhangzik a Hiszekegy. Hét óra. Torkunkban ver a szívünk, nem merünk egymásra nézni. Indulás. Az élcsapat megindul, vele együtt liheg előre az Opel. Átmegyünk a diadalkapu alatt. Mámoros, ujjongó földművesnép szórja ránk a virágot. Előre Szatmárnémeti felé! Megint megállunk. A határjelző oszlopot dönti le éppen két földműveslegény. Fölragadjuk a kopott románnyelvű táblát: emlék az örökre eltűnt múlttól. Megint megállunk. Gépkocsivezetőnk apró rést fedez fel, belefurakodik. Csendőralezredes áll elénk, szigorúan figyelmeztet, tartsuk meg a rendet. Nyílt parancsot mutatunk, nekünk elől kell lenni. Az alezredes vita helyett előremutat: hatalmas harckocsicsapdát döntenek éppen a honvédek. Derékvastagságú cölöptömeg sír a fűrészfoga alatt. Percek alatt eltakarítják annyira, hogy tovább lehet menni. Még három-négy csapdával találkozunk, drótsövény, beton — ezek alaposan felkészültek a védelemre! Aztán egyszerre egyenes és szabad az út, az Opel gázt kap, megugrik és rohan Szatmárnémeti felé. Elöl vagyunk, már csak a híradók vannak előttünk. Fent ülnek a táviróóznán, készítik az összeköttetést.

Kis, földszintes házak suhannak el mellettünk, lelkendező arcok, Horthy Miklós képe, nemzetiszínű lobogók. Nem kell kérdezni az utat, sorfal között megyünk, egyre tömöttebb, sűrűbb és hangosabb az embergyűrű. Templom mögött állunk meg, itt lehet a főtér. A kocsiba, mint apró kézigránát csapkod és záporozik a virág, fel kell húzni az ablakot, így is vérzik a kezem és elvakulok az arcomba csapódó rengeteg virágtól. Kicsit szédülök, mikor kiszállok, nem tudom, ki az, aki elsőnek a nyakamba borul, férfi-e vagy asszony, öreg-e, fiatal, csak szorongat és tovább ad a többinek. Simogatják az egyenruhámat, tűzik belém a virágot, sírnak, ujjonganak, vagy néznek hangtalanul.

— Katonák, magyar katonák ...

Az áradat visz magával, a saját lábunknak ebben a mozgásban nem sok szerepe van. Díszemelvény előtt találjuk magunkat, tele bársonyszékkel, virággal, körülötte az egész város. Csupa magyar ruha a nőknél, fekete-zsinóros kabát a férfiakon, — honnan vették? Nem kérdezi senki. A Kormányzó Úr Öfőméltósága képe a városháza homlokán, húszméteres zászló a templomtornyon, magyar feliratok mindenütt, a pillanatnyi átalakulás csodája: ezelőtt néhány órával még románok voltak a városban. Jönnek a csapatok, porosak a rossz úttól, de nem látszik rajtuk, elborítja őket a virág. Lassan fölébred bennem az újságíró és figyelni kezdek. Hogyan győzik hanggal? Mindenkit megélteneznek, minden motorkerékpárost olyan éljenzés fogad, mintha a megváltást hozná. Cigányzene szól a téren, de csak pillanatokra hangzik a muzsikája, mert állandóan zeng és harsog az éljen.

Villanyütés éri a közönséget: megtudja, hogy tizenegyre várják a Kormányzót. Még két óra, de hirtelen lesimítják a ruhákat, megigazítják a haját, kiegyenesednek a sorok és vigyázzba áll mindenki. Elrepül az idő. Nehéz

és forró a várakozás, de minden percben jön valaki, csapatok érkeznek szüntelen és minden egyes magyar katonát végtelen öröm és boldogság fogad.

Aztán megszakad a bevonulók vonala és pattanásig feszült csönd lesz a főtéren.

Jön a Kormányzó Úr.

Lovastestőrszakasz vezeti be a menetet, aztán a honvédelmi miniszter, a honvéd vezérkar főnöke, a szárnysegédek csoportja élén táncoló, gyönyörű almásszürkén Horthy Miklós, a Legfelsőbb Hadúr!

Nincs ennél szebb látvány a világon. Ha amerikai vagy szingaléz volnék, akkor is megállna a lélekzetem ennyi szépség láttán. Láttam már különböző nemzetek pompakifejtését, államfőknek adott hódolatot, világhatalmak tündöklését, de ezt a tökéletes ősi harmóniát, a színeknek, mozgásnak ezt a teljességét a földkerekség egyetlen népe sem tudja utánunk csinálni. Ehhez magyarnak kell lenni, a keleti fajta évezredes pompaszeretével és a nyugati kultúrában eltöltött ezer esztendő finomságával, izlésével és tehetségével. Horthy Miklós kell ehhez, a fajta legszebb férfiye, aki úgy ül a táncoló, fel-felhorkanó almásszürke hátán, hogy róla kellene megmintázni a különleges magyar lovasművészetet. Ezt nem lehet megtanulni a lovardában, nem lehet szabályokba önteni, erre születni kell!

Nem halljuk az egetverő éljenriadalmat, elmosódik előttünk a lovak elé hulló virágeseő, annyira elfoglalja minden figyelmünket és idegszálunkat az elénk táruló páratlan és felejthetetlen látvány.

Aztán: díszmenet. Órákon keresztül vonulnak el a magyar csapatok az erdélyi bevonulás első napján. Lábuk alatt szinte hallhatóan omlik össze az a rengeteg rágalom, amit a magyar hadseregről terjesztettek. Ragyog a szeme a magyarságnak, a büszkeség majdnem szétpattantja a keblét. Ilyen férfiak! Ezek a lovak! Az ágyúk! Életükben most láttak először katonát. Ami eddig volt, az szemfényvesztés volt. Hókusz-pókusz, katonásdi. A tisztek arca a naptól piros, nem a pirosítótói, a legénység boldog, hogy katona lehet, a lovak szebbek, mint amilyent húsz év alatt valaha láttak s az ágyúk torkából félelmesen és biztosan néz az erő.

Mámoros az egész város. Felszabadulás, magyar katonaság és a Kormányzó Úr egy napon: több, mint amennyit az emberi szív nyugodtan elviselhet! Senki sem tud hazamenni, késő estig hullámszik az utca és a hajnalig világos ablakok mögött örömtől könnyes szemek csillognak a katonákra . . .

*

Kis falu a bánffyhungyadi úton. Az első háznál diadalkapu, bandérium, tömeg és ünnepi szónok.

— Lassítsunk, de menjünk tovább — mondom a gépkocsivezetőnek.

Sehol sem álltunk meg, nem akartuk learatni az ünneplést, ami nem minket illet, hanem a méteres porban menetelő katonákat.

Nem lehetett tovább menni. Mire észbekaptunk, már beszélt a szónok. Meg kellett állni, végig kellett hallgatni, el kellett fogadni az örömmek és szeretetnek egyszerűségében talán legjobban megható megnyilatkozását.

— Köszönjük szépen, de várjanak még, egy óra múlva itt vannak a csapatok, azokat fogadják ilyen szívesen!

— Addig talán tessék bejönni a papiakba kis frissítőre!

Bementünk. Hideg csirke, friss kalács, illatos vaj, meleg kávé és — nyolc-tíz fiatal leány. Kalotaszegi ruhában jöttek, százszor leírt, de eléggé nem érzékelhető tündökletes szépségükben. Más ez a ruha itt, mint akárhol másutt a világon.

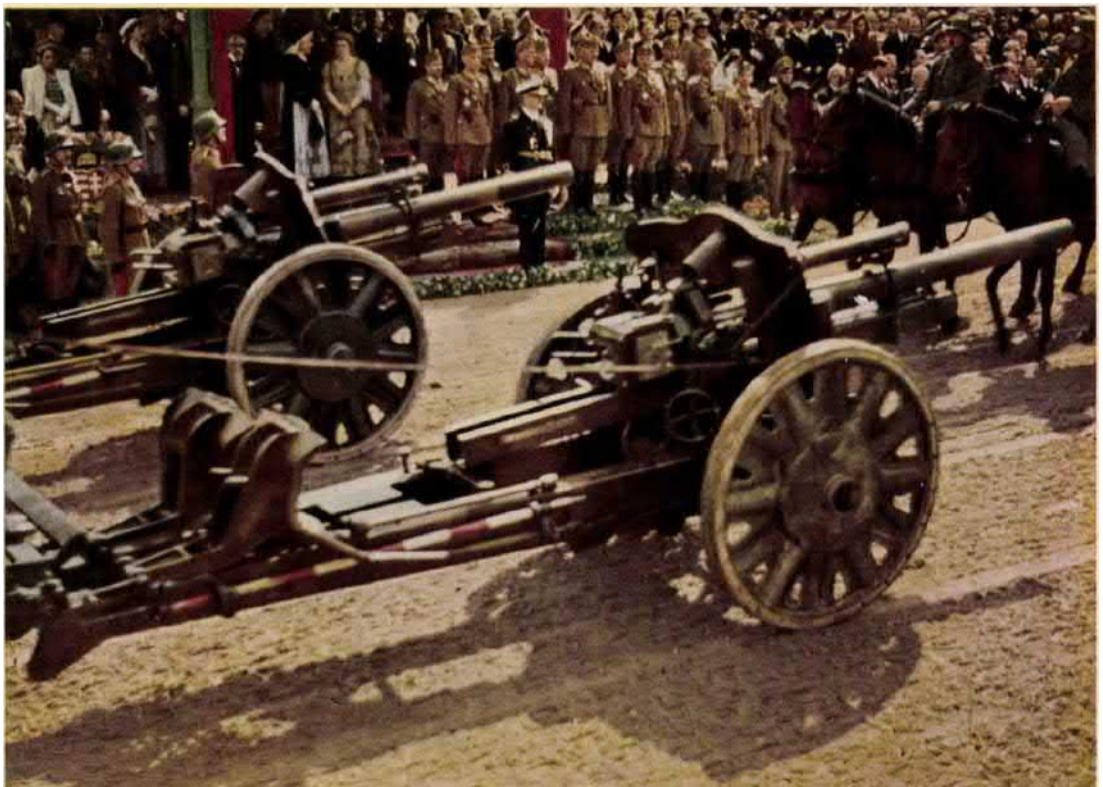
Mire magunkhoz tértünk a csodálkozástól, már szólt a cigányzene, a ház előtt táncra perdült a fiatalság. Kimentünk, néztük ezt a csendes, ritmikus és finom mozgást. Szép leány állt mellettünk, olyan szép volt, hogy nem is mertük megszólítani. Ez volt a szerencsénk, különben szégyent hoztunk volna a katonaruhára. Ismeretlen emberrel itt nem megy el táncba a leány, int a szemével valamelyik ismerős legénynek, hogy táncolni szeretne és rákacsint arra, akivel. Kis legény állott meg előttünk és bemutatott a leánynak, olyan méltósággal, hogy az udvari bál hoppmestere megirigyelhetné. Roptuk aztán a csárdást sötét estig, de kivilágos-kivirradtig is ottmaradtunk volna, ha nem kellett volna aznap Bánffyhunyadra érünk.

(Balogh Rudolf felvétele)

Végre megjöttek!

A páncélosok elvonulnak

(Balogh Rudolf felvétele)

LEGSZEBB HAJNAL A TISZÁN

Írta: DR. KAPY REZSŐ.

Istenem, milyen nehezen teltek a napok szeptember j-ig! Talán csak gyermekkoromban a karácsony-várás izgalmasan édes napjai múltak ilyen lassan. Még ötször alszunk ... még háromszor ...

Hogy „még csak egyszer alszunk“, az elmaradt. Az utolsó, a szeptember 5-re virradó éjszaka nem lehetett aludni. Útközben ért ez az éjszaka, Munkácsról—Faluszlatina felé. Itt lesz reggel 7 órakor az átkelés a Tiszán, Máramarossziget felé.

Lépésnyire sem lehetett látni a gépkocsi ablakából, olyan sötét volt az éjjel. De valahogyan érezni lehetett a levegőben, valami tompa, állandó morajból, hogy köröskörül a máskor oly mérhetetlen nyugalma hegyeken, völgyekben, erdőkben ezen az éjjelen történik valami! Pedig maga az országút kísértetiesen üres volt. Sehol élőlény. Mégis szinte hallottuk magunk körül tízezer és tízezer egészséges tüdő nyugodt lélekezését.

Ébren, pillanat alvás nélkül fűrtük fáradságtól égő szemünket a semmit el nem áruló, mindent sejtető sötétségbe.

A koromfekete éjből lassan szürkülő ködbe futott a gépkocsi. Már elhagytuk Taracközt, amikor hajnalodott. Hogy vártuk ezt a hajnalt és most, amikor itt van, ködbörtön fala zárt el továbbra is mindentől! Az éjsötétje helyett vak ködben haladtunk tovább.

Hirtelen vörös fény vágott a tejfehér sűrűségbe. Szemközt velünk, kelet felé, valamelyik havas kárpáti csúcsra vethetett ágyáról feltápáskodott a nap és egyetlen meleg nyújtózással lerúgta a ködtakarót.

Egyszerre elénk tárult minden, amit eddig eltakart előlünk az éj és a köd. Bent voltunk a végtelen honvédtábor kellős közepében. Amerre a szem ellátott, a néptelen országúttól jobbra és balra, a völgyekben és a hegyoldalakban ezredek ébredtek. A tereptarka sátrak alól már kibújtak a honvédek. Mindenfelé szépítik, csinosítják magukat a nagy napra. Gyorsan, gyorsan. Néhány perc múlva már derékig meztelenül futkároznak a hideg napsütésben, vödörökben hordják a vizet, előkerülnek a csillogó borotvakészülékek és beszappanozott arcú vidám fiúk törülközővel, borotva-

pamaccsal integetnek gépkocsinknak, amelyen ott büszkélkednek a debreceni, huszti és munkácsi magyar lányok „odaátra“ küldött virágai.

Gyalogos-, huszár-, tüzérezredek, műszaki csapatok táboroztak itt az éjszaka, a Tiszapart közelében. Már az előző napokon előretolták messze környékről a csapatokat, hogy ezen a hajnalon kipihenve indulhassanak neki a nagy útnak. Hiszen ugyancsak kemény feladat vár — főleg — a gyalogságra. Nemcsak virág, éljen és csók, de napi negyven kilométeres menetelések is várnak rájuk a túlsó parton!

Faluszatina közelében már csak lépésben haladhat gépkocsink. Az eddig néptelen út hirtelen megtelik gyalogosok, huszárok és járművek véget nem érő sorával. A csapatok már felszedelőzködtek és sorakoznak lent az úton. A hajnali hideg levegőben meleg kávészag terjeng: mozgókonyhákról osztják a reggelit.

Még csak hajnali hat óra van, de bent Szlatinán már mozdulni sem lehet. A Tiszahídhöz levezető úton sűrű sorokban indulásra sorakozva türelmetlenkedik ember és ló. Valami szörnyű erő feszül a levegőben. Ha ezt most valaki elindítaná, nincs az a földi hatalom, amely fel tudná tartóztatni. Pedig még egy óra van hátra! A bécsi döntés értelmében a megszállás reggel 7 órakor kezdődik.

Ez a hatvan perc volt a legizgalmasabb. Gépkocsink állt. Mozdulni sem lehetett se előre, se hátra.

Megható nézni, hogyan készülődnek a fiúk. Igazítják egymás ruháját, összehúzzák, igazítják a köpenykoszorúkat, a hátbőröndöt, gyönyörű csigákba tekerik a málnaszíjakat, fényesre dörzsölik még a gyalogsági ásókat is. Isten tudja honnan, nagy bögrében valami folyékony cipőtisztító is előkerül és az amúgy is ragyogó bakancsokat még egyszer, nagy sietve bekenik. Hadd ragyogjon ma még a szokottnál is jobban minden magyar honvéd bakancsa! Ki gondolt most arra, hogy milyen poros, fehér lesz ez a bakancs, mire beérkezik a szigeti diadalkapu alá?

El lehetne itt gyönyörködni sokáig, de már izgatottak vagyunk: így nem jutunk le soha a Tiszához! A fővezérség sajtócsoportjának néhány gépkocsija ugyanis nincs besorolva a menetrendbe és ebben a látszólagos zűrzavarban nem tudjuk, mi lesz velünk. Az a parancsunk, hogy 6 óra 30 perckor legyünk Szlatina főterén. Hát most itt vagyunk, de ebben a szörnyű tömegben ki tud itt rólunk valamit?

Idegesen nézem az órát, pontosan félhét.

Ebben a pillanatban beszél a kocsiba egy vezérkari százados:

— Kérem a kijelölt zászlós urat, aki a sajtócsoport részéről elsőnek megy át a hídon!

Boldog örömmel ugróm ki a kocsiból és már rohanok is az előttem siető százados nyomában. Csodálatos pontossággal, mint valami finom műszer, működik a magyar honvédség hatalmas gépezete. Minden szeg, minden legkisebb csavar a helyén van.

A Szlatina főteréről nyíló macskaköves, erősen lejtő kis úton lelken-dezve igyekszünk lefelé, lovak, gépkocsik, szekerek közt bujkálva, buk-dácsolva a Tiszához.

Végre lent vagyunk. Itt van a híd. De a Tiszát még nem lehet látni. Eleven ember-sövény takarja el. Végig a part mentén ember-ember hátán szorong. Unneplőruhás férfiak, nők, gyerekek, akik messzi környékről jöttek el és már éjfél óta itt táboroznak a víz partján, hogy szemtanúi lehessenek a nagy pillanatnak.

A régi szigetszlatinai Tisza-híd most is csonka. Évekkel ezelőtt vitte el a zajló jég az innenső részét. Azóta így maradt. Minek is javították volna ki? Ki használta volna? Most sem ezt a hidat hozták helyre az átkeléshez, hanem vagy ötven lépéssel odább új hidat vertek a műszaki csapatok. Nem is egyet, hanem hármat. Pontonokra fektetett három, biztonságos széles deszkaút vezet most át az összedőlt vashíd mellett a rohanó Tiszán. Kettőt a mindjárt meginduló átmenő áradatnak, a harmadikat pedig azért építette a gondos vezetés, hogy a később visszafelé tartó kocsiforgalom lebonyolítására szolgáljon.

Pár perccel hét óra előtt parancsot kaptam, hogy a filmesekkel együtt menjek át a hídon, — még hét óra előtt, hogy az átkelés megindulásakor már szemtől-szembe látva az eseményeket, készíthessünk tudósítást, filmet azoknak a magyar milliőknak, akik most csak lélekben lehetnek itt és akik mind látni, olvasni, tudni, a legkisebb részletekig is átélni szeretnék mindazt, ami ma történt.

A híd két oldalán a pontonokon, arccal kifelé fordulva, a vizet kémelve, hosszú csákllyákkal, szobormereven állnak az utászok. A Tiszát itt kis fővenysziget osztja kétfelé és a hidak erre a kis szigetre támaszkodnak. Bámulatos rend mindenütt! A híd közepén a kis szigeten még pontos tervrajzos táblákat is szegeztek ki, hogy mindenki rögtön tájékozódhassék mindenről.

A levegő szinte villamossággal teli. Égeti agyunkat és szívünket. A kis szigetnél egyszerűen nem bírok tovább menni. Megállók és visszanezdek.

Ezt a képet sohasem lehet elfelejteni. Végig a parton a rengeteg ember. Kárpátaljaiak, akik nem is olyan rég még maguk is felszabadulást váró rab-magyarok voltak. Sokan csizmában a vízben állnak és a vízből kibukkanó minden kődarabot vagy homokzátonykát is ellepnek. Mögöttük a hídra vezető lejtős úton, ameddig a szem ellát, honvédek, honvédek, honvédek! A hídfőnél katonazenekar sorakozik. Most zendít rá a Magyar Hiszekegyre.

Most lehet éppen hét óra. De nincs erőm az órámot elővenni.

A hajnali szellő óvatosan a tenyerén hozza ide a kis szigetre a dallamot, ami milyen különösen másképp hangzik most itt, mint egyébkor: „Hiszek Magyarország feltámadásában ...“

De már a másik part is ünnepel. A máramarosszigeti templomokban megkondulnak a harangok. Bársonyos hangjukkal ideszalad a sietős

szellő. A Hiszekegy melódiája és a szigeti templomok harangzúgása édesen ölelkezik össze a ragyogó hajnali napsütésben, az újra magyarrá váló Tisza felett...

Életem legszebb perce volt ez. A felszabadulást hozó Magyar Hiszekegy és a szabadulást váró szigeti harangzúgás között a Tisza közepén.

„ ... Ámen ... Elnémult a zene. Néhány vezényszó-fosztlány szűrődik át. Egyszerre felhangzik az Erdély-induló, amely az egész erdélyi felszabadítás kísérőzenéje lesz: „Elhangzott a szó .. .“

Odaát megindult a menet. Rohamsisakos, kis csoport lép elsőnek a hídra.

A hadtestparancsnok és törzse menetel legelől. Csupa magasrangú tiszt és — valamennyi erdélyi. A Fővezérség intézkedett így, hogy a legelső felszabadító csapatok parancsnokai mind erdélyi származásúak legyenek. Most mind hazajönnek. A komoly férfiak meghatottságával lépnek a hídra. Kemény léptekkel közelednek.

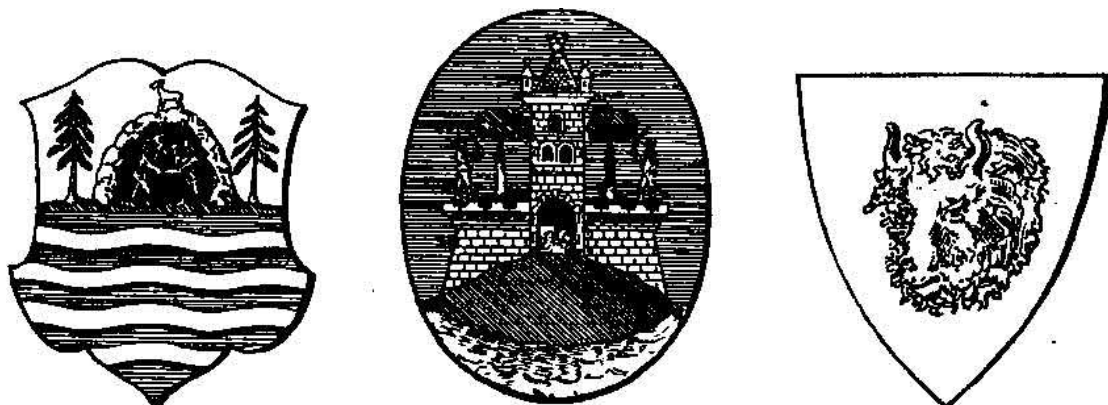
Már itt vannak a kis szigeten! Már a második hídon! Már odaát, a lépteik alatt e pillanatban felszabaduló szent erdélyi magyar földön!

Alig pár perc alatt, mintegy álomban történik minden. Honvédbakancs dübörög a pontonon. Itt vannak, igen itt vannak Erdély, a két évtized óta várva-várt magyar honvédek!

Elsőnek jönnek a határvadászok. Ezek a csapatok két éven át nehéz szolgálatban néztek itt farkasszemet a megszállókkal. Most kitüntetésül kapták az elsőséget: ragyogó szemmel, büszkeséggel viselik ezt!

Már a felszabadult parton szól a zene. Özönlenek a csapatok a nemzeti színbe, virágba öltözött, napsütéses Calea Mihail Pavel-en Máramarossziget belseje felé. Harsog az éljen, felhőkben repül a virág és a Calea Regele Ferdinand-on már síkos az úttest a virágszönyegtől és pompázó virágdíszben illeget magát a legkisebb málhásló is.

Már nem lehet ráismerni a tíz perccel előbb még tábori barna egyenruhájú honvédekre. A fényes bakancsok már porosak, piszkosak, de az egyenruhák színesek, ragyogóak a rájuk hullott virágtól, amikor elhaladnak a diadalkapu alatt, amellyel magához öleli őket a máramarosszigeti: „Isten hozott“ . . .

(Máramaros vármegye, Szatmárnémeti és Máramarossziget címere.)

ERDÉLY KAPUJÁBAN

Írta: VITÉZ GIDÓ BÉLA

Azokban az órákban, amikor Magyarország Kormányzója csapatai élén büszkénlépő fehér lován bevonult a keletmagyarországi részek első felszabadult városába, Szatmárnémetibe: Budán, a Vár alatt gépkocsitábor gyülekezett. Innen, a Döbrentei-térről indult kelet felé a m. kir. honvéd Fővezérség különleges csoportjának felvirágozott gépkocsisora, hogy a nagyváradi útvonalon résztvegyen a honvédség erdélyi bevonulásán.

Késő este érkezünk Debrecenbe, de már hajnalban valamennyien talpon vagyunk: négy órakor indulni kell. Útirány: Biharkeresztes, Nagyvárad.

Hét óra körül érkezünk a „határ“ elé. Az országúton egymás mellett három oszlopban vonul fel a felszabadító sereg s a számos katonai és polgári jármű. Jön a m. kir. Posta, a Nemzeti Bank, a Magyar Államvasutak hosszú gépkocsioszlopa. Jön a Csendőrség, a díszsisakos Rendőrség. Elkerülhetetlen a torlódás és mégis rend van.

Röviddel hét óra után az ártándi vámsorompónál három román tiszt jelenti a kiküldött három magyar tisztnek, hogy az út szabad. Ezzel felemelkedik a vámsorompó, hogy az idők végezetéig többé ne záruljon le a magyar Alföldön.

Az ideiglenes jelleget magán viselő magyar vámházzal szemben elhagyottan áll a másik oldalon a románok díszes vámépülete. Üres már. A visszavonulók minden elmozdíthatót magukkal vittek belőle. Még a homlokzat „Románia“ felírását is el akarták vinni, de csak a két első betűt törték le. A többi ott maradt:

Bors község az első falu, amelyen átvonulunk. Diadalkapuvál fogadnak. A kis fehér házakon magyar zászlót lenget a szellő s ahol nem telt zászlóra vagy nem volt zászlóanyag, ott piros és zöld papírokat ragasztottak a fehér falra s ezzel fejezik ki külsőleg is az ünnepi örömet. A falu és a környék népe a nagyszerű honvédecsapatok láttára örömmujongásban tör ki. Éljenez, sír és zokog. Mindenki áldja a Magyarok Istenét, hogy megérhette ezt a napot.

Most hatalmas robbanás zaja keveredik az ünneplők üdvívalgása közé. Az elővéd Biharpüspökinél sűrű drótakadályokkal találja szemben magát. Betonba ágyazott sínek, kő- és fatorlaszok, össze-vissza bogozott drótsövények húzódnak keresztül-kasul az országban, hogy megnehezítsék az előnyomulást. Ezeket robbantották fel az élen haladó műszaki csapatok.

Kevéssel odébb elérkezünk az erődvonalhoz. Jól rejtett betonerődök lapulnak mindenfelé. Magyar munkások verejtékével építették a magyar gazdák földjére!

Lassan haladunk előre. Az országút és a vasúti töltés mentén minden táviróoszlopon egy-egy magyar honvéd dolgozik a távbeszélővezetékek helyreállításán. Aztán feltűnik a síneken egy motoros hajtány, utána páncélvonat és a pályabiztosító szerelvény. A nagyváradi pályaudvar még élő régi magyar személyzete már kora reggel, az utolsó — jól megrakott — román vonat eltávoztával, átvette a szolgálatot s amikor az első hajtány kilenc órakor befut az állomásra, mindenki a helyén állva várja katonáinkat. Ekkor már nyoma sincs az Oradea feliratnak s Nagyvárad állomása a huszonegy éven át rejtegetett, molycsipkézte, kopott zászlóval, de magyar zászlóval fogadja az első bevonuló honvédeket, a páncélvonatot. Ahogy megáll a hajtány, pillanatok alatt felbomlik a rend. Mindenki a vonathoz rohan. Férfiak, nők ölelik, csókolják s virágokkal halmozzák el katonáinkat. Aztán felhangzik a Himnusz, huszonegy év óta az első magyar Himnusz, amit Isten szabad ege alatt szabadon énekelnek, végigzokognak a váradiak. Negyedóra múlva a páncélvonat kigördül a pályaudvarról, s megérkezik a MÁV. első szerelvénye. Hozza az új alkalmazottakat, akik öt perc alatt átveszik az állomást, úgy, hogy a főnöktől a legkisebb váltóórig mindenki a helyén áll s magyar öntudattal kezd munkába. Aki a magyar munka megkezdésének ezt az ünnepi percét végignézhette, boldogan láthatta, mit jelent a szervezettség, a magyar felkészülés.

Ezalatt megérkezik Nagyváradra az első négy katonai gépkocsi. Amerre halad, zúgva viharzik a kiáltás: „Éljen Magyarország!“ A város elején akkor ácsolják a diadalkapút, amikor az élcsapat után megérkeznek a sajtó munkásai. Már minden házon hirdeti a magyar igazság győzelmét a piros, fehér, zöld lobogó. Nem látunk már román cégfeliratot az utcákon, s a főútvonalon magyar útjelző vastáblák hirdetik, hogy ízig-vérig magyar városban vagyunk. Magyarruhás nők és férfiak, levante- és Bocskai-sapkás fiúk és leányok fogadnak. Tízezrek zsúfolódnak az utcákon, ablakokban, még a lámpaoszlopokat is megszállják, s ütemesen kiáltják: „Éljen a magyar hadsereg, éljen Horthy Miklós!“

Alig pár órával ezelőtt vonult ki innen a román utóvéd. Reggel nyolc óráig nem volt szabad az utcákon mutatkozni s az állandó lövöldözések miatt rettegésben töltött éjszaka után, már a felszabadulás első óráiban — külsőségekben is — újra magyar lett ez a város, amelynek lakói a megszállás nehéz éve alatt is rendületlenül kitarítottak magyarságuk mellett. Nem tudnak betelni a magyar fiúkkal. Áttörik a polgárőrök sorfalát, odasza-

ladnak a vidáman menetelő katonákhoz, megcsókolják, ruháikat simogatják, de aztán engedelmeskednek a polgárőrség parancsnokának s fegyelmezetten húzódnak vissza, hogy ne zavarják a bevonulást. A napbarnított arcú, keménykötésű alföldi és dunántúli fiúk, akik hajnal óta büszkén és lelkesen menetelnek s most is frissek és vidámak: meghódították Nagyvárad népét. Órákon át özönlenek az utcákon, s a tömeg órákon át szünet nélkül éljenez és boldogan zokog. Megittasul a látványtól.

Félegykor érkeznek a kakastollas csendőrök. Láttukra — ha lehet — még fokozódik az öröm és lelkesedés. A rendőrséggel karöltve azonnal átveszik a szolgálatot a polgárőröktől.

Két óra előtt tűnnek fel Várad főterén a magyar kormány tagjai. Velük jönnek a német és olasz — katonai és légügyi — attasék s amikor felmennek a díszemelvényre, a tömeg hosszasan éljenzi Hitlert és a Dúcét.

Két órakor hangszórók adják hírül, hogy Magyarország Kormányzója megérkezett a pályaudvarra. Röviddel ezután feltűnik a főutcán a két évtizede várt Fehér Lovas, a magyar fegyveres erő Legfelsőbb Hadura. Mindenütt mámoros üdvívalgás fogadja. Mindenki boldogan integet feléje, s zokogva lobogtatják kendőiket, vagy zászlócskáikat. A Kormányzó Úr tiszteleg, majd a díszemelvény elé érve leugrik lováról s testőrei sorfala között felmegy az emelvényre, ahol meghatottan köszöntik az egyházi és polgári társadalom vezetői.

Az üdvözlések végén tízezrek ajkán felhangzik a magyar imádság, a Himnusz, majd amikor egyik énekkar a Magyar Hiszekegybe kezd, a tömeg is vele énekl, együtt imádkozva:

„Hiszek, hiszek, hiszek Magyarország feltámadásában ..

Sokan könnyeznek, torkukat fojtogatja valami különös, leírhatatlan érzés és alig tudnak hangot adni.

Amint a Hiszekegy elhangzik, feltűnik a tűzharcosok díszmenete. Négyes sorokban, katonás rendben, feszes léptekkel vonulnak el a Legfelsőbb Hadúr előtt a világháború harcosai, mellükön vitézségi érmekkel. Közben a tárogató édes-bús hangja sír fel, hogy elzokogja huszonkét esztendő megalázottságát, fájdalmát és keserűségét. Jönnek a város különböző társadalmi alakulatai, a gyárak alkalmazottai s ott jönnek a menekültek: Belényes, Arad, Temesvár kiüldözött magyarjai...

Aztán megkezdődik a honvédség díszmenete. A kitűnően felszerelt csapatok felvonulása alatt szinte látni lehetett a közönség körében, mint ül ki az arcokra az erő és a biztonság érzete! Nem győznek betelni honvédeink látásával. Állandóan feltör az ütemes üdvívalgás: „Éljen a magyar hadsereg! Éljen a magyar hadsereg!”

A magyar hadsereg, a honvédség végeláthatatlan hosszú sorokban vonul át Erdély kapuján. Másnap tovább folyik Erdély visszacsatolt területeinek birtokbavétele . . .

ZILAH

Írta: BERKI JÁNOS

Szeptember 7-én este tetőpontra hágott a várakozás boldog izgalma Zilahon. Mindenki érezte, hogy már csak ennek az utolsó éjszakának kell elmúlnia, hogy ismét szabad magyarok legyenek Zilah városában. Ezen az éjszakán senki sem hajtotta álomra fejét: dobogó szívvel, a várakozás boldog izgatottságával készülődtek a befüggönyözött lakásokban a holnapi nagy napra! Türelmetlenül, de boldogan, hisz' holnap a felkelő nap újra magyar földre szórja majd első sugarait! Ezen a reggelen a zilahi országúton ismét magyar honvédek léptei dübörögnek! — Csak jönnének már!

Alig akart elérkezni szeptember nyolcadika, a város legemlékezetesebb vasárnapja ...

De reggel, amikor megkondultak a hétszáz éves zilahi templom öreg harangjai, mindenki érezte, hogy 22 esztendeje nem szóltak ilyen szépen, ilyen biztatón, mint most, hogy az erdélyi álom valóra vált!

Még csak néhány óra és a magyar honvédek újra itt lesznek Zilah utcáin!

Várták őket nagyon. Már órákkal a bevonulás előtt feketéllett az útvonal és a Fő-tér az emberek ezreitől, akik a honvédek fogadására összesereglettek. Mindenki ünneplőben volt. Testben, lélekben! A 22 évig könnyes szemek most boldogan, a lélek ünnepének hangulatában ragyogtak. Akik két évtizeddel ezelőtt itt maradtak és fiatalon kezdték el a szomorú magyar virrasztást, már nagyrészt őszbevegyült hajúak. Egykor délceg derekukat meggörnyesztette az idegen uralom, de lelkük mélyén tisztán és érintetlenül magyarnak maradtak! Mintha nem is két évtized, hanem csak két óra múlt volna el azóta, hogy a románok — elvakult dühhel verték le a Megyeháza kapujáról az ősi címert!

Szívvel, lélekkel várták a történelmi perceket, amikor a honvédek magyar zászlóval, magyar szóval, magyar szeretettel lépnek Zilah földjére. A fogadásra megjelentek legtöbbször a fellobogózott város főterén helyezkedett el. Ott állottak az ősi Wesselényi-kollégium diákjai is, büszkén emelték magasra azt a régi magyar lobogót, amelyet 22 évig rejtegettek a románok elől. Tisztelettel és rajongó büszkeséggel tekintettek fel a rejteké-

Szatmárnémeti, Máramarossziget

Honvéd zászlóval a Tiszán Máramarosszigetnél,

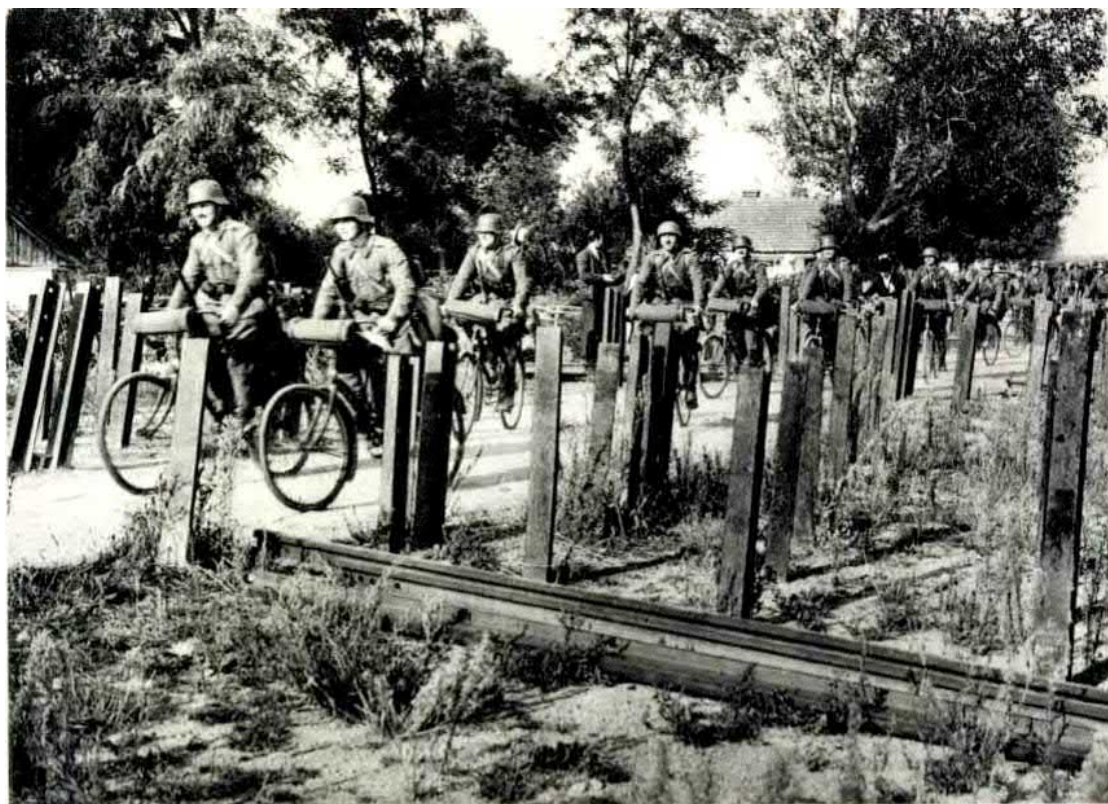
A felrobbantott técsői Tisza-hídon a 19. önálló dandár parancsnoka — Csatáry József tábornok — és a dandártörzs átlépi a trianoni határt.

Szatmárnémetiben.

Két órával a határátlépés után.

Kerékpárosok az első akadálynál.

Az utászok eltávolítják az útzárat...

...és felrobbantják az erődöket.

Hadikövetek megbeszélése.

Máramaroszigeten.

Ünnepélyes fogadtatás.

Menet az Iza völgyében. (Máramaros vármegye.)

A páncélosok Homoród-Szent-Pál előtt.

Ha lányokat is soroznának...

Az első pihenőn.

ből előkerült zászlóra, amely a megszállás nehéz esztendőiben a magyar hazához tartozást jelentette számukra. A közeli Wesselényi szobor talapzata még üres. Fadrusz János mesteri alkotását a románok ledöntötték helyéről. Tartottak tőle, hogy Wesselényi hideg szoborszeme naponta figyelmezteti majd a magyarokat — de a románokat is — hogy Zilah mindig magyar volt!

A várakozás szüntelen éljenzésekben telik, a szavalókórusok rögtönzéseiben is benne van a tömeg határtalan lelkes hangulata:

— Éljen Horthy Miklós! Éljen a magyar honvédség!

Egyszerre orkánná válik az éljenzés: a város szélén feltűntek az első honvédek! Egyik száj a másiknak adja tovább az örömhírt:

— Jönnek a honvédek! Itt vannak a magyar katonák! Éljen Horthy Miklós!

A lelkesedés nem ismer határt. Apró, nemzetiszínű zászlókkal és kendőkkel integet Zilah népe a bevonuló honvédek felé, kiknek minden lépte elé virág hull, tarka szőnyeggé válik az út. Megcsodálják az ütemesen, feszesen menetelő honvédeket, a táncos járású magyar lovakat, a tüzéretket, a harcokcsikat... alig győznek betelni a rengeteg látnivalóval. De van is mit csodálniok, mert a románok szerint a honvédségünk létszáma elenyésző csekély; fegyverzete, felszerelése, ruházata, fegyelme pedig messze alulmarad az övéké alatt! Annál inkább ujjongott most lelkük, amikor a nagyszámú, jóerőben lévő, kitűnően felszerelt és fegyelmezett honvédek elvonultak előttük. Így aztán saját szemükkel győződhetek meg a románok híreinek valótlanágáról.

Boldog örömeikben egyre szórták a virágokat menetelő honvédeink lábai elé és boldog volt, aki megérintette valamelyik katonának porlepett ruháját...

Amikor a díszemlényhez ért a csapat éle, a parancsnokló tábornok a város vezetőihez lépett, abban a pillanatban önkéntelenül a Himnusz régenhallott fenséges hangja csendült fel a kéken mosolygó égbolt felé! Mindenki feszes „vigyázz” állásba merevedett. A katonák szoborként tisztelegtek, a zilahiak meg levett kalappal küzködtek feltörő könnyeikkel. Figyeltük az egyik öreg házaspárt. A férfi, akinek mellén fakó háborús kitüntetései büszkélkedtek, görcsösen markolta kalapját, szeme a honvédség zászlójára meredt, gondterhes arca barázdáin szüntelen peregtek a könnyek. A felesége zsebkendőjét szájához szorítva hangosan sírt...

Istenem, milyen boldog zokogás volt ez számára! Mennyi régi fájdalom, szenvedés, megaláztatás végét jelentették ezek a könnyek! Mennyi mindent adott vissza ez a himnusz neki és a zilahiaknak ...

Aztán megkezdődött a honvédek üdvözlése. Elsőnek a római katolikus egyház vezetője köszöntötte őket.

Életének legboldogabb napja ez — mondta — amikor abba a templomba mehet hálaimát mondani, melynek tornyában ismét magyar lobogót lenget a szél. Isten meghallgatta a néma imákba foglalt könyör-

géseket és megváltotta szenvedéseiktől a zilahiakat, akik mindig az anyaország felé tárták ki karjaikat s két évtizede várták e napnak eljövetelét...

A református egyház papja megható imában kérte a Mindenhatót, hogy a régi, dicsőséges magyar hadsereg mai fiai maradjanak örök védelmezői és őrzői az erdélyi magyar földnek. A magyar zászló — Isten és honvédeink segítségével — időtlen időkig fennmarad a zilahi vár ősi ormán, ahol a múltban is lengett!

Ezután a városi hatóságok képviselői, majd a zilahi magyar asszonyok és leányok, a tűzharcosok, iparosok, kereskedők és a magyar munkásság képviselői köszöntötték a bevonuló honvédeket és parancsnokukat. Hálát adtak mindannyian a Gondviselésnek, hogy ismét énekelhetik a Himnuszt, hogy szabadon beszélhetik nyelvüket. Szent fogadalmat tettek, hogy hűek és erősek maradnak magyarságukhoz és inkább vállalják a nélkülözések és megpróbáltatások sorát, mintsem még egyszer az idegen uralmat!

A parancsnokoló tábornok katonás, meleg szavakkal köszönte meg az ünneplést, megemlékezve arról, hogy a 48-as szabadságharc idején az erdélyi honvédek voltak Bem legkedvesebb katonái, akik dicső tetteiket vérük hullásával beírták a történelem könyvébe. A világháború után pedig — mikor összecsaptak a forradalom hullámai az anyaországban — a Székelyhadosztály tartott ki legtovább a Haza védelmében!

Felzúgó taps és éljenzés szakította meg a tábornok szavait, aki végül megköszönte a város szeretetének őszinte megnyilvánulását. Felhangzott újra a Himnusz, amelyet a hatalmas tömeg boldog felszabadultsággal és könnyes áhítattal énekelt. A magyarruhás asszonyok és leányok gyönyörű szalaggal díszítették fel a honvédek zászlóját, akik lelkesen, sugárzó arccal, újabb virágosó között indultak tovább: — Kelet felé!

(Nagybánya város címere)

A KIRÁLYHÁGÓ TETEJÉN

Írta: DR. VITÉZ VASS SÁNDOR

A Királyhágón menetel a magyar honvédség s a katona-zenekar a Horthy-indulót játsza. A síksághoz szokott alföldi legények, akik már 30 kilométert gyalogoltak ezen a napon, egyszerre kiegyenesednek, a sorok vezényszó nélkül is kiigazodnak, a lépések ütemessé válnak és derült mosolyra húzódnak a szájak. Egyik-másik még jót húz a kulacsból, amelyet az imént töltött meg frissítő forrásvízzel, aztán úgy érzi, hogy Brassóig meneltene zenészó mellett, ebben az ütemben. A lovak is felkapják fejüket és ügetni kezdenének, ha nem fogná szorosan a szárat a huszár kemény keze.

A kép valóban festői. Ragyogó napsütésben úsznak a hegyormok s az alpesi tájakra emlékeztető legelőkön élesen rajzolódnak ki a magános fák árnyékai. Juhnyájak legelnek a domboldalon s itt-ott szalmatető parasztházikó báméskodik az út felé. Bocskoros kis román gyerek szalad ki egyik udvarból s pár perc múlva már boldogan majszolja a kenyeret, amit a magyar honvédtől kapott. Egyszerű komiszkenyér, de ahhoz képest, amihez ő szokott: kalácsszámba megy. A levegő édes-fűszeresen illatos, a megnőtt láthatár szélén összeölelkeznek hegyek és felhők. Még üdezöld minden fű, fa és virág, egyetlen vigassággá olvad, mintha nem akarnák tudomásul venni a közelgő őszt, mintha örökké élni akarnának, akár az égbenyúló hegyóriások.

Hosszú, kígyózó út szeli át a hegygerincet. Kora délelőtt óta szakadatlanul özönlik rajta a magyar honvédség. Emberek, lovak, gépek végtelennek látszó oszlopokban kígyóznak fel a hegycsúcs felé, mintha valami roppant méretű történelmi festmény elevenednék meg. Közvetlenül követik egymást a különböző csapatok: gyalogosok, tüzérek, huszárok, műszaki csapatok, gépkocsizó csapatok, híradók, harckocsik és páncélgépkocsik. A felvonulás teljesen harcszerű. A fegyverek élesre töltve, a légvédelmi géppuskák csöve felfelé irányítva. Az úttest mentén tüzkészen állnak a légvédelmi gépágyúk. A rádiók összeköttetésben vannak az elővéddel és a mögöttes csapatokkal.

A kép feledhetetlen és a pillanat történelmi. Magyar honvéd ismét a Királyhágó csúcsán, Erdély és Magyarország választóvonalán, az ezeréves

magyar történet legtöbbet emlegetett hegygerincén! Hegyek, amelyekért annyi harc folyt, ott állnak rendületlenül a századok viharai közt, mintha azt mondanák: ne féljeteK, nem hagyunk el benneteket, veletek maradunk viharban és napsütésben, szélben és esőben, mert mi nemcsak elválasztjuk, hanem össze is kötjük Nyugatot—Kelettel, az alföldi rónákat Erdély bérceivel!

*

Ezt beszéli a hegy, közben nyugat felé lassan, méltóságteljesen leereszkedik a nap.

A honvédség felvonulása percre sem szűnik. Újabb és újabb csapatok jönnek. A sötétben talán még félelmetesebbnek látszik az emberrengéteK, mesebeli szörnyekké nőnek az ágyúk és gépkocsik. A csapatok túlnyomó része tovább menetel. Az ottmaradók percek alatt tábort ütnek. Lekerülnek a puskák és hátbőröndök, a katonák pár perc múlva már a „gulyáságyúk“ előtt sorakoznak a frissen gőzölgő pörköltért. Előbb a legénység kapja meg vacsoráját, aztán a tiszték. Különbség nincs, a tisztI vacsora ugyanaz, ami a legénységé. Nagy csönd van, amíg az étkezés tart, de utána felvidulnak a kedélyek. Rozsét gyűjtenek, tábortüzek gyulladnak ki s a körbeülők közt megindul a vidám tréfálközás és nóta.

Még magasabbra emelkedik a hangulat, amikor a Fővezérség különleges csoportjának hangszórós gépkocsija megérkezik s a hegycsúcson letáboroz. Indulókat és magyar nótákat játszik hanglemezekről. De aztán valamelyiknek eszébe jut: műsoros estét kellene rendezni olyan formában, mintha az a rádió helyszíni közvetítése lenne. Elhangzik a felszólítás s egymásután jelentkeznek a legények. Nótaszó, tárogató, szájharmonika, — valóságos hangverseny alakul ki. Egyik átvonuló ezred zenekara is megáll s eljátszik néhány indulót.

*

Szénaboglya tövében és sátrak alatt telik el az éjszaka, amíg a Keleti-Kárpátok — most már ismét magyar Kárpátok — mögül kibújik a nap. A szomszédos hegycsúcsok felhőben úsznak s kékes, ködös pára csillog a fűszálakon. A patak hideg vizében végzett mosakodás, meg a feketekávé mindenkit felfrissít. Felsorakoznak a csapatok, vezényszavak hangzanak s kezdődik az újabb menet.

Térképen igen egyszerűnek és rövidnek látszik az egy napi útszakasz. A valóságban azonban 40—50 kilométeres teljesítmény, amit megtenni nemcsak a gyalogságnak komoly feladat, hanem a lovaknak, sőt — a rossz útviszonyok mellett — még a gépkocsiknak is! A Királyhágó legmagasabb pontjáról hirtelen lejt a félig kész kígyózó-út. A gépvontatású ágyúk és tehergépkocsik fényesen állják a próbát. A honvédségnek, felszerelésének, lovainak és gépeinek nagyszerűségét bizonyítja a pontos, minden zökkenő nélküli teljesítmény, amellyel az egyes területszakaszokat naponként birto-
kukba veszik.

A hirtelen lejtő két kilométeres útszakasz után mindenki fellélekzik. A további menetelés már vidám nótázás közben folyik s újra és újra felhangzik a dal:

— Átmentem a Királyhágón . . .

Az útvonal ezután is festőién szép. A Nagyvárad—kolozsvári vasút ott búvócskázik az országút mellett a hegyek közt a mélyebb völgyvonulatokat követve.

Csúcsa a legszebb pontja a zordon fenségű völgykatlannak. Egyik útkanyarulat után, magas, sziklás domboldalon, fák közé ékelve tűnik szemünk elé a Boncza-kastély. Ezen a néven ismeri a falu népe. Meglepő, hogy az átvonuló honvédek, a „nótázó vén bakák“ közül milyen sokan tudják: itt lakott Ady Endre! A kastély, amelyben élete utolsó, legnyugodtabb s talán legboldogabb éveit élte a költő, 5 holdas gyönyörű park közepén épült. Amikor Goga Octavian megvette, emeletet húzatott rá s az egész épületnek bizánci külsőt adott. Most a meghalt román miniszterelnök özvegye lakja a kastélyt. Ady Endre emlékét semmi sem jelzi, csak a könyvtárszobában találni román nyelvű Ady-köteteket, amelyeket Goga Octavián fordított. És az idősebb csúcsai nemzedék jól emlékszik még Adyra, a fekete szemű, fáradt arcú különös úrra, aki oly sokszor szívesen elegyedett el köztük, s legutolsó ottlétekor elmondta néhány verssorát, amire 22 esztendő alatt nagyon emlékeztek:

„Most, a gyáva szemérmatlenség
Kurjongató rossz éjjelén,
Becsületére jól vigyázzon
Minden nemes szegény legény ...“

A Királyhágó után ismét sík terepen vezet az út s rövidesen gyönyörűséges virágoskertbe: Bánffyhunyadra ér. Kalotaszeg központja ez a kis város. A színek legszélesebb skálája, minden árnyalatot megjátszva, csodálatos harmóniában olvad össze a ruhák szőtt és varrott mintáin, a gyönyös, csillogó pártákon, a derékig érő szalagokon. A bánffyhunyadi diadalkapun öreg, megsárgult papírtábla: a Himnusz kottája, ami 1918 előtt az elemi iskola tantermét díszítette. Ott rejtegették ezt is ládák fenekén, ruhák közé burkolva, időnként más és más család őrizetére bízva, hogy semmiféle házkutatás meg ne találja. Mindezekről azonban nem beszél senki. Csak most, mint legdrágább kincset helyezték el a diadalkapu ormán.

Csoda-e, hogy Kalotaszeg vidéke a mámoros lelkesedésnek kirobbanó erejével, a szeretetnek ezernyi megnyilvánulásával fogadta a magyar honvédséget? Azokban a kis falvakban, amelyekbe nem jutott katona, valószínűleg vigasztalhatatlanok voltak. Mert mindenütt levágták a disznót, elkészült a paradicsomos tyúklevés és a kürtös kalács, s vége-hossza nem volt a kínálásnak:

— Egyék még meg ezt a keveset!...

Talán a legkedvesebb jelenet egyik parányi, 250 lakosú kalotaszegi faluban: Darócon történt. Mindössze néhány katonát szállásoltak el ott, egyetlen éjszakára. De ezeket bandériummal vitték be a faluba, ellátták minden jóval s a legszebb kalotaszegi párnákkal vetették meg ágyukat. Csak egy özvegy öreg nénike volt a faluban, akinek nem jutott beszállás s akinek nem volt semmije, amit a katonáknak felajánlhatott volna. Valamit mégis talált. Boldogan tipegett ki az utcára s a legelső két honvédhez odalépett:

— Csakhogy megjöttek drágáim. Adok magiknak kis körtét, mert most senkinek se termett a faluba, csak nékem!

És két körtét kotort elő szoknyája zsebéből. . .

MAROSVÁSÁRHELY KÉT ARCA

Írta: SZÉFEDDIN SEFKET BEY

Marosvásárhely városi levéltárában sárguló fóliánsok őrzik a városról szóló egykorú jellemzést. Kis-Bacsoni Benkő Károly róttá ezeket az ízes sorokat: „Vásárhely czélszeres, szorgalommal alapult, gyökösödött s nem csak egyetlen királyi, hanem legelső városa is lett a Székely földnek, hol a tudományok, művészet, mesterségek, kereskedés, gazdaság, harciasság kitünően honosok valának mindenkor, számos jótékony intézetei léteztek s vágnak ma is, bár ha sűrű, romboló viharok ottan nem kevésbé akadályozzák is, éppen nem tessed, sőt iparosán halad nagy rendeltetése felé, mely mind országosan szinte közép ponti fekvésénél, mind nevedő népességinél fogva szebb jövődjét ígéri szellemi, anyagi tekintetben.”

Marosvásárhely történetének legfájdalmasabb korszakát, a megmásult csillagok alatt átvészelt huszonekét esztendő t ugorjuk át könnyűszerrel, jóinú, surbankó legény módra, ahogyan a történelem átugrotta s lássuk Marosvásárhely megcsontosodott férfiarát, a számkivetettség tisztítóüzében át-nemesedett új tekintetét, amellyel azon a szép, történelmi magyar őszön a szemünkbe nézett.

*

A bevonulás eget és szíveket vívó lázának viszonylagos csillapodásával, midőn a honvédeket a jó vásárhelyiek szinte szétkapkodták vendéglátó asztalaikhoz s az első szabad magyar éjszakában fényesedni kezdtek a csillagok: a gyönyörű főtéren, a kultúrpalota és az új ortodox katedrális közt egyhangúan róttuk a lépéseket egyik tudós vásárhelyi professzor úrral. Az öreg úr meg-megállott, hitetlenül fel-feltekintett a városháza tornyának kivilágított számlapjára, amely már magyarul mutatta az időt és beszélgetésünk közben nem állhatta meg, hogy rá ne veressen a szembehaladó, virágos, lányoktól körülvevő honvédek vállára. A professzor úrnak még szokatlan volt a százszor megálmodott magyar világ s beszélgetésünk ezért csak nagy zökkenőkkel haladt.

— Régebben sok vád érte a mi városunkat, azt mondták, túlságosan gazdag, nagyon is jól él, belsősegeivel mit sem törődik! Pedig már akkor is volt tartalmasabb belső élete, bár azt elnyomták a mutatós jómód külső

színei. Ha visszagondolok az eltelt két évtizedre, nem tagadhatom el, hogy egy tekintetben előnyét is láttuk. Az idegen uralom rávezette Vásárhelyt belső értékei felfedezésére. Kisebbségi önvédelmi harcunk belső mozgalom volt, erőink, lehetőségeink felméréséből és összefogásából indult 'ki sí a számbavételnél megbizonyosodtunk abban, hogy nemzeti öntudatunk legbőségebb forrása történelmi múltunk! Abban a régi, felelőtlen világban tán' kevesen vették észre ezeket az időtálló kincseket, amiket termő évszázadok plántáltak falaink közé. A vallás és művelődés olyan fellegvárait, mint a XIII. században várbeli református Úrhajlékát, mely hajdan katolikus templom volt. A 70.000 becses könyvvel ékes Teleki-tékát az ódon Gecse Dániel-utcában, az ezeréves magyar állam folytonosságának emlékeit őrző Táblát, a nagy Bálház beszédes épületét, a református főiskolát, a barátok, a tudós jezsuiták és minoriták klostromait, a Postarétet, ahol a nagy Rákóczit erdélyi fejedelemmé kiáltották. Aztán, amíg állt: Bodor Péter ezermester híres, világsodájára készült zenélőkútját, s tán' csak a leghívebb lelkek tartották eszükben, hogy ehhez a városhoz olyan szellemi nagyságok életregénye fűződik, mint a nyelvmíves Aranka Györgyé, a matézis lángű professzoráé: a nagy Bolyai Farkasé és Jánosé, aztán a hittudós Cs. Molnár Sámuelé, az orvostudor Gecse Dánielé, „ki az emberszeretet intézetének tőkáját alapítaná meg“, a jogtudor Filep Józsefé s az orvoslat még oly fényes elméié, mint a Mátyusok, Kováts és Péterfi.

A professzor úr kis beszédszünetet tart, feléleszti elhalt pipáját s lelkesen folytatja:

— Ezek az épületek és fényes elmék, kik eddigelé jobbadán csak hideg szimbólumok voltak: az új időkben élő valósággá válva, nap mind nap beleszóltak küzdelmeinkbe és irányítóinkká váltak. A történelem kezdett tanítani minket, fellobbantva bennünk a hivatástudatot és magyar sorsunk kötelességeit! Az öregek, akik még emlékeztek a régi világra, kézenfogták a fiatalokat, elvitték őket a múlt beszédes köveihez, amelyek megélevenedtek és vallani kezdtek. Így tanítgatták a város holt kövei emelkedettebb, tisztább magyarságra az élő nemzedéket! A legutolsó székely legényke és leányka is megtanulta, mi volt a fajtája, mit tett, mit alkotott a magyarság érdekében? Az idegen iskola padjai közt is büszkén őrizte öntudatát. Ez az öntudat nyilatkozott most meg a honvédség fogadtatásán, amiről egyik tábornok könnyek közt vallotta:

— Nem hittem volna, hogy ilyen nyakas, nagyszerű fajta a székely!

Sétánk során kissé elidőztünk a Főtérnek azon a pontján, ahol hajdan Kossuth Lajos remekbekészült szobra állott, melyet a bevonuló románok a városháza udvarára, később pedig a pincébe dobtak. Aztán darabokra zúzva: a szobor ércanyagából román nemzeti jelvényeket, úgynevezett „vulturokat“, római sasokat utánzó jelvényeket öntettek a dévai és balázsfalvi román egyesületek zászlóira. Nem messze áll onnan gyönyörű, szivárványos mázas cseréptetőzetével Erdély egyik legszebb középülete, a kultúrpalota, amelynek homlokzatát a magyar szellem nagyjainak dombor-

művű képmásai díszítik. Gyönyörű tükörterméből, ahol a román tisztikar rendezett előszeretettel táncosteákat, eltávolították a magyaros ornamentikát és művészi faragásokat. A gazdag képtár jeles magyar mesterektől származó festményeit is száműzték, hogy román festők műveit telepítsék helyükre. Az egyik helyiségben Liszt Ferenc szobrára figyelünk fel, ezt még megtűrték, de a talapzaton a nagy magyar zeneköltő nevét romános ortográfiával — a rövidlító sovinizmus jeleként — „List“-re javították.

Másnap reggelre virradólag folytatjuk körsétánkat a lobogódíszben pompázó városban, hogy megfigyeljük, miként simul bele az új magyar élet vérkeringésébe? A főtéren egyik kereskedés kirakatában katonáink egész csoportja szemlél valamit. Jóízű derű támad a sorok közt s valaki fényképezőgépet vesz elő. A kirakatban rajzszegekkel kifeszítve öreg-öreg, molyevett, címeres gyapjúzászlócska. Meglátszik rajta a rejtőzködésben töltött hosszú évtizedek viszontagsága. Alatta szeretetteljes betűkkel rótt kicsi tábla:

„Minden bajtól megóvtalak,
csak a molytól nem tudtalak ...“

Íme, a legyőzhetetlen székely derű, amely a nehéz esztendők sors csapásait is megszépíti s hajlandó perc alatt mindent elfelejteni!

Ügyes-bajos dolgunk akad a postán. Nagy tömegek hömpölyögnek a nagy ablakfalú, világos termekben, a felszabadulás első napjaiban mindenki üzeni akar szeretteinek. Közelharcok folynak a címeres, koronás magyar bélyegekért. Százan és százan várakoznak apró papírlapokkal a visszatérési pecsétért. Az egyik írópulpitusnál könyabajszú, öreg székely izzadó üstökkel sercegetti a tollat. Borítékot címez haza, Vargyasra, Udvarhelyszék legkisebb szegletébe s a koperta sarkába nagy, kiáltó betűkkel ezt írja: Újra Magyarország! Kétszer is aláhúzza, testes pocát is ejt s mindez akkora indultal történik, hogy abban benne van egész állásfoglalása s húsz esztendő minden visszafojtott keserősége.

Künn az utcán enyhe napsütésben zszibong a nép. Pengő sarkantyúk indulnak a délcegen viselt szóttesszoknyák nyomában. Halljuk az imént történt kedves esetet.

A diákok és a városban szolgáló székely szolgálégyenyek küldöttsége jelentkezett korareggel a városparancsnokságon. Nyíltarcú legényke, akit a többiek szószólójuknak kértek, katonásan összeverte sarkait, szolgálattételre jelentkezett. Elmondotta, hogy a város és az egész Székelyföld ifjúsága alig várja, hogy besorozzák a magyar hadseregbe.

— Tudjuk, hogy a hatalomátvétel első napjaiban sok egyébre is gondja kell legyen a bevonult honvédségnek, de amidőn a nagy katonai díszelgésen megláttuk a magyar hadsereget, az ujjongás olyan erővel tört ki belőlünk, hogy nem bírtunk érzéseinkkel s elhatároztuk, hogy azonnal jelentkezünk! — vallotta a küldöttség vezetője. A tisztikar és a küldöttség derűs eszmecekeréje folytán aztán más részlet is kitudódott a nagy, kato-

nás elszántság háttéréből. Óriási derű támadt, amikor az előbb valló legényke őszintén elárulta:

— Azért is szeretnénk, hogy mielőbb sor alá kerüljünk, mert nem állanak már velünk szóba a lányok! A honvédek mind elszeretik kedveseinket, abból pedig nagy baj támadna, mert a legtöbbszörnek már komoly mátkája van!

A nagy érzelmi viharokat elkerülendő, a tiszt urak azonmód megnyugtatták a küldöttséget, hogy a honvédelmi miniszter a lehető legrövidebb időn belül gondoskodni fog arról, hogy a híres, régi katonai hagyományú székelység fiatalága Horthy Miklós katonája lehessen!

Délután, várostnéző sétánk során, kilátogattunk Marosszentgyörgy felé s az odaszolgáló út felett, szép, nagylombú fák közt, a hegyoldalban hosszan elgyönyörködtünk az egykori katonai alreáliskola nemeshomlokú épületében. Ez az intézmény a megszállás évei alatt a „Liceul Militar Mihail Viteazul“ nevet viselte. Kísérőink egyike, a délelőtti küldöttség vezetője, erre is tud derűs mondanivalót.

— Csodálnivaló, hogy a románok, hogy túrték ezt az irredenta felírást ...

— ???

— Tessék csak jól szemügyre venni a felírás kezdőbetűit. Valahányszor erre jártunk s felnéztünk az épület homlokzatára, mindig jókedvünk támadt. Mert mi azt úgy olvastuk: „Lesz Még Magyar Világ!“

Szép, hosszú, estébehajló sétával körbejártuk a Somostetőt, a vásárhelyieknek ezt a városuk fölé magasodó erdős-dombos kirándulóhelyét. Szőlők, futókával benőtt kicsi villák, présházák tarkítják a domboldalt, hő nyárban és tiszta koraőszön idehúzódott a tehetősebb polgárság, fenn a tetőn pedig, ahol a régi időkből fennmaradt nyári vendéglő terpeszkedik, a szegényebbek is jó hűsülő helyre találtak. Az árnyas sétányok mentén cementes „flekksütő“ kályhák vannak, miket bárki birtokba vehet. Vasárnaponként dong a tekéző fala, pirul a jófajta „flekken“ s a vendéglőben zamatos küküllői bort mérnek ...

Ez az istenáldotta szép környezet itt fenn az erdős magasságban, kicsi menedékhely volt az előző időkben. Az idemenekülőkkel néhány órára elfeledtette a lennvaló örömtelen világot. Itt szabadon lehetett beszélni, a keserű magyar szívek vallomásait nem hallotta más, csak a titoktartó rengeteg, a szemérmes napraforgók és a nagyszemű nyári csillagok.

őreg este „suvadunk be“ az ezer lámpafénnyel hunyorgó városba. Szól a térszene is, nagy hullámokat kavarva a jótétárnyba vont padok felett, miken most kezdődő, friss szerelmek gyűjtják apró tüzeiket, mint az ártatlan csillagszórók. A sétány végén szigorú vonalaival és nagy-nagy jóindulattal áll a várbeli őreg Szentegyháza, süveges óratornyának fényes szemével kémelve az idők viharverésében ismét örvendetesre vált világot. Vítába mélyed örökös szállóvendégével, a bölcs haranggal s aztán az öregek szelíd keserűségével így összegezi állásfoglalását:

A sok szíves unszolásra, egy pohárka karcos fenyővízre — a szép napot elbúcsúztatni — betérünk a Szentgyörgyi-út egyik kocsmájába. Az ivó sarkában ügyes kicsi székely szolgálólányok barátkoznak jókiállású csendőrökkel és vasmegyei tüzérekkel. A csipkés keszkenőt tartó kezük ott pihen a szabadulást hozó legények vállára vetve s szemlátomást már igen értik egymást.

Egyik sopronkörnyéki legény egynapi ismeretség után tüzesen vallja parajdi szíveválasztottjának:

— Édes lelkem, ha elfogadsz, én már eztán felcsapok .székely legénynek...

— De székely nem lehet ám akármilyen fajta ... — csattan vissza játékosan a válasz.

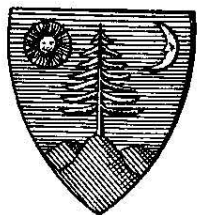
A fiú kifeszíti a mellkasát, hogy szinte ropog a zubbony s magához hajlítja a leány derekát:

— Hát ha vazsmegyei legénynek megtettem, valahogy csak megfelelek székelynek is ... Mert ha nem tudnád, mi vagyunk az anyaországbéli székelyek. Nemcsak erőre, indulatra, de kézjárásra is ...

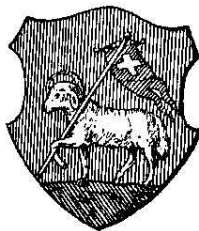
S azzal megsuhogtatja nagy tenyerét, de a fenyegető mozdulat csak arra szolgál, hogy lágyan elkapja a leány fejét *s hatalmas csókkal ékesítse pozsgás orcája közepit...*

(Marosvásárhely szabad királyi város címere)

(Gyergyószentmiklós címere)

(Bánffyhad címere)

KOLOZSVÁRRA ÉRTÜNK...

Írta: MARSCHALKÓ LAJOS

Szeptember 10-én este, amikor Dés felől Hídalmásra igyekeztünk, Krisztus-keresztet találtunk valahol a kígyózó országút mentén. Ott, a néma erdélyi keresztútnál, a kálvária utolsó állomásánál megálltunk mi is, lehajtott fejjel, magunkba roskadtan, levett kalappal és feldobogó szívvel.

— Uram Isten! — mondtuk — két évtizede nem volt időnk, hogy imádkozzunk Hozzád! Két évtizede csak égtünk, pusztultunk, dolgoztunk, könnyeztünk Erdélyországért. Áldassék a Te neved, hogy holnap reggel elérhetünk újra kincses Kolozsvárra!

Ma kaptuk a parancsot, hogy álljunk készen, legyünk pontosan a gépkocsiknál, mert délután három órakor indulunk, megyünk az álmok álma: Kolozsvár felé!

Három teljes napig bujdokoltunk a felszabadult területek országútain. Magunk mögött hagytunk huszakilométeres utánszállító oszlopot, aludtunk a nyugtalanság, szegénység kietlen nyoszolyáin, hogy mi legyünk az elsők, mi mehessünk be először Erdély fővárosába. A parancsnokunk, harminc újságíró és ugyanannyi vadmagyar közepette, ugyancsak nézte a térképeket, a felvonulási útvonalakat, helyzetadta lehetőségeket, míg végre mind a harmincán megesküdtünk rá, hogy ő a legkiválóbb magyar hadvezér. Mert a hihetetlen nehézségek ellenére úgy juttatta be kicsiny seregét: a sajtócsoportot Kolozsvárra, mint ahogy a régi nagy hadvezérek foglaltak el hajdan egy-egy létfontosságú hadászati pontot!

Este nyolc óra tájban már reánk szállt a fekete, sűrű ködöktől terhes éjszaka. Gépkocsink mellett mentek, vonultak a debreceni tüzérek, huszárok, határvadászok. Csak valahol ördögkútnál vettük észre, hogy tüzek zsarátnoka lángol az éjszakában. Kettőzött őrség áll a sötétben és fényesebben villognak a honvédszuronyok. Valami történhetett itt.

— Ránk lőttek az oláhok! — mondta a sötétből egyik debreceni határvadász tizedes.

Csak Hídalmáson értesültünk róla, hogy ördögműtnél a pópa és leánya, a fellázított román lakossággal sortüzet adatott a magyar honvédekre. A templom tornyából szólt a géppuska és a háztetők kibontott cserepe alól köpködött a puskatűz a keresztülvonuló határvadászokra.

Éjszaka volt már, amikor Hídalmáson a sajtócsoport tagjai megkezdték a szálláskeresést. Előkelőségek, országos nevű írók, festőművészek úgy aludtak azon az éjszakán, mint a honvédek. Ki bánta, ha neki vacsorára csak negyed hússzelet és fekvőhelyül kemény lóca jutott? Ki törődött azzal, hogy hat nap törődése után nem tudta hova lehajtani fáradt fejét? Hiszen mire megvirrad, ott leszünk az álom városában, két évtizedes Golgotha utolsó állomásánál, ott leszünk „kincses“ Kolozsváron!

S hajnali két órakor, az éjszaka sötétjében, félálomban, kialudatlanul, fáradtan, mégis egyszerre, egy pillanatban állt meg mindenki gépkocsija előtt, ötkor, mikor Magyarorsárd határába, a román demarkációs vonalhoz értünk, magunk is ámulva kérdeztük:

— Hogy történt? Mi történt velünk, hogy huszonnégy évi bujdosás után mégis ide értünk?

Hiszen, mikor megálltak a gépkocsik, abban a pillanatban még idehallottuk a távozó románok kürt jeleit! Még láttuk, hogy ott állanak a kukoricásban a debreceni határvadászok páncéltörő ágyúi. S akkor, egyik oldalról hirtelen kidöcögött egy tejeskannákkal rakott, apró kis szekér. Nyiszlett oláh lovacska kocogott előtte. Sovány román kocsis ült a bakján. S mikor megkérdeztük hova megy, azt felelte: — Kolozsvárra.

Előtte még vonultak a román csapatok, mögötte már jöttek a magyarok, de ez a bakon ülő román, a kis lovacska és a tejeskocsira rakott, locsogó-fecsegő sok tejeskanna azt mondta nekünk: az élet nem áll meg! A világ összeomolhat, de a tejnek reggel hét órára ott kell lennie a piacon!

Így esett aztán, hogy szeptember 11-én hajnalban bivaly tejet reggeliztünk a ködbe, harmatbatakart országút szélén.

Néhány perc múlva már indultak is a sajtócsoport szürke kocsijai és Magyarvista község határában egyszerre csak elénk bontakozott a legcsodálatosabb kép, amit életünkben láttunk. Még csak most mentek el a románok, még most hangzott el az utolsó kürtjei, de az országúton máris emberek, asszonyok, lányok rohantak felénk. De milyen emberek! Kalotaszegi, drága-szép népviseletes magyarok. Pártás lányok, a felszabadulás mámorában üvöltő, síró, hadonászó magyar férfiak. Csodálatos, harmatos, tiszta bokréta, Erdélyország népének legszebb rózsakertje állt már a most ácsolt, alig felhúzott diadalkapu alatt. S torkukon kisikoltott a most kezdődő magyar szabadság isteni öröme:

— Éljenek a drága, kedves magyarok!

— Csakhogy itt vagytok, édes, jó testvérek!

Végig Kolozsvárig ez a kép, a mámoros örömmek és zokogó könnyhullatásnak drámai egyvelege fogadott minket. Méra községben már húzta a cigány, Szucsákon pedig valami viharos, soha nem látott erejű csördögölő táncban szakadt fel a húszéves keserűség. Férfiak, öregek, lányok, asszonyok táncolták a felpántlikázott diadalkapu előtt. Kezüikkel csapdosták a csizmaszárukat és a szemükből patakban folyt a könny. Hiszen itt még két nappal ezelőtt sáncmunkára hajtották ki az asszonyokat, fiatal lányokat! S most a román erődök előtt folyt ez a minden keserűséget kiörjögő, mindent felejtő szilaj tánc!

— A mi asszonyainkkal ásatták — mutattak a férfiak a hegyháton kitakart fedezékekre. — Reméljük, annyi jogunk lesz, hogy velük temettethessük be! — rázták az öklüket ezek a kemény, sziklából vágott férfiak.

De a fiúk, ezek a lángoló, izzó magyar fiatalok már azt énekelték:

Horthy Miklós, csak az a kérésünk,
Honvéd ruhát csináltasson nekünk!

Kisbács községben még alig múlt el a lidércnyomás. Néhány órával ezelőtt még visszabogott egyik román harckocsi legénysége. Kirabolta a fűszerüzletet. Kardosfalván az utolsó pillanatban lelövöldözték a magyar gazdák disznóit és harcikocsijaikban vitték el magukkal azokat.

Reggel hét órakor megérkeztünk Kolozsvár határába. A néma, elhagyott úton nem járt még lélek sem. A honvédcsapatok még valahol mögöttünk jöttek. A románok már elvonultak és a kihalt város határában csak most kezdett fujdogálni a kezdődő szabadság hajnali szele, hogy orkáná dagadjon mire Kolozsvárra érünk. Egyenkint szállingóztak, kilopakodtak házaikból az emberek. Most kezdték kitűzni az első lobogókat, felrakni az első kokárdákat. S néhány pillanat múlva már síró, örvendező emberfolyam áramlott felénk.

— Itt vannak! Itt vannak! — sírták, ujjongták. Már hozták a bort, a friss kürtös-kalácsot. S ezek az emberek, akiket az utolsó éjszakán kifosztottak, tönkretettek a visszavonulók: az eldugott friss cipót, az utolsó falatukat adták. Egyik öreg magyar nénike szinte könnyörgött a katonáknak:

— Édes testvérek! Csak egy szeletke kenyeret fogadjatok el tőlünk!

De a jószívvel szelt fehér kenyér ízét is megkeserítette mégegyszer a visszaemlékezés, Trianon visszajáró árnya. A városból tilos utakon jött hírvivők jelentették, hogy a Szamos-hídnál még most is bent vannak az utolsó román csapatok.

Reggeli hét órakor egyik téglagyár irodájából valamelyikünk távbeszélőn felhívta a kolozsvári Magyar Pártot. Lehet-e már bemennünk kincses Kolozsvárra? Nyolc óra elmúlt, mikor a Magyar Párt jelentette:

— Szabad az út!

Így történt, hogy ama kevesek közé tartoztam, aki az első pillanatokban, a felszabadulás első mámorában láthattam meg az ígélet földjét. Rohanó emberek ezrei, zászlót hozó férfiak, virágot szóró asszonyok, lányok rohantak végig az utcákon. Kitódultak a gépjavítóműhely munkásai a gépkocsikhoz s a gépkocsivezetőknek ugyancsak vigyázniuk kellett, hogy el ne üssenek egy-egy öreg parasztnénikét vagy munkásasszonyt, aki sírva, zokogva, imádkozva roskadt a földre.

Mikor befordultunk az állomás előtti térre, már zászló- és virágdíszben állott egész Kolozsvár. Félórája még leszaggatták a piros-fehér-zöldet a kivonuló románok.

Talán a mi magyar zászlós és virágos pesti gépkocsijaink megérkezése volt a jel, de bizonyos: amíg az utolsó megszállók takarodtak kifelé, addig tört elő itt minden, ami magyarság, szervezettség, ősi kultúra és friss magyar erő volt! Szeptember n-én hajnalban előkerült itt minden, amit ócska ládák, fiókosszekrények és poros padlások rejtegettek a megszállók előtt. Egyik a régi békebeli sötétzöld csendőrruháját öltötte magára, másik az egykori, molyette huszárruhában pompázott s aki csak tehetett, felvette magyar ruháját, kopott díszmagyarját. „Cluj“, a románság Potemkin-falva perc alatt eltűnt. És itt volt előttünk hatalmas arányaival, minden nagyságával, ősi magyarságával: Kolozsvár. Az utcán már magyar cserkészek álltak. Már felsorakozott a sokezer tűzharcos. Volt már Magyar Dalosszövetség, magyar tűzoltóság. Bocskai-sapka a diákok és Turul-föveg az egyetemi hallgatók fején. Jöttek végtelen menetben az egyszerű paraszt- és munkáslányok. Felsorakozott a Magyar Népközösség végeláthatatlan ember-tengere.

— Ki volt itt román? — kérdezte álmélkodva egyik olasz újságíró.

— Senki! Senki! Senki! — dübörögte vissza az egekig viharzó, orkánerejű szavalókórus. Erdély fővárosa volt ez! S mire beérkeztünk a Fő-térre, Mátyás király ércalakja már végignézhett — a magyar Kolozsváron.

Mathias Corvinus hatvanezer hű magyarja állt itt lángoló szívvel, égő orcával, fényes szemekkel. Elhozta mindazt, ami érték, ami ősi tilos szépség volt itt: a trikolórt, a kokárdát, a Petőfi-nyakkendőt, a rejtegetett zászlót, a titkolt érzéseket. S mikor a gépkocsijából kiszállt az első magyar tiszt, egyszerre széttépte gátját az óceán:

— Éljenek a napbarnított magyar tisztok! Nincs többé púder! Nem kell kölnivíz! — harsogta valaki a szabadulási mámor első örömeiben. A következő pillanatban ez a tüzes forgatag felkapta a velünk lévő magyar tisztet. Vállukra emelték őket, végigvitték a városon. Csókolták őket a lányok, ölükbe csimpszkodtak az apró gyerekek. S mint valami egeken dörömbölő szilaj öröm, harsogott a kiáltás:

— Éljen a magyar hadsereg! Éljen a magyar hadsereg!

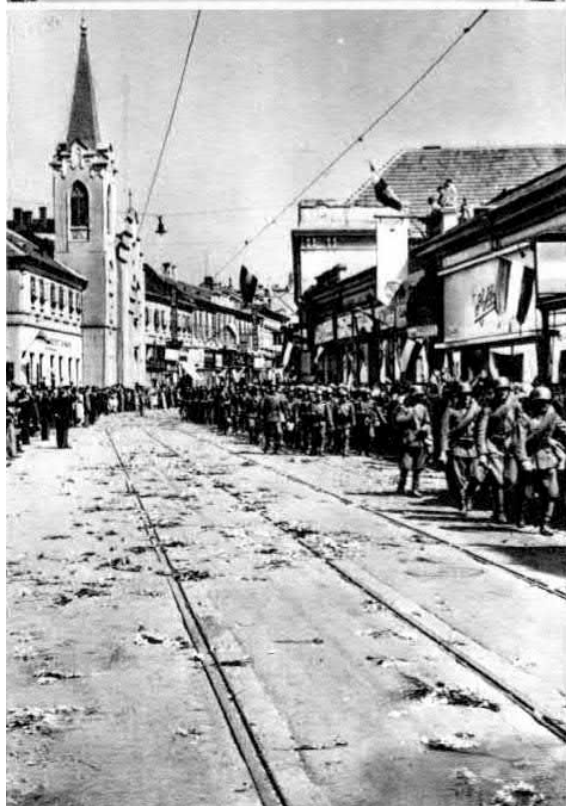
Tízezrek ölelték, csókolták ezeket az első magyar katonákat. Tízezrek táncolták, ujjongták körül a mi honvédeinket!

Aztán egyszer csak nagy-nagy csend lett kincses Kolozsváron. Olyan áhítatos csend, amelyen csak a Megváltó jászola fölött lebeghetett egykor a betlehemi csillag szelíd sugára alatt. Hatvanezer szempár valami földöntúli áhítatban fordult az Únió-utca felé, ahol a színes emberfolyam feje fölött megjelent a honvédszászló. A katonazenekar hangjaival az Erdély-induló foszlányait hozta a csöndes őszi szél. S a zászló mögött végeleáthatatlan, nyíl-egyenes sorok jöttek. Acélsisakok, szuronyok erdeje fölött táncolt a nap-sugár. A föld rendült meg, vagy a lelkünkben valami? . . .

Szeptember n-e volt. Az álom beteljesedett. Kolozsvár utcáin mentelt a magyar hadsereg!

Nagyvárad, Nagybánya, Dés

A nagyváradi bevonulás. A Legfőbb Hadúr.

A csapat.

Temesvári menekültek Nagyváradoson.

Sátortábor a nagyváradai hadapródiskola udvarán.

Zilah, református templom.

Zilah, görögkatolikus templom belseje.

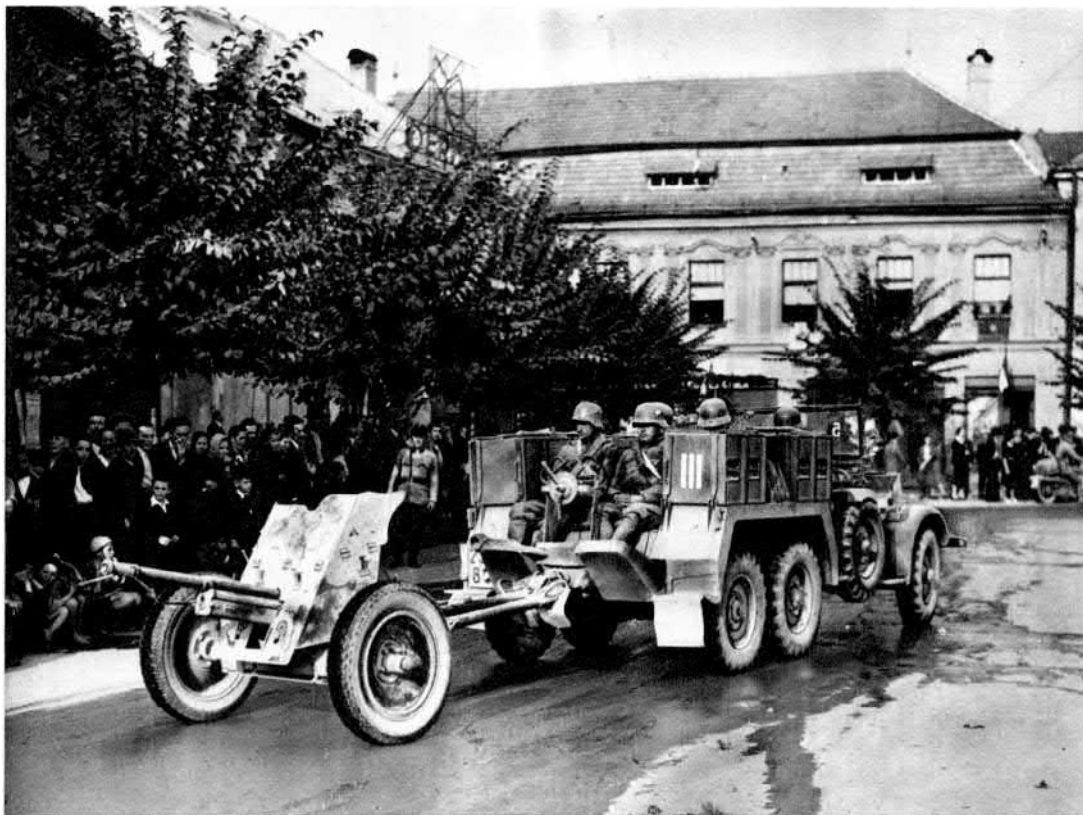
Megérkezés Nagybányára.

Kápolna az aranybányában Nagybányán,
1500 m. mélységben.

Diadalkapu Erzsébetbányán.

Gépvontatású páncéltörő ágyú Nagybányán.

Csapataink Désen.

Rendőreink Besztercén.

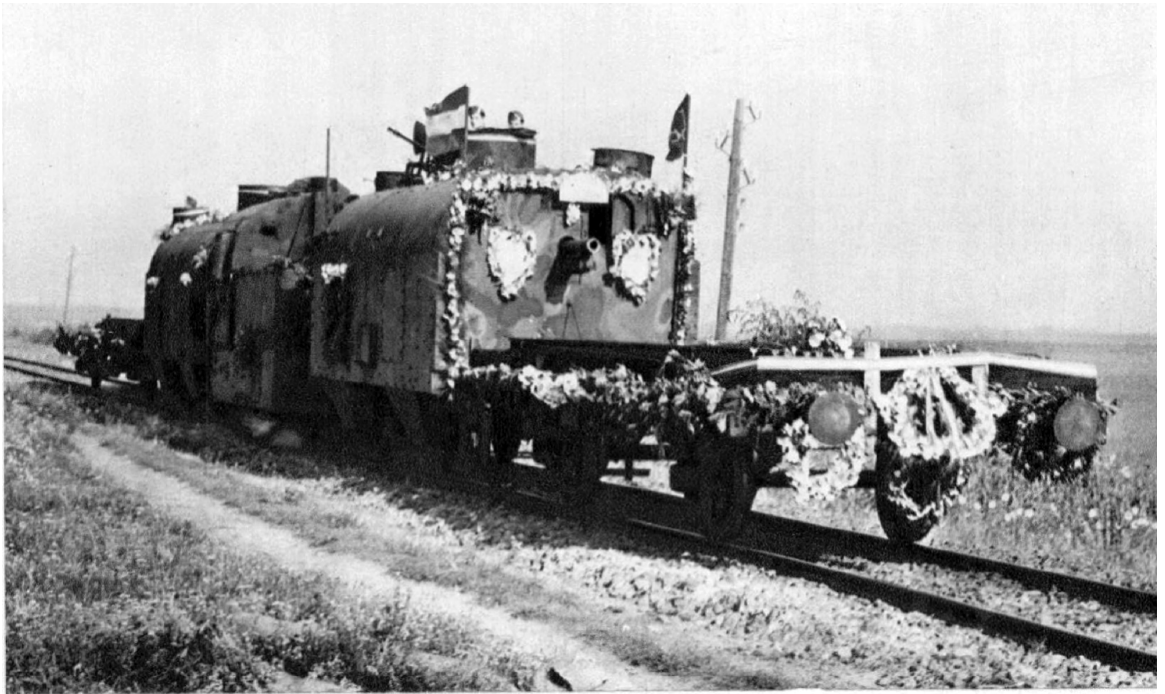
Szamosújvár főterén.

Kerékpárosok Csúcsánál,

Bánffyhunyard temploma.

Páncélvonat útban.

Kislány...

Nagylány...

Aratás...

BARANGOLÁS CSÍKORSZÁGBAN

Írta: DR. SZERELEMHEGYI ERVIN

Már Kolozsvárott figyelmeztettek bennünket arra, hogy a Székelyföldön rosszak az utak, de arra mégsem lehattünk elkészülve, amit a helyszínen tapasztaltunk. A román uralom 22 esztendeje alatt semmi sem történt. Egyetlen utat sem javítottak. Ha időnk lett volna, feltétlenül megtaláltuk volna a csíki, vagy gyergyói utakon a világháborús nagy katonai felvonulások nyomait is, annyira nem csináltak itt azóta semmit. Ha száraz idő van: a por, ha esik: a sár és mindkét esetben a feneketlen lyukak teszik örökké emlékezetessé a székelyföldi utazást annak, aki akármilyen kerekesszékű járművön vág neki Csíkországnak. Sehol egyetlen útjelző tábla, vagy községnév — ezeket a román nyelvű feliratokat elsőnek söpörte el a lelkesedés és a felszabadulás kirobbanása. Ilyen körülmények között azt hihetné az ember, hogy a Székelyföldön, Csíkországbán nem gyönyör az utazás. Pedig mégis az, mert akármilyen fellegekben is száll a kavargó por, akármilyen marasztaló is a sár és akármilyen mélyek is a kátyúk, minden kellemetlenséget, minden zavart nyomban elfelejtünk, ha csak futólag is végigmegyünk a csodálatos helyeken.

A szívünk is erősebben dobog, amikor a Hargitán át igyekszünk Csíkország szíve: Csíkszereda felé. A Hargita a székelység saját külön hegysege, végighúzódik csaknem az egész székelyföld hosszában és valósággal elzárja a csíki medencét a külvilágtól, mert a medence túlsó oldalán a Keleti-Kárpátok vannak áthatolhatatlan határt. Igazi ősengeteg, messziről szinte feketén sötétlő fenyő- és lombos erdőivel, 1800 méternél is magasabbra emelkedő kúpjaival különös, el nem felejthető látvány. Igazán nem csoda, ha minden székely úgy vonzódik hozzá, mintha a sajátja volna. A velünk lévő német újságírók azon vitakoztak, hogy melyik német hegyhez hasonlít jobban? Mi nagyon jól tudtuk, hogy egyikhez sem, mert a Hargita egészen sajátos jelenség, de nem is igyekeztünk hasonlóságot fölfedezni semmi más vidékhez, csodálattal és gyönyörűséggel élveztük az út két szélét áthatolhatatlan sűrűséggel övező rengeteget, amely annyiszor nyújtott menedéket az elmúlt 22 esztendő alatt az erőszak és önkény elől menekülő széke-lyeknek.

A 989 méter magas hágóút, a Tolvajos tetejéről pompás kilátás nyílik vissza Udvarhely felé, előttünk pedig Csíkország remek, sokszor megénekelt világa terül el, a távolban a Keleti-Kárpátok ködbevesző hátterével. Fölöttünk a Hargita egyik legszebb nyaralója: Hargitafürdő, alattunk az Olt völgye, szénsavas, sós, meleg és kénes forrásaival, fürdőivel, tavaival, üdülőhelyeivel. Amint végigszaladunk kocsinkkal az Olt völgyén és megállunk Tusnádfürdő mesébeillően remek fenyőligeteinél, szinte szentségtelesen riaszt fel merengésünkből egyik útitársunk megállapítása:

— Eddig 124 szénsavas, kénes és más gyógyvizű forrást számláltam össze. Ha ezeket mind kihasználják, ez lehet a világ legnagyobb gyógyvidéke! Hátha még azt is tudta volna derék külföldi útitársunk, hogy egyedül a Hargita alján eddig 2000 feltárt forrás ontja a legkitűnőbb gyógyhatású ásványvizet! Vannak helyek a Hargita alján, hogy elég egy-két kapavágás és borvíz fakad a nyomában!

Nem nehéz megállapítani, miért nevezik Csíkmegyét „Csíkországnak“! A Keleti-Kárpátok és a Hargita nagyjában párhuzamosan futó hegyvonulatai több mint 100 kilométeren át hosszú medencét zárnak be kétoldról. Ezt a hosszú medence-csíkot tölti ki a csíkországi székelység városaival, falvaival, házaival és lakótelepeivel. Mintha egyetlen végtelen hosszú falun vinne keresztül az országút, úgy kapcsolódnak egymásba a csíki falvak kisebb-nagyobb házai, helyenkint pedig oldalt is felmerészkednek a hegyek lejtőin a ház-csíkok, mert lenn a medencében már „minden hely megtelt“. Elképzelhető, milyen diadalút volt ezen a végtelen székely csíkon végigvonuló honvédcsapatok útja!

A Székelyföld szíve

Hosszú, sokszáz kilométeres utat tettünk meg már mire ideértünk Csíkországba, sok várost, a legkülönbözőbb falvakat jártuk végig, a fogadtatások, az öröm és a lelkesedés minden változatát végigélveztük. Könnyeztünk és gyönyörködtünk már eleget, mégis amikor az első faragott székely kapu alatt ősi székely rigmusokkal fogadott bennünket Csíkország népe, még a legedzettebbnek gondolt szív is ellágyult és úgy öleltük magunkhoz a nagybajuszú székely bírót, mint a tulajdon rég nem látott, nagy veszélyből hazatért testvérünket. A máramarosi és besztercei havasok idegenajkú, félvad hegyi lakója után micsoda más emberek voltak ezek a magyar hegyi lakók!

Minden vidék a maga módján fejezte ki örömét és lelkesedését a felszabadulás mámoros pillanataiban. A székelynél nem a hivatalos fogadtatás volt a fontos, ők a szívüket, a lelküket hozták elénk. Talán ott volt a legmelegebb, a legjobban megható a fogadtatás, a viszontlátás, ahol egyetlen üdvözlő beszéd sem hangzott el, csak a szemek, a szívek, a lelkek beszéltek a nagy testvéri találkozón, százszor, ezerszer beszédesebben, mint a szavak. A találkozás örömeiből minden egyes székely, a legkisebb és a legszegényebb is ki akarta venni a részét.

Már napok óta készültek a nagy fogadásra, amikor az első magyar honvédek megjelentek Székelyföldön. A bevonuláskor az asszonyok, leányok mind ott álltak a színes, székely ruháikban; kosarakban, tálcákon, kézben — ki ahogy tudta — hozta a rengeteg ennivalót, a legfinomabbakat, amiket elő tudtak teremteni. Aki nagyon szegény volt, egyetlen darabka szalonnát és karéj kenyeret szorongatott, csakhogy hozzon valamit, ne jöjjön üres kézzel, amikor magyar legényeknek adhatja. Odaadták volna az utolsó falatukat is. Honvédeinket minden székely községben és városban remekbe készült székely kapuk fogadták. De sokhelyütt a húszéves idegen uralom mesterkedései következtében annyira elszegényedett egy-egy falu, hogy nem telt díszes kapu felállítására. A székely azonban — különösen a csíki — leleményes! Láttunk olyan diadalkaput, ahol az országút szélén kétoldalt a távirópóznákat fonták be fenyő- és örökzöld füzérekkel, közöttük dróton pedig a Szent Korona papírából kivágott, bearanyozott képe függött. Még glóriát is fontak köré, szertesugárzó, fényesre lecsiszolt drótokból, úgyhogy szinte fénylett, tündökölt a napfényben, vékony, tartó drótja nem volt látható, mintha lebegne bevonuló honvédeink feje fölött. Ennél is meghatóbbak voltak azok a diadalkapuk, amelyeket a hegyi székely telepek lakói: favágók és pásztorok állítottak és a maguk szegénységében is talán a legszebb, de mindenesetre a legmaradandóbb bevonulási emléket emelték honvédeinknek. Két szembenálló fenyőfát a csúcsáig lehántottak és olyan ügyesen csavarták rá az örökzöld díszítést, hogy a legnagyobb szakszerűséggel díszített árboccal is vetekedett. Ezután pedig ősi székely módra, mint a kopjafákba, bevésték a dátumot és a bevonuló honvédcsapat adatait. Ezek a kopjafák nemzedékeken keresztül fogják hirdetni, hogy milyen nehezen várta a székely nép a felszabadulást és milyen hálatelt szívvel fogadta a honvédcsapatokat.

Csikország északi csücskében, már Gyergyóban, a békási szoros közelében van a hatalmas, jellegzetes alakú sziklacsúcs: az Oltárkő. Olyan meredeken szökken a magasba, hogy komoly mászófeladat még a gyakorlott turistáknak is, az avatatlanok számára pedig szinte lehetetlen a feljutás. Még a visszatérés előtti időkben történt, hogy a románok elhatározták, hogy a rátartó és a románsággal egyáltalában semmi közösséget nem vállaló székelyek megcsúfolására: kitűzik erre a megközelíthetetlen magaslatra a román nemzeti lobogót. Igen ám, de ki vigye fel a zászlót a veszedelmes sziklacsúcsra? Pályadíjat tűztek ki és végül akadt vállalkozó, aki 20.000 lei, körülbelül 600 pengő jutalomért hajlandó volt felmászni.

Nagy ünnepséget rendeztek erre az alkalomra, összegyűlt az Oltárkő előtt a környék valamennyi magasrangú hivatalnoka, katonája és gyönyörködve nézték, hogyan kúszik fel a vállalkozó fiatalember élete kockázatásával szikláról-sziklára és hogyan tűzi ki végül a román lobogót a csúcsra. Az ünnepi beszédek után azzal a megnyugvással mentek haza, hogy nagyon sokáig fogja hirdetni ez a zászló a román impérium dicsőségét és erejét.

Másnap reggelre azonban megdöbbenő fölfedezésre ébredtek. Az Oltárkő tetején vígan lengette a szél a — magyar háromszínű zászlót! Az történt, hogy az éjszaka sötétjében két kis magyar felmászott a megmászhatlannak tartott sziklacsúcsra és ott magyar zászlót tűzött a román helyére! Azt, amit a román fiatalember csak magas pályadíjért és kirendelt segélycsapatok segítségével tudott megtenni, két magyar fiú az éjszaka sötétjében, egyedül tette meg! Most azután a románok megcsúfolására lengett az Oltárkő csúcsán a magyar zászló, mert nem akadt román, aki le tudta volna hozni és ott lengett akkor is, amikor a honvédcsepatokek bevonultak. A két fiú pedig ott volt a lelkesedők között, akik fogadták honvédeinket.

Részt kért az ünneplésből, az örömből a csíki székelység aprajagyja egyaránt. Az is egyik csöpp székely faluban történt, hogy amikor a fogadási ünnepség már régen lezajlott és az egyik tiszt a szállása felé bandukolt, egyszer csak érzi, hogy a sötétben valaki simogatja a kabátját. Megáll. Kis, 6—8 éves leányka áll nagy szepegve mellette. Ránéz a tisztre és a könyvei sűrűn hullanak.

— Mi baj kislány? Ma mindenki örül, miért sírsz?

— Katona bácsi, emeljen fel és csókoljon meg! A faluban minden lány kapott csókot, de engem még egy katona bácsi se csókol meg!

Székelyföldi emlékek

Egyik tüzércsapatnál, a már korábban bevonult két tartalékos tisztnek még a bevonulás megkezdése előtt le kellett volna szerelnie. Mindent megmozgattak azonban, hogy ők is ott legyenek a nagy eseménynél. Bár a csapat a legnehezebb terepen, a Máramarosi-, Radnai- és Besztercei-havasok hágóin ment keresztül amíg leereszkedhetett a székely völgyekbe, mindig ők lovagoltak legelői, ők voltak a legfáradhatatlanabbak, legigénytelenebbek. Az egyik 60, a másik 61 éves volt, de valósággal megfiatalította őket az, hogy ugyanazokat a helyeket járták végig, ahol a világháborúban küzdöttek. Megható volt, amint a két „öreg fiú“, akik apjuk lehettek volna a velük együtt menetelő fiataloknak, hogyan pergeti le lelki szemei előtt a nagy háború keserves filmjét — visszafelé.

...János tüzér is zarándokutat járt Csíkországban! Édesatyjáról csak annyit tudott, hogy 1916 őszén itt, a csíki országhatáron halt hősi halált hazája védelmében. Az egész üteg tudta, milyen szent zarándokutat végez János tüzér és mindenki meghatótt igyekezettel volt segítségére a kutatásban. Pontosan a határon, a legszebb kárpáti környezetben találtak rá a keresett hősi temetőre és a sokszáz ledölt fejfa között érintetlenül állt János apjának a sírkeresztje, rajta a rövid, de mégis mindent mondó felírással:

„Meghalt a Hazáért!“

A sír előtt összegyűlt az üteg, tiszték és legénység. A parancsnok imához vezényelt, a Kárpátok sziklafalai 22 év múltán ismét magyar trombita hangját visszhangozták. Beszéd nem volt, minden szónál mélyebben érezte itt mindenki, mi történik. Magyar hős tért vissza abba a megszentelt földbe, melyért életét és véréát adta.

A Hadúr szava

Fenn a Keleti-Kárpátok gerincén, a végtelen fenyőerdők mélyén, táborozott a határvadászcsapat. Már hosszú hetek óta teljesen elvágottan a külvilágtól, mindvégig a legelhagyottabb, legvadabb hegyvidékeken vezetett az útjuk idáig: a csíki havasok világába, az ezeréves határ mellé. Csodaszép őszi napsütéses idő volt, ragyogóan tiszta, felhőtlen égbolt borult fölénk. Találgatták, vajjon mi minden történhetett az elmúlt napokban a külvilágban? Még jó időbe telik, amíg a posta annyira megindul, hogy ide a hegyek közé, ki a határszélre is elhozza a hazai üzenetet.

Mire való a rádió? Ilyen szép, zavartalan időben talán a kisebb rádió is megszólal Budapest hullámain? Igazi ünnepélyes pillanat volt, amint körülülték valamennyien a kis rádiókészüléket és megindult a kísérletezés. Eleinte csak hangfoszlány tört elő a hallgató kagylókból. Zene. Az Erdély-indulónak néhány üteme. Recsegés. Kürtjel. Újra recsegés, majd hirtelen vezényszó: Vigyázz!

Feszülten figyelt mindenki, hátha sikerül elkapni valami hangot, vagy szót, vagy jelet, amiből következtetni lehet, mit hoz a rádió hulláma ide a távoli határra? Egyszerre csak minden átmenet nélkül érces csengésű férfihang ömlik ki a kagylókból, olyan erővel, hogy betölti az egész erdei tisztást, ahol a megilletődött társaság ült:

— Egy szomorú korszaka a magyar történelemnek lezárulóban van. Kövessék az ünneplést a munka hétköznapijai. Mindenki vegye ki a részét a munkából.

Pillanatra kihagy a rádió. Az egyik tiszt alig hallhatóan suttozja:

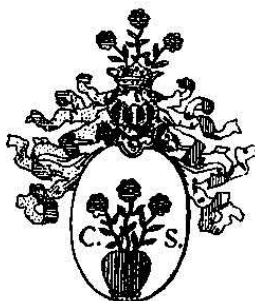
— A Főméltóságú Úr beszél Kolozsváron!

A rádió újra megszólal:

— Amit ígértünk: megtartjuk, mert a mi fajunk úri felfogása nem engedi, hogy valaha is letérjünk az igazság egyenes útjáról. Gondolatban ma itt van minden magyar!

A kis rádió elnémult. A szakasz vezényszó nélkül állt fel és egyetlen szívből, egyetlen lélekből szakadt fel a kiáltás:

— Éljen Horthy Miklós, Magyarország Kormányzója!

(Csíkszereda címere)

A CSÍKSOMLYÓI MÁRIA CSODÁJA

Írta: MARSCHALKÓ LAJOS

Csíkországban János Zsigmond kora óta nevezetes esemény volt a Somlyói búcsú. Mária napján minden évben összegyűlt a székely falvak népe, hogy imádkozzék Magyarország patrónájához. Huszonkét éven át azonban csak némán, hang nélkül, a gyertyafényben álló oltárok isteni némaságában lehetett elsóhajtani az imádságot. Tilos volt a piros-fehér-zöld zászló, tilos még az az ősi egyházi ének is, amely a magyar Szűzanya dicséretét zengte évszázadokon át.

Huszonkét éven át mindig tudtuk — mesélte egyik franciskánus páter — hogy a Szűzanya meghallgatja imánkat s már akkor elhatároztuk, hogy a somlyói búcsút a felszabadulás emlékére fogjuk megrendezni, olyan méretek között, amilyent még sose látott szegény Csíkország!

S a nagy Patrona Hungáriáé valóban kegyelmes volt székely népéhez. Mintha csak valami megfajthetetlen égi álom teljesedett volna, mintha csak minden székely könny és vér váltságának elfogadását jelentette volna, 1940 őszén, pontosan Mária napján vonultak el az utolsó megszálló csapatok, hogy rá egy napra megérkezzenek Horthy Miklós katonái.

Szűz Mária csodát tett itt a székely hegyek közt. Csoda-e hát, ha a somlyói búcsúra, amelyet csak két nappal kellett elhalasztani, eljött egész Székelyország!

Más nép, légióként az, amelyik elvonult innen, a felszabadulás első mámorában, a huszonkét év óta várt szabadság első tébolyult, lázas pillanataiban bizonyosan arra gondolt volna, hogy elégtételt vegyen minden rontásért, bosszút álljon minden megaláztatásért. A székelyek — íme — hálaadó imádságra gyűltek össze.

Jöttek lehajtott fejjel, néma alázattal, de olyan ősi, faji szépségben, tisztaságban, mint ahogy megteremtette őket az Úristen. Ezekről a szegény emberektől a kivonuló csapatok elvitték az utolsó disznót, az utolsó köből lisztet, „megpocsékolták“ utoljára Székelyországot. De nem vehették el tőlük a lelket! Nem vihették magukkal ezeket az egyszerű szűrruhákat, pompázó székely szötteket, a népművészet mesészerű csodavirágait.

Délután három órakor már harmincnégy keresztalja nép, harminc-

négy székely falu lakossága tolongott itt a két Somlyói hegy alatt, ötven-ezer ember jött el, gyalog, csengős szekereken: imádkozni, himnuszt énekelni. Mint valami óriási körkép, istenáldott művész festménye, tárult elénk a Székelyföld bámulatos virágbokkrétája.

Az egyik külföldi újságíró, aki alaposan szétnézett a máramarosi, szilágysági román falvakban is, felgyűlő szemmel magyarázta:

— Micsoda más nép ez! Nézzék meg ezeket az okos, tiszta arcokat. Ezeket a finom lányalakokat, nagyszerű férfiakat. Mi idegenek is érezzük, első pillantásra látjuk: ezeréves kultúrnemzet ez!

Valóban Székelyország népén semmit sem fogott az idegen rozsdá. Pedig a fiaik már román iskolába jártak, a besszarábiai határon szolgáltak, idegen hatalom egyenruhájában, idegen érdekek védelmére rabszolgaként ásták a sáncot, építették a betonerődöt. Bukaresti gyárban keresték a kenyeret. A bennük lakozó, lebíratatlan faji erő mégis épen őrizte meg őket a magyarság számára.

S félnégy órakor, mikor megszólalt a templom harangja, egyszerre csak megindult a „nagy kikerülés“, a székely keresztaljak sok kilométer hosszú búcsújáró menete. Hozták a felvirágzott, felpántlikázott templomi zászlókat, kereszteteket. De mögöttük már ott jöttek a kibontott zászlók. S mögöttük áradt, hömpölygött a csodálatosan színes emberfolyam. Csengető, daliás székely ifjak, harisnyás, szürnadrágos öregek, pompázatos népviseletbe öltözött lányok, fekete csipkefőkötős asszonyok. És aztán magyarruhás lányok, gyerekek tízezrei. Köztük pedig fedetlen, lehajtott fejjel Horthy Miklós katonái, akik beálltak a búcsújáró székelyek sorába.

Óh, leírni nem lehet, mert látni kellett volna ezt a népet! Látni ezeket a kemény, katonás papokat, nagyszerű, nyílt és büszketekintetű fiatal lelkipásztorokat, akik úgy álltak népünk élén, mint a szálfa a vihartól tépett erdő elején. Látni kellett volna az úri kisasszonyokat, akik kézenfogva lépkedtek az egyszerű parasztlányokkal. Egyforma volt a ruhájuk, egy az áhítatuk, egy a vérük.

Az Úr 1940. évének szeptemberében Csíksomlyón ötvenezer székely ajkán újra felcsendült a letiltott könyörgés:

Magyarország patrónája,
Tiszta Szűz ...

A valószínűtlenül kék, derűs őszi egekből bizton lenézett most az Isteni Anya s látta a könnyharmatos szemeket, az áhítatos arcokat. Látta a megvalósult csodát!

A hegyi kápolnától a templomig kilométer hosszúságban kígyózott a nagyszerű menet. Az ősi ereklye, a harangalakú, mázsás súlyú laborum nem ment már árván, védtelenül a fehér karinges papok és tógátus diákok csoportja között. Rohamsisakos magyar honvédek díszszakasza, villogó, fényes szuronyok erdeje oltalmazta büszkén.

Amerre haladtak, szinte imádkozva súgták az emberek:

— Be szépek vagytok édes jó honvéd fiaink!...

Bizony, ilyen nagy búcsú sohase volt még Csíksomlyón. A hatalmas templomból kiszorult az emberek nagyrésze. Kint a szabad ég alatt, tábori oltároknál térdelt a népsokaság. Rögtönzött emelvényeken beszéltek a papok a csíksomlyói Máriáról, aki — íme — csodát tett. S közben még mindig jöttek, jöttek a falvak népei. Közben még mindig zengett az ének:

Egészen szép vagy Mária,
Eredeti bűnnek szennye nincs Tebenned . . . !

A fénybeborult oltárok előtt térdepelve imádkozott Székelyország népe. Alázatos szívvel fogadta, hogy a márianapi búcsút ezentúl minden évben a felszabadulás napját követő vasárnap tartja meg. örök emlékezetére annak, hogy megérkeztek Horthy Miklós szabadító honvédkatonái! Utoljára pedig térdreborult a tengernyi sokaság és azokért küldte el fohászatát, akik odaát maradtak. A testvérekért hullt a könny, hiszen azok nem lehetek itt. Nem simogathatták meg a honvédek kezét. Nem hallhatták azt a háládatos himnuszt, amely végre szabadon, végre boldogan szárnyalt fel itt a kék hegyek alján.

— Pedig — mondta egyik öreg székely — ezt vártuk, ezért imádkoztunk huszonkét éven át. Szegényebbek lettünk, de megkeményedtünk. Bűnösök voltunk és megigazultunk. Pusztultunk, de itt vagyunk, Uram!

És ez a Somlyói Mária legnagyobb csodája.

A Bethlen-bástya Kolozsváron.

Haranghy Jenő rajza.

KOLOZSVÁR ÖRÖMÜNNEPE

1940. SZEPTEMBER 15.

Írta: ZÁGONI ISTVÁN ÉS DR. MATHIA KÁROLY

Nem is nap, hanem csak pár óra alatt fordult át Kolozsvár a relderült új korszakba. Álmatlan várakozás, aggodalmas éjszakája után a rettegek reggeli órái következtek. Senki sem aludt egész éjjel és senki sem mert kilépni a kapun. Lámpafény nem szűrődhetett ki az utcára. Az elköltözők már elmentek, csak fegyveres csapatok maradtak a városban. Harckocsik a nagyobb tereken, géppuskák az utcasarkokéin, szuronyos csatangolok minden városrészen. Hajnalban még rokadásig megrakott teherszekeket indítottak ki a feleki úton, az új határ felé. Tíz napig éjjel-nappal vitték, amit elvihettek. Moldovából, Bukarestből a bécsi döntés határvonalán túlmaradó erdélyi részekből ezrével rendelték ide a járműveket. Városokból a gépkocsikat, falvakból a szekereket, országutakról és városi utcákról a társasgépkocsikat, vasúti csomópontokból a vagonokat és mozdonyokat. Az elveszített erődvonalakból visszavonuló hadsereg katonáit itt csomagoló munkára állították be. Üzemek nyersanyagait összeszedték, gépeit leszerelték. A raktárakat kifosztották, az intézeteket kiürítették. A közhivatalokból, egyetemi intézményekből, klinikákból, kórházakból, közraktárakból, sok-sok műhelyből, üzletből és rengeteg magánházból minden elmozdíthatót elvittek. Épületekről leszedték az ajtókat, ablakokat, sok helyen a falból kiszedték a vízvezetékcsövet. Egyedárusági raktárakba a katonákat szabad rablásra engedték be. Csatangoló, fegyveres csoportok fenyegető betörései ellen ki-ki úgy védelmezte portáját, ahogyan tudta. Százezer főnyi lakosság itt maradt élelmiszer nélkül, a betegek kórházi ágy nélkül, kiürített gyárak munkásai munka nélkül. A pályaudvarokon az épületek puszta falai, a vasúton csak a sín párok — egyetlen vasúti kocsik nélkül. A fegyvertelen lakosság a kiszolgáltatottság félelmének napjait élte át. A magyar családok férfitagjainak egyik része még nem került haza a már régen mozgósított román hadsereg kötelékéből, ahol szolgáorban, árokásó munkára fogták.

A felszabadulás napjának hajnalán még zárt kapuk és lefüggönyözött ablakok mögött készültek a magyarok a honvédség fogadására. Varrtak, ácsoltak, csokrot kötöttek és magyar ruhába öltöztek. Veszedelmes lett volna kitűzni az elkészült zászlót! A Fő-téren még harckocsi járt körbe és a virágos parkon megkerülte a Mátyás-szobrot is, hogy letaposson virágokat és zöldelő díszbokrokat. Ez volt az utolsó taposásuk a magyar Kolozsvár életében...

Aztán pillanatok alatt futott végig utcákon és városnegyedeken a hír, hogy utolsó csapatuk a Hunyadi-térről kiindult a Tordai-úton a Feleki-hegy felé. A csukott ablakok felpattantak, felnyíltak a zárt ajtók és kapuk, két évtizedes néma rabság alól szabadultak fel a lelkek. Otthon és az utcára kitódult sokaságban ölelték, csókolták egymást az emberek. A házakra gyorsan kitűzték a piros-fehér-zöld zászlókat. És siettek a honvédek fogadására.

*

A Kolozsvár főterére bevonult magyar honvédség új korszakot nyitott meg Erdély számára. Ez a hatalmas tér — amely körül épült az egész város — közepén a magasztos templommal, sokszor volt színhelye és fóruma korszakot irányító történelmi eseménynek.

A templom előtt az igazságos Mátyás hatalmas méretű, remekművű szobra. A bölcsesség, igazság dicsőséges uralkodójának itt kezdődött az élet-története abban a vén szülőházban, amely rövidke, keskeny utcán át ide-látszik a Fő-térre. Szemben vele Bocskai István fejedelem szülőháza. A tér déli oldalán banképületnek átalakított ház áll, amelynek ablakából nézte végig ellenfeleinek kivégzését a félelmében kegyetlenséggel védekező Zsigmond fejedelem és ez az emlék mutatja, hogy a fejedelmi országiás nem mindig volt aranykor a küzdelmes sorsú Erdély számára! A klinikák városnegyedéből a térre beforduló utcásorok öreg házában erdélyi áldozatkészségből kapott hajlékot az első magyar színjátszó társaság, csaknem két évtizeddel a budapesti Nemzeti Színház alapítása előtt. Ezt az épületet, a másik, szomszédos sarokházzal együtt, az angol anyakirályné magyar elődeinek leszármazottaitól a debreceni kollégium örökölte és ez a tulajdonjog hirdeti, hogy a kultúráról gondoskodó erdélyi áldozatkészség juttatott az Alföldnek is.

Történelmi házsorok a Fő-tér négy oldalán. Jó néhány közülük a magyar egyházak tulajdonában az iskolafenntartás vagyoni forrása. Az egyiknek az Erdélyi Múzeum Egyesület a tulajdonosa, az a tudományos intézmény, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia példáján alapítottak és amely erdélyi magyar közadakozásból létesítette az egyetem intézeteit,

A történelmi tér büszkesége, legszebb épülete a templomhajó mögötti Bánffy-palota. Kormányzói székház volt a fejedelmi idők múltán s

bár bécsi fennhatóság állott a gubernium fölött, a székházpalota ragyogó termei magyar irodalmi eseményeknek voltak színhelyei. A vajdasági, fejedelmi, tartományi és bármilyen formájú különállás századainak tanulságát az erdélyi lélek abban a harsány felkiáltásban vonta le, amit 1848-ban ezen a Fő-téren kiáltottak el:

— Únió, vagy halál!

Ezzel a kiáltással vonult a Fő-térről a nagy Wesselényi mögé felsorakozott tömeg az erdélyi országgyűlés háza elé. Az épület ott áll régies pompájában, kopottan, a magyar múlt rengeteg emlékével a térről Monostor felé kiforduló széles utca házsorában. Most menekült el belőle a román helyőrség tiszt kaszinója. Az erdélyi magyar törvényalkotás üléstermében rendezték a román katonatisztek táncmulatságaikat...

*

1940. SZEPTEMBER 15.

Borús, esős reggelre ébredt a boldog izgalommal telített város. A zászló- és virágerdőbe borult Mátyás király-téren aggódó arcok kémlelik az eget. Már befutottak a m. kir. kormány, a felsőház és a képviselőház tagjait hozó vonatok, de a környékbeli falvakból, sőt Marosvásár helyről és a Székelyföldről is özönlik az ünneplő városba az emberáradat. Az állomásépülettől nem messze, a már Elorthy Miklós-út elején hatalmas diadalkapu. A magyar zászlók mellett a két hatalmas baráti nemzet lobogói, országgyarapító Kormányzó Urunk Ő Főméltósága képe mellett nagy barátainknak, a Führernek és a Dúcénak lombfűzérrel díszített képmásai láthatók a házak falán.

Mintha a Gondviselés egyetlen, hatalmas intése rezdült volna át az ég kárpitján: 9 órakor váratlanul kitisztul az ég. Frissen támadt nyugati szél űzi, hajtja a felhőket. Az ujjongó tömegben morajló megkönnyebbülés zúg végig: „Szeret minket az Isten mégis!”

Féltízre egészen megtelnek a Mátyás király-téren felállított díszemlények. Felejthetetlenül festői kép a színes, sujtásos díszmagyarokból, a fekete zsinóros magyar ruhákból, a honvédség táborigényruháiból, a hölgyek csipke- és bársonyremekeiből összetevődő, hullámozó szintobzódás, a Szent Mihály-templom ég felé törő, 80 méteres gót tornyának árnyékában.

Pontosan 10 óra 30 perckor felhangzik a Himnusz, az emlékvényekkel szemben elhelyezett hatalmas, több énekkarból egyesített kórus ajkán. A következő pillanatban már át is vette a megrázó dallamot a végtelennek tetsző sokaság. Óriási éljenzés dördül bele a templomi áhítatba: megérkezett a boldog Magyarország legelső embere, hogy végighallgassa Erdély törhetetlen hűségének bizonyágtételét. A mennybolt közben teljesen kiderült. Megkezdődik az ünnepség.

Elsőnek gróf Teleki Pál, Magyarország miniszterelnöke köszöntötte a Kormányzó Úr Ő Főméltóságát:

Mint Magyarország ezidőszerinti első tisztviselőjének, enyém a kötelesség és e címen a magasztos jog is, hogy elsőként köszönthessem ebben a történelmi pillanatban és ezen a történelmünk megszentelte helyen Magyarország országviszaszerző Kormányzóját, a visszatért országrészek népét és földjét együttesen, egységben összefogva.

Köszönjük Főméltóságodnak, köszönöm az egész nép nevében, hogy annak idején eljött közénk Szegedre bátran és erős hittel; köszönjük, hogy kitartott élünkön erős bizalommal és hogy vezet bennünket ma is. Köszönjük e föld magyarságának azt, hogy kitartott itt, apáink sírja fölött azon a földön, amelyet mi neveltünk, munkálni akarunk ezután is és abban a levegőben, amelyről azt akarjuk, hogy gyermekeink szívják magukba.

Az egész magyarságnak széles e világon ide száll most minden gondolata, hol fájdalmas, hol ujjongó örömmel. Az egész magyarság keblére öleli ezt a visszatért magyarságot, ele magához öleli azokat a népeket is, amelyek a magyarsággal együtt ezen a földön éltek, azokat, akiknek apái, nagypapái is itt éltek. Én ismerem ezt a népet, Főméltóságú Uram, ez a nép jó. Öregje visszavárt, fiatalabbja pedig meg fogja tanulni, hogy a magyar haza a legigazibb, a legjobb anya. Némelyek vétkeztek ez ellen a magyar anya ellen; ezeket a vétkeket megbocsátjuk és jó, de szigorú szülők leszünk.

Ennek az országrésznek visszatértével, Főméltóságú Uram, még teljesebbé válik az a reánk szállott ezeréves kötelesség, az ezeréves hivatás a Dunámé de ne ében. Itt fogadjuk Főméltóságoddal együtt, hogy ebben az ezeréves hivatásban fogunk élni, úgy, ahogy magyarhoz illik.

És most szóljanak közülünk, erdélyiek közül azok, akik itt maradtak és akik minden megpróbáltatáson át megőrizték ezt a földet. Mondják el ők érzéseinkhez méltó szavakkal annak kifejezését, ami bennük él és amit mi, erdélyiek ebben a pillanatban érzünk.

Miniszterelnökünk üdvözlő szavait többször szakította félbe a túláradó lelkesedés, de elemi erővel tört fel Kolozsvár népének lelke legmélyéből a 22 éven át elfojtott nemzeti öntudat dr. gróf Bethlen Györgynek, az Erdélyben maradt magyarság vezérének beszéde alatt:

*Igen sokat szenvedtünk,
Egész Erdély kell nekünk!*

— zúg végig a városon mindent elsöprő erővel a felszakadt nemzeti fájdalom és a helyébe tóduló mondhatatlan boldogság.

Az erdélyi magyar nők ezután gyönyörű orchidea- és szekfü-csokrot nyújtottak át a Főméltóságú Asszonynak és a Kormányzó tJrnak. Ezt követően a római katolikus egyház nevében Sándor Imre püspöki helynek, a református egyház nevében Vásárhelyi János püspök, a magyar unitárius egyház képviselőjében Kiss Elek püspökhelyettes, a német evangélikusok szószólójaként Molitorisz Pál főesperes, a magyar evangélikus egyház részéről Járosy Andor teológiai tanár, azután Hossu Gyula román görögkatolikus püspök, Collan Miklós görögkeleti püspök, majd a tűzharcosok és rokkantak nevében Zudor Nándor, a német lakosság nevében Clemens Róbert, a magyar ifjúság nevében Sály Béla, a földművesek képviselőjében Szilágyi András, az iparosság szónokaként Rác Mihály, a munkások részéről P á l f i Tibor mondtak üdvözlő beszédet.

Végül a Kormányzó Úr Ö Főméltósága az üdvözlésekre a következő szózáttal válaszolt:

Boldogan köszöntöm Kolozsvárról Erdély visszatért országrészeit.

Huszonkétévi keserves megpróbáltatás után valóra vált, amiben bizni nem szüntettem meg soha egy percire sem. És most, mikor végre valóban itt állhatok a szabad Erdély szabad földjén, olyan mélyen meghat ennek a történelmi pillanatnak a nagyszerűsége, hogy érzelmeim kifejezésére alig találok méltó szavakat.

A jelen öröme összefolyik lelkemben a múlt bánatával és feltámad bennem a kérdés: hogyan is szakadhatott ránk magyarokra ez a szenvedés? Tiszta lélekkel felelem rá a történelem ítélőszéke előtt: Nem a mi hibánkból! Minket sorsunk ideállított Kelet és Nyugat mesgyéjére, hazánk századokon át a romboló világtörténet országút ján örökös harcok színtere volt és mialatt Európa más boldog népei békés munkában gyarapodhattak és erősödhetnek, a magyar örökös harcokban vérezett, pusztult és fogyott.

Közben beszívárogtak idegen nemzetiségek, hol mert ellenség elől kellett menekülniük, hol mert itt reméltek boldogulást. Őseink nemcsak befogadták őket, hanem minden szabadságot is megadtak nekik s ezeket a szabadságjogokat törvényileg is biztosították számukra. Elnyomtatásról ebben a hazában nem panaszkodhatott joggal senki — mégis ez szolgáltatott hazug ürügyet arra, hogy megcsonkítsák, feldarabolják és megalázzák ezeréves hazánkat. Nem fegyver fosztott meg területeinktől, hanem az úgynevezett békeszerződés.

De fátyolt akarunk borítani ezekre a szomorú emlékekre. Ennek a felszabadult földnek a szenvedése végetért, talán valami jó is marad utána. Hiszen tudjuk, hogy a túlságos jólét, a semmittevés, a teljes gondtalanság puhít és zülleszt, testileg, lelkileg. Az elnyomás, a szenvedés és a küzdelem viszont megedzi az embert, növeli ellenálló erejét és ébrentartja benne a hazaszeretetei. Hiszem, hogy felszabadult véreink, akik ezeken a boldog napokon ujjongva szórták virágaikat bevonuló katonáink elé, ilyen megerősödött, megacélosodott testtel és lélekkel térnek meg annak a hazának a keblére, amelynek hű fiai voltak a legsúlyosabb időkben is. Hogy a visszatérés a lángbaborult Európa közepén vér nélkül történhetett meg — ezért most is és itt is hálás szívvel mondom újból köszönetét két hatalmas barátunknak: Németországnak és Olaszországnak.

Egy szomorú korszaka a magyar történelemnek lezárulóban van. Kövessék az ünneplést a munka hétköznapijai. Mindenki vegye ki részét a munkából, a nem magyar anyanyelvűek szintén, mert aki kifogásra nem ad okot, az boldogulhat nálunk is. Velük szemben a megbékélés szelleme és a jó bánásmód fog érvényesülni, mert ugyanezt a sorsot várjuk a határokon túl maradt testvéreink részére is. Amit Ígérünk, megtartjuk, mert a mi fajunk úri felfogása nem engedi, hogy valaha is letérjünk az igazság egyenes útjáról.

Gondolatban ma itt van minden magyar.

őszinte, mélyen átértzett szeretettel gondolunk azokra a testvéreinkre, akik most nem tértek vissza az ősi honba. Kérem őket, tartsanak ki és folytassák békés munkájukat. Sorsuk felett örökösödünk. Halljuk ugyan, hogy erős megpróbáltatásoknak vannak e napokban kitéve, de hisszük, hogy kálváriájuk haladéktalanul v é g e t é r. Hiszük, mert e nélkül a magyar—román viszony jobbrafordulása lehetetlen volna, de hisszük ezt természetesen a Magyarországon élő románság érdekében is.

ismerem az erdélyi ifjúság komoly, ellenálló, küzdőképes tulajdonságait, ezért teljes bizalommal tekintek az itt felnőtt ifjakra is, akiket az új sorsfordulón a nagy nemzeti céloknak odaadó szolgálatára hívunk fel a haza és egész Európa javára. Isten áldása kísérelje nemzetünket egy boldog, dicső jövő felé.

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága befejezésül meleg szavakkal megköszönte az elhangzott üdvözléseket.

Együtt hallottuk a legelső magyar emberrel, hogy ezen a gyönyörű napon itt volt gondolatban minden magyar. Tizenhárom millió magyar

szív egy ritmusra dobbant és azokra a testvérekre gondolt, akik egyelőre még nem kerülhettek vissza az ezeréves Haza kebelére.

A lenyűgözően szép ünnepség második fejezete a honvédség csapatainak díszmenete volt. Nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy ilyet nem látott ez az ország a boldog béke éveiben sem.

A Szózat elhangzása után nemsokára feltűnt az Unió-utca felől vitéz Jány Gusztáv altábornagy, a 2. honvéd hadsereg parancsnoka az egyik gyalogdandárparancsnok tábornokkal és törzsével, mögöttük a budapesti csajkázózenekar. Felhangzott a népszerű „Erdély“-induló és káprázatosán szép díszmenetben vonultak el a Főméltóságú L. J. előtt először a megszálló alakulatok, gyalogezredek, huszárosztályok, tábori tüzérosztályok, utász- és hidász zászlóalj, a vasútépítő ezred egyik zászlóalja, a páncéljárműves csapatok könnyű és közepes harcokocsikkal, valamint páncélgépkocsikkal, majd rövid szünet után a „Ludovika“, „Bolyai János“ és „Horthy Miklós“ akadémiák növendékeiből alakított pompás díszszázad következett. Főretetes taps fogadta az eljövendő honvéd tisztakar nagy-szerűen menetelő, délceg fiúkból összeállított díszszázadát. Az akadémikus század elvonulása után a Székelyföldről a nyár folyamán átszökött és már átképzett alakulatok következtek, utánuk a légi erők különböző alakulatai, köztük az ejtőernyős vadász zászlóalj, mögöttük a gépkocsizó vegyharc zászlóalj, majd egy gépvontatású tüzérosztály és egy gépvontatású nehéz tüzérosztály dübörög el az emelvények előtt. Pár pillanatig tartó döbrent csend fogadja a 21 cm-es közepes tarackos ütegeket és a 30.5 cm-es nehéz mozsár ütegeket, hogy azután ellenállhatatlan erővel törjön ki a mindent elárasztó lelkesedés. Már a légvédelmi ágyús és géppuskás ütegek is elvonultak és még mindig tombol a hatalmas tömeg a lelkesedéstől. A váratlan meglepetés önfeledt újjongása ül az arcokon. Zúgó éljenzés és tapsvihár árad Közép-Európa kétségtelenül legkorszerűbben felszerelt hadserege felé, amelyet a románok mindenféle hazugsággal igyekeztek lekicsinyelni erdélyi véreink előtt. Lehetetlen volt észre nem venni a kolozsváriak boldogan fellélekző tekintetét. Itt is, ott is szélesen mosolygó, áradozó tekinteteket látni:

- Mennyi mindenünk van!
- És hogy beszéltek a mieinkről az oláhok!
- Hát mégis csak kiderül az igazság! Ezt tagadják le, ha tudják!

Az egyes alakulatok elvonulása közötti, mindössze pár pillanatig tartó szünetek alatt önfeledt kiáltások adnak hangot az elképzelhetetlenül váratlan meglepetésnek, majd végül, mint vésszesen erősödő orkán, kirobbanó erővel zúg végig az egész téren, az egész városban:

„Éljen a magyar hadsereg!”

Így találkozott az örök Erdély 1940 szeptember 15-én, a legnagyobb magyar katonakirály szülővárosában, az örök magyar katonaeszménnyel!

Találkozott vele — és örök hűséget fogadott neki az idők végezetéig ...

A MEGSZÁLLÓ ERŐK FELVONULTATÁSA ÉS A MEGSZÁLLÁS LEFOLYÁSA

Az érintett központi osztályok feldolgozásai alapján összeállította:

DEZSERI JÁNOS

m. kir. vezérkari százados

A német-lengyel háború megindulásakor, 1939 szeptemberében, a magyar közvélemény ösztönösen érezte, hogy történelmi nagy céljainkhoz ismét közelebb fogunk jutni.

Már az orosz- finn háború, majd a balti események világosan mutatták, hogy Szovjetországnak további terjeszkedési célja is van és ez: az egykori világháborús szövetségese által birtokba vett Besszarábia visszaszerzése. Erre való igényét Szovjetországnak többször is hangoztatta s arról két évtizeden keresztül sohasem mondott le.

Az 1940. év tavaszán mind több és több jel mutatott arra, hogy Szovjetországnak fokozottan fordítja figyelmét Besszarábia felé!

Az általános feszült délkelet-európai helyzet, Románia rohamosan romló belpolitikai helyzete, a Balkánon folytatott erős angol propaganda és szabotázs-kísérletek az orosz igények érvényesítését erősen érlelték. Teljes bizonytalanság uralkodott Délkelet-Európában s az események kirobbanását, annak fejleményeit és következményeit senki sem láthatta előre. Ezért a Vezérkar Főnökének javaslatára a magyar királyi kormány 1940. május 10-én elhatározta két hadtest és néhány gyorseregettest állományának felemelését azért, hogy az általános bizonytalanságban, katonailag készületlenül, meglepetések ne érhessek az országot, hogy minden eshetőségre fel legyünk készülve! Hogy ezek a katonai intézkedések minden támadó szándék nélkül történtek, mutatja az, hogy ekkor már a románok egymillió főre, a jugoszlávok 600.000 főre emelték haderejük létszámát! Románia majdnem teljes hadiállományát már a kora tavasszal elérte!

1940. május 25-én az ország további biztonságának fokozására a Vezérkar Főnökének javaslata alapján a m. kir. kormány újabb seregettestek állományának felemelését határozta el és a katonai vezetőség egyes seregettesteket — kiképzési céllal — a békehelyőrségeikből kihelyezett.

Június végén Besszarábiának és Észak-Bukovinának az oroszok által történt megszállásakor Románia elrendelte az általános mozgósítást annak ellenére, hogy az orosz benyomulással szemben semmiféle ellenállást sem szándékozott kifejtetni. A román belpolitikai helyzet az orosz megszállás folytán teljes felborulással fenyegetett. A magyar—román határon román részről kiváltott határsértések száma állandóan növekedett, sőt Románia kora tavasztól a magyar határhoz közel összevont nagyszámú hadiállományú seregtesteit — minden indok nélkül — július első napjaiban újabb hadosztályokkal erősítette meg, melyeket a keleti határszakaszáról vont Erdélybe.

Mindeme jelenségek arra mutattak, hogy Románia belső nehézségeit Magyarország, illetőleg Bulgária által felvetett területi követelések merev, esetleg preventív háború árán való visszautasításával igyekszik enyhíteni és levezetni. Ily körülmények között újabb katonai rendszabályokat kellett foganatosítanunk. A határainkat őrző határhadász alakulatok állományát a szaporodó határsértések miatt fel kellett emelnünk, a gyakorlatokra már kihelyezett seregtesteket — az esetleges román támadó kísérletek elhárítására — a határhoz közelebb vontuk és a még békehelyőrségeinkben lévő seregtestekből is egynéhányat a Tiszántúlra szállítottunk.

A tengelyhatalmaknak igen fontos érdekei fűződtek ahhoz, hogy a mindjobban kiélesedő magyar-román és bolgár-román viszony fegyveres összecsapásban ne robbanjon ki, mert ez esetleg tovább terjedhetett volna a Balkánra is. A hagyományos tengelybarát és békés politikát folytató magyar kormánynak nem voltak ilyen törekvései, csupán az igazságos területi követeléseinknek békés úton való mielőbbi kielégítését akarta elérni. A magyar kormány a tengelyhatalmak békés rendezésére irányuló álláspontját teljesen magáévá tette, de erdélyi véreink sanyargatásáról, üldözéséről nap-nap után érkező hírek miatt, a kérdés megoldását többé el nem odázhatta! A helyzet további tarthatatlanságát a tengelyhatalmak is látták, így a megindított külpolitikai megbeszélések végül is az ismeretes Turnu-severin-i tárgyalásokhoz vezettek. (1940. augusztus 14.)

A kirobbanáshoz közeledő feszült légkör, a román sajtó és vezető államférfiak nap-nap után hangoztatott harcias kijelentései, majd végül a tárgyalásokon mutatkozó halogató taktikázás bizonyították, hogy Románia csodában, vagy haderejében bízva, semmilyen komoly területi engedményt nem hajlandó tenni, így a tárgyalások végül is eredménytelenül megszakadtak. A tárgyalások ideje alatt természetesen még inkább fokoztuk katonai felkészültségünket, hisz még a „békés megoldásra hivatott tárgyalások alatt is határainkon naponként számtalan helyen dördültek el a román fegyverek, olyannyira, hogy a tömeges határsértés kivizsgálására s állandó vegyes bizottságot kellett felállítani, sőt határaink egy részét az állandóan fenyegető betörések ellen műszaki alakulatokkal és azok tevékenységével is meg kellett erősítenünk. Magyarországot ebben az időben Románia részéről preventív háború veszélye fenyegette.

Kolozsvár

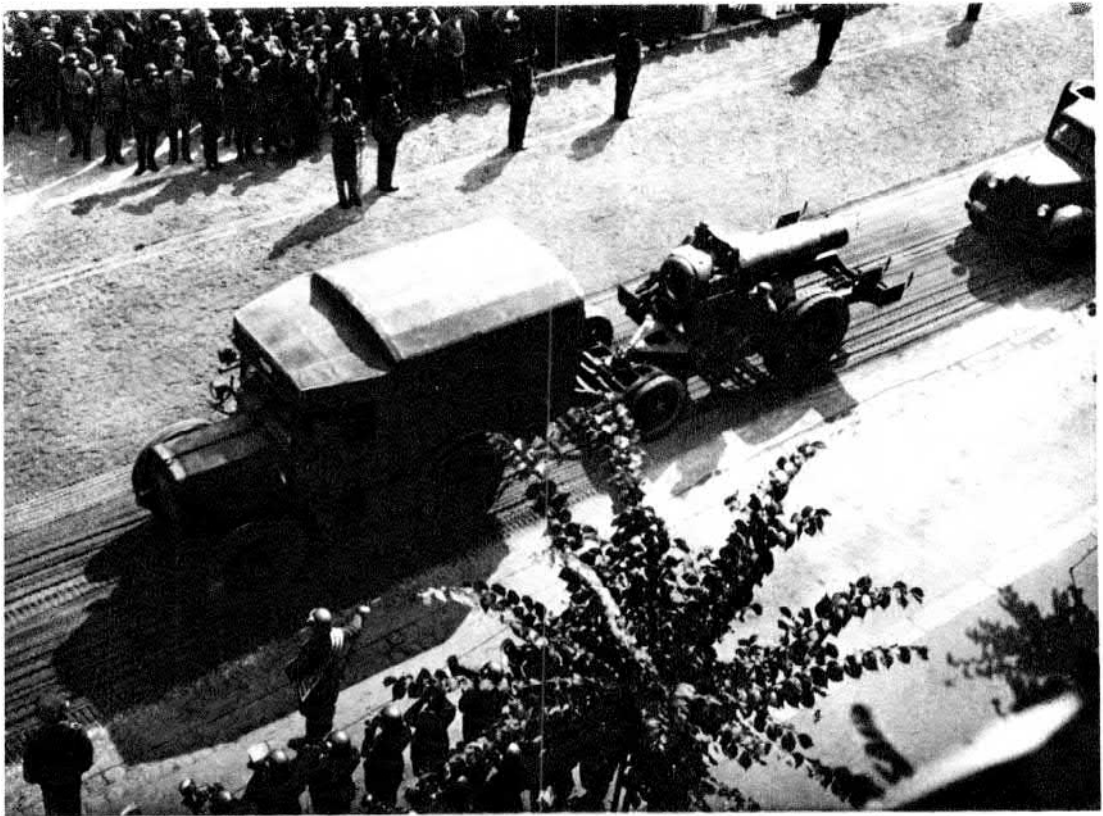

A Főméltóságú pár üdvözlése Kolozsvárott.

Ejtőernyős csapatok bevonulnak.

Nehéz tüzérség a kolozsvári bevonuláson.

Diszmenet.

Székelyek mennek a bevonulásra.

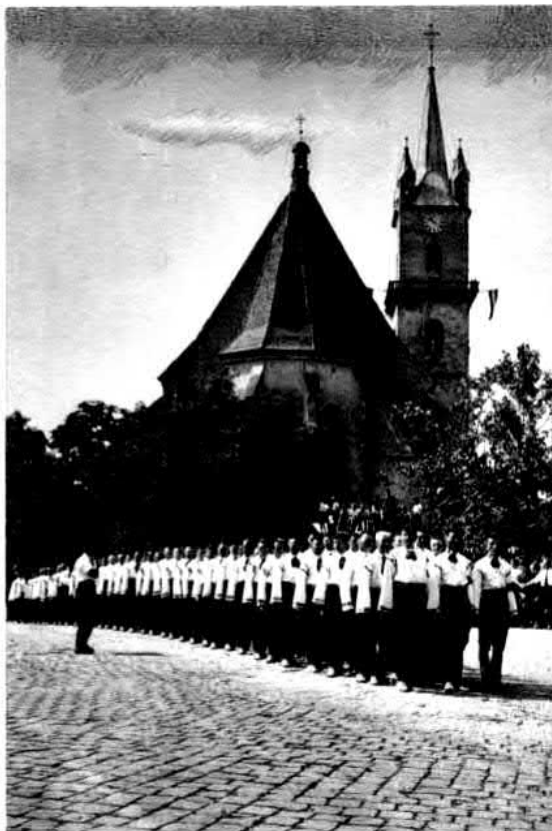
Az olasz fascio a kolozsvári bevonuláson.

Páncélgépkocsik a díszmenetben Kolozsvárott.

A legelső magyar ember képe előtt.

Besztercei szászok.

Az olasz katonái attasé a magyar leányok között Kolozsvárott.

A legkisebb hódoló.

Székely leányok díszmenete a kormányzó úr előtt Szászrégenben.

A Legfőbb Hadúr elvonul a csapatok előtt Szászrégenben.

A besztercei szász leányok a honvédség fogadására mennek.

Szászrégen. Részlet a menetből.

Fogadtatás után.

Szászrégenben mindenki a sajtót olvassa.

ot olvassa.

Állam vezetésünk azonban már a Turnu-severini tárgyalások alatt eltökélte, hogy csak nemzeti érdekeinket kielégítő megoldást fogad el, minden esetleges román támadást pedig fegyverrel kész visszaverni.

A Vezérkar Főnöke minden eshetőségre jóelőre felkészülve, az esetleges békés megszállásra vonatkozó előmunkálatokat már július 30-án folyamatba tétette. Ennek kidolgozásán a vezérkar és a Honvédelmi Minisztérium központi osztályai teljes ütemben munkálkodtak.

A külpolitikai fejlemények eredményeként létrejött augusztus 30-i Wien-i döntés után a Vezérkar Főnöke az érdekelt seregtesteknek már szeptember 1-én kiadta a megszállásra vonatkozó irányelveket, amelyek mindazokat a rendelkezéseket tartalmazták, melyek függetlenek voltak a még megállapítandó részletkérdésektől. Ezek megállapítására a kormányaiktól teljhatalommal felruházott vegyes magyar és román katonai bizottságok voltak hivatottak.

Katonai szempontból lényeges kiemelnünk a Wien-i döntés ama határozatát, hogy a területátadást a döntés időpontjától számított 14 nap alatt, azaz szeptember 13-án estig be kellett fejezni. A légvonalban kereken 375 km mélységű terület megszállásához minden elvesztegetett nap lényegesen növelni fogja a naponkénti megszállandó terület mélységét s így a csapatokra mindig fokozódó menetteljesítmények hárulnak. A rendelkezésre álló 14 nap meghosszabbítása nem lehetett érdekünk, mivel így csak még több időt adtunk volna a románoknak az átadandó terület kiürítésére, illetve kifosztására! A megszállást ezért minél hamarabb meg kellett kezdenünk.

A Vezérkar Főnöke már az említett előkészületek alatt kimerítően összeállította a területátadásra vonatkozó katonai kívánalmainkat, azonban a Wien-i döntés után kellett még meghatározni az általunk naponként megszállandó területeket s mindezeket részleteiben még a román katonai bizottsággal le is kellett tárgyalni!

A magyar katonai bizottság szeptember 1-én 10 órakor indult Nagyváradra s ott a tárgyalásokat azonnal megkezdve és egész éjjelen át folytatva, szeptember 2-án hajnalig sikerült a megszállás legfontosabb kérdéseiben megállapodásra jutnia. A megállapodást a Vezérkar Főnöke szeptember 2-án 10 órakor már kézhez vette. Ennek alapján a vezérkar a megszálló intézkedést 2-án 21 óráig kidolgozta, úgyhogy azokat a hadseregparancsnokságok 3-án délelőtt folyamán már meg is kapták.

A vezérkarfőnökségnél augusztus 31. és szeptember 3-a között végzett megfeszített, gyors és szabatos munka éppoly dicséretreméltó volt, mint e munka következményeként a magasabb parancsnokságoknál folytatódó sokirányú tevékenység mintaszerű lebonyolítása és a végrehajtó csapatok nagyszerű menetteljesítménye.

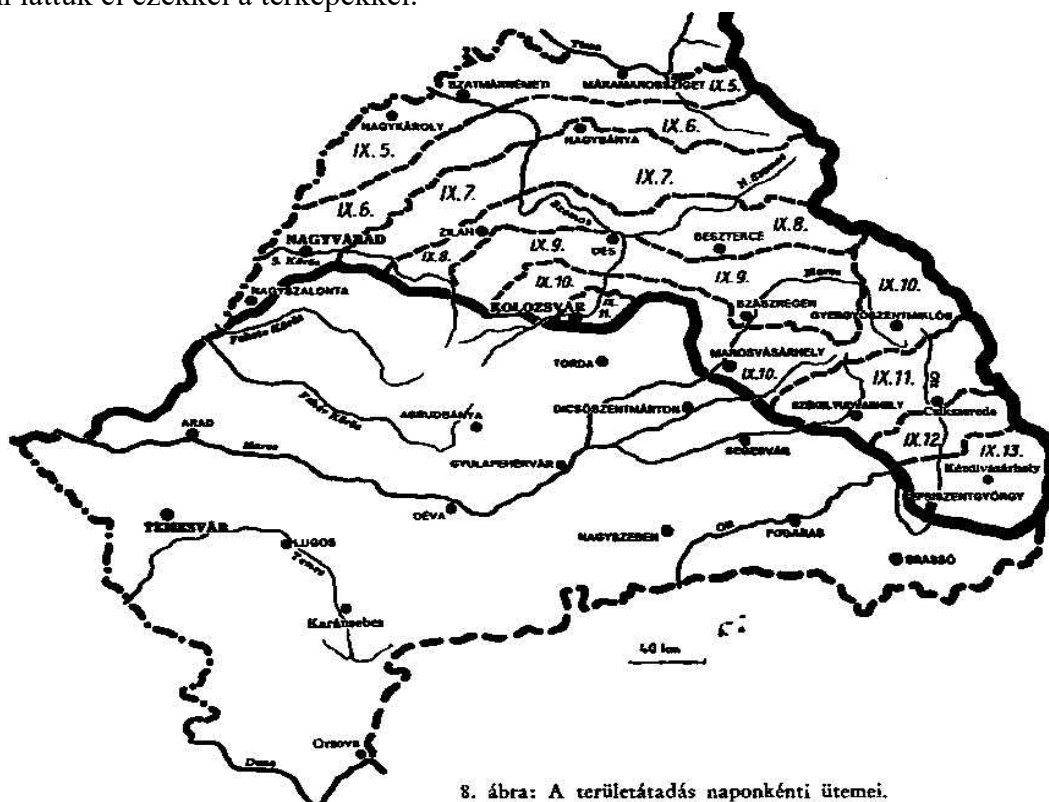
A magyar-román vegyes katonai bizottság a területátadás ütemeit az 8. sz. ábra szerint állapította meg.

Feltűnő, hogy Nagyvárad és környékének megszállása csak 6-án vehette kezdetét. Ehhez a románok azért ragaszkodtak, hogy időt nyerjenek az állandó erődvonaluk leszereléséhez.

A megszállandó terület kimondottan katonai jellegű átvételére főbb vonásokban az alábbi megállapodás történt:

„A magyar csapatok előnyomulása 1940. szeptember 5-én kezdődik, kivéve a Nagyszalonta és Ottomány közötti határszakaszt, ahol a jelenlegi határ átlépése 6-án hajtandó végre.

Kolozsvárt a magyar csapatok szeptember 11-én 12 órakor érik el. Az egész terület megszállását szeptember 13-án 18 órára kellett befejezni. A magyar csapatok által naponként birtokba veendő területsávot a magyar-román bizottság 200.000-es térképen is rögzítette s ezt a m. kir. honvéd Térképészeti Intézet egy nap alatt sokszorosította. A román csapatokat is mi láttuk el ezekkel a térképekkel.

8. ábra: A területátadás naponkénti ütemei.

A magyar csapatok az előnyomulást minden nap 7 órakor kezdik meg. A román utóvédek az átadandó területet csak két órával a magyar csapatok megérkezése előtt hagyják el. Eme időpontig felelősek a rend fenntartásáért.

A magyar csapatok menetteljesítménye átlag 4 km óránként, a menet megállás nélkül kell végrehajtani a napi menetcélig.

Ha valamely útvonalon lovassági, kerékpáros, páncélos, vagy gépkocsizó alakulatok menetelnek, eme útvonalakat idejében közölni kell a másik féllel, tudatva velük, hogy itt a menetsebesség a lovasságnál 6 km, a kerékpárosoknál 8 km, a páncélos és gépkocsizó alakulatoknál 12 km. így a román katonai hatóságoknak módjukban lesz csapataik utóvédjeinek menetsebességét — a magyar csapatok előnyomulásának megfelelően — szabályozni, illetve hátrahagyhatnak utóvédeket.

Minden előnyomuló oszlop elővédjéhez, román oldalon a visszavonuló oszlop utóvédjéhez fehér karszalaggal és zászlóval ellátott összekötő tisztet kell beosztani a szükséges tolmáccsal együtt. Ezeknek az előnyomuló és visszavonuló csapatok közti területen szabad mozgást kell biztosítani, személyüket és kíséretüket a nemzetközi megegyezések szerinti biztonság és sérthetlenség illeti meg.

A jegyzőkönyv mellékletében megjelölték azokat az időpontokat és helyeket, ahol az összekötő tisztek először lépnek érintkezésbe. Az összekötő tisztek első találkozásuktól fogva állandó érintkezésben maradnak egymással.

Az összekötő tisztek találkoznak szeptember 4-én 13 órakor (román idő szerint 14 órakor):

1. Visó-völgy vasútállomáson,
2. Faluszlatina és Máramarosziget közötti hídon,
3. Técsőtől délre levő hídon,
4. Gödényházától keletre levő malomnál,
5. Nevetlenfalva és Halmi,
6. Pete és Sima,
7. Csanáros és Yállaj,
8. Sarkad és Nagyszalonta közötti út- és határkereszteződésnél.

Szeptember 5-én 13 órakor (román idő szerint 14 órakor):

9. Nagyléta és Székelyhíd,
10. Ártánd és Bors,
11. Sarkad és Nagyszalonta közötti út és határ kereszteződésénél.

Az összekötő tisztek feladata a következő:

- a) Biztosítani a súrlódás- és zavarnélküli előnyomulást.
- b) Szolgáltatni és beszerezni mindennemű szükséges katonai felvilágosítást a naponta átengedett és a csapatok mozgáskörletébe eső területekre (hol? mily létszámú őrség marad helyén? mily céllal? hol? mily erőben maradt helyén a rendfenntartással megbízott csendőrség és rendőrség? mely csapatok és oszlopok nem képesek a meghatározott ütemben visszavonulni? hol vannak ragályos betegségek stb., stb.).

c) Naponta kölcsönösen közölniök kell egymással, hogy a csapatok mely utakon mozognak? Az első határátlépési pontokat a magyar összekötő tisztek a románokkal közük már a megszállást megelőző napon történő első találkozásuk alkalmával.

d) A döntés szellemének megfelelően minden félreértést a helyszínen tisztázniok kell és kölcsönösen gondoskodniok kell arról, hogy magasabb parancsnokságaik minden szükséges intézkedést megtegyenek,

e) A román összekötő tisztek kötelesek közölni a helyszínen hagyott őrségek, román hivatalos képviselők (esetleg bizottságok) neveit és helyét, akik az esetleg megkötendő egyezménynek megfelelően meg lesznek bízva a javak, ingatlanok, stb. jegyzőkönyvi átadásával vagy őrzésével.

A megszálló csapatoknak fegyveresen ellenálló polgári személyeket a magyar csapatok franktiröröknek fogják tekinteni és azokat a nemzetközi megegyezések szerinti elbánásban részesítik.

A román hatóságok minden lehetőet elkövetnek, hogy összeszedjék azokat a lőfegyvereket, melyeket a polgári lakosság az érvényben levő intézkedések értelmében még nem szolgáltatott volna be. A román hatóságok által összegyűjtött összes lőfegyvereket a polgári hatóságok fogják őrizni és a magyar hatóságoknak átadni.

A románok kötelesek átadás előtt leszerelni minden robbantásra előkészített hidat, műtárgyat, stb. és azokat leszerelt állapotban átadni. Ama műtárgyakat, melyek nem voltak leszerelhetők, látható módon, piros zászlóval meg kell jelölni.

A románok kötelesek leszerelni és eltávolítani a berendezett útzárat (torlaszokat stb.). Ha azok bármily okból nem szerelhetők le, vagy nem távolíthatók el, a román katonai hatóságok kötelesek közölni a magyar csapatokkal — a kérdéses területre való érkezés előtt — e zárok helyét és azokat a térképen megjelölni kötelesek.

A telepített műszaki zárok a román katonai hatóságok által a terület átengedése előtt eltávolítandók. Abban az esetben, ha időhiány miatt azok az eltávolítást nem tudnák eszközölni, kötelesek a műszaki akadályok területét piros zászlókkal jelezni és a kérdéses telepítés helyét közölni — összekötő tisztjeik által térképen megjelölve — még a csapatoknak a kérdéses területre való belépése előtt.

Az aknamezőknek a magyar csapatok által való eltávolítása céljából szakértő közegeket kell kijelölni és hátrahagyni, vagyis olyan román tisztet, akik a telepítési munkálatokban résztvettek. Ezek a tisztek a tisztogató munkálatok helyét nem fogják elhagyni a munkálatok befejezése előtt. Magyar területen való tartózkodásuk ideje alatt ezek hadiköveteknek tekintendők. Kötelesek a magyar katonai hatóságok utasításaihoz alkalmazkodni.

Az előző határozványokban megjelölt és piros zászlókkal jelzett, futólagosan telepített mesterséges telepítések őrizete végett, úgyszintén az aknamezők őrzése céljából a románoknak öröket kell visszahagyniok.

A terület átengedése alatt elárasztásokat nem szabad végezni. Valamennyi, az elárasztásra vonatkozó műszaki vagy katonai terv átadandó.“

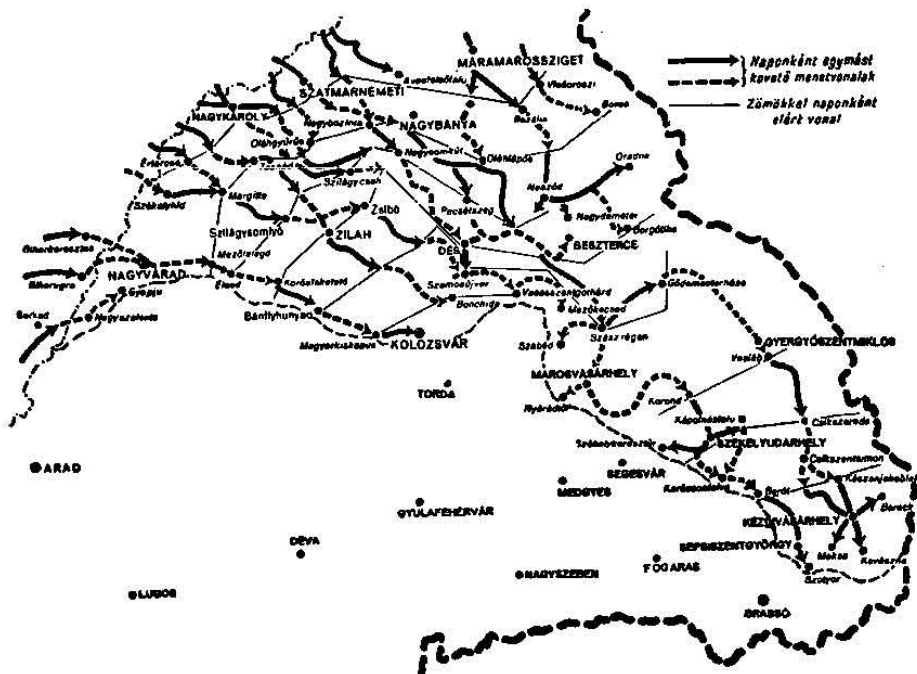
A fenti megállapodások, valamint a jegyzőkönyvekben felvett más egyéb részletek is lényegileg fedték az általunk felállított katonai követelményeket.

A MEGSZÁLLÁS

Az intézkedések beérkezése után mind a parancsnokságoknál, mind a csapatoknál lázas tevékenység indult meg. Elképzelhető az a sok szerteágazó munka, amit egy-egy seregtest 10-12 napon át folytatólag végrehajtandó menetének előkészületei igényeltek. Mindehhez csupán egy nap (szeptember 4-e) állott rendelkezésre, azonban a csapatoknak már ekkor is menetelniük kellett, hogy még 4-én estig a határra teljesen felzárkózzanak és azt 5-én reggel átléphessék. Közben a Wien-i döntés szellemének megfelelően — még a megszállás kezdete előtt — a tartalékos legénység bizonyos százalékát is le kellett szerelni.

A megszállás folyamán a csapatok állandóan biztosított menetben mozogtak, készen esetleges ellenállásra.

A csapatok fő előnyomulási útvonalait a 9. ábra tartalmazza. Ugyan-

9. ábra: A csapatok előnyomulásának főútvonalai.

azon a menetvonalon néha 2—3 seregtest is menetelt egymás mögött, mert kevés út állt rendelkezésre.

Kisebb oszlopok mellékutakon nyomultak elő, hogy a zömökkel az összeköttetést és a biztosítást szolgálják.

Nagyobb erőknek egy útra való felfűzése természetes sűrűlódásokkal is járt, amit elsősorban a nagy meneteket teljesítő gyalogság érzett meg.

Különösen nehéz helyzet előtt állott a vezetés a Szamos völgyében, Máramarosszigetnél és Désnél.

Kolozsvár, Dés, Naszód vonalának elérésétől kezdve a Székelyföldet gyors seregtesteknek kellett megszállaniok. Ezért a Szamos-völgyben biztosítania kellett a gépkocsizó, páncélos és lovascsapatok előrejutását, hogy ezek a gyalogság elé kerülve, nagyobb ütemben végezhessék a megszállást. Ez elkerülhetetlen kereszteződésekkel járt, de szükséges volt, hogy a megadott célokat a megállapított időre elérhessük.

A nehézségeket még növelte, hogy a határtól kb. 15-30 km mélységig telepített román útzárak és útszorítók a csapatokat folytonos megállásokra kényszerítették. Ez a hátrább menetelő alakulatok folyamatos menetére is kihatott. Ha a csapat át is jutott ezeken, az oszlopba besorolt járművek miatt akadt meg az előnyomulás. A határtól távolabb a menetet az elhanyagolt, minduntalan leszakadozó, rozoga fahidak akadályozták.

A határ mindkét oldalán összegyűlt lelkesedő lakosság tömege — minden előzetes rendszabály ellenére is — jelentékenyen akadályozta a csapatok mozgását.

A naponta megszállandó területek mélysége látszólag nem nagy: általában 25 km, de némely helyen a 30-40 km-t is elérte. Azonban a csapatoknak naponként ennél jóval nagyobb meneteket kellett végrehajtaniok, hisz' az elhelyezések szétszórtságából adódó távolságokat és az utak szeszélyes kerülőit is hozzá kellett számítanunk a menettávolságokhoz. így a gyalogság naponként átlag 40-45 km-t menetelt, de voltak részek, melyek több napon át 60-70, sőt 80 km-t is meneteltek!

A naponkénti menetcélokat az igen nagy menetkövetelmények és fáradalmak ellenére is mindenütt pontosan elértük, mely a csapatok kiválóságát fényesen bizonyította. A megszállás alatt román csapatokkal fegyveres összetűzésre nem került sor.

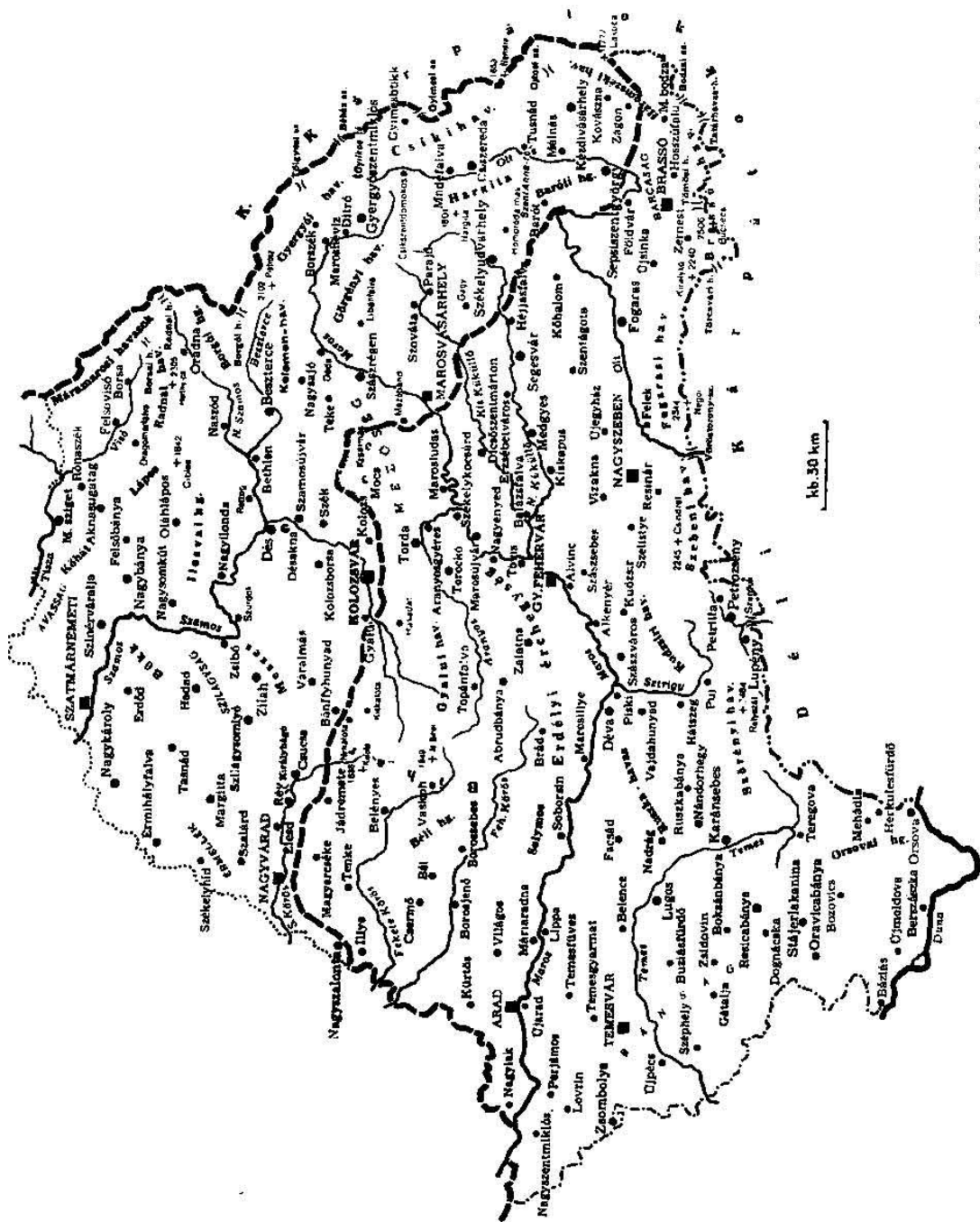
Szeptember 5-én vonultunk be Érmihályfalvára, Nagykárolyba, Szatmárnémetibe, Máramarosszigetre, Aknasuhatagra.

A Szatmárnémeti-i bevonuláson a honvédség Legfőbb Hadura, Magyarország Főméltóságú Kormányzója is résztvett.

Ez és a következő nap is főleg a műszaki alakulatokra rótt nagy munkát, amennyiben az útzárak gyors eltávolításával ők tették szabaddá az utakat.

Szeptember 6-án Nagyváradra, Nagyszalontára, Székelyhídra, Margittára, Tasnádra, Felsőbányára, Kapnikbányára, Borsára vonultak be csapataink. A nagyváradai bevonuláson a Kormányzó Úr Ő Főméltósága ugyan csak résztvett.

Szeptember 6-án és 7-én a csapatok rendkívül nehéz meneteket teljesítettek. E napokon keltek át a Radnai-havasokon. Az egyetlen, teljesen elhanyagolt úton előnyomuló csapatok nagy fáradalmak között mászták

10. ábra: Erdély főbb helységei.

meg a magas hegység gerincét és sokat szenvedtek az akkor ott már zord időjárástól. Teljesítményük inkább méltánylandó, mivel a pihenés idejét is legtöbbször szabad ég alatt kellett eltölteniök, mert e lakatlan hegyvidéken elhelyezési lehetőségek alig adódtak.

Szeptember 7-én Mezőteleget, Élesdet, Szilágysomlyót, Szilágycsehít, Nagybányát, Magyarlápост, Naszódot szálltuk meg.

A Szamos völgyében előnyomuló gyalogcsapatokat e napon előzték meg a gyorseregettek, hogy az élre jussanak. Ebből elkerülhetetlenül kezesztések keletkeztek, ami a csapatokat fárasztotta, de azért rendben érték menetcéljaikat.

Szeptember 8-án elértük a Királyhágót és bevonultunk Krasznára, Zilahra, Zsibóra, Désre, Bethlenre és Besztercére.

Szeptember 9-én megszálltuk Bánffyhunyadi, Hídalmást, Szamosújvárt, Szászrégent és a Maros áttörés vidékét.

A Zilahról előnyomuló egyik csapatunkon puskatúzzal rajtaütöttek a Meszes-hegységben befészkelődött román bandák, ugyanakkor a csapat éle aknára bukkant. A csapat azonnal harchoz fejlődött és a merénylőket tűzharccal elűzte. A menet folytatása után, amint a csapatok Ördögkút községbe értek, az ottani lakosság újból merényletet követett el csapataink ellen és azt mindenünnen puska- és géppuskatúzzal fogadta. A további előnyomulást itt is tűzharc árán kellett kikényszeríteni, melynek során a felbőszült csapatok a merényletet megtorolták. A közelharc mindkét részről veszteségeket okozott. A megszállás folyamán ez volt az egyetlen nagyobb ellenállási kísérlet, melyet a román lakosság csapataink előnyomulásával szemben kifejtett, kisebb tűzrajtaütés, szórványos lövöldözés azonban több helyen is előfordult.

Szeptember 10-én bevonultunk Bonchidára, Marosvásárhelyre, Parajdra, Korondra és megszálltuk a Gyergyói-medencét Gyergyószentmiklós városával együtt.

Szeptember n-én volt a felejthetetlen kolozsvári bevonulás. A lakosság csapatainkat tomboló lelkesedéssel fogadta.

A Székelyföldön ezzel egyidejűleg megszálltuk Székelyudvarhelyt, Székelykeresztúrt és Csíkszeredát.

Szeptember 12-én bevonultunk Barótra és Nagybaconba, megszálltuk a Csíki-medence déli részét.

Szeptember 13-án vonultunk be Sepsiszentgyörgyre és Kézdivásárhelyre s ezzel a visszaitélt terület részén ténylegesen is visszatért a Szentkoronához!

A demarkációs vonalon a legelőször beérkezett csapatok harcserű biztosítással látták el a határszolgálatot, melyet néhány nap múlva a fokozatosan beérkező határvidéki alakulatok vettek át.

(Balogh Rudolf felvétele)

Most már jó

(Balogh Rudolf felvétele)

Hazatérés után

Szeptember 13-án a csapatmozgások nem szűntek meg, hisz' a hátsó lépcsőkben mozgó seregtettek még csak ezután érkeztek be a számukra elrendelt területekre.

A megszállás befejezése után már 1940. szeptember második felében megkezdődött a megszálló csapatok fokozatos kivonása, mely 1940. december i-re befejeződött. Ez időpont után Keletmagyarország és Erdély visszacsatolt részében csupán az újonnan szervezett békehelyőrségek csapatai, a még haszonmunkát végző műszaki és munkás alakulatok, valamint a katonai vasúti hatóságok maradtak vissza.

Csapataink a megszállást sokszor igen nehéz viszonyok között is kiválóan oldották meg. Katonás fellépésükkel, emberszeretetükkel, a lakosnemzetiségre való tekintet nélküli megsegítésével és támogatásával, még a bizalmatlankodókat is hamarosan megnyerték és a honvédség eddigi kitűnő hírnevét újabb dicsőséggel gyarapították.

Az ellátó szolgálatban egy-kétszer keletkeztek ugyan súrlódások, de ezek természetes velejárói egy ilyen hatalmas iramú előretörésnek, melyet ily nagy csapategységek több napi menettel, nagy távolságra, rossz és gyér úthálózaton hajtottak végre.

A felmutatott teljesítmények után az ország büszkén tekinthet a honvédségére, mert ilyen nagyszerű teljesítmények után feltétlenül biztos záloga nemzeti jövőnknek.

AZ ANYAGI ELLÁTÁS

Minden sikeres katonai művelet alapfeltétele az anyagi megalapozottság és az anyagi szolgálat megszervezett, súrlódásmentes működése.

Mikor 1940 nyarán a politikai feszültséggel, majd az Erdély megszállásával kapcsolatos műveletek megkezdődtek, az anyagi szolgálat működésének feltételei nagyrészt már adottak voltak. A csapatok felszerelése, az anyagi szolgálatban való gyakorlottság, a szállító eszközök, intézetek (vonatalakulatok) szervezése és kiképzése, valamint a tartalék anyagkészletek mennyisége, minősége és helyi elosztása: megadták az anyagi szolgálat működésének alapfeltételeit és lehetőségeit.

A vezetés feladata most már az volt, hogy az alakulatokat folyamatosan az elsősorban fogyó anyagokból (lőszer, élelem és üzemanyag) lássa el, amelyből nemcsak a naponta elfogyasztott mennyiségeket kellett pótolni, hanem ezeknek több napra elegendőknek is kellett lenniök. A meglévő intézetekből és szállító eszközökből a seregtettek részére annyit kellett előre látóan, idejében és megfelelő helyen rendelkezésre bocsátani, hogy az anyagok szállítását, kezelését, szétosztását és javítását súrlódásmentesen elvégezhessék és az egészségügyi, valamint az állategészségügyi szolgálatot elláthassák.

Akkor, amikor a honvédség egyes csapatai a békehelyőrségeikből kihelyezésre kerültek, a vezetés legfontosabb feladata az volt, hogy a csapatok beérkezését megelőzőleg, minden eshetőségre elegendő élelem- és üzemanyagkészleteket irányítson rendelkezésükre. E készletek vasúton kerültek kiszállításra a raktárakból. Ebben az időszakban

több száz vagon lőszer,
kerek ezer vagon élelmiszer és
száz vagon üzemanyag

került vasúton kiszállításra.

Külön feladatot adott a Kárpátalján kihelyezett alakulatok anyagi ellátása. E terület legkeletibb része vasúton csak a régi Románián át volt megközelíthető. Emellett e terület segélyforrásokban is igen szegény, úgy-hogy a helyszínről történő élelmezésről és üzemanyagellátásról alig lehetett szó. A Vezérkar Főnöke erre az eshetőségre már jó előre felkészült és már május elején több hétre elegendő anyagkészletet, főleg élelmiszert halmozta-tok fel az említett területen.

A kihelyezés alatt az anyagi szolgálat különösebb nehézségek nélkül működött. A seregtestek és csapatok berendezkedtek a kihelyezési terület-
kön található segélyforrások kihasználására. Ez elsősorban az élelmezés terén jelentett nagy könnyebbséget, mert az utánszállítási nagyrészt feleslegessé tette. Nagyobb élelmiszerkészletek utánszállítására csupán a Kárpátalján levő alakulatok számára volt szükség. A többi kihelyezett alakulat szükség-
lete zömét a helyszínről szerezte be.

Itt kell megemlékeznünk azokról a nemzetgazdasági érdekekből hozott rendeletekről, amelyekkel a nyári mezőgazdasági munkák érdekében a kihelyezett alakulatok legénységének nagy részét több hétre szabadságo-lták. A honvédség a szabadságoláson kívül, a kihelyezési területen és a hát-
országban a helyőrségek közelében fegyver alatt maradt legénységgel és jár-
művekkel is tevékenyen bekapcsolódott a mezőgazdasági munkálatokba, így volt elérhető, hogy bár a honvédség zöme nyártól kezdve egészen a megszállás befejeztéig hadiállományon volt, a nyári mezőgazdasági munká-
latok s így a termelés sehol lényegesebb fennakadást nem szenvedett.

A turnu-severini tárgyalások megszakadásakor számolni kellett váratlan eseményekkel. Ehhez az új helyzethez az anyagi szolgálatnak is gyorsan kellett alkalmazkodnia. Ismét nagytömegű lőszer-, élelmiszer- és üzemanyagkészletek kerültek kiszállításra. Az anyagi megalapozáshoz ez alkalommal is:

több száz vagon lőszer,
félszáz vagon üzemanyag

került 4—5 nap alatt kiszállításra.

A csapatok Erdélyből való kivonásáig összesen kiszállított élelmiszer-mennyiségekről az alábbi táblázat ad áttekintést.

Kimutatás

Erdély megszállásával kapcsolatban a kivonult honvédség részére kiszállított élelmi és lőtáp készletekről

Kiszállító szerv megnevezése:	Kávé	Hús	Készített Száras főzések (bab, boró, lencse, kö- les, buri, árpakása)	Kenyér	Rántás	Só	Zsír	Szárított részta és tarhonya	Szárított hagyma	Cukor	Szőlőmag (fűzült és ártató)	Gabona (búza, rozs)	Szemes (zab, sengeteri) takarmány	Széles (széna szalma)	Alomszalma	Tüzifa	Ecet	
	konzerv																	liszt
v a g o n																	hl	
Élelmező raktár.....	110	5	4	220	965	14	17	2	—	5	10	—	4190	1375	443	68	94	
Futura.....	—	—	—	—	2106	102	—	—	—	—	—	547	7245	—	—	—	—	
Hangya.....	—	—	—	55	—	7	10	44	29	2·5	3	45	—	—	—	—	54	
Mezőgazdák Szövetkez.	—	—	—	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1500	481	—	—	
Összesen.....	110	5	4	311	3071	123	27	46	29	2·5	8	55	547	11435	2875	924	68	148
Mindössze	19.640 v a g o n																148 hl	

Még a Weni-i döntés megtörténte előtt, amikor a döntőbíróóság összeállításával nyilvánvalóvá vált, hogy területeket fogunk visszakapni, anyagi vonalon is ki kellett adni mindazokat az intézkedéseket, amelyek a haderőt anyagilag a békés megszálláshoz állították át. Elsősorban mindama intézeteket és vonatalakulatokat vissza kellett szállítani, amelyek a békés megszálláshoz immár szükségtelenek voltak. Majd fel kellett készülni arra, hogy előreláthatólag a románok által alaposan kiürített és kifosztott területeken kell a megszálló alakulatokat ellátni anélkül, hogy az amúgy is sokat szenvedett lakosság készleteit igénybe vegyék. Lényegében tehát az ellátást kizárólag az utanszállításra kellett alapozni. A megszálló seregetesteket azonban nemcsak bőségesen el kellett látni élelmiszer- és üzemanyagkészletekkel, hanem a szállítóeszközöket is úgy kellett csoportosítani, hogy a nagy meneteljesítményekkel előnyomuló megszálló csapatok számára a készletek, az esetleg megrongált vasutak nélkül is utanszállíthatók legyenek. Mivel igen nagy tömegeknek nagyon rossz és meglehetősen gyér közlekedési hálózatú területen való gyors tevékenységgel kellett számolni, az anyagi ellátó szolgálat igen nehéz feladat elé került.

Amint azt a vezetés előre látta, a románok által átadott terület teljesen kifosztott volt. Így például a románok minden ásványolajterméket elvittek. Az egyes városokban lévő benzin- (Stór) tartályokat kiürítették. Egyes tartályokból az árut, amelyet elvinni nem tudtak, kifolyatták. Ennek következtében a fellelhető készletek általában alig voltak említésre méltók és a

szükségletet legfeljebb csak néhány hétre voltak képesek fedezni. Nagyobb készlet csak Marosvásárhelyen maradt, ahol a székely polgárórség fellépésének volt köszönhető, hogy azt a románok otthagyták. Az összes Erdélyben talált készlet még így sem haladta meg a 100 vagon. De az élelmezés terén sem volt kedvezőbb a helyzet. Voltak egyes területek, különösen Máramaros vármegyében és a Székelyföld egy részén, ahol a polgári lakosság számára még néhány napi készletet sem hagytak vissza a románok, úgyhogy a honvédségnek kellett azonnal segítséget nyújtani.

A visszatérő területek szállítóeszközökben is teljesen kifosztottak voltak. A románok a lovak, járművek és gépjárművek nagy részét már hónapokkal előbb igénybe vették és természetesen a kivonulás alkalmával magukkal vitték. Így a honvédség nemcsak, hogy egyáltalában nem támaszkodhatott helyszíni segélyforrásokra és nemcsak készleteit kellett rendelkezésre bocsájtania, de még a készletek elosztása és szállítása is nagy mértékben reá hárult. Pedig az utánszállítás magának a honvédségnek ellátásához is igen nagy feladat volt. Jóllehet a vasútvonalak ép állapotban kerültek vissza, a forgalom felvétele a teljesen új személyzettel és új viszonyok között: nem mindenütt tudott lépést tartani az előnyomulás ütemével. Így a trianoni határ mentén készenlétbehelyezett és a megszállás megkezdésével jórészt vasútikocsiba rakott anyagkészletek helyenként csak néhánynapos késéssel érkezhettek rendeltetési helyeikre. A gyér és igen kisteljesítményű vasútvonalak miatt az utánszállítás zöme a közúti utánszállító eszközökre hárult. Az ország közismerten csekély tehergépkocsiállománya folytán a honvédségnek nagyrészt fogatolt járműveket kellett utánszállításra használnia. A csapatok napi 30-40 kilométeres menetteljesítményei mellett elképzelhető, hogy milyen nehézségeket jelentett a fogatos járművekkel való utánszállítás. Az utánszállító és felvételező járművek a csapatok napi menetteljesítményeinek gyakran a kétszeresét is teljesítették, mert hiszen nemcsak a csapatokat követték, hanem a vasúti végállomásokhoz, a felvételezésekhez naponta vissza is kellett menniök! A gyér és igen rossz állapotban lévő úthálózat még csak fokozta a nehézségeket. Szükségképen a csapatok igen nagy tömegeit kellett egy-egy menetvonalra zsúfolni és így a menetoszlopok mélységét a rengeteg jármű még jobban növelte. Így természetesen a menetoszlopok mélységéből az elől mozgó alakulatok részére szükséges utánszállítás rendkívüli nehézségekkel járt. Különösen ki kell emelni azokat a legnehezebb viszonyok között előremozgó seregtesteket, amelyeknek előrevonása az Iza völgyéből a Sajó völgyébe a Radnai-havasokon át vezető egyetlen — keskeny és igen rossz állapotban levő — útvonalon történt, majd a Sajó völgyéből az ugyancsak egyetlen, Tekén át vezető úton kerültek a Székelyföldre.

A megszállással kapcsolatban külön említésre méltóak a honvédség szállító, valamint ellátó eszközeinek a vasúti összeköttetés nélkül maradt Székelyföld ellátásához végzett teljesítményei. Székelyföld ellátásához végzett teljesítményei.

A rendkívüli nehézségek ellenére az ellátó szolgálat lényegesebb fennakadás nélkül működött, ami csak az összes, annak vezetésére és végrehajtására hivatottak teljes odaadásával és megfeszített munkájával volt elérhető.

EGÉSZSÉGÜGYI SZOLGÁLAT

Az egészségügyi szolgálat a véres veszteségek ellátására is felkészült, tevékenysége azonban csak a napi betegnövedék, valamint a gépesített alakulatoknál előforduló sérülések ellátására szorítkozott. A kórházi gyógykezelést igénylők részint a legközelebb fekvő üzemképes polgári kórházakba, részint a telepített tábori egészségügyi intézetekbe kerültek.

A betegnövedék sohasem haladta meg a napi 1%-ot; a súlyosabb sérülések száma kb. 300 volt.

Rendkívül nagy gondot kellett fordítani a megelőzésre annál is inkább, mert csapataink mindenütt az anyaországnál erősebben fertőzött területeken mozogtak és emellett az évszak is kedvezett a járványok fellépésének. A körütekintő megelőző tevékenységnek és a szigorú ellenőrzésnek köszönhető, hogy a fertőző betegek száma az egész időszak alatt nem érte el a békés viszonyok között szokásos növedéket sem. Az állományfelemlés elrendelésekor azonnal elvégzett tífuszoltásoknak tulajdonítható, hogy míg Magyarországon évente átlagosan 8—10.000 a tífuszmegbetegedések száma, addig honvédségünkönél csupán 47 ilyen megbetegedés történt.

A honvédség egészségügyi szolgálata személyzetével és anyagával számtalan esetben nyújtott támogatást a kifosztott, közegészségügyileg elhanyagolt és nélkülöző polgári lakosságnak.

*

Az állategészségügyi szolgálat legfőbb törekvése a több mint százezer ló között itt-ott elkerülhetetlenül fellépő járványos betegségek elszigetelésére és a hatalmasan igénybevett loállomány munkabírásának fenntartására irányult. Miután Erdély különösen a régi trianoni határ mentén járványos betegségekkel erősen fertőzött volt, megelőző rendszabályokkal és a szükséges egészségügyi anyag előkészítésével kellett felkészülni arra, hogy a terület birtokbavétele alkalmával loállományunk fertőzését, vagy a fertőzés továbbterjedését elkerüljük. Az állategészségügyi szolgálat a reá háruló feladatokat teljes sikerrel megoldotta és sikeres működésére legjobban az jellemző, hogy sehol tömegesebb járványos megbetegedések nem léptek fel, a szórványosan előforduló járványos megbetegedések pedig azonnal leküzdhetők voltak.

A fenti rövid áttekintésből is látható, hogy nagy hadsereg anyagi ellátása igen bonyolult feladat még abban az esetben is, ha ellenséges behatás nélkül kell a műveleteket végrehajtani. A honvédség a nagy erőpróbát ebben a tekintetben is dicsőretre méltóan kiállotta!

A VASÚT

Az erdélyi és keletmagyarországi részek visszacsatolásához a seregeteket előbb az alkalmazási terület közelében kellett csoportosítani. Ez a vasutakra rendkívüli feladatokat rótt. Hogy a közlekedési szervek a célnak megfelelően tudjanak működni, az egész ország közlekedési rendszerét, így elsősorban a vasutakat — a katonai követelményeknek és a sokszor változó helyzetnek megfelelően — központiasan kellett irányítani. Ezért fel kellett állítani a következő katonai vasúti hatóságokat: a központi szállításvezetőséget, a vasútvonalparancsnokságokat és más vasúti katonai szerveket. A MÁV. a maga részéről is készen állott arra, hogy a tömegszállítás nagy műve bármikor megindulhasson.

A fokozatos előregyülekezés alatt a MÁV. hozzávetőleges teljesítménye 1500 száztengelyes katonavonat volt, azaz ennyi szerelvény kellett a csapatok elszállításához.

Ehhez kell még számítani azt a negyedmillió embert, kik a gyülekezési helyükről szabadságra és vissza a gyülekező helyre utaztak.

Az említett nagyarányú forgalom mellett azonban a polgári forgalom sem állott meg. Emellett teljes erővel folytak mindazok a szállítások is, melyek a hadiüzemek, valamint honvédelmi munkálatok (vasút- és útépítés) igényeinek kielégítését célozták.

A megszálló csapatokkal egyidőben indultak el mindazok a katonai és polgári közlekedési szervek, melyek a csapatok és a polgári lakosság ellátásának szállítás szempontjából való biztosítására hivatottak voltak.

Ezek az ú. n. „benépesítő“ (vasútmegszálló) különítmények voltak.

Feladatuk az volt, hogy a részükre kijelölt vasútvonalakat műszaki, forgalmi és üzemi szempontból átvegyék és a szükséges szakszeméllyel benépesítsék.

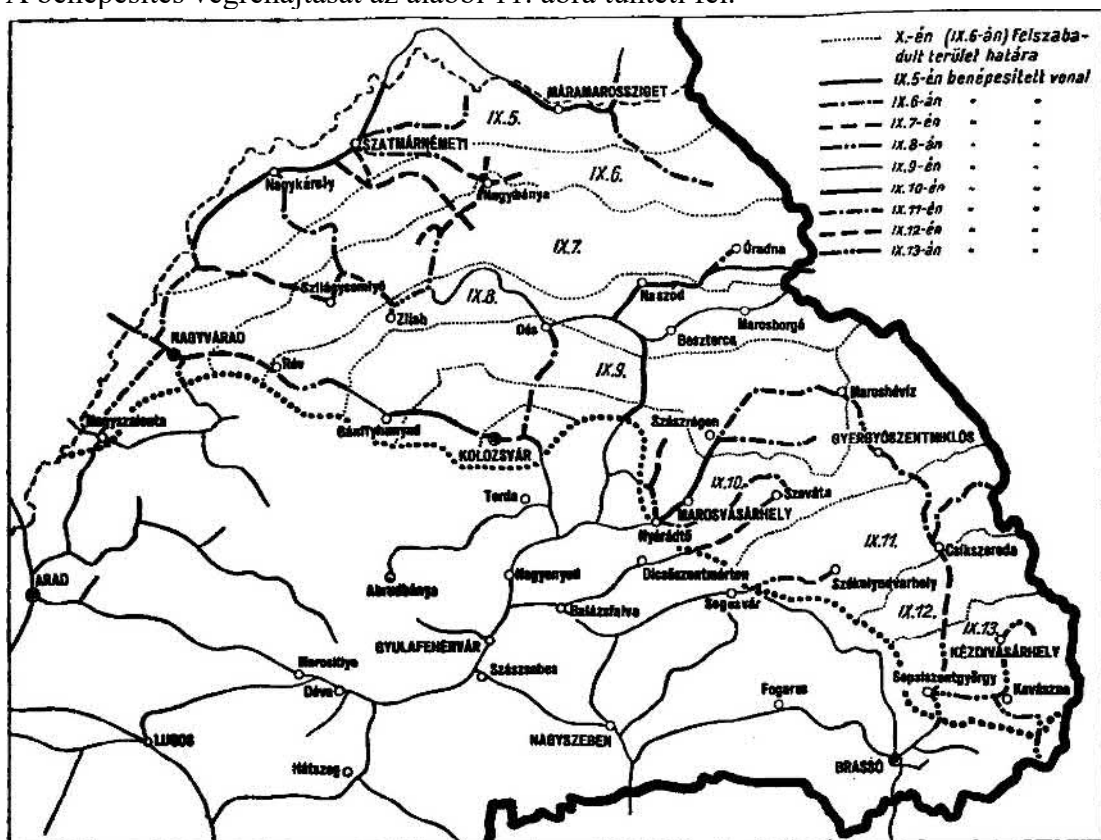
A benépesítő szerelvényel indultak:

1. a katonai vasúti hatóságok szervei (központi szállításvezetőség kirendeltség, új vasútvonalparancsnokság és a vasúti szállítási kirendeltségek);
2. a forgalom és az üzem felvételéhez szükséges szakszemélyzet (forgalmi, vontatási, pályafenntartási, táviró, és távbeszélő személyzet stb.);
3. a megszállott vasútvonalak biztosítására hivatott őrszemélyzet (hidőrségek stb.).

A vasútvonalak megszállásával kapcsolatban esetleges zavaró körülményekkel is számolni kellett; ezért a vasútmegszálló különítmény a vonalakon biztosított menetben haladt előre.

A vasútmegszálló különítményeket a honvédség műszaki csapatai (vasútépítő alakulatok) követték azzal a rendeltetéssel, hogy a vasúti felépítményen és műtárgyakon okozott esetleges rongálásokat, illetőleg rombolásokat a forgalom gyors felvétele érdekében a legrövidebb időn belül helyreállítsák, illetőleg a pálya épségét és így járhatóságát megbízható módon megállapítsák.

A benépesítés végrehajtását az alábbi 11. ábra tünteti fel.

11. ábra: Az erdélyi vasúthálózat benépesítése.

A Székelyföld, az erdélyi körvasútnak Kolozskara és Nyárádtő állomásoknál való kettévágása következtében, közvetlen vasúti összeköttetés nélkül maradt. (12. ábra)

12. ábra: A Székelyföld vasúti összeköttetését a bécsi döntésben elvágták.

Az ilyen állapotban lévő vasúthálózatra hárult az a rendkívül nehéz feladat, hogy a bevonult honvédség szükségleteinek utánszállítása mellett a gazdasági élet sokfajta kívánságának is eleget tudjon tenni.

A kellő körültekintéssel elkészített megszállási terv tette csak lehetővé, hogy az első nehézségeket az arra hivatott szakszemélyzet a lehető leggyorsabban elhárította. A hiányzó vasúti gördülőanyagot azonban az anyaország készletéből kellett pótolni.

A benépesítésre a következő személyzet volt kirendelve:

- 14 vontatási mérnök,
- 1 műszaki tisztviselő,
- 15 mozdonyfelvigyázó,
- 12 irodasegédtsízt,
- 386 egyéb alkalmazott,
- 322 ipari és üzemi munkás.

E személyzettel a MÁV. a kolozsvári üzletvezetőségen kívül felállított 5 fűtőházfőnökséget, 1 fűtőházvezetőséget és 9 fűtőházi kirendeltséget.

Az új hálózatra 178 mozdonyt kellett kirendelni, de ezt a mennyiséget a forgalom emelkedése következtében növelni kellett, úgyhogy a katonai közigazgatás alatt 265 mozdony teljesített ott szolgálatot.

A visszacsatolt erdélyi részekbe kb. 300 drb. személykocsi és több ezer teherkocsit kellett küldeni.

A székelyföldi vasútvonalra a forgalom felvétele céljából, a románokkal történt megegyezés alapján a megszállás idejére engedélyezett átmenő (passage) forgalomban a MÁV. 28 drb. mozdonyt, 126 drb. személykocsit, 36 posta- és kalauzkocsit, valamint 1292 teherkocsit szállított. A teherkocsik nagy részét a közüzemek és a székely lakosság szükségletét képező élelmiszerekkel, szénnel, olajjal stb. megrakva (kb. 11.000 tonna) továbbítottuk.

A keskenyvágányú vonalak legnagyobb részét ugyancsak gördülőanyag nélkül kerültek vissza. A Marosvásárhely-kolozsnagyidai és a Marosvásárhely-parajdi vonalakon a forgalmat az anyaországból — részben magánvasutakból lefoglalt — 14 drb. mozdonnyal és kb. 125 kocsival vettük fel.

A vasutak teljesítménye (kirakás) a felszabadult keletmagyarországi és erdélyi részekben 1940. szeptember 5-től november 27-ig az alábbi volt:

Összteljesítmény:

Honvédségi	MÁV.	Polgári	Szállítmányok	Össz-	
alakulatok	a n y a g o k		összes vagon-	mennyiségből	
			mennyisége	átmenő volt	
492 vonat	4.975 vagon	926 vagon	1.103 vagon	29.144 vagon	282 vagon

Várják honvédeinket

(Ginzery Sándor felvétele)

(Balogh Rudolf felvétele)

Napi teljesítmény:

Legtöbb	Legkevesebb	Átlag
904 vagon	21 vagon	351 vagon

A katonai vasútépítő alakulatok a csapatok bevonulásával egyidőben szemrevételezték a visszacsatolt szabványos és keskeny nyomtávú vasutakat.

A trianoni határ által megszakított és a románok által felbontott Csenger-szatmárnémeti, Nagykereki-biharpüspöki és Ágerdőmajor-börvasútvonalak helyreállítását a Wien-i döntés után a katonai vasútépítő csapatok azonnal megkezdték és a fenti, összesen 32 km hosszú vonalakat október 20-ig megépítették.

E vasútépítésnek ilyen gyors végrehajtása azért volt lehetséges, mert a szükséges anyagokat a MÁV. már időben gondosan előkészítette.

A székely körvasút közvetlen vágányösszeköttetés nélkül került vissza az anyaországhoz (csak a megszállás ideje alatt volt a Székelyfölddel átmenő [passage] forgalom). A rendes nyomtávú vasúttal való összeköttetés megteremtése I és H évig fog tartani s ezért kényszerűségből a már meglévő Marosvásárhely-nagyidai kisvasutat kellett Szászlekencéig sürgősen meghosszabbítani s így Erdély déli részének vasúthálózatát az anyaországgal legalább egy keskenyvágányú vasúttal összekötni.

A kisvasút meghosszabbítására a tervezés és kitűzés a felszabadulás pillanatában megindult. Az építésre a katonai vasútépítő alakulatok 1940. október hó elején kaptak parancsot. Az építés már október hó 15-én teljes erővel megindult és a rendkívül kedvezőtlen időjárás ellenére, a 16 km hosszú kisvasút 1940. december hó 6-ig meg is épült. A vasútépítéssel kapcsolatban 120.000 m² földet kellett megmozgatni, 63 kisebb-nagyobb műtárgyat, állomásépületet stb. kellett felépíteni és kb. 20 km vágányt fektetni.

AZ UTAK

Még a trianoni határ átlépése előtt a seregtestek által bevezetett műszaki felderítésből, majd a trianoni határ átlépése után beérkezett jelentésekből megállapítást nyert, hogy a visszatért terület úthálózata minden képzeletet felülmúlóan rossz, elhanyagolt és elhasznált állapotban van.

A határátlépéskor az utász és árkász csapatokra hárult az a feladat, hogy az előnyomuló csapatok számára a románok által eltorlaszolt utakat szabaddá tegyék.

Az előnyomulás alatt utászaink és árkászaink mintegy 80-100 hatalmas úttorlaszt távolítottak el. Egyik seregtest műszaki alakulatai például 23-29 úttorlaszból: 25 vagon fát és 6 vagon követ termeltek ki.

A műszaki alakulatoktól rövid idő alatt beérkezett tárgyilagos, kimerítő útállapot-jelentések egyenesen megdöbbsentőek voltak.

Az elhanyagoltság oly képe tárult elénk, mely honvédelmi és gazdasági érdekek miatt azonnali erélyes beavatkozást kívánt.

A teljesen elhanyagolt, alapjukig elhasznált műutakon az utászok is alig tudtak segíteni, mert úthenger, kavicsanyag, stb. sehol sem volt. E téren kénytelenek voltak a legégetőbb fogyatékoságok kiküszöbölésével — gyakran 30-50 cm mély útgödrök rögtönzött betömésével — megelégedni, hogy legalább mérsékelt ütemű gépkocsiforgalom legyen az utakon fenntartható. E munkálatokkal egyidejűleg 44 kisebb-nagyobb hidat és átereszt építettek át, illetve állítottak helyre. Úgyszólván alig akadt olyan jelentősebb úton lévő híd, amelyet ne kellett volna némileg kijavítani.

A Beszterce-Teke-szászrégeni műutat azonban legrövidebb idő alatt teljesen karba kellett helyezni, mert a Székelyföldet csak ezen a túlterhelt gépkocsi-úton lehetett a legszükségesebb élelemmel, stb-vel ellátni.

Mivel a Székelyföldre (és később vissza) irányuló ember- és anyag-tömeg szállítása egyedül erre az egyjártú, 3 méteres útpályával rendelkező, elhanyagolt rossz útra volt utalt, a műszaki csapatok haladéktalanul munkába vették a Szászrégen-Monorfalva, Nagysajó-Beszterce útvonal helyreállítását is. Így a másik útvonal terhermentesítése és részben körforgalom vált lehetségessé.

A bevetett utász, hidász, útkarbantartó századok, gőzhenger-szakaszok, kötőrő- és munkásszázadok hatalmas munkája megindult ezen a területen.

A munkálatok lényege az volt, hogy a két útvonalat használhatóvá tegyék, a kanyarokat átépítsék és kiszélesítsék, a kanyarok áttekinthetőségét zavaró növényzetet, fákat eltávolítsák, az elhanyagolt hidakat, átereszeket kicseréljék, megerősítsék és a vízlevezetést biztosítsák.

Ezekre az útmunkálatokra kirendelt műszaki csapatok nagyszerű teljesítményét emeli az is, hogy a gépkocsiforgalom a munka közben pillanatra sem szünetelt.

Az úthelyreállítási munkálatok egyébként az egész megszállott területen is megkezdődtek s ebből a szakcsapatokon kívül az összes fegyvernemek is kivették részüket, azonban a húsz év óta elhanyagolt úthálózat helyreállítása még hosszú időt és sok pénzt fog felemészteni.

Összefoglalás:

Személyforgalom			Teheráruforgalom		
katonai	polgári	összesen	katonai	polgári	összesen
10.366 fő	55.231 fő	65.597 fő	17.952 tonna	11.240 tonna	29.192 tonna

Napi teljesítmény:

Személyforgalom			Teheráruforgalom		
legnagyobb	legkisebb	átlag	legnagyobb	legkisebb	átlag
katonai 760 fő polgári 891 fő összesen 1650 fő	—	katonai 189 fő polgári 643 fő összesen 832 fő	776 tonna	120 tonna	442 tonna

A Székelyföld felé hiányzó vasútösszeköttetést gépkocsiszállítással kellett helyettesíteni. A gépkocsiszállítást a Besztercén működő katonai közlekedési szerv vezette még a katonai közigazgatás megszűnte után is. A Beszterce és Szászrégen közötti gépkocsiszállítás arányaira a következő számadatok élénken rávilágítanak (1940. szeptember 13. és 27. között):

Bevetett gépkocsik száma:

Mikor?	Honvédségi	Mávaur.	Mateosz.	Összesen
meginduláskor	IX. 13. 150	IX. 13. 5 IX. 27. 27 össz. 32	—	182
legnagyobb	280	100	104	484
legkisebb	15	27	12	189

A vasúti katonai hatóságok és alakulatok, valamint a műszaki alakulatok fentebb vázolt vállvetett munkája mellett a műszaki alakulatokra még több más nagy feladat elvégzése is hárult.

Mintegy 6 heti munkával a román állandó erődök részbeni letárolása útján kb. 1500 hold földet és legelőt adtak vissza az Érmellék színmagyar lakosságának. E munkálatok során az erődökből kb. 450 vagon hasznos nyersanyagot (közte 120 vagon vasat) termeltek ki.

A keleti történelmi határszakaszon — a Kárpátokban — határ vadász-őrseinket még ideiglenesen, szükségszerűen sem lehetett volna elszállásolni. A megszállás befejeztekor nagyon közel álltunk a télhez s félős volt, hogy határ vadász alakulataink a Kárpátok lakatlan területén, igen zord téli időben, fűthető hajlék nélkül lesznek kénytelenek áttelelni.

Utászaink a beosztott munkásalakulatokkal és a készségesen közreműködő székely, csángó famunkásokkal 2-3 hónap alatt megvalósították azokat a nehéz feladatokat, melyek — ilyen rövid idő alatti — végrehajtásában szakértőink is kételkedtek. A munkálatokra kirendelt kb. 10 utászszázad és több munkásszázad kb. 3 hónap alatt, jórészt igen nehezen járható, erdős területen kb. 60 határőrlaktanyát (istállóval, fűskamrával, jégverem-

mel, kúttal és WC-vel), 170 fűthető útellenőrző bódét és melegedő kunyhót, több száz járműterelőt, útszorítót, úttorlaszt és sorompót, kb. 50 anyagraktárt, 260 egyéb építményt és 19 hidat épített. E feladat — főleg az építési anyagnak a helyszínre való szállítása miatt — szinte emberfeletti munkát kívánt.

Műszaki alakulataink a jól végzett munka felemelő tudatával legutolsóknak tértek vissza békehelyőrségeikbe.

A HÍRADÁS

A híradással szemben a katonai vezetés sokkal nagyobb követelményeket támasztott, mint háborúban, mivel a nagy távolságokra (napi 30-60 km) történő gyors előnyomulást nyomon kellett követnie nem csak a katonai, hanem — a megszállás békés természetéből adódó — közigazgatási hírváltásnak is. Azonnal ki kellett elégíteni a katonai vasúti szállításvezetőség híradási igényeit. A híradócsapat, valamint a posta mindent elkövetett, hogy testvéreink kitörő örömujjongását, a feledhetetlen bevonulási ünnepélyeket azonnal, a helyszínről rádión lehessen közvetíteni.

A nehézségeket fokozta, hogy a román postai távbeszélő- és táviróhálózat igen gyér és feltűnően elhanyagolt állapotban volt, olyannyira, hogy nem egyszer az oszlopon dolgozó híradó katonák alatt az elkorhadt oszlop kidőlt és súlyos sérüléseket okozott. Az első időben a visszavonuló román hadsereg és annak beszervezett emberei, továbbá a nagy forgalom következtében el nem kerülhető balesetek: számtalanszor megszakították a már helyreállított összeköttetéseket.

A híradó alakulatoknak első és legfontosabb ténykedése a magyar és a volt román postai hálózatnak a határon át való gyors összekapcsolása volt. Evégből 7 helyen, összesen 160 km táviróvezeték, és 220 km távbeszélő áramkör kiépítésével megtörtént a határ felé gyérülő hálózatok összekapcsolása.

A híradás határon át való gyors létesítésének érdekes mozzanata játszódott le Nagyváradon. A Nagyváradra bevonuló hadsereg híradó százada szeptember 6-án Ártánd postahivataltól két tábori nehéz kábelt fektetett le az elővéd menetütemében, 25 km hosszúságban Nagyvárad postahivataláig, illetve a bevonulás fogadásának színhelyéig, emberfeletti munkával leküzdvé azokat a nehézségeket, melyeket a községekben, de különösen a nagyvárad utcákon szorongó ünneplő tömeg okozott és így vált lehetővé, hogy a déli órákban már beszélhettünk Nagyváraddal és a rádióközvetítés is simán bonyolódhatott le.

A Nagyvárad-kolozsvári szakaszon folytatott további előnyomulás során a 150 km hosszú erdélyi főnyomvonalat, — melyen már nagyon sok rongálás volt — a táviróépítő századok csak megfeszített munkával tudták 3 nap alatt (szeptember 7-10-ig) rendbehozni úgy, hogy 4 távbeszélő áramkör és 3 táviró vezeték állt rendelkezésre a forgalom lebonyolí-

tására. Kolozsvárral való összeköttetés létesítésének gyorsaságára jellemző, hogy a biztosító csapatok szeptember 11-én 9 órakor lépték át Kolozsvár városának határát és már fél 12 órakor meg volt Budapesttel a rádióközvetítésre szánt összeköttetés. A biztonság kedvéért itt is, mint Nagyváradon és Szatmárnémetiben a híradó csapatok az utolsó napi demarkációs vonaltól 40 km távolságot futásban megtéve, utolsó erejüknek összeszedésével építették ki a nehéz tábori kábelt, hogy az összeköttetés a postai vonalak esetleges üzemzavara esetén is feltétlenül működjék.

A megszállás alatt Szatmárnémetiben és a Szamos völgyön át a Székelyföldre előnyomuló seregtestek híradó csapatainak jutott a legnehezebb feladat.

A legrosszabb terepen át 9 nap alatt szakadatlanul folyó 400 km-es gyors előnyomulás látszólag megoldhatatlan feladat elé állította a híradást. Különösen nagy nehézséggel nézett szembe a vezetés a Székelyföld előtti szűkület elérésekor. Beszterce és Szászrégen között csak egy távbeszélő áramkör és három távíróvezeték szolgálta az egész Székelyföldnek az anyaországgal való összeköttetését, mert a Wien-i döntésben kijelölt határ tordai beszögelése elvágta a Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely főpostai távközlési nyomvonalat.

Az összeköttetés azonnali megteremtésére itt kb. 60 km hosszú nehéz tábori kábel-vonalat építettünk ki. Majd a távíró építő századok — éjt nappallá téve — hozzáláttak a Székelyföldre vezető egyetlen nyomvonal átépítéséhez és bővítéséhez, úgyhogy hamarosan az ország legtávolabbi helyére: Sepsiszentgyörgyre is biztos összeköttetésekkel rendelkezünk.

A megszállást követő időben — szeptember hó 14-től a katonai közigazgatás befejeztéig — a híradóalakulatok főfeladata az erdélyi — erősen elhanyagolt — postai hálózat rendbehozatala, átépítése és fejlesztése volt. Egyik nagyobb kötelék híradó alakulatai szeptember 12. és 30. közötti idő alatt mintegy 2800 km postai vezetékét állítottak helyre, kb. 500 km új vezetékét építettek és kb. 30 csendőrorsöt, jegyzőséget és járási katonai parancsnokságot kapcsoltak be az állandó postai hálózatba.

A katonai vezetés a rendelkezésre álló híradó alakulataival nagyjában november 15-ig megteremtette az erdélyi hálózatfejlesztés alapjait, amennyiben — a már említett határmenti fejlesztéseken kívül — Erdély belsejében a postai hálózat legsürgősebb helyreállítási munkálatai mellett, kiépített összesen 670 km újonnan létesített távbeszélő áramkört és 210 km távíró vezetékét!

A fenti nagyobb műszaki teljesítményeken kívül a híradó csapatnak természetesen a megszálló seregtesteken belül az egyes csapatok közti összeköttetést is biztosítani kellett.

A híradó alakulatok többszörösen meghaladták azokat a feladatokat, amelyek komoly hadműveletek esetén rájuk hárultak volna.

1940. évi május hó 28-tól október 30-ig működtek a tábori posták.

A tábori posták augusztus elsejétől szeptember 30-ig a következő forgalmat bonyolították le:

45 és fél millió közönséges levélpostai küldemény,
 102.225 darab értéklevél,
 62.150 „ ajánlott levél (csak hivatalos),
 321.847 „ csomag,
 238.906 „ postautalvány, 8millió pengő értékben.

A legnagyobb forgalmú napon:

862.00cdarab közönséges levélpostai küldeményt,
 5.404 „ értéklevelet,
 1.527 „ ajánlott levelet (csak hivatalosat),
 9.239 „ csomagot,
 5.003 „ postautalványt (196.447 pengő értékben) kezeltek a tábori posták. Ezenkívül a Magyar Katonaujságot és a Tartalékos Tisztek Lapját is ők szállították ki a csapatoknak.

Az adatokból látjuk, hogy a tábori posta aránylag csekély személyzetével (összesen kb. 350 fő) nagyon nehéz körülmények között hatalmas teljesítményt végzett.

A tábori posta nehéz feladata tulajdonképpen a megszállás végrehajtása alatt: szeptember 5-től 13-ig adódott, midőn minden seregetest mozgott, naponta 30-40, sőt 50-60 km meneteket megtéve és állandóan távolodva alapjaitól. A fáradságot nem ismerő tábori postaszemélyzet még ekkor is arra törekedett, hogy a tábori posta is minden nap a megszálló csapatok kezéhez jusson.

A visszacsatolt terület postai és távközlési szolgálatának megszervezésére „A m. kir. postavezérigazgatóság keleti szervezési osztálya“ (Szervosz) elnevezéssel külön postai szerv létesült. E szerv a katonai közigazgatás idejére a visszacsatolt területen a postavezérigazgatóság teljes jogkörét volt hivatott gyakorolni és közvetlenül a Vezérkar Főnöke alá rendelték a Hadi Híradás Főnöke útján.

A Szervosz. szeptember 2-án táviratilag a kiindulási állomásokra irányította a postai beszerzésre igénybeveendő személyzet első lépcsőjét, majd fokozatosan összesen kb. 1500 fő anyaországi postaszemélyzetet irányított Erdélybe a postai szervezés nagy munkájának végrehajtására. A benépesítő személyzet és az anyag 52 személygépkocsin és 16 tehergépkocsin indult a megszállásra.

Szeptember 5-én lépték át a határt a m. kir. posta benépesítő különítményei, szorosan a csapatokhoz zárkózva és ugyanaznap Máramarossziget 1. és 2., Szatmárnémeti 1. és 2. számú, valamint a nagykárolyi kincstári postahivatalok újból bekapcsolódtak a magyar posta vérkeringésébe.

Szeptember 12-én reggel 8 órakor befutott Kolozsvárra az első magyar mozgóposta és ekkor már 148 hivatal, 24-én pedig már 410 hivatal működött. Külön dicsérő szavakat nem kell a fentiekhez fűzni.

A HÍRVERÉS

A visszacsatoláskor jutott először szerephez a honvédség legfiatalabb szerve: a hírverő (propaganda) alakulat.

Közismert tény, hogy a világháborúban győzelmesen harcoló seregeinket nem tűzzel és vassal győzték le, hanem a szellemi harc láthatatlan eszközeivel ütötték ki a fegyvert kezünkből, a propaganda mérgével támadták meg a hátszág kitartását, ellenállóképességét s ezen keresztül a haderő szellemét, harcos akarását és a győzelembevetett hitét.

Az ilyen alattomos harceljárás elleni védekezés egyik eszközéül, s egyben az „erkölcsi erők“ fokozására állították be újjászületett honvédségünk szervezetébe a propaganda alakulatokat.

A visszacsatolásnál bevetett propaganda alakulatoknak különleges feladatot is meg kellett oldaniok. Az idegenajkú lakosságot kellett rövid idő alatt megnyerni és bizalmukat a magyar vezetés iránt felkelteni.

A propaganda alakulatok sajtótudósítóinak, továbbá a rádió- és filmszakemberek feladata magától értetődő, annak bővebb ismertetése nem szükséges.

Hangszórós gépkocsik voltak hivatottak megfelelő műsor- és propagandaanyaggal a megnyerés és a megnyugtató munkáját elvégezni.

Minden oldalról csak elismeréssel találkozott a hangszórós gépkocsik munkája. Mindenüvé már az élelkel beérkeztek és megszólaltatva hangszóróikat, a kisebbségi lakosság anyanyelvén olvasták fel a megnyugtató kiáltványokat, szórták szét lelkesítő röpcéduláikat.

A sajtócsoport által megtett utat a 13. ábra mutatja.

13. ábra: A sajtócsoport útvonala a bevonuláskor.

A hangsórós kocsik válogatott zenei hanglemezzel is rendelkeztek. Ezek a magyar és a német kisebbségi lakosság örömét csak fokozták és bizakodó hangulatot teremtettek a román kisebbség körében is.

Megható látvány volt, amikor a falvak lakói felderült arccal hallgatták a hírverő kocsikról elhangzó kiáltványokat és a pattogó zenét. A legtöbb helyen az ifjúság táncra kerekedett a hírverő kocsik zenéjére, úgy, hogy azok útjukat csak nehezen tudták folytatni.

A propaganda alakulatok már az első szereplésükkor is megfeleltek feladatuknak és a hozzájuk fűzött reményeket beváltották.

E csoport tagjai a honvédség bevonulását az egyes helységekből láthatták és a felszabadult lakosság örömét és határtalan lelkesedését személyesen tapasztalhatták.

KATONAI KÖZIGAZGATÁS

Külön kell megemlékeznünk a felszabadult területek katonai közigazgatásáról.

A m. kir. Honvéd Vezérkar Főnökére hárult az a feladat, hogy a felszabadult részekben — Legfelsőbb parancsra — a végrehajtó hatalmat ideiglenesen gyakorolja.

A katonai vezetés a kormány legmesszebbmenő támogatásával már 1940. tavaszán előmunkálatokba kezdett, hogy a visszatérő területek helyzetéről pontos képet szerezzen.

A vezérkar — az adatgyűjtés eredményeként — rövid másfél hónapi megfeszített munkával segédletet készített, amely két részben (1055 oldalon, 39 térkép melléklettel) tartalmazta a tájékozódáshoz szükséges anyagot. Ezzel egyidejűleg a kormányzat összes igazgatási ágait felölelő „Utasítás“-t is szerkesztett. Ebben a munkában a polgári minisztériumok is résztvettek úgy, hogy az Utasítás-ba kerülő rendelkezések augusztus végére összegyűjthetők voltak. A Wien-i döntés kihirdetése után ezt az „Utasítás“-t kiadták, amit a katonai közigazgatási parancsnokok és szervek még itthon megkaptak és már előre tanulmányozhatták azokat a szabályzatokat és irányelveket, amelyek szerint a katonai közigazgatást végezniük kellett.

Az előkészítő munka során a Vezérkar Főnöke katonai közigazgatási tanfolyamokat is rendezett.

A központi vezetés a katonai közigazgatási szerveket ellátta mindazokkal a legszükségesebb utasításokkal, térképekkel, irodai felszereléssel, nyomtatványokkal, amelyekre az első időkben — a katonai közigazgatás végrehajtásánál — okvetlenül szükség volt. Ezenkívül személygépkocsikat is kaptak, később pedig kerékpáros és lovas hírvivőket is beosztottak hozzájuk.

A vezetőség a visszatérő terület közületeinek és közgazdaságának pénzhiányával is számolt és ezért a katonai közigazgatási parancsnokokat

kellő hitelek rendelkezésre bocsátásával — az állami élet folytatásához szükséges — anyagi eszközökkel is ellátta.

Az előkészületek során, kezdetben személyi előgondoskodások révén, később a Kolozsvárra kihelyezett hadiipari csoport beiktatásával — és ennek 1 millió pengő hitelkeret rendelkezésre bocsátásával — gondoskodott a vezetés arról is, hogy a visszatérő terület közgazdasági életének termelési rendjét és ezzel a munkásság folyamatos foglalkoztatását is biztosítsa.

Számolnunk kellett azzal, hogy a visszatérő területek gazdaságilag úgy ki lesznek fosztva, hogy a szegényekről és nélkülözőkről azonnal gondoskodni kell. E feladat megoldására a kormány életre hívta az Erdélyi Szociális Szervezetet.

A katonai közigazgatás ilyen előgondoskodások után teljesen felkészülten kezdte meg működését, amely a felszabadult területeken a polgári közigazgatás életbeléptetéséig, azaz 1940. november 25-ig a következő főfeladatokat végezte:

a) Benépesítette a felszabadult területet a katonai közigazgatás ellátásához szükséges személyzettel.

b) Igazgatta a felszabadult területeket.

c) Intézte a menekültek ügyeit.

d) Irányította a rendfenntartási szolgálatot.

e) Gondoskodott a közéletteljárásról és közellátásról, megszervezte a Székelyföld téli ellátását.

f) Intézte a szociális ügyeket.

g) Kezdeményezte — a kormányzat felé — a felszabadított területek új magyar életének megteremtéséhez nélkülözhetetlenül szükségesnek látszó gazdasági intézkedések folyamatbaátvitelét.

A felszabadult területek katonai közigazgatási benépesítésére, illetve a közigazgatás vezetésének átvételére:

114 kat. közig, parancsnokra, 290 más tisztre, 734 polgári előadóra, 1550 főnyi segéd személyzetre, 2324 csendőrré, 1307 rendőrré, 550 pénzügyőrré, 160 tűzoltóra és 186 Magyar Nemzeti Bank tisztviselőre és egyéb alkalmazottra volt szükség. (A posta és a vasút külön végezte a benépesítést.)

A csendőrség, rendőrség és pénzügyőrség kivételével a benépesítő személyzet csak egyik részét képezte a szükséges közigazgatási személyzetnek. A hiányzó személyzetet helybeliekből kellett kiegészíteni.

A közel 7300 főt kitevő kat. közig. személyzetnek az egész ország területéről való összegyűjtése és a felszabadult területre való juttatása a kát. közig, vezetést nagy nehézség elé állította, mert a Wien-i döntés és a felszabadítás kezdete között csupán 5 nap állott rendelkezésre.

A Wien-i döntés után került sor a tervek felülvizsgálására és végrehajtására.

A katonai vezetés a kát. közig, szervezetet 1940. szeptember 3-án 24 h-ra vasúti és gépkocsi szállítással Ceglédre, Püspökladányba, Ungvárra irányította. Ezeken a helyeken az egyes katonai közigazgatási parancsnok-

ságok megalakultak. Itt csatlakoztak hozzájuk a minisztérium által kirendelt előadók, a csendőrség, rendőrség, pénzügyőrség, tűzoltóság és a Magyar Nemzeti Bank közegei is.

A Cegléden, Szolnokon és Ungváron működőképessé vált katonai közigazgatási parancsnokságok továbbirányítása a kirendelt irányító tisztek által rögtönzések és kiegészítések igénybevételével történt. A katonai közigazgatási parancsnokságokat az előnyomulás alatt a csapatoszlopokhoz osztották be, hogy a katonai közigazgatás működését mielőbb megkezdhesse.

A közel 7300 személy mozgására rendelkezésre álló szállítóeszközökön kívül még 2 autóbuszoszlopot és 8 személygépkocsioszlopot alkalmaztak, hogy a katonai közigazgatási személyzet a csapatokat szorosán követni tudja.

Csak ilyen előrelátó szervezés mellett vált lehetségessé, hogy a katonai közigazgatás a csapatok megérkezése után azonnal működni tudott. Főfeladatául azt tekintette, hogy a 22 évi gyötrődés alól felszabadult lakosságot mihamarább megnyugtassa és a polgári közigazgatás számára a talajt előkészítve, a felszabadított területet a szerves magyar életbe bekapcsolja.

A közigazgatást a Vezérkar Főnöke a „Szállásmester“ útján intézte, akinek a katonai közigazgatási elvi osztály, a polgári- és szociális csoport, az anyagi ügyek intézésére pedig az anyagi osztály állt rendelkezésére.

A működő hadseregparancsnokságoknál egy-egy katonai közigazgatási csoport, míg minden vármegye, város és járás élén egy-egy katonai parancsnok állott.

A katonai közigazgatás lényegében azt jelentette, hogy minden katonai közigazgatási parancsnok, mint első-, másod- vagy harmadfokú hatóság: saját személyében egyesítette a végrehajtó hatalmat.

A vezetők és parancsnokok támogatására a kormányzat részéről kirendelt, vagy a felszabadult területen kijelölt megbízható, lelkes szaktanácsadók, mint előadók működtek.

A katonai közigazgatási parancsnokok a lakossággal közvetlenül érintkezve az államhatalmat képviselték és legfontosabb feladatuk az volt, hogy önzetlen munkásságukkal a lakosság bizalmát megnyerjék, segítőkészséggel pedig éreztessék a rászorultakkal az államhatalom gondoskodását.

A 22 évig elhallgatott panaszok, fájdalom és a kisebbségi sors minden mostohasága már az első napokban utat talált a katonai közigazgatási parancsnokok megértő szívéhez. Ebben a meggyötört, de a visszatérés örömeitől mégis felzaklatott lelkivilágú társadalomban kellett tárgyilagosan igazságot osztani! Könnyű elképzelni, hogy mit jelentett ez ott, ahol tág tere nyílt a személyi bosszúnak, irigykedésnek és törtetésnek!

Összesen 33 féle hirdetmény jelent meg magyar, német és román nyelven kb. 800.000 példányban, míg a mellékleteknek száma 3 és $\frac{1}{2}$ millió volt. Ezek súlya 110 tonna volt!

A katonai közigazgatás irodai ügymenete a szállásmesteri csoportnál 10.000, a hadseregparancsnokságnál 14.000 ügy feldolgozását jelentette és a költségek az előkészületekkel együtt 271.000 pengőt tettek ki.

A katonai közigazgatás működésbe állított 11 pénzügyigazgatóságot és 80 adóhivatalt. A katonai közigazgatás összes kiadása 9,362.914 pengő volt, amelyet a 7,269.174 pengős adóbevételből és a honvédelmi minisztérium által rendelkezésre bocsátott 3,275.000 pengős ellátmányból fedezett. A kiadásokból 1,356.407 pengő — miután előlegként folyósították — még visszatérül.

Az erdészeti szervek 1,700.000 kat. hold kiterjedésű erdőterületen biztosították az erdőgazdálkodás és fakitermelés folyamatosságát. A mezőgazdasági termelés biztosítására 315 vágón vetőmagot szállítottak ki, míg a cséplés és szántás befejezéséhez a szociális szervezet 60 traktort utalt ki.

A katonai közigazgatás a román hadseregtől átvett 25.000 lovat. Az állategészségügyi helyzet javítása érdekében 50.000 lovat malcineztetett.

A felszabadult terület személyzeti kiegészítésére a katonai közigazgatás a Csonkaországból átvett 200 jegyzőt.

A tanügyi közigazgatás terén beszerezte az iskolák törzslapját, osztálybeosztásokat, a tanárok és tanítók személyi lapjait, gondolt az épületek rendbehozatalára. Szabályozta az iskolaügyet, az érettségi vizsgálatokat, összeíratta a műemlékeket is.

Munkába állított kb. 90 közép-, középfokú és szakiskolát, mintegy 2500 népiskolát, közel 600 tanárt és 2500 tanítót, illetve tanítónőt. Igényelt még további 1000 tanerőt.

A katonai közigazgatás működése alatt a Magyar Nemzeti Bank 12 kirendeltséget állított fel, amelyek működésüket már a honvéd csapatok megérkeztekor megkezdték. Kiküldött három hitelügyi bizottságot és Kolozsvár székhellyel devizaintézőséget állított fel.

A menekültek tömeges átözlése váratlanul érte a katonai közigazgatást.

A menekülés már a Wien-i döntést megelőzőleg kezdődött, a döntés után pedig valóságos népvándorlássá fokozódott.

A menekültek elhelyezésére 5 mozgó-, gyűjtő- és elosztótábor állított fel. Ezekben azokat a menekülteket helyezte el, akik — hozzátartozók hiányában — ellátatlanok voltak. A menekültek ellátására személyenként naponta 80 fillért, kivételes esetekben 1 pengőt engedélyezett, kiutalt 5000 téli takarót és a szükségletnek megfelelő evőeszközöket, evőcsészéket és mozgókonyhákat.

1940. október 7-én a menekültek ügyeinek intézését a menekültügyek országos kormánybiztosa vette át. Ebben az időben a menekültek száma már meghaladta az 59.000-et. Később ez a szám még lényegesen növekedett, úgyhogy legalább 80.000-re tehető a román területről kimenekült magyarok száma.

Rendfenntartásra a m. kir. csendőrség 56 tisztet, 2268 altisztet, 3 nyomozó osztagot, a gyors és zavartalan összeköttetés biztosítására 19 személygépkocsit, kezdetben 4 adó-vevő, majd pár hét múlva további 18 rádióvevő-állomást alkalmazott a felszabadított területen.

A m. kir. rendőrség 107 tisztviselőt és 1200 altisztet és legénységet rendelt ki.

A honvédség karhatalmi célokra 8 hadtáp zászlóaljbat vetett be, ezeknél 56 csendőr tiszt és 204 csendőraltiszt volt beosztott.

A közbiztonsági szervek munkáját az agyonsanyargatott nép éber figyelemmel kísérte. Csodálkozva látták, hogy a magyar közbiztonsági szervek előtt nincs különbség a különböző anyanyelvű állampolgárok között, hogy csak egy feladatot ismernek és ez a bűncselekmények megakadályozása, illetve felderítése. Ez felkeltette bizalmukat és így előtárták olyan bűncselekmények panaszait is, amelyet még a felszabadítás előtt követtek el.

A csendőrség a felszabadított területen 1940. szeptember havában 3196, októberben 3378 bűncselekmény ügyében nyomozott. Fegyverhasználat nem fordult elő és a csendőröket nem támadták meg.

A felszabadult területek ellátása a katonai közigazgatás egyik elsőrendű fontosságú feladata volt.

Már a Wien-i döntés után nyilvánvaló volt, hogy a Székelyföldre a vasúti összeköttetés hiánya folytán valamilyen módon megfelelő készleteket kell eljuttatni. Jellemzésül megemlíjtjük, hogy a felszabadítást követő első napokban a románokkal kötött megegyezés alapján sikerült úgynevezett átmenő (peage) vonatokkal 1940. szeptember 6. és 20. között a Székelyföldre eljuttatni:

5000 tonna búzát, 390 tonna cukrot, 60 tonna zsírt és szalonnát, 326 tonna folyékony üzemanyagot (benzint, motalkót, gázolajat) és 190 tonna petróleumot.

A felszabadult területek többi részébe 1940. szeptember 6. és november 25. között a katonai közigazgatás a szükségletek kiegészítésére eljuttatott:

2410 tonna búzát, 540 tonna lisztet, 795 tonna tengerit, 180 tonna árpát, 38.6 tonna zsírt és szalonnát, 445 tonna cukrot, 140 tonna sót, 1312 tonna folyékony üzemanyagot (benzin, motalkó és gázolaj) és 1199 tonna petróleumot.

A honvédség a felszabadított területeken feleslegessé vált minden készletét a polgári lakosság ellátására, rendelkezésre bocsátotta. A készletek nagyrészt a lakosság fel is élte, de a katonai közigazgatás megszűntekor még mindig a polgári lakosság rendelkezésére állt:

65.1 tonna tengeri, 275.1 tonna zab, 3 tonna búzadara, 5.2 tonna árpakása, 1 tonna köleskása, 53.9 tonna kenyérliszt, 11.7 tonna főzőliszt, 2 tonna buris, 36 tonna bab, 292 tonna borsó és 18.8 tonna zsír.

A fenti mennyiségen kívül, az átmeneti forgalom megszűnte után, a Székelyföldre részletekben eljuttatott:

15 2 tonna folyékony üzemanyagot (benzin, motalkó, gázolaj) és 72 tonna petróleumot.

A Székelyföld téli ellátására (1940. április 30-ig terjedő időre) a Vezérkar Főnöke elhatározta, hogy ide 4200 tonna búzát, 3000 tonna tengerit, 62 tonna zsírt és szalonnát, 24 tonna ételolajat, 75 tonna tésztát, 1850 tonna folyékony üzemanyagot (benzin, motalkó, gázolaj) és 1400 tonna petróleumot szállítat.

E mennyiségeknek még a téli havazás beállta előtt ide kellett jutni, nehogy a szállítás elakadása miatt a Székelyföldön inség álljon be.

Ezért a hiányzó vasúti összeköttetés pótlására a katonai vezetés — az önálló Magyarország közlekedésének történelmében eddig egyedülálló arányú — gépkocsiszállítási szervezetet létesített.

A katonai közigazgatás hatalmas munkája csak akkor értékelhető kellően, ha meggondoljuk, hogy a végrehajtó szolgálatban rengeteg, főleg helyi vonatkozású nehézségre bukkant, amelyek a sajátos és közel 22 évi elnyomatásból származó kisebbségi sors egyetlen megfogható eredményeként maradt meg.

Különösen az első időben a gyakori visszaélések, a korrupció és denunciació megszüntetése, valamint az állami rend megszilárdítása érdekében a katonai közigazgatásnak sokszor kemény eszközökhöz is kellett nyúlnia, azonban gyors intézkedéseivel, a mutatkozó feladatok felismerése révén nemcsak igazgatni akart, hanem a segítség szellemétől áthatva „kisemberek nagy ügyeit“ akarta megoldani úgy, hogy őket a magyar állameszme gondolatába — minden vonatkozásban — beillessze.

Az államvezetés akarata szerint a katonai közigazgatás 1940. november 25-én szűnt meg.

MEGEMLEKEZÉS A HŐSÖKRŐL

KELETMAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY EGY RÉSZÉNEK
VISSZASZERZÉSÉÉRT, HŰ KÖTELESSÉGTELJESÍTÉS KÖZBEN
ÉLETÜKET ADTÁK:

a) Fegyver, harceszköz vagy robbanás által szerzett sérülés következtében:

1. Balogh Imre ht. c. őrmester,
2. Grund János tüzér,
3. Hegedüs János utász,
4. Herr Márton tart. utász,
5. Jankó István gyalogos,
6. Jásztráb János gyalogos,
7. Juhász Sándor gyalogos,
8. Kasz Mihály gyalogos,
9. Katogán Szilveszter határvadász,
10. Katona Imre gyalogos,
11. Kóbor Gábor tüzér,
12. Kurucz János utász,

13. Kutasi Bálint gyalogos,
14. Matlag György gyalogos,
15. Marozsán Demeter tizedes,
16. Mundi András tart. tizedes,
17. Pak Ferenc utász,
18. Papp János tart. őrvezető,
19. Szabó Károly tart. őrvezető, c. tizedes,
20. Szőke Gábor gyalogos,
21. Takács József tsz. szakaszvezető,
22. B. Tóth Imre gyalogos,
23. Valádi Imre tizedes,
24. Wittinger József őrvezető.

b) Baleset, betegség vagy a szolgálat sajátosságaiból kifolyólag:

1. Ágoston Lajos póttart. gyalogos,	46. Kiss J. László szakaszvezető,
2. Allersdorfer Károly karp. tűzmester,	47. Kis Sándor gyalogos,
3. Bacsó Sándor gyalogos,	48. Kohling János gyalogos,
4. Bader Pál tizedes,	49. Komáromy Endre gyalogos,
5. Bajnok Bálint szakaszvezető,	50. Koncsik József gk. gyalogos,
6. Bán János tűzér,	51. Kosár Antal tart. gyalogos,
7. Bencsik János gyalogos,	52. Kovács György gyalogos,
8. Bogár Endre vonatkatona,	53. Krina János gyalogos,
9. Bognár József eü. katona,	54. Lipcsei Ferenc őrvezető,
10. Bogyilla János elm. katona,	55. Lólé János c. őrvezető,
11. Borsódi Tibor gyalogos,	56. Magyar Imre elm. katona,
12. Bugyi József gyalogos,	57. Mester Sándor őrvezető,
13. Csatári Ferenc tűzér,	58. Mesterházi Ambrus gyalogos,
14. Czinder Ferenc főtüzér,	59. Mészáros Lajos eü. katona,
15. Dalmi János híradókatona,	60. Michelisz Ferenc huszár,
16. Danila Ferenc gyalogos,	61. Milkovics Ferenc főtüzér,
17. Demeter Ferenc kerékpáros,	62. Moser Ferenc gyalogos,
18. Diviaczky József gyalogos, c. tizedes,	63. Müller András őrvezető,
19. Drahos Béla tart. elm. katona,	64. Nagy Pál Ferenc gyalogos,
20. Divics Vilmos őrvezető,	65. Ori Vince tart. gyalogos,
21. Drajkó Tibor repülő tizedes,	66. Papp Imre tart. gyalogos,
22. Dudor István gyalogos,	67. Ponyhárt József tart. gyalogos,
23. Durst Antal gyalogos,	68. Poroszka Kálmán gyalogos,
24. Faragó Lajos gyalogos,	69. Rozsnyai György gyalogos,
25. Farkas András tűzér,	70. Ruznyák György tűzér,
26. Fejes Lajos gyalogos,	71. Samu Kálmán tűzér,
27. Fekete József tart. tizedes,	72. Sós László tűzér,
28. Forgács István repülő,	73. Svarczinger József gyalogos,
29. Fülöp Mihály tizedes,	74. Szabó Ernő gyalogos,
30. Geszti István tart. gyalogos,	75. K. Szabó Mihály vonatkatona,
31. Gregorik István határvadász,	76. Szabó Pál határvadász,
32. Gyórfi Imre gyalogos,	77. Szepesi Jenő tart. zászlós,
33. Hajdu Adolf tart. tiszthelyettes,	78. Szita József tart. gyalogos,
34. Hannich László tizedes,	79. Tar János törzsőrmester,
35. Harangozó Zoltán főtüzér,	80. Telek Boldizsár gyalogos,
36. Hegedüs János vonatkatona,	81. Timpancz Jenő tart. gyalogos,
37. Hegyháti Károly őrvezető,	82. Tolvaj Zsigmond híradókatona,
38. Horn József repülő szakaszvezető,	83. Tóth Károly hidász,
39. Horváth István tűzér,	84. Tózsér Péter szakaszvezető,
40. Horváth István vonatkatona,	85. Vaprozsán Pál gyalogos,
41. Horváth István vonatkatona,	86. Varga Bálint tart. határvadász,
42. K. Horváth Tamás gyalogos,	87. Varga István gyalogos,
43. Jekel Henrik huszár,	88. Varga János határvadász,
44. Kingendorf János vonatkatona,	89. Varga Sándor huszár.
45. Kiss Géza tart. tűzérhadnagy,	

(Az összeállítás még nem végleges, mert bizonyos adatok még nem állnak rendelkezésre.)

A ROMÁN „CAROL“ ERŐD VONAL

Írta: VITÉZ DÁNIEL GYÖRGY

m. kir. alezredes

A trianoni magyar-román határ mentén az 1937. évben francia erődítő tanácsadók segítségével, francia és angol anyagi támogatással lázas erődítési építkezés kezdődött. Az építkezések menete és üteme a volt Csehszlovák állam felszámolása után még erőteljesebb mérvben fokozódott.

A román erődépítkezések 1938. év őszéig (müncheni, illetve az első belvederei döntés idejéig) tisztán támadó jellegűek voltak.

Az erődvonalnak az volt a rendeltetése, hogy akár északon, a Szamos völgyében, akár délen, a Maros völgyében felvonuló román erők belső szárnyát védje.

1938. év őszétől, de főleg 1939 tavaszától a románok megkezdték határerődítésük védő jellegű átépítését, az erődvonalat mélységbe is tagozták.

Az 1937. évben elkészült 19 betonépítmény, 1938 májusáig 80, 1939 májusig 190, 1940 őszén — a bécsi döntés idejében — már 320 betonépítmény volt készen.

Az erődítések fővonulata a Tiszától a Marosig, a magyar Erdélyi-Kárpátok, a Bükk hegység, az Érmelléki-dombok, a Bihar és Solymosi hegység nyugati lábainál, nagy általánosságban a trianoni határral párhuzamosan telepített. Ez a körülbelül 300 km hosszú erődvonal, — melyet Carol királyukról neveztek el — a nagy sietségben csak részben készült el állandó kivitelben és pedig: a Nagyvárad Dél—Oláhapáti és Ottomány közötti szakaszon, továbbá a Szamoskapu lezárása ilyen, Szinérváraljánál. Ezen állandó jellegű részek meghosszabbítását, illetőleg ezek összeköttetését tábori jelleggel építették ki.

E vonal mögött tervezték a második védelmi vonal kiépítését, amely általában ÉD-i irányban haladva, Erdélyt kettészelve, Máramarosszigettől egészen a Vaskapuig terjedt volna.

A tábori jellegű erődítési építkezések nem összefüggőek, hanem általában a világháborúban alkalmazott elvek szerint és alaki kivitelben készültek.

Az állandó jellegű erődítés francia erődítési elvek szerint települt: a betonerődök a védelmi vonal mentén egymásmellé telepítve, csakis olda-

lozó tűz leadására képesítettek, a közbeeső terepet hézagmentes tűzfalal zárják le. Az ellenség felé — előre — az erődök vakok, tűz leadására nem képesek.

A védelem fontossága szerint az erődöket egy, kettő, sőt három vonalban telepítették mélységbe. Azok egymástól való távolsága az alkalmazott tűzfegyvereknek és a terepnek függvénye. Elv, hogy a tűzhatás alól a legkisebb terepmélyedés se mentesüljön, holtterek támadáshoz, gyülekezéshez védeltséget ne nyújthassanak. Az erődök közötti távolságok általában 50—200 m között váltakoznak.

Legelői van a harckocsik elhárítását szolgáló árok, utána a drótakadály-rendszerek, a közrefogott betonerődökkel. Az akadályokat az erődök tűzfegyverei oldalozzák. A közvetlenül az erőd előtt és mögött telepített drótakadályok az erődök rohammentességét biztosítják. Az építmények és akadályok együtt alkotják az erődvonalat.

Fontosabb helyeken e vonal mögött hasonló második, esetleg harmadik erődvonalat telepítettek.

Az erődvonalak mögött a hegyoldalban a figyelés, harcvezetés építményeit telepítették.

A figyelés építményei mögött van a tüzérségi körlet, de itt állandó jellegű építményeket sehol sem találunk.

AZ ERŐDÖK

Az erőd előrefelé vak, csakis az oldalakra fejthet ki tűzhatást, rendszerint mindkét oldalra. Oly helyeken, ahol egyik oldalon a kilövés a terep által gátolt, az erődből csak egy oldal felé volt kilövési lehetőség.

Eltekintve a kisebb formabeli eltérésektől, általában négyféle erőd-fajtát különböztetünk meg:

1. Középerőd: a leggyakrabban alkalmazott. Fegyverzete mindkét oldalon 2-2 golyószóró és 1-1 géppuska. (14. ábra.)

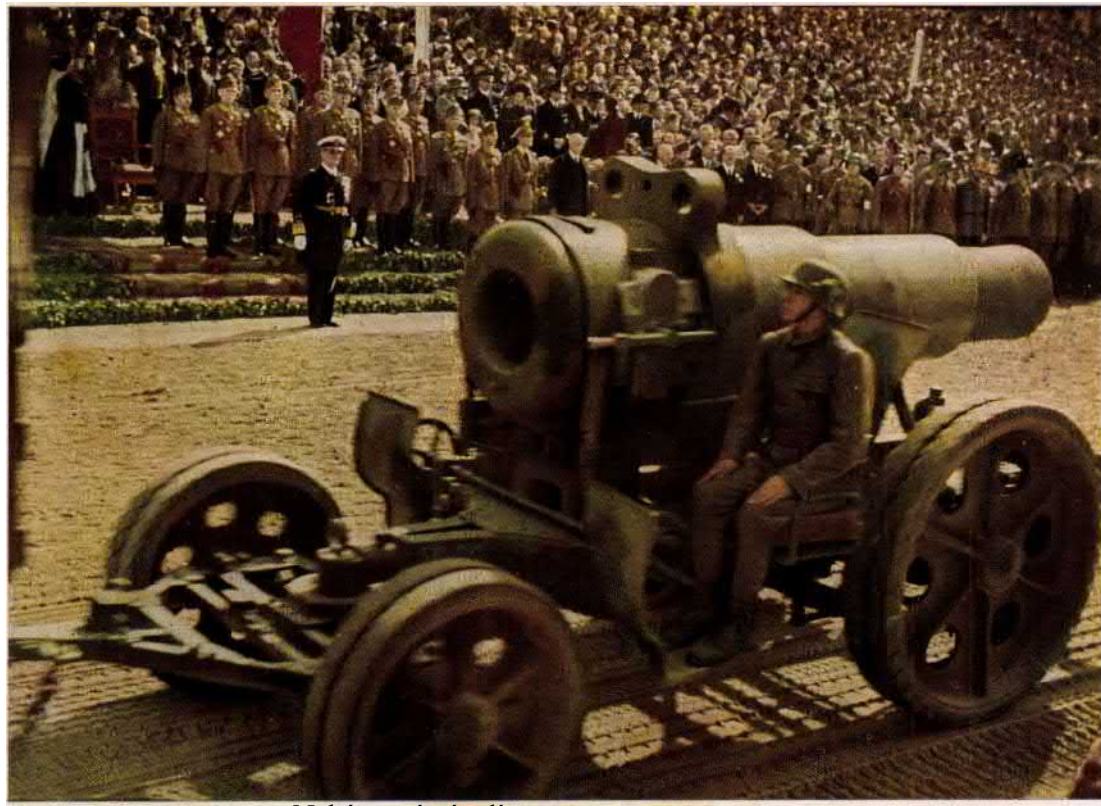
2. Félerőd: kivételes építmény, csak egy oldalra tud hatni. Fegyverzete 2 golyószóró és 1 géppuska.

3. Páncélkupolás erőd: nagyobb méretű, mindkét oldalra tüzelőképességgel. Az erődben több pihenő és raktárhelyiség van. Az erőd két elülső sarkában egy-egy páncélkupola beépítését tervezték. A páncélkupolákat már nem szállították ki, úgyhogy azoknak csak a beágyazási helye található meg. A kupolák egyike valószínűleg a figyelés, harcvezetés céljait szolgálta, a másik az előreható tűzfegyver részére lett volna hivatott védeltséget nyújtani. A páncélkupolás erőd fegyverzete: 1-2 páncéltörő fegyver, 2 géppuska, 4 golyószóró.

4. Páncélkupolás emeletes erőd: azonos a páncélkupolás erőddel, azonban az alaprajz teljes felületének megfelelő alsó emelete van. Ezen, — aránylag ritkán alkalmazott — erőd-fajtában parancsnokságok, hírközpontok nyertek elhelyezést, itt tárolták az erődvonal első lőszertartalékát is.

A Főméltóságú pár a hazatért földön *(Balogh Rudolf felvétele,*

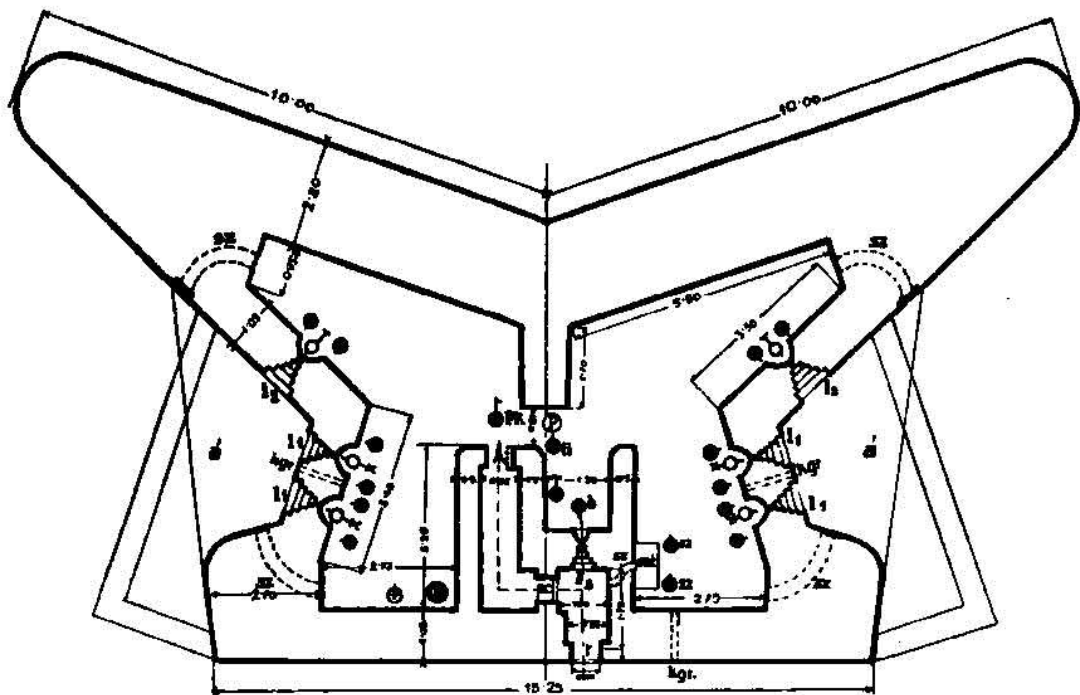

Nehéz tüzérség díszmenete

(Balogh Rudolf felvétele)

Az erőd elülső — vak — fala 2—2.20 m, a hátsó és oldalfalak 1 m, a tető 2 m vastagságú. Az erőd fenéke kb. 1 m vastag vasbetonlemezről áll, alálövetés ellen véd.

Az erőd elülső falának védelmére, azt kb. 3 m széles, az alaptól az erőd tetejéig érő, fejnagyságú terméskövekből álló kőhányással látták el. Erre földréteg került, mely lejtősen simult a terephez.

Jelmagyarázat.

l ₁	= golyószóró lőrés	szk	= szellőztető készülék
l ₂	= géppuska lőrés	k	= kút
l ₃	= bejárat védelmi lőrés	pk	= erődparancsnok
♦	= lőrés védő (diamant) árok	fi	= figyelő tisztas
r	= bejárat ráncos ajtó	szgy	= löveggyver kezelők
pc	= bejárat pánccsajtó	b	= bejárat figyelő őrszem
P	= Periskop	+	= lövészeliő katona
kgf	= kézigránai dobó cső	•	= e.ü. katona
sz	= szellőztető cső	sz	= szellőztető készülék kezelők.

14. ábra: Román középerőd vázlatos alaprajza.

A lőrés felett a tetőlemez konzolosan kinyúlik.

A lőréseket földi megközelíthetőség ellen kb. 2 m széles és 2 m mély, betonfallal körülvett ún. „Diamant“-árok védi. Ez meggátolja, hogy a támadó a lőrésekbe szabadkézből robbantó tölteteket helyezhessen el.

Az elülső fal által képzett „fülek“ mögött, az oldalsó falban vannak a lőrések. Mindkét oldalon 2—2 ikerlőrés: 2—2 golyószóró részére és 1—1 lőrés: géppuska részére. A lőrésbélés francia mintájú pánccsajtomdarab (ugyanaz, mint amelyeket a cseh erődítéseknel találtunk). A lőrés nyílása 60°-os, kívülről lépcsősen kiképezett.

A lőréstvédő árkot nagyobb erődöknél külön, a lőrésbe állított géppisztoly pásztázza.

Az erőd hátsó falában találjuk az erődbejáratot, törtvonalú folyosó vezet az erőd belsejébe. Az erőd külső falsíkjában a bejárat ritkás rácsozatú ajtóval elzárt. Ezen keresztül láthatja a bejáratvédelmi lőrés mögött álló géppisztollyal felszerelt őr, ha arra hívatlan az erőd bejáratánál megjelenik.

A bejárat első törésében a folyosó tömör páncélajtóval zárható. Ez gumikeretű, gázbiztos.

Nagyobb erődöknél a bejáratot kívülről — hasonlóan, mint a lőrés-eket — betonnal bélelt kb. 2% m mély és 1½ széles árok védi. Az árkon keresztül a bejárat nyílásba fektetett pallón lehet az erődbe jutni. Ezt a védőárkot, a hátsó fal dudorosán kiképzett részében elhelyezett géppisztollyal lehet tűz alatt tartani.

Az erőd közepén, a tetőn át vezet függőlegesen a 15 cm átmérőjű cső az erőd periszkóp felvételére. A periszkóp hivatott az erőd előrefelé való vakságát kiküszöbölni. A periszkópokat már nem szállították ki, a csövek üresen állottak, csak deszkával és földdel takarták be azokat.

A páncélkupolás erődöknél a két elülső, szélső sarokban egy-egy 1 m átmérőjű, tetőn átmenő üreget képezték ki a páncélkupola felvételére.

A páncélkupolákat, előpáncélokot már nem szállították ki, a felvételükre szolgáló üregek üresen állottak. Ezeket egyes erődökben ideiglenes, vékony betonréteggel, egyes erődökben csak gömbfákkal és erre szórt földdel fedték be.

A golyószóró- és géppuskalőrészekre belülről ráhelyezett szerkezet tette lehetővé, hogy sötétben, porban és ködben a megkívánt irányban tüzelni lehessen. A lőrésből leküzdendő célokat, pásztázandó sávokat, a lőrés felett elhelyezett tájvázlaton tüntették fel. Ha a szerkezet mutatóját a tájvázlaton a megfelelő célra ráállították, ezzel önműködően a tűzfegyver is beállt a megkívánt irányba. Minden lőrés alatt lejtősen elhelyezett cső vezet a falon keresztül a szabadba, ezen keresztül csúsztak ki az elhasznált töltényhüvelyek.

A két ikerlőrés között és a hátsó falon keresztül is ferdén elhelyezett kézigránátdobócsövek vezetnek ki a szabadba. Az ezeken keresztül kicsúsztatott kézigránatokkal az erőd tűzfegyvereinek holtterében mozgó, vagy meghúzódozó ellenség leküzdhető.

Az erőd falában több helyen, — főleg a sarkokban és a bejáratban — törtvonalvezetésű szellőztetőcsöveket építettek be. Ezeken keresztül — szellőztető készülék közbeiktatásával — történt az erőd szellőztetése. A készülék kézihajtású, a nagyobb, páncélkupolás erődöknél valószínűleg mótormeghajtású volt. Ha a külső levegő gázfertőzött, úgy a készülékre rákapcsolható a hozzátartozó szűrőberendezés. A szellőztető csövek kívülről ráccsal elláttak, hogy ne lehessen kézigránatot beléjük helyezni.

Az erőd belső magassága 1.90 m.

Az erőd — nagysága szerint — kevesebb-több helyiségre oszlott belül. Mindenütt fal választja el egymástól a kétoldali küzdőteret, így az egyikbe bejutott géppuskalövedék vagy gránátszilánk a másik küzdőtérben tartózkodókat nem veszélyezteti. Nagyobb erődökben az erőd tere kisebb-nagyobb helyiségekre osztott. E helyiségek is helyenként gázzáró ajtóval ellátottak.

Elvileg minden erőd vízellátása az erődön belüli kútból történik.

Latrina az erődben nincsen. Természeti szükségletüket pihenési idő alatt a szabadban (tábori latrinákban) végezték el, harcban a lőrés alatti töltényhüvely kicsúsztató csöveket kellett volna felhasználniok.

Az erőd falaira lehajtható, vaskeretű ágyakat helyeztek el.

Az erődök világítása — villany híjján — kőolaj-viharlámpákkal történt.

Minden erődöt távbeszélővel látták el, mellyel egyrészt a parancsnoksággal, másrészt a szomszédos erődökkel lehetett érintkezni.

Az erődöket az oldalsó és hátsó falakból kinyúló gömbvasakra akasztott hálóval burkolták, a háló szemei közé szalmát fontak. Az erőd elülső falát, illetőleg a kőhányást a terephez simuló földréteg burkolta, ezt, továbbá a tetőre szórt földet gyepesítették.

Közepes erődben 17.000 darab gyalogsági töltényt tároltak, továbbá 6 láda élelmet, mely szükségszerűen 1 hónapra lett volna elegendő.

Az erődök mögé kis épületeket emeltek, ez volt a csapat pihenőhelye.

Riadónál a parancsnok az erőd közepén állt, mellette a figyelő periszkóp alatt, aki egyúttal a távbeszélőn érkezett parancsokat is továbbította a parancsnokhoz.

Minden tüzfegyver mellett két kezelő állt.

A bejárat védelmét a lőrés előtt álló, géppisztollyal felszerelt őr látta el.

A távbeszélő mellett volt a híradó katona.

A kút közelében tartózkodott az egészségügyi katona, a szellőztető-készüléket két katona kezelte. Ez utóbbiak voltak egyúttal a tartalék emberek is, akik a tüzfegyverek lőszerellátását végezték.

AKADÁLYOK

Az első erődvonal előtt kb. 50-100 méternyire harckocsi-akadályárkot építettek. A törési pontokon, nyílt tüzelőállásokban tüzfegyvereket telepítettek, melyekkel az árkokat hosszantozni lehetett.

A harckocsiárkok 8-12 m szélesek, 3-5 m mélyek, igen meredek oldalfalúak. Az árkok helyenként vízzel eláraszthatók, részben — félig talajvízzel — jelenleg is telítettek. Az árkok meredek rézsűjét nem

burkolták semmivel, így egyes helyeken a rézsű máris annyira beomlott, hogy harckocsival át lehetett az árkon menni.

A harckocsiárok és az erődvonal között három kerítéses, kb. 1.20 m magasságú, végigfutó drótakadályövet telepítettek. Ezen akadályt az erődök tüzefegyvereivel oldalozták.

Az erődök körül elhelyezett többsoros drótakadálykoszorú az erődök rohammentességét biztosította. A lőirányokban ez az akadály csak 30-40 cm magas volt, hogy a tüzefegyverek kilövését ne akadályozza.

A tüskésdrótot betontömbökbe ágyazott vas akadálykarókra erősítették fel.

Az utak lezárását cölöpökből, beton tömbökből, vastartókból, vasúti sínekből készült járműterelőkkal, útszorítókkal végezték.

A közlekedési vonalak műtárgyait természetesen rombolásra mind előkészítették.

Tervbe vették egyes területeknek vízzel való elárasztását is.

A Magyar Szent Korona országát keresztülszelő betonöv jelentőségét már elvesztette, annak eltakarítása folyik. Ott, ahol még nemrégén gyilkos fegyverek tömegei ásítottak, szorgalmas munka folyik, hogy a kényszer által igénybevett, eddig parlagon heverő szent magyar föld a mezőgazdasági termelésnek újra visszaadható legyen!

ERDÉLY VISSZACSATOLÁSÁNAK HATÁSA A MAGYAR IRODALMI ÉLETRE

Írta: Dr. MATHIA KÁROLY

Ezeresztendős történelmünk, fennmaradásunk egyik sorsdöntő titka, hogy szellemi életünk tükre: irodalmunk úgyszólván kialakulásának percétől kezdve töretlen hivatástudattal szolgálta „vérzivataros századok“ során a nemzet érdekeit. Nagy és elhatározó jelentőségű események előestéjén figyelmeztette, ha kellett: felrázta, lelkesítette a nemzetet, súlyos nemzeti tragédiák sötét napjaiban vigasztalta, bátorította, vesztett önbizalmát újra visszaadta, örömteljes változások küszöbén együtt ujjongott az egyetemes nemzeti lélekkel s így mindig valósággal előkészítette, illetve nyomonykövette a nagy sorsfordulókat.

A legtisztábban a XIX. század első felében, a reformkorszak idején bontakozik ki a magyar történelemnek s az irodalomnak ez az eszményi szövetsége: irodalmunk nemzeti egysége. Vörösmarty korszakos eposza, a Zalán futása a nagy magyar múltba tekint vissza és ezzel építi a szebb magyar jövőt, a szabadságharc idején Gyulai Pál „Szózatjával (Legyen szívben és hazában a magyar közt unió), majd Petőfi „Erdélyben“ és „Két ország ölekezése“ című költeményeivel hatásukban fölmérhetetlen jelentőségű megmozdulások elindítói voltak.

Azóta már megszülettek, el is múltak a megjósolt „nagyszerű n a p o k“, „élet-halálnak vészes napja í“, a sokat szenvedett nemzet nagyrésze kezét fogott, újra „eggyé lett mind a két magyar“ s nem rettegi már az „eljövendő óriásoka t“, de a századforduló új eszmeáramlatok térhódítása következtében halványra betegítette az egység nemzetfenntartó csodaszerét és egyidőre a dekadencia erőtlenítő karmaiba kerül a magyar irodalom, — mégis ennek a szellemi egységnek az emlékével vészeltük át a nagy világgégés megpróbáltatásait.

Trianonnak, újabbkori történelmünk legnagyobb nemzeti szerencsétlenségének kellett jönnie, hogy felrázza tespedéséből a magyarságot, hogy fáklyát gyújtson és rávilágítson a csonka nemzettest szörnyű sebeire. És a nemzet újra látni kezdett. Láta a múlt sötét és tragikus bűneit, megdöbent valóság szemlélettel figyelte önmagán a bűnös elernyedés szörnyű kö-

vetkezményeit, de látta a még sejtelmes ködpárában csillogó jövendőt is és új kötést tett önmagával új ezerévre. Trianon szólaltatta meg újra a nagy bukás után a magyar irodalom lelkiismeretét.

Tisztító vihar zúg át a Királyhágón és életreébred a magyar irredenta mozgalom, hogy a költészet szent berkeiben szolgálja fenséges hivatását. A „kisebbik Haza“ nagy ébresztője, Végvári zúdítja ránk lángoló szózeit, hogy beleégesse fűbe, fába, földbe, megrettent magyar szívekbe a katakombák mélyéről jövő nagy jeladást: „M agyarok maradunk!“ Ideát a csonkahaza élő lelkiismerete, bizakodó látnoka, Sajó Sándor adja ki a jelszót: „Én népem, készülj! Jelszó: Trianon!“

Így indult a szent hivatásának tudatára ébredt magyar irodalom nemzetépítő, országgyarapító útján az új ezredév felé.

*

Az Erdély visszacsatolásával kapcsolatos irodalmi megnyilatkozások sora — bármennyire paradoxonnak hat is ez a megállapításunk — tulajdonképpen már a világháborút követő összeomlás perceiben kezdődik. Mindent lebíró, titokzatos erő rejtőzik a magyar géniuszban! Még teljes erővel zúdulnak rá a sors pörölycsapásai, mikor már elindul ereiben az életet jelentő áramlás a fölemelkedettség szent elhatározásai felé.

Végvári nyitja meg ezt a sort az „Erdély magyarjaihoz“ című költeményével már 1918 októberében. Az elesett nemzet az éltető reménykedés boldog örömeivel másolta, adta kézről-kézre az önbizalmat, jövőt jelentő szent sorokat, 1919 novemberében pedig, amikor még meg sem fogalmazták Trianonban a világtörténelem legszégyenletesebb „Justizmord“-ját, itt is, ott is felhangzott a porbasújtott országban a „Haliga, mi ez?“ zúgó riadója:

„Egy nemzet, bár végkép elföldelék,
Hallga, lélekdik, él a föld alatt
S döngeti koporsója fedelét!“

A legmegrázóbb hang azonban a nemzet akkor is egyetlen reményességéhez, Horthy Miklós fővezérhez írt költeménye volt. Ez az 1919 novemberében született hatalmas erejű szózat „Segítsetek!“ címen járta be az országot és akárcsak az „Eredj, ha tudsz!“ halálharangja: halló fülekbe csengve lázított, ébresztett, sikoltott: visszavenni, ami a mienk!

A halálharang — ez is az örökkévaló nemzet érdeme — az élet himnuszát zúgta a fülekbe és megkezdődött a szellem csendes szövetezése az elszakított erdélyi földön. A transzilvánizmus százéves gondolata reinkarnálódik a lelkekben s mint Kós Károly, ez a bámulatosan sokoldalú erdélyi művészlélek mondja: „...emberi akaratok ellenére is meghatározza e föld népének kulturális egyéniségét, minden környező kultúrától való különbözőségét.“ Valóban, ez az egységesen kulturális egyéniség, ez a külön, sajátos „erdélyiség“ volt az, amely öntudatra ébresztette és az erdélyi szellem zászlótar-

tóivá nevelte Áprily Lajost, Bartalis Jánost, Reményik Sándort, Tompa Lászlót a költők soraiból, Gulácsy Irént, Gyalay Domokost, Kós Károlyt, Makkai Sándort, Nyíró Józsefet és Tamási Áront a művészi próza mesterei közül.

„Reményik Sándor, Áprily Lajos, Bartalis János lírájából — írja Farkas Gyula — Erdély lelke szól hozzánk, Gulácsy Irén, Berde Mária, Szentmihályiné Szabó Mária regényei Erdély hősi múltját idézik föl, jelen küszködéseit rögzítik meg. Nyíró Józsefben és Tamási Áronban pedig a székelységnek olyan költői akadnak, akik írásaikba belefoglalják a székegy népballadák misztériumait, az erdélyi fenyesek illatát, egy sokat szenvedett, bámulatosan nagytehetségű, egészséges nép szíve melegét.“

1924-től kezdve azután, amikor megalakul az erdélyi irodalom sajátos érdekeit szolgáló kiadóvállalat, az Erdélyi Szépmíves Céh, állandó és biztos „légi támaszpont“ segíti a szellem láthatatlan gépmadarait sorsdöntő útjaikon. Áramlik, tódul a velük hozott friss levegő a csonkaország felé s kimondhatatlanul jóleső, biztató hangokat hoz Erdély felől a trianoni életformára berendezkedő, „kismagyar“ szellemi élet berkeibe: „Magyarok maradunk!“

És úgy is lett. Magyarok maradtak, áldja meg őket a minden magyarok Istene! Tudatosan, büszkén magyarok.

De a csonkahaza is számontart minden kérdést, amely a szellem területén Erdélylyel kapcsolatos.

Íme a legkiválóbb idetartozó tanulmányok sorozata 10 nehéz, trianoni esztendő terméséből:

Farkas Gyula: „Az elszakított magyarság irodalmi problémái.“ Napkelet. 1923.

Kuncz Aladár: „Az erdélyi irodalom.“ Napkelet. 1923.

Ravasz László: „Az erdélyi lélek.“ Protestáns Szemle. 1925.

Kristóf György: „Az erdélyiség irodalmi vonatkozásai.“ Pásztorház. 1925.

Makkai Sándor: „Erdélyi irodalom.“ Napkelet. 1925.

Kuncz Aladár: „Az erdélyi lélek Erdély magyar irodalmában.“ Nyugat. 1928.

Asztalos Miklós: „A holnapi Erdély.“ Magyar Szemle. 1931.

Keresztury Dezső: „Az új magyar irodalom útjai.“ Magyar Szemle. 1931.

Babits Mihály: „Transzilvánizmus.“ (Tabéry Géza emlékkönyve.) Nyugat. 1931.

Ravasz László: „A székely lélek.“ Napkelet. 1932.

Mikor pedig a nagy változások előszele jelentkezik az erdélyi láthatáron, 1939-ben megkezdí Jancsó Elemér a Kolozsvárt megjelenő „Erdélyi Ritkaságok“ című sorozatban Erdély tudományos és művészeti kiválóságainak ismertetését saját emlékezéseik vagy önéletrajzaik publikálásával. Így kerül kiadásra az erdélyi magyar színészet hőskora Nagy Lázár visszaemlékezései kapcsán, azután Ruzitska György emlékezései „Egy erdélyi muzsikus vallomásai“ címen, majd Felsőcsernátoni Bőd Péter önéletírása stb. Ezidőtájt jelenik meg szintén Kolozsvárt Lévay Lajos „Székelyföldi képek“ című hangulatos írása is. Mindig nagyobb lánggal ég a tűz a szellem kohójában, mikor elérkezünk a Gondviselés akaratából azokhoz a boldog napokhoz, amelyeknek történetét, csillogó emlékeit könyvünk más helyén örökítettük meg.

A nagy és ígéretes változások előestéjén megmozdul a csonkahaza szellemi élete is. A tudományos próza és a szépirodalom egyaránt lelkes örömmel készül hivatása teljes betöltésére.

A Magyar Történelmi Társulat a visszacsatolás küszöbén, „Európa igazságos újjászületésének előestéjén“ kiadja „Erdély“ című, nagyjelentőségű tudományos művét. Horváth Jenőnek ugyancsak 1940-ben megjelent „Erdély története“ című monográfiája után ez volt a legjelentősebb vállalkozás Erdély történeti, földrajzi, néprajzi és irodalmi megismertetésének szempontjából. A hatalmas, 25 tanulmányból álló album értékét mi sem jelzi jobban, minthogy gróf Teleki Pál, tragikus körülmények között elhunyt tudós miniszterelnökünk vezetésével olyan nevek szerepelnek munkatársaik között, mint Hóman Bálint történetíró kultuszminiszterünk, Alföldi András, Kováts Alajos, Lukinich Imre, Makkai Sándor, Viski Károly stb.

Ugyancsak 1940-ben, a visszacsatolás előtt jelenik meg Horváth Jenő „Várad freskó“ című és Nagyvárad ezeréves történetét magában foglaló műve, valamint Makkai László „Erdélyi városok“ című értékes leíró munkája is. SzabóDezső is foglalkozik Erdélylyel a füzetek között (54. sz.) még 1939-ben megjelent „Utazás Erdélyben“ című elmefuttatásában, az 1940 novemberében megjelent 60. sz. füzet „Erdély alkalmából“ című tanulmánya pedig a decentralizálás és a transzilvánizmus túlkapásait ostorozza, ugyanakkor a magyar szolidaritáson, magyar nyelven és a nemzeti védelem gondolatán felépített hadsereg és az egyetemes népi kultúrából kisarjadt nemzeti egység mellett tör lándzsát, egyben a magyar irodalmi, zenei és politikai élet Erdély egy részének ’visszacsatolása után is kísértő csökevényeitől óvja a nemzetet.

Gulácsy Irén a visszacsatolás után „Erdély jogán“ címmel foglalja össze a napilapokban hasonló vagy más gyűjtőcím alatt 1938 decembertől 1940 szeptemberéig megjelent, részben Erdélylyel foglalkozó karcolatait, amelyeknek középpontjában közvetlen vagy közvetett módon, de mindig az erdélyi gondolat ragyog.

A publicisztikai irodalom két gyöngyszeme a visszacsatolás kapcsán megjelent írások között Nyíró József „Írjad, történelem!” című vezércikke a Keleti Újság 1940. szeptember 14-i számában és a „Kelet felé” című film díszelőadására írt köszöntője. Az előbbi a hódoló hűség művészi formába öntött megnyilatkozása a Legfőbb Hadúr kolozsvári bevonulásának előestéjén, a másik pedig megrázó erejű szózat az erdélyi sorsról s az erdélyi lélekről. „Alig van nép — mondja Nyíró Köszöntőjében —, amely történelme folyamán többet szenvedett volna, mint Erdély kétmillió magyarja, de alig van nép, amely méltóbb lett volna a szenvedésnek erre a kegyelmére . . . Csodálatos Kinyilatkoztatásoknak köszönhetjük, hogy amikor végre eljöttetek testvéreink, — magyaroknak és ilyen magyaroknak találtak minket!”

Egyre-másra jelennek meg 1940 őszén a honvédség bevonulásával kapcsolatos, lélekemelő élmények leírásait tartalmazó könyvek is. K o l o z s P á l „Tizennégy nap” című könyvében azokról az örökké emlékezetes, drága napokról ír, amikor a magyar katona bakancsaitól megdobbant Erdély földje és szíve, Wass Albert „Jönnek” című könyve a várakozás boldog izgalmának állít maradandó, kedves emléket. Lovassy Andor „Zágon felé mutat egy halovány csillag” című élményleírásában mozaikokból rakta össze a honvédség Erdély földjére történt bevonulásával kapcsolatos ünnepi élményeit. A magyar katonalélek és a történelem ölelkezik lelkes, hangulatos soraiban.

A népszerű tudományos próza is kitett magáért. A Nemzeti Könyvtár két tartalmas füzetet szolgálja Erdély megismertetésének gondolatát. Makkai Sándor „örök Erdély” címen összefoglalt megkapó, színes emlékezései még a visszacsatolás előtt jelennek meg, míg Asztalos Miklós, Gergely Pál és Rónai András Erdély történetéről, földjéről, népéről, valamint a székely humorról írt cikkei „A mi Erdélyünk” című, Kovrig Béla szerkesztette füzetben 1940 őszén látnak napvilágot. Makkai Sándor „örök Erdély” című emlékezéseit ez a füzet újra közli.

A Magyar Népművelők Társasága ugyancsak a „történelem igazságának érvényesülése” előtt, a nagy várakozások fojtó csendjében teszi közzé „Erdély” címen szépen illusztrált, népszerű, olcsó kiadásban Asztalos Miklós, Cholnoky Jenő, Gunda Béla, Kniezsa István és Kozocsa Sándor Erdély történetéről, földrajzáról, néprajzáról, településtörténetéről és szellemi életéről szóló írásait. 1940 karácsonyán jelenik meg Erdődi Mihály színes fényképfelvételeinek gyűjteménye a felszabadult Erdély tájképi, népviseleti szépségeiről s a bevonulás felejthetetlen napjairól, Dallos Sándor szövegével. Ugyanekkor kerül a könyvpiacra az „Erdély lelke” című gyönyörű képesalbum a hazatért Erdélyről Ignác Rózsa szerkesztésében.

A Magyar Kőszál Füzetek c. népszerű sorozat 1941 januárjában megjelent száma: Hegyaljai Kiss Géza „Erdély gyöngyei“ című, irodalmi vonatkozásokkal telített útirajza Erdélyről, szintén a visszacsatolás hatására készült.

A szépróza, a regény és az elbeszélés is kiveszi a részét az előkészítés és megörökítés hivatást betöltő munkájából. A trianoni években megjelent művek közül Gulácsy Irén „Hamueső“ című kis regényével, Móricz Zsigmond pedig „Erdély“ című hatalmas trilógiájával (Tündérkert, A nagy fejedelem, A nap árnyéka) szolgálja a társadalmi, illetve történelmi tudat sorsdöntő céljait. Valóban sohasem lehetett volna jobbkor a magyar olvasóközönség elé tárni ezeket a regényeket. A trianoni sors nehézségeivel küszködő Erdély sorsa s a történelmi Erdély „aranykora“ ma is ébreszt, vádol és kötelez.

Az 1940 őszen megjelent és erdélyi vonatkozású regények sem függenek szorosan össze a visszacsatolással, de a maguk sajátos módján mégis a nagy felszabadulás érzésének állítanak emléket. Barabás Gyula „Vihar Erdélyben“ című, minden ízében erdélyi regénye a szabadságharcokót eleveníti fel. Van valami sorsszerű szimbólum abban, hogy éppen 1940 legendákkal terhes őszi csendjében látott napvilágot ez a regény, Bem apó életének gyönyörű hőskölteménye, Erdély 1849-ben történt felszabadításának minden magyar katonaszívet magávalragadó története. A főhős alakjának mesteri rajzán kívül az igazi Erdély ellenállhatatlan varázsa is fogvatart bennünket a hangulatos, színes fejezetek olvasásakor. Erdélyi tárgyú Barabás Gyula „Köd a Maroson“ című regénye is, amely Bolyai János és Kibédy Róza tragikus házasságának regényes történetét mondja el.

Szentmihályiné Szabó Mária is 1940 őszen adja ki „Szabad hazában“ címen báró Jósika Miklós életének regényét. A regény címében a nagy bujdosó regényíró kolozsvári síremlékének mélységesen időszerűvé vált szavait őrzi:

„Két szívnek porlad itten drága hamva,
Két szívnek álma íme teljesül:
Szabad hazában boldogan nyughatva
E drága földdel poruk elvegyül.“

Érdeemes és szép feladat volt Jósikát, az író, a szabadsághóst és az embert éppen a felszabadulás napjaiban megörökítve közkinccsé tenni, hiszen az erdélyi ember hagyományos hivatástudata dolgozott az erdélyi tájak nagy szerelmesében, akárcsak életregényének megalkotójában.

Makkai Sándor „Mi, Ernyeiek“ című regényében egy jellegzetes erdélyi magyar család sorsát tárja elénk az önkényuralom háttérével.

Ignác Rózsa, az „Anyanyelve magyar“ című nagyszerű regény szerzője „Született Moldovában“ című új regényében a Kárpátokon túlra, Moldvába sodródott csángók szomorú kisebbségi sorsát írja meg lenyűgöző drámai lendülettel.

Wass Albert, a mai Erdély egyik legnépszerűbb elbeszélője „Csaba“ című regényében az erdélyi magyarság húszéves elnyomatásának szenvedéseiről fest megrázó képsorozatot. 1941 márciusában jelenik meg a Stádium r. t. kiadásában Gyallay Domokos „Hívó hegyek“ című regénye. Hamisítatlan erdélyi levegővel telített a regény minden sora. Erdélygyönyörű tájai, történelmi értékei, a kis erdélyi falvak meghatóan tiszta erkölcsé tisztító és fölemelő hatással van az olvasóra.

Megkapó történet Nagymihály Sándornak a Szebb Jövőt! könyvtár sorozatában kiadott „Szegedtől Kolozsvárig“ című kis regénye is, valamint Morvay Gyulának 1941 tavaszán megjelent „Falu a havasok alatt“ című, az erdélyi élet egy jellemző darabját ábrázoló regénye.

A hazatérés után megjelent elbeszélések között messze kimagasló értéket jelent Wass Albert „Jóskák ünnepelnek“ című novellája. Vallomásszerű lélekrajza ez a megható elbeszélés az új határ mentén lakó magyar családnak, amelynek tagjai — jóllehet kis birtokukat éppen kettészelte a bécsi döntés — bátran veszik fel a küzdelmet új sorskérdéseikkel.

Kolozs Pál „Örjárat az Eötvös-utcában“ című visszaemlékezésében a honvédség Kolozsvárra történt bevonulásának napján ifjúsága, szerelme emlékeit idézi föl nemes elmélyüléssel.

De megszólalnak a műszak hivatott és alkalmi papjai is a költészet százharú lantján, hogy művészi köntösbe öltöztessék a legszentebbet: a hatalmas érzést, amit milliók éreztek a nagy napokban.

A nagy várakozások tikkasztó csendjében, pár nappal a bécsi döntés előtt írja meg Gulyás Pál „Kelet felé“ című költeményét. A keleten elrejtett óriást idézi, aki majd egy évszázada már, hogy eltűnt a segesvári csatatéren:

„Hozzátok vissza keletről Petőfit,
hozzátok vissza a magyar nemzetet!
Ti katonák az országúton
jártok dalolva fel s alá ...
az országút reng talpatoktól,
mentek folyton kelet felé.
Arra vonultok, amerre a
hegyek közt meghal az éj
és megszületik a hajnal
piros tüze ...

Tabéry Géza Nagyváradon, 1940. szeptember 6-án írt „Imához“ című gyönyörű költeménye az első, amely a bevonulás szívettépően szép élményének állít örök emléket. A lélek mélyéről feltörő, imádságos fohász a nagy nap lázas örömeinek művészi kifejezője:

„Csak arra nézz, hol leáldoz a nap,
Amerre mindig folyt szíved folyója
S amerről lovon, gépen szállanak
Acélsisakban, kik megváltanak.

Vigyázz! Imához! Tisztelegj!
Az Ezerév ma hozzád visszatért.“

Vitéz Somogyváry Gyula „Erdélyben“ című költeménye szintén a bevonulás hangulatában született Marosvásárhelyt. Lelkeshangú köszöntés Erdély — a győzelmes íge előtt. Megkapó élmény versbefoglalása a „Csíki történet“ című költeménye. A legendák ezüsthátla szövi át az országépítő Kormányzót váró százéves világtalan székely alakját a valóság aranszálaival. Magasszárnyalású óda „A zászló“ című költeménye. Ezt a költeményét könyvünk más helyén egész terjedelmében közöljük.

Ugyancsak a bevonulás forró hangulatában íródott, akárcsak Jeney János „Honvéd, csodállak“ című költeménye, amellyel Szamosújvárott fogadta a 22 éves elnyomatás után szabadítóként bevonuló honvédséget. (Megjelent a Magyar Katonaujságban.)

Szalay Mátyás is egyike a legelsőeknek, akik hangot adnak a túlradó léleknek a főnséges élmények idején. Sepsiszentgyörgyön, 1940. szeptember 13-án, a bevonulás utolsó napján szedi versbe „Éjjel lestük a Göncöl szekerét“ címmel a székelység húszéves megpróbáltatását, tengernyi szenvedését és a nagy felszabadulás páratlan örömét.

Rostás József „Megvirradt“ és vitéz Barabás Miklós „Zúgjak harangok“ című és a Magyar Katonaujságban megjelenő lelkeshangú versei is a bevonulás izzó hangulatában születtek.

„Versbe száll“ az első nagy híre az örökké emlékezetes szeptemberben Babits Mihály is, „Erdély“ című költeményében ifjúságának emlékeit idézve:

„S ki voltál könyvem, Erdély,
ezeregyém, Erdély,
lettél ifjonti házam
és tanuló lakásom.

Most versbe szállóik, Erdély,
az első híre, Erdély,
hogy varázsod határát
sorompók el nem állják.“

A szülőföld emelkedetthangú köszöntése Dutka Ákos „Erdély“ című költeménye:

„Erdély dalol felkavart szívemben:
A balladás, vén, öröktitkú Erdély.“

Mély és tiszta jelképesség a kerete Szentimrei Jenő „Hegyek le“ című költeményének:

„Hegyek fel hosszú volt az út
És drága.
örömeinknek pontosan
Ez volt az ára.
De most már minden egyremegy,
Nincs szánom-bánom,
Mögöttünk nőtten-nő a hegy
S lenn vár az álom.“

Neves katonaköltőnk: székelykeresztúri Molnár Sándor múzsját is megtermékenyíti a boldog felszabadulás. Egész kötetrevaló költeményt ír a nagy napokban. Legmegkapóbbak „Szabad Székelyország első karácsonya“ és „Erdély karácsonyfájára“ című krónikás versei.

Részt kér a nagy idők hatására az egyszerű katonalélek is a költészet erejéből. Fehér János „Üzenet Erdélynek“ című költeménye megindító tanúságtétel a mindenre elszánt katonaszellem mellett. (Megjelent a Magyar Katonaújságban.)

Ady Mariska kis dala: „Kibontott az este...“ ugyancsak a Magyar Katonaújságban jelent meg. Fájó visszaemlékezés azokra az időkre, amikor még csak

„Csaba szellemhangja suttogott a szélben:
Örködöm feletted
S felszabadítalak, édes székely népem!“

Befejezésül a népköltészet területén megjelent fontosabb munkákról emlékezünk meg:

1940 őszén jelent meg Buday György és Ortutay Gyula szerkesztésében a „Székely népballadák“ című kötet az Egyetemi Nyomda gyönyörű, bibliofil kiadásában, a Magyar Kórus zeneműkiadó vállalat pedig nagyjelentőségű vegyeskari népdalgyűjteményt bocsát közre „Erdélytől a Felvidékig“ címmel. A gyűjteményben 10 erdélyi népdal művészi feldolgozása foglal helyet.

A nagy események hatására Bartók Béla „Este a székelyeknél“ című, világhírű zenei hangulatképéhez megkapó szöveg készül (ismeretlen szolnoki szerző műve). Az ősi ötfokú hangsorban készült gyönyörű dallam így most már énekelhető lett s mint a székely nép lelki alkatának hű zenei kifejezője méltó lesz arra is, hogy elfoglalja helyét, mint igazi „székely himnusz“ székely testvéreink szívében:

„Hej, én, édes jó Istenem,
Oltalmazóm, segedelmem,
Vándorlásban reménységem,
Ínségemben lágym kenyerem.

Vándorfecske sebes szárnyát,
Vándorlegény száraz botját,
Vándor székely reménységét,
Jézus áldd meg Erdély földjét!

Vándorfecske hazatalál,
Édesanyja fészkére száll,
Hazatértünk, megáldott a
Csíksomlyói szűz Mária/-

És így tovább ... Végláthatatlan sorban, szünet nélkül árad a magyarság szívébe az Erdély varázsától megtermékenyített élő magyar iroda-

lom. A nagy ébresztő, Végvári — akinek ez a megrendítően szép kibontakozás talán elsősorban köszönhető — ugyanakkor elhallgat:

„Elhallgatott: elmúlt a pillanat,
Melyben — a mélyből — hangja felszakadt.

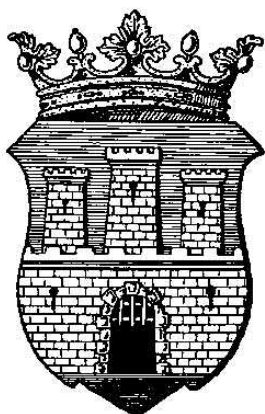
Ő túl régi s mai határokon:
Zászlót bontott egy magyar csillagon.
Hisz abban, ami örökkévaló,
Fegyverrel, csellel ki nem irtható.“

(Reményik Sándor: Miért hallgatott el Végvári?)

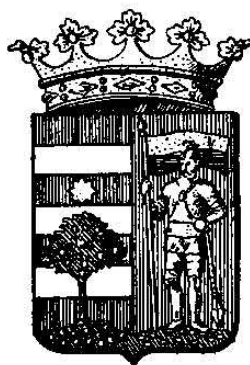
Mi, akik tudjuk, hogy csak Végvári hallgatott el: a költő tovább folytatja királyi hivatását, — ezt a hitet köszönjük búcsúzóul neki és az Erdélylyel foglalkozó, hivatása magaslatán álló, előkelő írógárdának. A fegyverrel, csellel ki nem irtható, tántoríthatatlanul elszánt hitet az örökkévaló nemzetben és a csillagmiriádok fölött tündöklő, mindent megváltó és kiegyenlítő, örök magyar nemzeti gondolatban!

(Csík vármegye címere)

(Kolozsvár címere)

(Maros-Torda vármegye címere)

A ZÁSZLÓ

Írta: vitéz Somogyváry Gyula

Páncéltörők és harckocsik után
még rengett, zengett a föld és a nép.
És jött a zászló.
Hegyes sudarán
villant a nap s a csókja szertesztét
szikrázott el, ezernyi fej fölött.

A z éljen-orkán akkor megtörött
s a pillanatnyi némaságban,
nem volt már nesz, csak bűgva,
lágyan,
könnyét pergetve sírt — a
város.

S hogy meglibbent ott a virágos
tér fölött a zászló selyme:
nyögve, szipogva, töredezve
áldották meg az emberek.

Majd áthaladt a tágas téren
a hajlott-fejű nép felett
és elnyelte egy utcasor
és immár láthatatlanul
ment, ment tovább az ezred-élen
Zágon felé..
Bár tovatűnt:
még egyre, egyre láttam
s a székelv város mámorában
megnőtt és felmagasodott
a láthatatlan lobogó!

Nem tegnap avagy néhány napja
indult az erdélyi utakra
s nem volt alatta mindig ennyi
— Isten tudja, hány százezernyi
— dübörgő, ifjú katona.

Mikor megrongyolt, árva selymét
a Tisza partján fölemelték
vörös mocsokból, út sarából
s tisztára mosták hű kezek:

nem vitték döngő ezredek!
Csupán egy régi, harcos, bátor
jegenye-férfi a javából
állott alatta s hívta népét.

És megmozdult rá a barázda,
csodatermő, forró lázba:
kürtöt dobott föl talajából
— horpadt volt az, de szólt
magától —
s már minden zugban hangzik a
halott-ébresztő trombita!

S fölálltak rá a félig-holtak,
a megégettek, kiraboltak,
sebhelyes-testű rongy-vitézek,
kiket a zászló megigézett
és énekelve nekivágtak
sárkánynak, tűznek, Góliátnak!

Azóta egyre ment a zászló,
éjben, villámban, zivatarban
s haj, messze volt a virradat!
De ment, csattogott, láthatatlan
nagy, selyem-szárnya s meg nem
állt.

S a régi, rongyos kis csapat
nyomában új élet haladt,
amely legyőzte a halált!

S azóta: látta Kassa tornya,
a Beszkideknek minden orma
s amerre jár, nyomába lépnek
ifjú hadak, harcos legények
s én felsóhajtok boldogan:
Istennek sok csodája van,
de egy sem ilyen, mint ez itt —
egy zászló fölemelkedik,
hadat teremt a semmiből
s eljut Szegedtől — Zágonig ...

AZ „ERDÉLY“ INDULÓ

A népszerűvé vált „Erdély“-induló eredetileg 1940. június 7-én-, nagyenyedi Borsos Miklós „Levente-induló“-jának szövegére született meg. A tömeginduló céljainak akkor is megfelelt, bár az énekelhető trió dallamsorai — érzésem szerint — kissé hosszúak voltak. Otthonomban történt első bemutatása alkalmával zeneértő barátaim az indulót már ebben az eredeti alakjában is sikerültnek tartották.

Júliusban megindult a szellemi küzdelem Erdélyért. Barátaim unszoltak, hogy amiképen azt a Felvidék visszaszerzésének alkalmával is tettem, most is írjak egy gyújtóhatású indulót a felszabadító csapatok részére. Ezt leggyorsabban azáltal véltem megoldani, hogy a már teljesen kész „Levente-induló“-t ilyen formában nem adtam ki a kezemből, hanem azt csekély átalakítással rövidebb dallamsorúvá és pattogóbb üteművé alakítottam anélkül, hogy a melódián érdemlegesen változtattam volna.

Az indulót Fricsay Richárd törzskarnagy a Fővezérség propaganda osztályának zenekarával — baráti jószándékból és felkérésem nélkül — be is mutatta. A propaganda osztálynak annyira megtetszett a könnyen megtanulható, pattogó induló, hogy annak szövegírójául vitéz Somogyváry Gyula barátomat kértem fel, ki az alászövegezés kötött munkáját, egyetlen éjszaka el is végezte. Az átírt és végleges formájába öltöztetett induló ezekután augusztus 20-án, az ünnepélyes udvarlaki őrsváltás alkalmával bemutatásra is került. Ezt a rádió is közvetítette. Augusztus utolsó napjaiban az indulót a csepeli férfiekkarral és a folyamőrség zenekarával a rádió is felvette s a Vezérkar Főnöke elrendelte, hogy a csapatoknak Erdélybe való bevonulása az „Erdély“-induló hangjai mellett történjék meg.

Az induló tehát nem saját kezdeményezésemből vált népszerűvé^ hanem azért, mert a Vezérkar Főnöke azt alkalmasnak találta a tömegek lelkes hangulatának emelésére, önszántából rendelkezett tehát úgy, hogy az induló a m. kir. honvédség csapatainak és a felszabaduló Erdély aprajagjának történelmi emlékévé lehetett. Az anyaország széles rétegei az „Erdély“-indulóra már csak akkor figyeltek fel, amikor visszhangzott tőle Nagyvárad, Kolozsvár, a Székelyföld és az egész felszabadított Erdély.

Engem végtelenül boldoggá tett az a felemelő érzés, hogy nemzetem nagy ünnepéhez — előljáróm akarata és barátaim jószándéka szerint — valami kevéssel én is hozzájárulhattam.

Budapest, 1940. november 18.

vitéz Náray Antal vezérkari ezredes.

„Erdély” induló

Szövegét írta: vitéz Somogyváry Gyula

Zenéjét szerzette: vitéz nárai Náray Antal

ZONGORA.

The image displays a piano score for the piece 'Erdély' (Transylvania) by Antal Náray. The score is written for piano (ZONGORA) and consists of six systems of music. Each system contains a grand staff with a treble and bass clef. The key signature is one flat (B-flat major or D minor), and the time signature is 2/4. The score begins with a dynamic marking of *f* (forte). The first system includes a first ending bracket labeled '1.' and a second ending bracket labeled '2.'. The music features a mix of chords and melodic lines, with some passages marked with accents (^) and slurs. The piece concludes with a final chord in the sixth system.

El-hangzott a szó, Zeng az in-du-ló. Győz-te-sek me-gint

Ré-gi zász-la-ink. Nézd, a gűny-ha-lár, Szét-ti-por-va már,

Vár-nak uj-ra mind Ó-si bér-ce-ink. É-des Er-dély, itt vagyunk,

Ér-ted é-lünk és ha-lunk, Győz a szittyá ör-ge-teg, A ro-ha-nó se-reg. reg.

Lépteink nyomán,
Főnt a Hargitán
S völgyeinkbe' lent:
Tornyok hangja zeng.

Már se merre sincs
Átkozott bilincs,
Énekeljetek
Völgyek és hegyek.

Refr.: Édes Erdély, itt vagyunk,
Érted élünk és halunk,
Győz a szittyá fürgeteg,
A rohanó sereg.

(Bihar vármegye címere)

AZ ERDÉLYI BEVONULÁS KATONADALAI

Összeállította: VOLLY ISTVÁN

A regös-énekek földjén, Vas megyében jártam 1940 júniusában. A háborús világ szele ide is megérkezett. Az aratási időszak forró, júniusvégi napján jött a régvárt hír, hogy Erdély felé indulunk. Dunántúl népe állt fegyverbe legelőbb: így kelt fel most Nyugat, hogy fényt és meleget vigyen Keletre. Megélénkült a legkisebbik dunántúli falu is. Aratásra szabadságolt katonák siettek vissza a laktanyáikba. A felvidéki bevonulás részesei, a világháború sokat tapasztalt, kipróbált, értékes öreg honvédéi — ki kocsival, ki gyalog — megindultak a vasútállomások felé.

Az első időszerű, erdélyi vonatkozású nótát szinte a fonográf gépem előtt hallottam, felcsendülni a dunántúli kis faluban:

Az oszkói vasútállomáson...

Lépésre. Csahí, Vao m. V. I.

Az osz-ké-i va-sút-áll-lo-má-son Kí-lenc gő-zős
áll a he-te-dik vá-gá-nyon. Az el-ső-nek jaj, de fűstől a ké-
mé-nye: A-zon víz-nek (a) ro-mán ha-tár-azél-re.

The image shows a musical score for a song. It consists of three staves of music in a 4/4 time signature. The first staff starts with the tempo marking 'Lépésre.' and the composer 'Csahí, Vao m. V. I.'. The lyrics are written below the notes. The second and third staves continue the melody and lyrics.

A kigyúlt képzelet láthatta csak a kilenc gőzöst a hetedik vágányon — a vas megyei O s z k ó n —, ahol csak egy pár sínen ballag a kis gőzös és nagyokat szuszog a szelid lejtő előtt. De ugyanígy fellángolt a harcias képzelet Sopron megyében is. Vitnyéden a bevonulók, a világháborús 201-esek egykori nótáját dalolták. Van ebben a dalban valami fenyegetően

Jegyzet: A népdaloknál a feljegyzés helyét, eredetét és a feljegyző nevének a kezdőbetűjét tüntettük fel. A teljes név: K. Z. = Kodály Zoltán, M. K. = Mathia Károly, V. I. = Volly István. A népies műdaloknál a versíró s utána a dalszerző neve szerepel. A szerzők és kiadók önzetlenül engedték át közlésre műveiket, természetesen a szerzői jogok fenntartásával. Néhány dalszöveg szerzőjét nem sikerült megállapítani. A kótánélküli dalszövegek dallamát és az egyéb erdélyi vonatkozású katonadalokat a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja Munkatársainak Irodalmi és Művészeti Szövetkezete kiadásában megjelent „Hajrá honvéd — Erdélyért!” című gyűjteményben találja meg az érdeklődő.

szép és félelmetesen igaz. A magyar honvéd véres fejjel kergette vissza Bukarestig 1916-ban a románt, amikor az egy éjjel orvul rátört Erdélyre. 1940-ben, a román kardcsörtetés és mozgósítás hírére a magyar falvakban is egyszerre felújult a régi nóta:

Vadkörtefa fehérét virágzik...

Lépésre. Vitnyéd, Sopron m. V. I.

Vad-kör-te-fa fe-hé-ret vi-rág-zik. Kis pej lo-vam
 a-lat-tam ci-ká-zik. Ci-kázz lo-vam, ci-kázz u-tol-
 já-ra-ra-ra-ra: Raj-lad me-gyek
 (szép Er-dély-or-szág-ba!)

El kell menni, el kell hurcolkodni,
 (Kis Vitnyédből) el kell menetelni.
 Olyan vígan megyek ki belőle, belőle:
 Nincs szeretőm, kit sajnálnék benne!

Honvédekkel telt vonaton utaztunk a dunántúli tájakon. Sárguló búzatáblák között rohant a zengő, zúgó, nótázó, hosszú-hosszú vonat. A harsogó nótászó Ady Endre szavait juttatta eszembe, hogy: „nótázni és ütni“ a legjobban tudtunk mindig. Most nótáztak a dunántúli legények, de hogy fognak ezek ütni, ha kell! Megkapott az a kép, ahogy a kaszát letette a dunántúli gazda és puskával indult a bajbajutott székelység megmentésére, apáink és anyáink poraival megszentelt rögök visszakeresésére:

Horthy Miklós katonája vagyok...

Lépésre. dr. Sándor Jenő.

Horthy Mik-lós ka-to-ná-ja va-gyok, legazebb ka-to-ná-ja,
 Ví-gan é-lem ka-to-na-é-le-lem, mincsem gon-dom más-ra.
 Ma si-ro-zok hadnaggy úr aza-vá-ra, úgy gon-do-lok az én vi-o-lámra,
 (szóval) Horthy Mik-lós ka-to-ná-ja va-gyok leg-azebb ka-to-ná-ja.

Mindazt, ami az emberek lelkét foglalkoztatta ebben hajnalhasadást jelentő, előkészítő időben, elmondják a nóták parancsról így szólt az egyik dalszöveg (az előbbi dallamra):

Meghozták a behívó levelem...

Sándor Jenő: „Horthy Miklós katonája vagyok“ című nóta
dallamára vitéz Somogyváry Gyula verse.

Meghozták a behívó-levelem, édesanyám-lelkem.
Ne sirasson olyan keservesen, amért el kell mennem.
Százados úr gondot visel reám,
Horthy Miklós lesz az édesapám,
Horthy Miklós katonája vagyok, legszebb katonája!
Nefelejccsel tele van az árok, haj de szép a kékje,
öltöztek csiki szép leányok, ünnepi fehérbe!
Szedjétek le a kert violáját,
Ugy várjátok Horthy katonáját!
Horthy Miklós katonája vagyok, legjobb katonája!

Erdély felszabadítására induló remekül felszerelt hon-
védalakulatok búcsúzkodásának szép és emlékezetes pillanatát egy
másik vers így fejezte ki:

A fák tanya széles udvarában...

Lépésre. Berki János - Döcse Farkas Gyula.

A lak-tanya széles ud-va-rá-ban út-ra készek a hon-vé-dek,
Is-ten ve-led é-des barna kis-lány, talán vissza so-sem té-rek.
El-vi-szem a ke-zke-nő-döt, babám, a-mit má-jus es-te ad-tál,
Az-zal fog-lak kö-szön-te-ni, e-züst-fe-nyős Erdély-or-szág.

Ugye, babám, visszahozod nékem csipkészlélű keszkenőmet?
Gyűrűt hozol, aranykarikásat, szüretvégi mennyegzőrc.
Száz szál cigány húzza nekünk azt a régi tüzes magyar csárdást:
„Nincs szebb nálad szülőházam, ezüstfenyős Erdélyország!”

Kincses Kolozsváron...

(Az „Antenna” pályázatán elsőnek ítélt katonadal 1939.)

Lépésre. Tóth Imre.

Kincses Ko-loz-svá-ron áll a ba-bám há-za,
Ta-vasz-ra ki-haj-tott két ka-pu-fél-fá-ja:
Zöld le-ve-lak kö-zött pi-roa fe-hér ró-za,
O-da-vár a ba-bám es-li ha-rang-szó-ra.

Fekete felhőben fehér galamb-posta,
Szárnyán van a levél, a rózsámtól hozta.
Fáj a szíved babám, azt mondja az irás,
Szép fekete szemed elrontja a sirás.

Ne sírj, kedves babám, nem tehetek róla,
Késik az a parancs, nem szállhatok lóra:
Ne készen a parancs, százados úr kérem,
Erdély az én Hazám, érte adom vérem!

Az Erdély felé menetelő honvéd szájára pedig ez a dal illet:

Erdély felé jár a...

Lépésre. vadász Major István.

Er-dély fe-lé jár a kis pej lo-vam lá-ba,
 O-da é-rünk ró-zsám meg-lásd nem-so-ká-ra.
 Szé-kely-or-szág sze-lén i-tat-juk a Rá-rót,
 Csi-ki ha-gyok or-mán ki-tű-zük a zászlót.

Megmondhatod rózsám, minden székely lánynak,
 Nemsokára ott is magyar bakák járnak,
 Szép fehér lováról Horthy azt kiáltja:
 Előre honvédek, szép Erdélyországba!

A trianoni határon acélgyűrűként sorakozott fel a magyar honvédség. Kicsi falvakban és tanyákon táboroztak az alföldi és dunántúli fiúk. Egy kissé még bennük égett a válás fájdalma, de az a jó honvéd, aki tudja, hogy van kiért harcolnia. Az szereti igazán a Hazáját és az törekszik azt nagyobbá, dicsőségesebbé tenni, aki szívből tudja szeretni szűkebb otthonát is. Hallgassuk meg csak, hogy mit is daloltak derék alföldi és dunántúli fiaink, akik a honvédség büszke egyenruhájában, tűző napon, vagy esőben, sárban és sötét éjszakában rohamra készen álltak a trianoni határon. A nóta így beszél erről:

Jaj de sokat áztam...

Lépésre.

Jaj, de so-ke-t áz-tam, fá-z-lam, fá-rad-lam. Mi-kor én a
 tri-a-no-ni ha-tárt be-jártam. E-szembe jut, (hogy) van én-né-kem
 hazám is. Sej, ab-ban van a gőn-dőr-ha-jú ba-bám is.

Fekete gőzös, jaj, de nagyon ropogott,
 Mikor engem Nyirbogárdra behozott.
 Fekete gőzös vigyél vissza a hazámba.
 Sej, hadd boruljak egy barna kislány vállára.

A népdalokban is benne csengett az elszánás, hogy nem állunk meg a történelmi határokig — még az életünk árán sem. A dallamok emelkedése, ritmikája érdekes, különös szépséget ad ezeknek a népi verseknek. Dalolva bontják ki csak igazán a szárnyukat. Pusztán a szövegből ki sem érezhető az az életrevalóság, átütőerő, amely egy-egy magyar népi katonadalban benne van.

Tábori nótaversenyeket is rendeztek a honvédalakulatok. A nótaversenyeknek érdekes eredménye volt. A népdalok mellett — rokonhangzású versekkel — megszólaltak a tisztek, a karpaszományosok, de az egyszerű parasztfiúk közül is a tollforgató, versíró emberek. Dalszövegeket írtak, vagy ötletesen átalakították a régi verseket. Ők messzebb láttak, jobban el tudták mondani az erdélyi testvérek szenvedését, a magyar sors dicsőségét. A népköltészet rendszerint csak utána beszél a történekről, ők előre megfestették a bekövetkezendőket. Ahogy valaha egyszer a kurucdalok, máskor a Kossuth-nóták és a toborzók megszülettek, úgy teremtek most az erdélyi vonatkozású katonadalok és dalváltozatok.

Egy közismert szép népdalt ezzel az átköltéssel daloltak a 23. gyalogdandárbeliek, akik egyébként egész könyvre való katonanótát, verseket gyűjtöttek össze dalosversenyükön:

A gyergyói hegyek alól...

Lépésre.

A gyer-gyó-i he-gyek a-lól ü-zen-nek a szé-ke-lyek:
 Ké-d-ve-s ma-gyar tat-vé-re-ink, so-ká-ig ne kés-se-tek!
 Ne kés-se-tek már fo-vább! Pi-ros vé-rünk ki-ont-ják.
 Ho-r-tyú Mik-lós bá-a fi-a-ít rég vár-ja Er-dély or-szág.

A dallam eredeti népdal. Kodály Zoltán felvidéki gyűjtése. Eredeti szövegét is énekelték a honvédek:

A csitári hegyek alatt régen leesett a hó,
 Azt hallottam, kisangyalom, véled esett el a ló.
 Kitérted a kezedet, mivel ölelsz engemet:
 Így hát kedves kisangyalom, nem lehetek a tied.

A dalban helyenként egy kis gúny is felcsillan, amint a kuruc dalokból se hiányzott ez egykor.

A világháború egyik szép katonanótáját így frissítették fel:

Hadnagy uram, hadnagy uram...

Hadnagy uram, hadnagy uram...

„Édesanyám, édesanyám, csak az a kérésem” c. nótá dallamára.

Szövegváltozat a 23. gy. dd. gyűjteményéből.

Lépésre.

Had-nagy U-ram. had-nagy U-ram. Csak az a ké-ré-sem!

Székely-föld-re. székely-föld-re. Ve-res-nem el, ké-rem!

Székely-föld-re se-j-haj, Kín-cses Ko-lozs-vár-ra!

Ezt vártuk, soká vár-tuk, Ezt vártuk, ki is vár-tuk. El-jött va-la-hú-ra!

Szép új versszakkal toldották meg a katonanótát:

Oszlop, oszlop, menetoszlop...

Az „Erdő, erdő, de szép kerek erdő” c. népdal dallamára.

Szövegváltozat a 23. gy. dd. gyűjteményéből.

Lépésre.

Osz-lop, osz-lop, me-nel osz-lop jobb-ra, Me-nel-i-rány

Vá-rad ma-gas tur-nya. Lesz még ne-künk me-nel-i-rány

más is: Ko-lozs-vá-ri va-sút-ál-lu-más is.

Testvér, testvér, székely magyar testvér,
Eljöttünk a rozsdás bilincsedért,
Ragyogó kard készül majd belőle,
Géppuskások, jelszó: csak előre!

A kaposvári gyalogezredbeliek az itt következő nótaszöveget már a bevonulás előtt egy hónappal dalolták, de otthon a levették is tudták. Előre megálmodták a szép bevonulást, előre megírták az erdélyi diadalút egyik legszebb és legjellemzőbb dalát a már ismert dallamra:

Menetei az ezred előre...

„Érik a ropogós cseresznye” c. népdal dallamára.

Lépésre.

Me-ne-tel az ez-re-d elő-re! Székely lány várja már Erdély-be!

Kinglik me-jt minden ab-lak Kincsen Kolozsvá-ron, Visszavesszük egész Erdélyt

még e-zen a nyá-ron! Me-ne-kül a rozsdás..... a nyomán: El-ő-re!
(hátszó)

Ünnep lesz az a nap minékünk,
Mikor a határon átlépünk.
Kinyílik a Királyhágón az oláh sorompó,
Büszkén szökell helyébe a dicső magyar zászló!
Nézik a székelyek, örömkönny(ük) leperog a földre.

Könnyű most a honvéd bakancsa,
Virágok nyílnak alatta.
Oszlop élén menetel a híres első század:
Adjál neki csókot, kislány, ezerháromszázat!
Kicsi szép virágszál, gyere már ugorj az ölembé!

A „Hajnalodik, közeleg a reggel“ kezdetű népszerű katonadalnak — amely már a felvidéki bevonuláson is előljárt — vitéz Rózsás József írta meg az erdélyi vonatkozású szövegváltozatát, s ennek első két szavából nyerte címét a Zrínyi Csoport erdélyi vonatkozású katonadaloskönyve:

Hajrá honvéd...

A „Hajnalodik közeleg a reggel“ c. nóta dallamára
vitéz Rózsás József szövegváltozata.

Lépésre.

Haj - rá hon - véd, húzd ki ma - gad szé - pen,
Van még csil - lag, van e - zer az é - gen.
A zász - lónk szent: pi - ros - fe - hér - zőld, Er - dely - or - szög
drága magyar föld, Van Hor - thy - nak sok jó ka - to - ná - ja.

Azokban a történelmi napokban, amikor Trianonban elszakított ősi Erdélyünk visszatérését már legforróbban vártuk, a felkészülés izgalmas idejében jelent meg a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja szerkesztésében és kiadásában a „Hajrá honvéd — Erdélyért!“ című katonanóta-gyűjtemény. Felölelte az erdélyi vonatkozású legfrissebb, részben már forgalomban levő vagy közszájról kívánczó legjobb nótákat és időszzerű szövegváltozatokat.

Az Erdélyért való vágyakozás és harckészség nyilatkozott meg e kis gyűjteményben. A magyar életben ez volt az első alkalom, hogy egy dalosfüzet az összes időszzerű dalok gyors összefoglalásával tervszerűen állt a katonai érdekek szolgálatába. A gyűjtemény ugyanis teljes mértékben kihasználta és nagyszerűen szolgálta a célt, hogy nótával, dallal jó közhangulatot teremtsen, a harci szellemet ápolja és fokozza.

A fentebb ismertetett dalok és még közel száz erdélyi vonatkozású új katonadal és régi erdélyi népdal volt a gyűjteményben, a Nemzeti Himnusz, a Szózat és a Hiszekegy-en kívül. A bevonulást megelőző napokon a táborig posta kikézbésítette a honvéd csapatoknak a közel száz, csupa erdélyi vonatkozású katonadalból álló gyűjteményt...

Nemcsak a szűkebb Haza erdélyi vonatkozású dalai voltak benne a gyűjteményben, hanem Erdély régi katonadalai is. Erdély őrizte meg évszázadok folyamán az egész magyarság legrégebb, legjellemzőbb dalait. A honvéd a daloskönyvében ezeket is megtalálta. Erdély gyönyörű magyar dalait ismerve — bizonyára még lelkesebben készült viszontlátni ezt a földet.

Régi erdélyi katonadal következik alább. Arról a Kádár Istvánról szól, aki 1657-ben a tatárok ellen vívott harcban esett el. Történetét máig is dalolják minden székely faluban.

Kádár István.
Erdélyi katona-ballada.

Beszérvé. Káesonújfalu, Csik m. K. Z.

Ször-nyű nagy rom-lás-ra ké-szült Pan-no-ni-a,
Ki-nek miat ten-ger-nek meg-á-ra-dott hab-ja.
Sok bú-nak, bá-nat-nak kő-rül-vett nagy ár-ja,
Mert a vi-té-zek-nek e-sett ma egy hij-ja.

Fölemeli Kádár szemeit az égre,
Mondván: Uram Jézus, jöjj segítségemre!
Nosza jó katonák, harcoljunk két kézre,
Mert nem látok embert jóni segítségre.
Kiontom véremet én szegény Hazámért,
Ezenről meghalok kedves nemzetemért.
Nem szánok érettek bizony ontani vért,
Mert én a Krisztustól veszek jutalmat s bért.

Az erdélyi bevonulás gyönyörű képeit örök időkre megörökítette a film, a fénykép és visszatükrözi a sok szép leírás. Visszatérő testvéreink két gyönyörű dísszel, szép jelképpel várták mindenhol a magyar honvédeket: a Székelyföld ezer virágával és a magyar zászlóval. Ezt a kettős, soha el nem felejthető élményt az alábbi nótaszöveg is híven tükrözi:

Kinyílik még Váradon is...

Lépésre.

Ki-nyí-lik még Vá-ra-don is egy-zer a sok fe-hér, pi-ros ró-zsa.
A lé-nyok is ö-rö-mük-ben a ba-ká-nak páros csókot ad-nak.
Jönnek már a magyar fi-úk, nő-ta-szó-val, díszes hárm-as sor-ba.
Ró-zsá-ra lép min-den ba-ka, bakancs-sze-ge nem ér le a por-ba.

Szedik már a váradai kislányok a sok fehér, piros rózsát,
Hogy behintsek véle végig azt a széles akáclombos utcát.
Jönnek már a magyar fiúk, nótaszóval, díszes hármás sorba!
Rózsára lép minden baka, bakancsszege nem ér le a porba.

És zengett a nóta, amikor a boldogságtól elnémult a szó, könnyes lett a szem és önfeledt mozdulattal ölelkeztek össze a magyar testvérek! Az el-lágyulás, az önfeledt öröm jele azonban nem katonához illő! A honvédek, ha szívük csordultig volt telve, rágyújtottak a tüzes nótára s abban adtak kifejezést csodálatos örömüknek. Daloltak maguknak s új dalokra tanították az ifjúságot. Már az első honvédszázad is úgy kidalolta a magyar népdal ősi szépségét, a katonadalainak dübörgő ritmusát, hogy a székelység ebből is láthatta: ez a nemzet igazi katonanemzet.

Nemcsak mulatságból, örömből vagy búfelejtésből nótáztak honvédeink, hanem dallal is vitézségre neveltek, történelemre tanítottak. A huszár-, a tüzér-, a géppuskás-nóta ráemlékeztette a visszatért testvéreket a magyar hadsereg egyes fegyvernemeire. De ezenkívül ezek a dalok száz jelét mutat-ták annak, hogy a magyar hadsereg mennyit gondolt a rab testvérekre és minden áldozatra készen állt értük.

Ideiktatunk egy tüzérnótát is: a nagyváradi bevonuláskor tűnt fel s azóta is a m. kir. honvéd „Ludovika“ akadémia akadémikus tüzérosztá-lyának kedvelt menetelője ez a dal:

Azért lettem magyar tüzér?

Megindult az első ütég,
Százhusz kislány de integet,
Sej, haj Erdély a hazám,
Szerettem is szívből, igazán.

A kolozsvári bevonulás emlékére álljon itt ez a kis dal, mely abban az időben született, mikor Kolozsvár felszabadult. Nemcsak könnyes örö-münket, hanem büszke vágyunkat is kifejezi:

Kolozsvár, Kolozsvár . . .

Kolozsvár, Szalonta, szabad már a nóta!
Honvédnek nyílik ott minden piros rózsa.
Fel a fejjel magyar testvér
Miénk lesz még egész Erdély!
Elég volt! Elég volt! Él a magyar nemzet!

A visszatért falvak is sokszor dallal fogadták honvédeinket. A mi legfrissebb katonanótáinkat már ők is dalolták. Mert a dalok nem nézték sohasem a trianoni határokat: titokzatos utakon eljutottak a székely falvakba jóelőre. Előre vitték a honvédség készülődése, harci szelleme, lelkesedése hírét. Születtek alkalmi szövegek is: ezek a visszatért falvak készülődésének, testvérvárásának kedves emlékei számunkra.

Megható az egyik székely falunak az az egyszerű nótája, amelyet a legények rögtönöztek a bevonulás napján és azzal várták „Horthy Miklós legszebb katonáját“.

A daróci alsó faluvégen...

Sándor Jenő: „Horthy Miklós katonája vagyok“ dallamára.

A daróciak szövege (Kofozs m.)

A daróci alsó faluvégen szép díszkapu készül.

A legények s a leányok ajkán vidám ének zendül.

Éljen Horthy, éljen Magyarország! Büszkén mondja egész Erdélyország:

Jó Istenünk, hallgasd meg imánkat, őrizd meg Hazánkat!

A jó Isten meghallgatta a magyarok imáját: Erdély visszatért! Kolozsmegyében S z u c s á k községben a fiatalság nagy csürdöngölővel tombolta ki örömét s közben ezt dalolták szívből:

Horthy Urunk csak az a kérésünk,
Honvéd ruhát csináltasson nekünk!

Vagyis más szóval, dallal ugyanazt a vágyódást fejezték ki, amit Toldi Miklós ajkára adott a költő. „Hej, ha én is, én is köztetek lehetnék — Szép magyar vitézek, aranyos leventék . . .“

Szépen fejezi ki erdélyi testvéreink szeretetét „Horthy katonája“ iránt a következő dalszerzemény:

Jön a bábm szép Erdélyországba...

Csárdás. Babits László verse és zenéje

Jön a ba-bám szép Er-dély-or-oság-ba.
Pi-roa ró-seát tí-sők eap-ká-já-ra.
Én va-gyok a ase-rel-me-tes pár-ja.
Mert a ba-bám Hor-thy ka-to-ná-ja.

Zeng a nóta szép Erdélyországba,
Magyar honvéd menetel most rája;
Amerre jár, virágosó várja,
Csóktól piros mind a két orcája.

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága szépen csengő nevét, legendás hírét is legszebben a magyar katonadalok adták szájról-szájra. Egy-két dal talán keveset jelent a nagy eszmény szolgálatában, de itt száz és száz dal hirdette ugyanazt a gondolatot, ezrek és százezrek ajka hordozta a Legfőbb Hadúr legendás nevét...

Méltán szóltak róla a legszebb katonadalok! A történelmi tényért — Isten után — a legtöbb hálával néki tartozunk. Fajtánk büszkesége Ő: hetven évvel a vállalán most is ott járt serege élén, táncoló lova hátán. Mindnyájunk szerető édesapja, de talán még ennél is több: Ő a legelső magyar honvéd. Hitvese mindnyájunk édesanyja: Ő a legjobb szívű magyar asszony.

Kovács András közhonvéd, aki Erdély visszatérése évében őrt állt a Kárpátokon, egyszerű katonanótában így emlékezett meg a Főméltóságú párról:

Horthy Miklós a legelső katona...

Népi dallamra. Kovács András verse.

Lépésre. V. I.

Horthy Miklós a leg-első ka-to-na, Fényes kardja az Úristen os-to-ra.

Magpar módra vasmatokkal szorít-ja: Fe-le-se-gé ő-römeben tapsol-ja!

A visszatért Erdély első vendégei között voltak a magyar levették. Ennek emlékére ideiktatjuk az „Erdélyi levente dal“-t, melynek szövegét nagyenyedi Borsos Miklós írta:

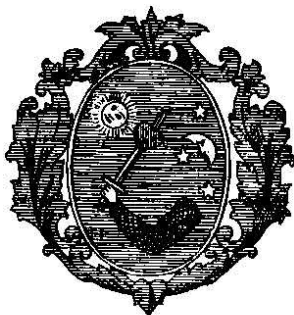
Vásárhelyre Bevonultak...

„A kárpátok hegyoldalán” c. népdal dallamára.

Nagyenyedi Borsos Miklós szövege.

Vásárhelyre bevonultak a vitéz honvédek,
Horthy Miklós katonái, deli szép legények.
De szeretnék én is, én is, hej, közétek állni,
Magyar Hazám, édes Hazám parancsára vámi.

Székely fiúk már ezután leventére járnak.
Kis puskával a kezükben vigyázzba is állnak.
Végigmennek a Fő-utcán leventeruhában;
Büszke is a székely anya leventefiára!

(Háromszék vármegye címere)

A M. KIR. HONVÉD TÉRKÉPÉSZETI INTÉZETRŐL

Írta: KERN FERENC

m. kir. százados

A térkép az emberi élettel — a nemzet életével — szoros összefüggésben áll. Már az ifjúkorban, a tanulás éveiben a Haza fogalmával, megismerésével vésődik a lelkünkbe és ez a kép él örökké, akkor is, amikor a térképet az életben más alakban, más céllal veszi kezébe az ember. Akár a tudós, utazó, vagy hadvezér környezetében kerül az élet dolgozóasztalára a térkép, lelki élete mindig ugyanaz marad, a Haza szent földjének ábrázolását látjuk benne. Ha kilépünk a térképen országunk területéről a világba, akkor is a Kárpátok övezte országunkhoz viszonyítjuk az államokat, területeket.

„Erdélyünk és Honvédségünk“ írásait két nemzedék olvassa. Az egyik nemzedéknek ifjú éveiben a térkép a nagy, virágzó Magyarországot mutatta meg. Ekkor a költő szavai — „Ha a föld Isten kalapja, úgy Hazánk bokréta rajta!“ — valóság voltak.

A második nemzedék egyik része az iskolában a „Csonkaország“ térképét látta már és az egykori nagy Magyarországot csak imáiba foglalta: „Hiszek Magyarország feltámadásában!“.

Trianonban megcsönkítva 22 éven keresztül küzdött nemzetünk életében a térkép, mely a szétdarabolt országot ábrázolta, emlékeztető jelkép lett. Ott volt mindenütt: munkánkban, örömeinkben, bánatunkban.

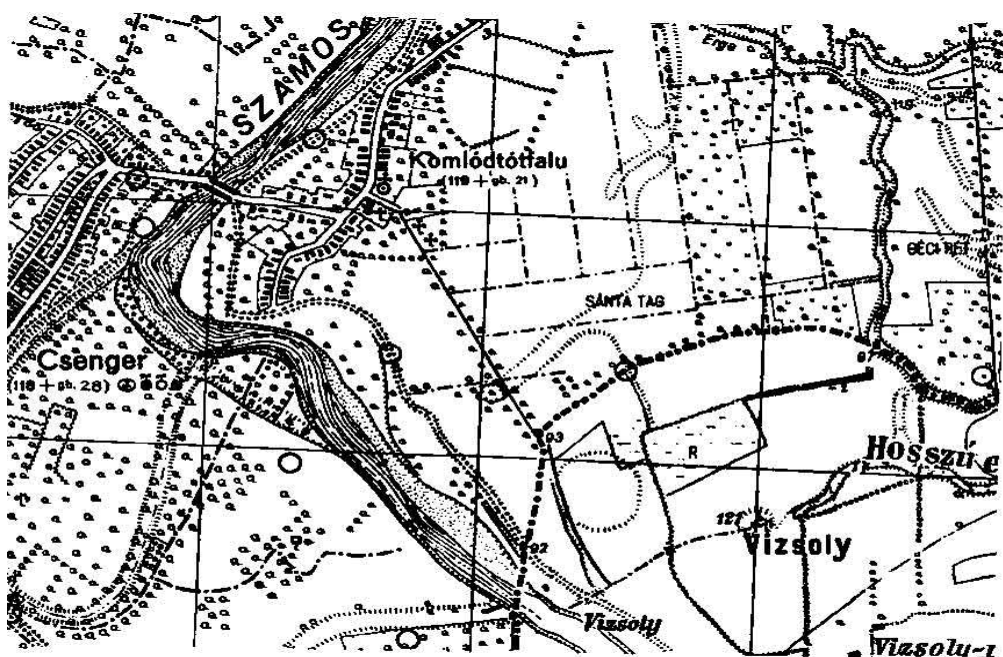
A magyar sors e megtépettsége idejében született meg a m. kir. honvéd Térképészeti Intézet. Csendes, magányos munkában nőtt, fejlődött. Amikor honvédségünk a korszerű fejlődésben megnövekedett, ott állott már mellette a vezetés, a harc segítőtársa: a térkép is.

1938 őszén és 1939 tavaszán a megnövekedett Csonkaország területe ismét új munkát adott a térképezésnek.

Erdély szélét — a Trianonban elért határait — a román uralom 1939- és 1940-ben angol és francia pénzzel mifelénk erődíteni kezdte. Kiepült a „Carol-vonal“. Azt hitték a páriszkörnyéki békék parancsolói, hogy 1918 utáni műveik védelmére a beton, az ágyúcső elégséges lesz! Már

előttük állott a csehszlovák államtákolmány példája, de azért gyors ütemben építkeztek tovább.

Az új világrend képviselőinek, a velünk barátságos nagyhatalmaknak célkitűzéseibe beleilleszkedve dolgozott, készült országunk is. Korszerűen kiépítette honvédségét. E munkából a m. kir. honvéd Térképészeti Intézet is kivette részét: a vezetés minden követelményeinek megfelelő térképpel látta el a honvédséget. A megnagyobbodott Csonkaország területéről a szükséges katonai térképeket a legújabb állapotok szerint készítette el.

15. ábra: Egyszínű részlet a román határmenti megújított 1:25,000 térképből. (Az ábra jobb alsó sarkában a trianoni határon túl lévő terület látszik. Itt a régi térkép rajza maradt meg.)

A gyors felmérés érdekében — amit a mai kor megkövetel — mind a földi felmérést, mind a légifelvételek alapján való térképezést felhasználta Intézetünk, mindig gondolva a leggazdaságosabb eljárásra.

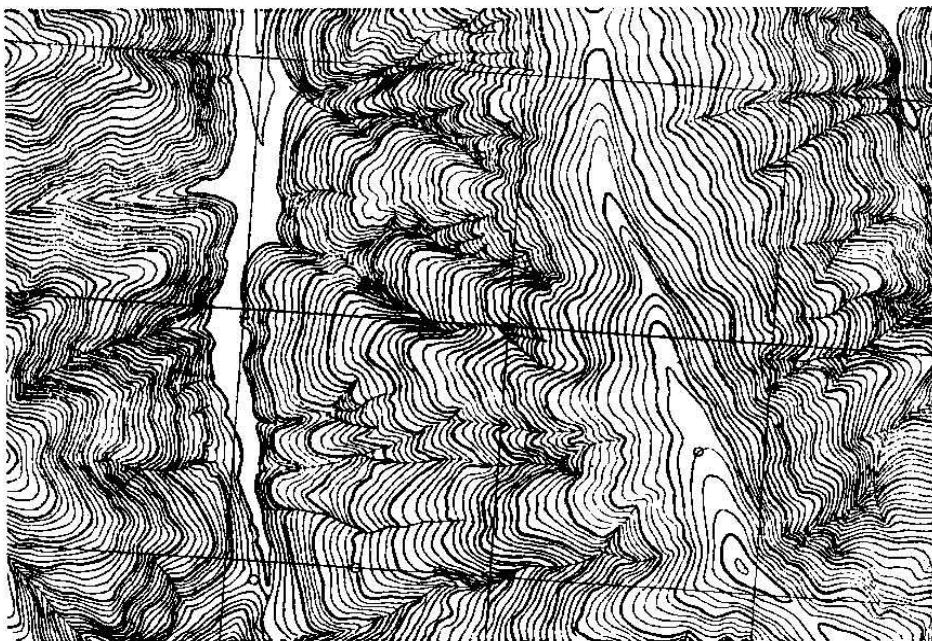
A csonka-ország határain rövid idő alatt megújította a térképeket az új szintvonalas térképezési rendszerben. (15. ábra.)

A visszakerült Kárpátalja hegyes területein a „térfényképmérésnek“ (stereofotogrammetria) jutott bőséges feladat. (16. ábra.)

A sík vidékeken a légifényképek felhasználásával földi felmérés folyt. A cél egy volt mindenütt: „a műszaki csapatok és tüzérség részére külön-

leges térképek és mérések készítése, a repülők, gyorsanmozgó- és gyalogcsapatok részére, valamint a legfelsőbb vezetésnek megfelelő térképeket adni“.

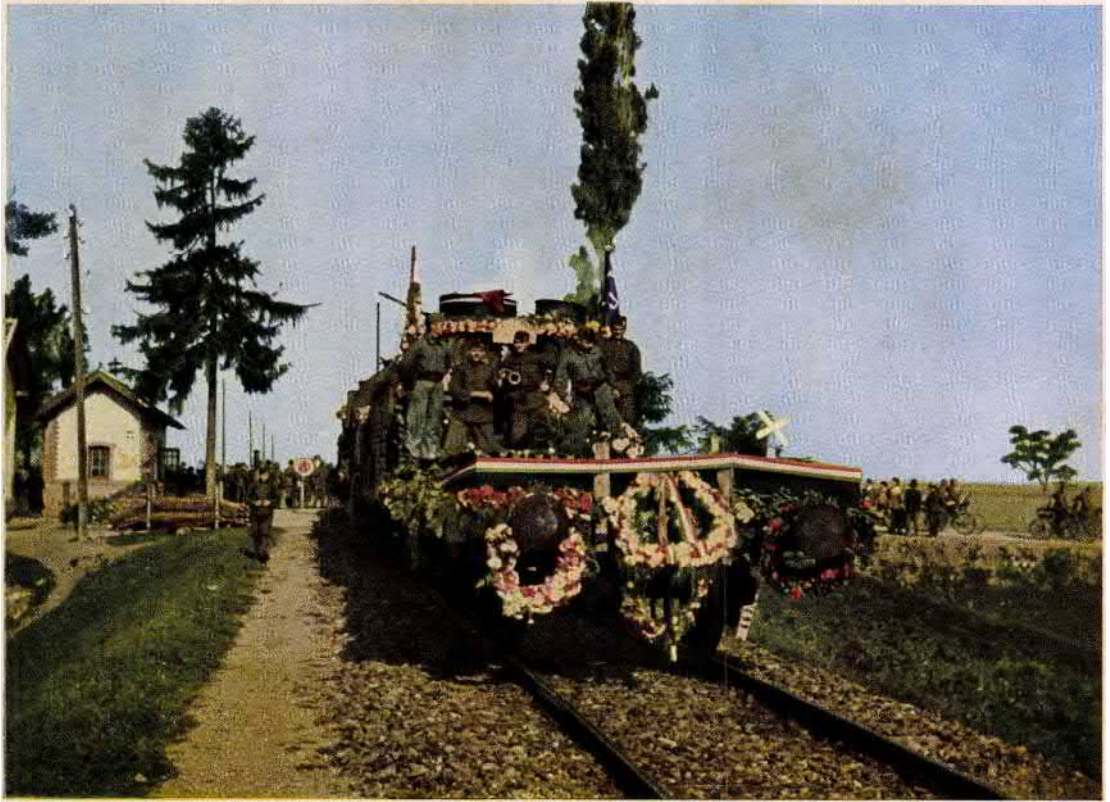
Az ezeréves történelmü és kultúrájú Magyarország igényeinek megfelelően a tudományos, földrajzi, nevelői és felvilágosító térképi munkálatokat is a m. kir. honvéd Térképészeti Intézet végezte. A legkorszerűbb nyomdászakmai személyzetével, gépeivel a magyar szellemi tudás fölénye — még a mostoha körülmények között fejlődött intézetünk eredményeiben is — mindig megmutatkozott. A teljesen magyar, újszerű atlaszok, iskolai, statisztikai térképek mind ennek bizonyítékai.

16. ábra: Légi fényképek alapján a C—5 Zeiss-planigráffal készült domborzatrajzból részlet, 1:25.000 arányban. (A műszermunka 1:20.000-ben készült.)

Az igazság győzelmében mindig hittünk, de honvédségünknek fel kellett készülni minden eshetőségre, hogy hazáját, ezeréves földjét mindenképpen megvédje, illetve birtokba vegye, ha arra sor kerül.

Amikor a legrészletesebb katonai térképekkel látta el intézetünk a honvédséget, minden térképlapon ott éreztük, hogy ez csak része annak az egész földdarabnak, melynek minden egyes részéről kell majd készítenünk pontos, új térképet. Tudtuk és éreztük, hogy a Kárpátok hegykoszorúját térképezni a jövőnk. Ez vezetett munkánkban mindig, amikor a Maros, Szamos, Tisza mellett kellett átrajzolni a trianoni országhatárt, az „ezeréves országhatárunk“ helyett; holott őseink ezt életükkel, vérükkel szereztek és rajzolták a történelembe!

AZ ERDÉLYI EMLÉKBÉLYEGZŐK

Írta: HAMPEL ISTVÁN

m. kir. postafőtiszt

A m. kir. postavezérigazgatóság keleti szervezési osztálya kitűnően működött. Az elismerten jó magyar híradás lelkes, dolgos, névtelen katonái: a magyar postások helyükön voltak, erejük megfeszítésével dolgoztak. A bevonuláskor mindenhol a honvédséggel egyidőben haladtak. A szervezési osztály Marosvásárhelyen és Kolozsvárott felállította a szervező igazgatóságokat. A megnyitandó hivatalok részére — várható forgalmukhoz képest — egységcsomagokban: váltópénzt, értékcikket és a szükséges kezelési nyomtatványokat előkészítette. A Fővezérség mellé beosztott postaügyi előadó a honvédség és a posta kölcsönös érintkezését, közös működését biztosította.

Az egyöntetű, közös munka fényes eredményekkel járt. A megnyílt postahivatalok állandóan emelkedő száma beszédes bizonyítéka az elért sikernek.

Az első időkben csupán 417 postahivatal (29 kincstári és 388 postamesteri) megnyitását tervezték. A hivatalok átvételét és megnyitását 1314 ügybuzgó postaalkalmazott végezte.

Az átvétel és megnyitás erőteljesen, frissen lüktetett. A kitűnően megszervezett munka ütemét a következő adatok érzékeltetik:

1940. évi szeptember hó 10-ig 71, szeptember hó 20-ig 338 és október hó 15-ig már 445 postahivatal állott a közönség rendelkezésére.

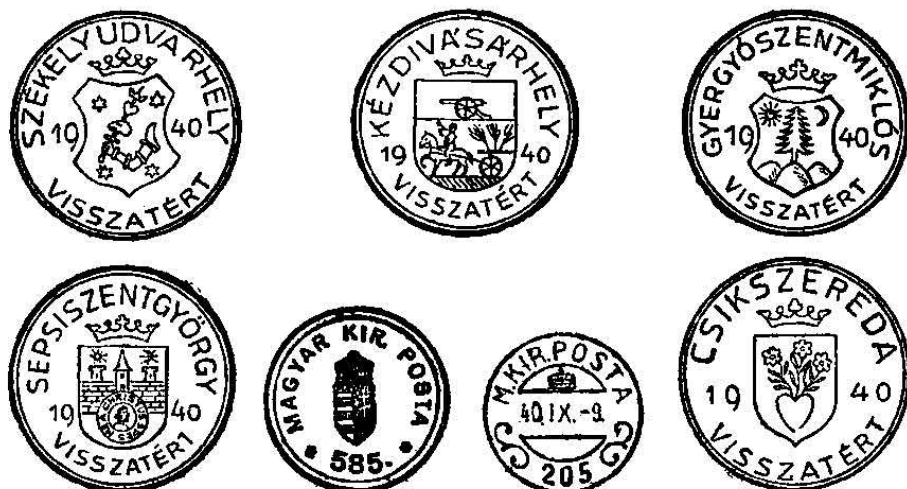
A bélyeggyűjtők újból szép ajándékot kaptak. A 238.839/1940. IV. 3. K. K. M. rendelet értelmében a megnyílt postahivatalok közül Erdély visszatérésének-émlékére 20 kincstári hivatal emlékbélyegzőt kapott. A bélyegzőt a postahivatalok működésük megkezdésének napjától október hó 15-ig bezárólag használták. Valamennyi emlékbélyegző egyforma nagyságú, kerek alakú (36 mm). (17. és 18. ábrák.)

A postahivatalok a különleges bélyegzőket, a náluk feladásra kerülő levélpostai küldemények lebélyegzéséhez oly módon használták, hogy ezekkel a bélyegzőkkel a küldeményekre ragasztott bélyegeket értéktelenítették és mellette keletbélyegzőjük lenyomatát is alkalmazták.

Megindult a versenyfutás a bélyegző-nyomatok sürgős beszerzésére. Talán említenem sem kell, hogy a teljes sorozat (20 darab) az igazán értékes.

17. ábra: Erdélyi emlékbélyegzők.

18. ábra: Erdélyi emlékbélyegzők, a nagypeleskei gumi pótbélyegző és kerékrendszerű fém keletbélyegző.

Természetesen legértékesebb az az emlékbélyegző lenyomat, amely mellett a keletbélyegző a bevonulás napját mutatja!

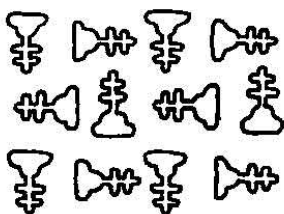
A 20 postahivatal működését nem egy időpontban kezdte meg, ennél fogva az emlékbélyegzőket is különböző időpontban — a megnyitás napján vették használatba.

Az emlékbélyegzőket dr. Kiss Pál m. kir. postatiszt tervezte. A helyes címer pontos megállapítása az Országos Levéltárban és a belügyminisztériumban végzett lelkiismeretes, hosszú ideig tartó kutatásának eredménye.

Mind a Felvidéken, mind Erdélyben szükség volt a pótbélyegzők alkalmazására. Az eddig már ismert gumibélyegzőkön kívül itt fémből készült, kerékrendszerű, pótbélyegzőt is használtak, amelyeknek lenyomata szép, tiszta éles. (18. ábra.)

A felvidéki „Hazatérés“ bélyegeket Erdélyben a K. K. M. 238.567/1940. IV. 3. számú rendelettel szeptember hó 5-én kibocsájtott „KELET VISSZATÉR“ feliratú, xo filléres, alkalmi bélyeg pótolta.

A bélyeg az 1927. évi december hó 2-án kelt K. M. 46.713/1927. X. 3. sz. r. rendszeresített vízjeles papíron (19. ábra), két színű, raszteres mélynyomással készült.

19. ábra: A Hazatérés bélyeg vízjele.

A bélyegeket a postahivatalok 1940. december hó 31-ig árusították, azok bérmentesítésre 1941. június hó 30-ig lehetett felhasználni.

Az erdélyi kultúrház nemes gondolatának megvalósítására és a Főméltóságú Asszony magas védnöksége alatt álló „Erdélyért“ mozgalom céljaira a m. kir. posta vezetősége november hó 7-én feláras bélyegblokkot bocsátott forgalomba (K. K. M. 250.664/1940. IV. 3.).

A bélyegblokk vízjeles papíron (K. M. 46.713/1927. X. 3.), raszteres mélynyomással 250.000 példányban került kiadásra.

A 20 filléres névértékű bélyegblokk eladási ára 1 P 20 fill. (felár 1 P).

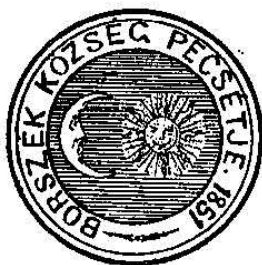
A K. K. M. 22^614/1940.—IV. 3. sz. rendelettel július hó i-én forgalomba bocsátott „Mátyás“ emlékbélyegsorozat 20 filléres, piros színű bélyegének rajza azonos az emlékblokk bélyegének képével. Csupán a felár jelzése (+ 10 f; + 1 P) között van eltérés, valamint nem szerepel „A hadvezér“ felirat.

A visszatért részek postai forgalmának zavartalan lebonyolítása körül sok akadály, nehézség merült fel. A határvonal megállapításánál a vasúti fővonal Kolozskarától megszakadt és a forgalom gépkocsin Szászrégen, illetve Marosvásárhely felé Besztercén át történik.

A m. kir. posta vezetősége nagy súlyt helyezett az erdélyi részek fokozott postaforgalmának gyors, pontos, kifogástalan ellátására. Ennek a célnak elérése érdekében sok áldozatot is hozott. A K. K. M. 245.715/1940. IV. 3. sz. rendelet értelmében a visszacsatolt területek levélpostai küldeményei légipostával, a díjszabásszerű légipostái pótdíj felszámítása nélkül nyernek továbbítást.

A MALERT (Magyar Légiforgalmi Részvénytársaság) repülőgépei viszik a leveleket, napilapokat és azok igen rövid időn belül jutnak a címzettek kezeihez. A posta vezetősége az Erdély felé irányuló viszonylatban 120, visszafelé 80 kg súlyú postai küldemény szállítását biztosította.

A repülőgépek csupán Nagyvárad, Kolozsvár és Marosvásárhelyen szállnak le. A Székelyföld postai helyei az érkezett anyagot úgy kapják, hogy a repülőgép a kijelölt városok (Csíkszereda, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy és Székelyudvarhely) felett 20 m mélységig leereszkedik és onnan dobja le (ejtőernyő nélkül) a levélpostai küldeményeket tartalmazó zsákokat.

AZ „ERDÉLYÉRT- ORSZÁGOS GYŰJTŐBIZOTTSÁG MUNKÁJA

Írta: BERKI JÁNOS

Még tartott az erdélyi bevonulási ünnepek sorozata, még hullottak az örömkönnye, még egymást ölelgették a boldog magyarok, amikor egy jóságos szempár már túltekintett az örömkönnye tengerén és előrelátó gondossággal látta meg mögötte a munka, a szenvedés és a nélkülözés hétköznapijait. A nemzet első Nagyasszonya személyesen is látta azokat, a túlról idemenekült, vagy idehajtott, vérzőtalpú, rongyosruhájú, éhes és szenvedőarcú erdélyi magyarokat, akik nem hozhattak egyebet magukkal, mint — meggyötört magyar lelküket. Látta és érezte, hogy itt nagy és mindenekfelett gyors segítségre van szükség, hogy nagy pénzüsszegeknek kell megmozdulniok és elindulniok Erdély felé. Nem ezreknek, hanem millióknak! Éppen ezért a kolozsvári bevonulási ünnep vigíliáján felhívással fordult a nemzethez és — jóságos szavakon keresztül — a hagyományos magyar becsületre hivatkozva hívta fel a társadalom minden rétegét, hogy nyújtsa segítő kezét a szenvedő és nélkülöző erdélyi testvéreink felé, akiket a kétévtizedes megalázás a nincstelenség lejtőjére taszított. A felhívás így hangzott:

„A Mindenható kegyelméből a magyar igazság útján ismét jelentős lépéssel jutottunk előbbre: Erdély és Kelet-Magyarország egy része visszatért Szent István birodalmához.

A keserűség könnyeit az öröm könnyei váltják fel.

A lelkesedésen, az örömkönnyeken túl gondoljunk azokra is, akik a felszabadult területeken támogatásra szorulnak. Nyújtsuk feléjük segítő kezünket, hogy elfeledjék a megpróbáltatásokkal teli keserves két évtized minden szomorúságát és nélkülözését, érezzék, hogy valóban hazajöttek. Ezt kívánja a hagyományos magyar becsület!

Ettől az érzéstől indítatva fordulok Magyarország nemzeti társadalmához, amely a szükség óráiban sohasem tagadja meg lelkes áldozatkészségét az arra rászorulóktól.

Magyar szívünk egész melegével siessünk tehát azok megsegítésére, akiknek önhibájukon kívül mostoha a sorsuk.

Támogatásukra az ország egész területén adománygyűjtést indítottunk és ennek folytatására az „Erdélyért“ Országos Gyűjtőbizottságot kértem fel.

Kérem, hogy mindenki ehhez a Bizottsághoz juttassa el adományát, ezzel is kifejezve visszatért testvéreinkkel való együttérzését.

Minden adományon a magyarok Istenének áldása lesz!

Horthy Miklósné.“

*

Már hallottuk máskor is ezeket az annyira aggódó szavakat, amikor árvíz idején hajléktalanná vált családok vártak gyors segítséget, vagy amikor a Felvidéket öleltük magunkhoz északon. Jóságos szava akkor sem maradt „pusztába kiáltott szó“. Ezért már várta is minden magyar, hogy megszólaljon az a nemes hang, amely eddig mindig tárt és megértő szívekre talált. A felhívást már az első órákban tettek követték. A m. kir. belügyminiszter azonnal és rendeletileg szabályozta az „Erdélyért“ Országos Gyűjtőbizottság működését. Eszerint, a Főméltóságú Asszony legfőbb védnöksége alatt, a nemzeti társadalom és az egyházak képviselőinek részvételével gyűjtőbizottság alakult, amely a román uralom alól felszabadult területeken megsegítésre szorulókat támogatása céljából az ország területén készpénz- és természetbeni adományokat gyűjtött. A Bizottság neve: „Erdélyért“ Országos Gyűjtőbizottság. Fővédnöke: a Főméltóságú Asszony; elnöke: gróf Teleki Pálné (miniszterelnökség); ügyvezető alelnöki Bronts Gézané, aki az ügyvitelben intézkedésre jogosult. Székhelye: Budapest, I., Szentháromság-utca 4. szám.

Az Országos Gyűjtőbizottság hazafias működését elsősorban a sajtó, az egyházak, a társadalmi egyesületek, továbbá a főispánok, a szükséghez képest alakított társadalmi helyi bizottságok voltak hivatottak legmesszebbmenő támogatásukkal biztosítani. Készpénzadományok a 63.600 számú „B. M. „Erdélyért“ postatakarékpénztári számlára fiztettek be. Ily postabefizetési lapok az egyes hatóságoknál, postahivatalokban, sőt a dohánytőzsdékben is díjtalanul állottak mindenki rendelkezésére. Pénzadományokat ezenfelül minden politikai napilap és hetilap kiadóhivatala is elfogadott, amelyek a befolyt adományokat lapjuk legközelebbi számában az adományozó nevének és az adomány összegének feltüntetése mellett nyugtázták, az adományokat pedig postatakarékpénztári számlára befizették. Az egyes lapok nemes versenyre keltek: melyik tud többet juttatni és büszkéek voltak arra, hogy a lapjuk mögött felsorakozó tömegek komolyösszegű adományaikkal igazolták, hogy elsők akarnak lenni a megértésben, az önfeláldozásban és az útmutatásban, ha arról van szó, hogy a haza üres oltárát áldozatokkal rakják meg! A törvényhatóságok, a belügyminiszteri engedély alapján, az „Erdélyért“ mozgalom javára előadások és hangversenyek megtartását is engedélyezték oly esetekben, ha azt oly egyesület vagy személy kérte, amely biztosítékot nyújtott, hogy az ily közvetett adománygyűjtés jelentősebb jövedelmet eredményez.

Ha természetben ajánlottak fel adományokat, erről a Bizottságot értesítették, amely az adományok továbbítása iránt nyomban intézkedett. Október 15. és 16-án 2500 cserkész bevonásával 4500 önkéntvállalkozó hölgy végezte a házankénti gyűjtés munkáját. Ennek lebonyolítására a honvédelmi minisztérium, a légierők parancsnoksága, a honvéd fogatolt vonatalakulatok és a Fuvarosok Országos Szövetsége bocsájtott tehergépkocsikat és lovas járműveket a mozgalom rendelkezésére. Sokáig kedves emlékünken fognak élni az áldozatos feladatot végző hölgyek és cserkészfűúk, akik a gyűjtött szeretetsomagokat boldog örömmel helyezték el a gyűjtőkocsin, miután az adományt szolgáltató lakásának ajtajára jelzőcédulákat ragasztottak: „Erdélyért adakozott!“ felírással.

A kétnapos gyűjtés készpénzben kereken 180.000 pengőt eredményezett, míg a természetbeni adakozásnak értékét a Postatakarékpénztár hites becüsé 168.000 pengőre értékelte. Ezt és a többi természetbeni adományok tömegét vagóntételekben küldte a központ az egyes erdélyi vármegyéknek elosztás végett. A mozgalom keretében a nélkülözö erdélyieknek nyújtott készpénzsegély — amikor e sorokat írjuk — már jóval meghaladta a négymillió pengőt. Az adományok mikénti elosztásáról mindig a miniszterelnök döntött.

*

Huszonkét esztendeig az erdélyi magyarok adakoztak. Többet mint mi, anyaországbeliek. Az ő adakozásuk már áldozat volt, mert sokan mindenüket feláldozták, amíg a felszabadulás napja megvirradt. Ezért hát jószívvel adott mindenki az „Erdélyért“ mozgalom javára. Még az az egyszerű munkásasszony is, aki — egyéb híján — jegygyűrűjét húzta le ujjáról és ajánlotta fel adományként. Kell-e ennél meghatóbb példa, mint amikor egy szegény magyar asszony az egyetlen ékszert, amelytől soha meg nem vált volna, amelyet élete legszebb napján, az Úr oltára előtt húztak az ujjára, amely egy életen át elkísérte jóban-rosszban, — odanyűjtja messzi ismeretlen magyar testvéreinek, hogy azok számára egy darab kenyér váljék belöle! Megható jelenség ez, de igaz magyar gondolkodás mellett — természetes. Hosszú két évtizedig legvérvöbbs sebe volt lelkünknek Erdély, de egyben legragyogóbb álmunk is: hogy egyszer ismét magunkénak tudhasuk! Amikor pedig ez az álom beteljesült, nem hozhatott senki oly nagy áldozatot, amely felért volna az országos öröm magasságáig!

(Dés város-címere)

A VITÉZI REND ZRÍNYI CSOPORTJÁNAK MUNKÁJA ERDÉLYÉRT

Összeállította: VITÉZ MEZEY DÉNES.

„A legjobb győzelem a vér nélkül való“ — mondja Zrínyi Miklós gróf, a költő és hadvezér. Erdélyi országrészeink visszaszerzésekor az igazság küzdött a hamissággal, a jó a rosszal. Eleget bűnhődtünk régi vétkeinkért és Isten nem akarta még azzal is sújtani az ő magyar népét, hogy jogos jussáért még a vérét is kelljen hullatnia. A Felsőbb Rend igazságszolgáltatása nyilvánult meg abban, hogy az ősi magyar földből ismét visszavehetünk egy nagy darabot és rajta testvéri öleléssel újra magunkhoz szoríthattuk 22 éven át elszakított véreinket.

Isten azonban nem tett csodát a kedvünkért, nem adta ingyen, amit adott. Erő és fegyver kellett az erdélyi föld visszaszerzéséhez. Szép szóval, fegyver nélkül mit sem értünk volna el, lett volna bár százszor is igazunk.

És még valami kellett, ami nélkül hiába lett volna minden erőnk és fegyverünk: lélek is kellett hozzá. Lélek, amelyet átfűtött és acélossá edzett az örök magyar gondolat, amelyet egyetlen szóval katonaszeménynak nevezhetünk. Ez az eszme kelt életre a magyarság trianoni elesettségének éjszakáján és öltött testet a Vitézi Rendben, hogy szilárd támasza legyen a hívőknek és iránymutató csillaga a kétségben és közönyben tévelygőknek.

A vitézi eszmének, a magyar katonai gondolatnak erős vára és díszes temploma a VitéziRend. Már azzal a pusztá ténnyel is, hogy megvolt és megvan, szolgálta hivatását, mert megtestesítette azt az erőt és szellemet, amellyel őseink ezt a Hazát megszerezték és megtartották.

De a Vitézi Rend nem tétlen, mozdulatlan, hideg dísz, hanem a nemzetnek dobogó szíve, eleven lelkiismerete és a magyar élet egész szervezetét átszövő mozgató idegrendszere. Szívós munkával forrasztotta össze a szét hullani készülő tagokat és lelket öntött a senyvedő testbe. Benne és általa érzékelhetővé vált és valósággá lett a Hadak Útjának ősi mondája, mert

bennünk, minden magyarokban életre támasztotta az ősök világverő harcos szellemét és a magyar lelkekben kiteljesítette a történelmi elhivatottság tudatát.

Végezte és végzi ezt a munkát a Vitézi Rend minden erejéből és minden célszerű eszközzel. A Rendnek — és elsősorban annak a szellemnek, mely a Rendet létrehozta — köszönhető, hogy ma a vitézi gondolat és szellem közvetlenül vagy közvetve már az egész magyar társadalomra termékenyítőleg hat, s így nemzeti ellenálló és alkotó erőnket szilárdítja, növeli.

Harc volt ez a munka, harc az önzéssel, a közönnyel és a kishitűséggel. Ezt a harcot elsősorban szellemi és erkölcsi téren kellett végigküzdeni, a munkát is szellemi eszközökkel erkölcsi alapon a magyar élet egész területén kellett — és kell — elvégezni.

Ezt a munkát a Vitézi Rendnek egyik újabb szerve, a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja végzi.

Ma már kezd köztudattá válni a katonanemzeti gondolat szükséges volta, elszórtan már meg is mutatkozik a Zrínyi Csoport magvető munkájának a hatása. Mert történelmi tény, hogy annak a közfelfogásnak az alapját, amely ma már hivatalos kormányprogramm, a sajtóban és irodalomban a Zrínyi Csoport rakta le. A Vitézi Rend Zrínyi Csoportja adott elsőként hangot annak a gondolatnak, hogy a sorsunk a saját kezünkben van és ezt a sorsot nekünk önerőnkől, önlegyőzéssel, hősi önfeláldozással, „önként és önzetlenül“ végzett fáradtságos és nehéz munkával magunknak kell kialakítanunk, mert csak így biztosíthatjuk szebb és boldogabb nemzeti jövőnket. Ezt a munkát csak olyan nemzedék végezheti el, amely tudatában van az elkerülhetetlen tennivalók rettentő tömegének, de nem riad vissza tőle, hanem hagyományos magyar áldozatkészséggel nekivág a munkának, eltakarítja a romokat és épít, a lecsapolt erkölcsi mocsár helyébe dúsan termő magyar szellemi szántót varázsol, és őseinek elejtett kardját újra felragadva, ha kell, életét is feláldozni készen, erejének és igazának tudatában visszaveszi azt, ami az övé.

A Zrínyi Csoport minden kiadványában, legelsősorban a Magyar Katonaújságban a korszellem szavának adott hangot és ezzel is önként vállalt kötelességének: a katonaeszmény szolgálatának tett eleget. E lapban az új, tisztult magyar erkölcs, az erőteljes hősi szellem kialakítása érdekében végzett általános jellegű munkáján kívül a Zrínyi Csoport kivette a részét Erdély visszacsatolásának előkészítéséből is. Világos, nyílt és bátor hangon, nem véresszájú fenyegetődzésekkel, hanem elvitathatatlan történelmi, hadászati, néprajzi, földrajzi és statisztikai adatoknak tárgyilagos és komoly felsorakoztatásával megerősítette a határon álló, bevonulásra kész honvédség és az egész nép lelkében a magyar igazság öntudatát; erdélyi vonatkozású novelláival és egyéb cikkeivel közelebb

hozta az áhított cél valóságát; terjesztette az időszerű katonai ismereteket, emelte honvédségünk kiképzési fokát, s így mindezzel fegyverének és karjának sujtóerejét is.

Hogy mennyire tisztán láttuk a történelmi eseményeket és milyen jól ismertük a valódi helyzetet, jellemzésül itt közöljük a Zrínyi Csoport belső munkatársának, Haranghy Jenő iparművészeti főiskolai tanárnak, a Katonaújság 1940 augusztus 24-i III. évf. 35. számának címloldalán közölt művészi és mélyértelmű jelképes rajzát:

A kép már önmagában is történelmi igazságot fejez ki: ahol a magyar honvédség ereje összefog a hazakívánczó elszakított magyarság égő vágyával, amelytől hatalmas máglyaként lobog az egész ősi erdélyi föld, ott nincs nagy szükség diplomáciai tárgyalásokra! A tanácskozó asztal körül elhagytak, üresek a székek. Jóslat volt ez a kép: a lapnak ez a száma, bár 24-i keltezésű, már 23-án kikerült a nyomdából — és 24-én d. u. 2 óraker valóban meg is szakadtak a Turnuszeverin-i tárgyalások, amelyekkel a román kormány csak az időt akarta elhúzni, hogy módja legyen Erdély teljes kifosztására.

A Magyar Katonaújsághoz hasonló szellemben működik másik lapunk is, a Magyar Tartalékos Tisztek Lapja, amelynek az a célja, hogy a tartalékos tisztek katonai továbbképzését, de egyben az egész magyar értelmiség szellemi felkészültségét előmozdítsa.

Az egészséges harciszellem ébrentartása és a valóban magyar, erdélyi vonatkozású katonadalok széles körben történő terjesztése céljából a Zrínyi Csoport kiadta a „Hajrá honvéd — Erdélyért!” című katonadalgyűjteményt. Hogy ez a kis füzet hiányt pótoltsa és a követelményeknek igen jól megfelelő szellemi termék volt, annak legszebb bizonyítéka, hogy egymás után két kiadásban teljesen elfogyott, s rövidesen népszerűvé vált az egész ifjúság és nép körében is.

A harcrakész honvédség a trianoni határokra felvonulva, a feszült várakozás és nehéz szolgálat közben sem volt kénytelen nélkülözni az üdítő táplálékot és nemes szórakozást. Ez utóbbinak biztosítására a honvéd vezérkar főnökének rendelkezésére négy tábori mozirészleg alakult, amely jól válogatott műsorral gépkocsikra szerelve járta be a különböző alakulatok területét, s állandó előadásaival élvezetes és tanulságos szórakozást nyújtott a legénységnek és a polgári lakosságnak egyaránt.

Ugyancsak a honvéd vezérkar főnökének megbízásából a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja megszervezte és megfelelő műsorral ellátva útjára bocsátotta az első magyar „Tábori Színház“-at. *Vitéz T o l n a y Andor kb. 50 főnyi HA körzetű színtársulatából két részleg alakult, amely a Zrínyi Csoport szellemi irányításával működött. A művészi és katonai vezetés teendőinek ellátására vezénylés útján vitéz Zitás Bertalan igazgató-tanárt rendelték ki, aki maga is jónevű színpadi szerző. Az egyik részlegnél fellépett Tompa Sándor, a közismert székely színművész és író is.*

A „Tábori Színház“nak ú. n. vegyes műsora volt: hazafias és katonai tárgyú, szórakoztatva nevelő számok váltakoztak tréfákkal, bohózatokkal és daljáték-részletekkel.

A próbabemutatót aug. 1-én Cegléden, a lovassági laktanya udvarán rendezték az illetékes felsőbb tényezők és meghívott közönség előtt. A tisztikar és a legénység pompásan szórakozott, de elragadtatással nyilatkozott a közönség polgári része is.

Pár nap múlva aztán elindult útjára az újszerű Thespis-kordéja: négy vadonatúj tehergépkocsi, mely a színpadi felszereléseket, ruhatárat szállította és két remek Fiat társasgépkocsi a személyzettel. (A gépjárműveket a honvéd kincstár bocsátotta használati rendelkezésre.)

Felsőbb rendelkezés szerint elsősorban a kulturális szempontból elhanyagoltabb vidékeken tartottak előadásokat.

A legtávolabb eső falvakat, szálláshelyeket is felkeresték, s majdnem mindig szabad téren (legelőn, vásártéren, levente pályákon, majorok udvarán, folyók partjain, parkokban, erdő tisztáson, stb....) játszottak, naponta három-négyezer embert (a falvak népét is) téve boldoggá a sok szép dallal, könnyeztető és kacagtató műsorszámmal. Fáradtsággal, időjárási viszontagsággal, elszállásolási nehézségekkel dacolva, még féltett hangszálaikat sem kímélve, odaadó lelkesedéssel végezték nemzetnevelő tisztüket a derék színészek. Ütjük mindenütt diadaljárás volt. A siker: a tisztikar, a legénység, a falu népének osztatlan szeretete és hálája kárpótolta őket minden fáradságért.

A kapott sok-sok meleg elismerés emlékére bemutatunk itt néhány szemelvényt a különböző parancsnokságok részéről a Tábori Színház „Működési Napló“-jába bejegyzett véleményekből:

TÁBORI POSTA: 17.

Mind a tisztikar, mind a legénység tetszését teljes mértékben elnyerte. Igen lelkes, üde játék volt, ötletes, hangulatkeltő számokkal. A katonai szellem és nemzeti érzés fokozását különböző tárgyú számokkal kiválóan szolgálta. A hallgatóságot magával ragadta.

A tábori színház állandó szervezése kívánatos.

TÁBORI POSTA: 34.

Az előadás a legénység hazafias és erkölcsi nevelését hatásos mértékben előmozdította. A nagyobb részt falusi legénységnek olyan élményben volt része, amely számukra sokáig maradandó emléket jelent. Az előadás rendezése kitűnő, tárgya igen jól megválasztott volt.

Az előadás a műsor összeállításánál fogva kiváló hatással volt a legénységre, mely még az idegenajkú legénységet is magával ragadta. Különösen nagy hatása volt a „Honvéd-roham” című melodrájának. Az énekes színész megtalálta a kapcsolatot a legénységgel és az együtt énekelte az erdélyi dalokat az előadóval. Az előadás többi számai is igen magas színvonalon mozogtak. Gyűjtő hatása volt az irredenta számoknak és jól mulattak a vidám jeleneteken.

TÁBORI POSTA: 41.

Az előadások hazafias és amellet szórakoztató irányzata, párosulva a társulat tagjainak kiváló képességével és hazafias buzgalmával, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a csapatokban az Erdély iránti vágyat fokozza. Egyben kiválóan alkalmas volt arra, hogy a kihelyezésben levő csapatok lelkileg is felfrissüljenek.

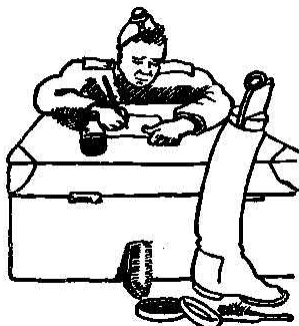
TÁBORI POSTA: 31.

Az izig-vérig magyaros hangulatú előadás úgy a tisztikar, mint a legénység minden tagjára a legjobb hatással volt. Két röpké óra alatt a humor és könny, a dicsőséges magyar múlt és a reményteljes jövőbe vetett bizalom csodálatos harmóniája tárult elénk. A tábori színház művészeinek sikerült a várakozás nehéz perceit megkönnyíteni s ezért a két óráért mindenkor hálásan gondolunk rájuk.

De nemcsak a „hivatalos körök” komoly bírálatára hivatkozhatunk, hanem az egyszerű kisemberek szeretetének és hálájának számtalan és különféle megnyilatkozására is. Ezek közül egy kis jóízű emléket ragadunk ki, mely az egyik kerékpáros zászlóaljunk „Taposó” c. alkalmi tábori újságjában jelent meg a rajzzal együtt:

Zámbó István tiszti legény levele a Tábori Színházról:

*Nagy-nagy mulactság volt mifelénk vasárnap:
színésznők játszottak tábori színházat.
A sok deli legényt mög a színi dámát
katonák, pógárok egyaránt csudáták.*

*Helyös lányok vótak, csinos kisaszonykák,
no a direktornak sem irigylöm dolgát,
parancsolni ott, hol nőszemély tucatnyi,
mikor egy asszonyt is nehéz igazgatni.
Volt üdvözlő beszéd lelkesítő hanggal,
pajzsot tartott két mennybéli angyal.
Vót ott egy csudamód takaros személyzet,
aki közbe-közbe tartott egy beszédet.
Későbbben táncolt is olyan szép ruhában,
hogy a bámulattól elállt szemem, szájam.
Mert ami szó az szó, be meröm vallani,
Hogy meg énbennöm is mögmozdát valami.
Majd a primadonna lépett dobogóra
s fölcsendült az ajkán néhány magyar nóta.
Mestörségéhez is kellőképp konyitott,
mert ahun fontos vót, jól kidomborított...
Egy fíjatal embör fölsóhajtott ottan:
„Ilyen jót talán még rádijón se fogtam!”*

Így folyt a Tábori Színház „előkészítő” munkája hosszú heteken át az Erdély visszaszerzésére felvonult és minden tekintetben felkészült honvéd csapataink körében ...

Mikor aztán „elhangzott a szó”, ők is megindultak a csapatok nyomán, be az ígéret földjére: Erdélybe! Máramarosszigetnél lépték át, könnyes szemmel, a trianoni határt s onnan jó pár nap múlva, Aknasugatagon, Rónaszéken, Visóvölgyén, Nagybányán, Désen át le, Kolozsvárra tartottak. Itt remek három napot töltöttek, ők szólaltak meg először magyarul, huszonegy év múltán, a román operaháznak elorzott Nemzeti Színház nagymultú színpadán, hirdelve a magyar génusz feltámasztó erejét.

Majd a körút legboldogabb része, Székelyföld következett, minden új városban, faluban újabb babér és újabb könnyező szemek ezrei. Október hó 2-án Székelyudvarhelyen fejezték be a fárasztó, de dicsőséges vándorutat. Hősiesen vették és bírták az iramot, az urak is, hölgyek is, mint akár melyik harcedzett katona — a Zrínyi Miklós-i katonaeszmény szolgálatában — a ceglédi homoktól a Hargita hósipkájáig, az ország szívéből a zágoni határig, hirdelve mindenütt az örök magyar életerő diadalát.

Az „elnémult harangok“ újra megszólaltak, titokzatos bűgással, s az első magyar „Tábori Színház“ együttese büszke arra, hogy ebben a dicsőségben neki is része volt.

A „Tábori Színház“ 1940 aug. 1-től október 2-ig működött. Beszámolója szerint 106 városban, illetve községben több mint félmillió honvédnek, összesen 116 előadást tartott. Részlegenként 4500 km utat tett meg.

A „Tábori Színház“ műsorát később Kassán és Debrecenben díszelőadás keretében mutatta be a két város polgári közönségének is, s ezzel az újszerű, magyar és katonás szellemű műsorral hatásosabb és értékesebb sikert ért el, mint sok mai ú. n. „kassadarab“-bal.

A Debreceni Újság szerint:

„ez az előadás egy kicsit történelem is. Akik látták, sohasem fognak elfeledkezni róla, akik pedig nem látták, sajnálják majd, hogy elszalasztottak egy alkalmat, amikor a magyar kultúrtörténelem egyik érdekes fejezetébe tekinthettek volna.“

A Tábori Színház tagját, írja a budapesti Esti Újság:

„a honvédség szórakoztatását, a színészet legnemesebb hivatását, a magyar kultúra terjesztését azokon a területeken, amelyek évtizedeken keresztül szögesdróttal voltak elzárva, tevékenységükkel teljes sikerrel megoldották.

Az eredményes kezdeményezés megérdemli, hogy az ötletet ne hagyjuk elsikkadni.“

Szorosan vett hivatásos munkáján felül a Tábori Színház tagjai nemes, és kultúrtörténeti szempontból jelentős tettet is vittek véghez Nagybányán. Lendvay Mártonnak, a magyar színészet hőskora kimagasló személyiségének szobrát a románok harcokcsival ledöntötték. Színészeink újra visszaállították a helyére a magyar szó és szellem harcosának meggyalázott ércalakját.

*

A Magyar Katonaujságon, Tábori Színházon kívül Zrínyi élő és éltető szellemét hirdette és a magyar katonaezmeényt, mint egyetlen nemzetmegtartó magyar életszemléletet ismertette a Zrínyi Csoport D é s e n, a katonai parancsnokság rendezésében tartott vándorelőadásán, amelyet egyébként Kassán is megismételt. Mint mindig, Désen is Zrínyi ígét hirdettük és a hatásból ítélve megállapíthatjuk, hogy ezek az ígét vigasztalást és lelki erősítést vittek az idegen népelemek között évtizedeken át magárahagyott és már-már elsenyedő szórvány-magyarságnak.

Az erdélyi magyar sajtóval is kapcsolatot létesített a Zrínyi Csoport. A visszatért magyar lapokat Zrínyi szellemében írt cikkekkel és cikktémákkal ellátva, ezen az úton is széles körben terjeszti a magyar katonaezmeényt és szolgálja a nemzeti öntudat, a katonás közgondolkodás és a hősi szellem kialakításának életbevágóan jelentős ügyét.

APRÓSÁGOK ERDÉLY NAGY NAPJAIBÓL

Írta: VITÉZ NÁRAI NÁRAY ANTAL

m. kir. vezérkari ezredes

Nem vagyok erdélyi ember. Ezt a csodálatos vidéket és önálló gondolkodáshoz szokott népét még a világháborús időkben sem ismerhettem meg igazán. A Felső-Tisza zúgóinak szépsége, Kolozsvár ódon nagyszerűsége csak halványan élt emlékezetemben, hiszen akkor ezek a benyomások csak elsuhantak mellettem, hogy helyet adjanak a véres emberi küzdelem örökké változó és a 22 éves ifjú képzeletvilágát egy életre betöltő, fenséges képeinek. De valami titokzatos erő egyre húzott feléjük. Barátaimat közülük választottam, szépnek az ő építkezésüket tartottam, könyvtáramat íróik munkái töltötték meg, derűs, kiegyensúlyozott és bölcselkedésre hajlamos érzésvilágukban a magamét szerettem meg. Beszédjük örökkön huncutkás csalafintasága szinte rabul ejtett. Talán azért, mert a székely és az őrési magyar egyazon eredetű nép, de tán azért is, mert annyi önzetlen magyar közösségi érzést sehol sem láttam széles e hazában, mint a gyász éveiben a Csonkaországunkban élő erdélyiek között. Valami ősi, törzsi összetartozás kovácsolta őket egybe és hódította meg nekik az én lelkemet is.

És mégis a véletlen sodort most közéjük! Előjáróim akarata állított arra a helyre, ahonnan — a miniszterelnök úr kíséretében— beutazhattam a rég megálmódott vidékeket és megismerhettem azt a népet, amelyik tud a maga feje szerint élni, tud beszélni színesen és tud hallgatni — magyarul. De beszéljenek inkább emlékeim.

A Szatmárnémeti-i öregtemplom tövében szorong a sokaság. Végláthatatlan sorokban kígyózik el előttünk a bevonuló honvédsereg. Az egyik anyóka zubbonyomat ráncigálja. Remegő fejét felém fordítja. Szemei olyanok, mintha egy élet könnytengerén keresztül tekintenének felém.

— Vitéz uram, sokan vannak-e még?

— Sokan, sokan, lelkem anyókám!

— Csak azért kérdem, hogy maradnak-e itt belőlük nekünk is? — világosított meg kérdése felől.

Az emelvény karfájára csimpaszkodott fel mellettem egyik leány. Üde és napszagú, mint a frissen pattant bimbó. Mindenki beszél mindenkivel. Csak ő hallgat. És néz — merően és szomjasan. A nyaka majd meggémberedik az ágaskodástól. A sok színes magyar ruha közt egyszerű útiruhát visel. Zsebkendőt nem lobogtat. Csak nem idegen? Figyelem minden mozdulatát. Most, éppen most, amikor harsogva közeledik már az „éljen“ önfeledt hangorkánja és én tudom, hogy ez a legendák fehér lovasának szól, az izgalom körülöttem is tetőfokra hág. Figyelek én is, de egyik szememet nem veszem le a mellettem ágaskodó leányról. Most a táskájához nyúl, zsebkendőt húz elő. A Legfelsőbb Hadúr lova szeszélyes rebbenéssel most szökik a szűk emberutca rivalgásától riadtan az emelvény felé. Ám biztos kéz tartja féken. Lovasa frissen száll le a nyeregből. Nézem a leánykát, lelkesedve, önfeledten lobogtatja kendőjét. Úgy integet az eszemadta, hogy egyensúlyát veszítve esik a nyakunk közé. Röstelkedik is szaporán, hogy hát ne haragudjunk! Nyugtatjuk erősen, szó sincs róla, csak maradjon most már az emelvényen. Igen, de innen ő nem lát semmit! Felajánlom székemet, amire aztán felkapaszkodik.

— Jaj, de szép! — susogja elragadtatásban. Észbekap. Leszáll a székéről. — Istenem, nekem is magyar ruhába kellett volna öltöznöm, de én úgy szöktem ide Aradról tegnap, hogy láthassam ezt a felejthetetlen napot, nincs hát magyaros ünneplőm! — mentegeti magát.

— Aradról jött ide? — kérdezi tőle a mellettem álló főhadnagy — hiszen kevesebb fáradtsággal holnap Nagyváradon is megláthatta volna mindezt!

— Holnap? — néz rá vissza furcsán a kislány — arra nagyon sokat kellett volna még várnom!

Órák óta tart az ünneplés. Meg-meghomályosodó, könnyeborult szemekkel és összeszoruló torokkal nézem a végeláthatatlan tömeget. Zúgva morajlik, mint a tenger. Itt is, ott is felhangzik a Himnusz. Szavalókórusok harsannak ütemesen. Résztvettem a kassai bevonuláson is, Rákóczi városának népe is lázban égett, hullámzott ott is a lelkesedés, de olyan elemi megnyilatkozású mint itt, mégsem volt. Az ünnepély után a Kormányzó Úr Ő Főméltósága Szatmárnémeti magyarruhás hölgyeinek díszes sorfala között távozott az emelvényről. A magyar nők szívének tartózkodó finomságát, az országgyarapító iránt érzett tiszteletet legyőzte a boldogságtól szabadon csapongó hála, reáborultak érdemrendes mellére zokogó gerlebúgással.

Megrendülve nézem a színes képet és odafordulok egyik harcsabajúszú magyar földműveshez, aki ünneplőjében nem tágit a helyéről, pedig már csak a csapatok járművei hajtanak át a téren. A szeméit törülgeti a megfátottságtól. Odalépek hozzá:

— Miért szomorkodik, bácsi?

Marosvásárhely, Székelyudvarhely

Én is honvéd leszek ...

Tüzérség a díszmenetben Marosvásárhelyen.

Éljen az első magyar asszony!

A székely diadalkapu alatt,

Vitéz nagybacsoni Nagy Vilmos gyalogsági tábornok beszél Marosvásárhelyen a fogadtatáson megjelentekhez.

Városfalva leányai a fogadásra mennek Székelyudvarhelyen.

LXVIII

Várják honvédeinket Marosvásárhelyen.

Öröm, boldogság...

A felsősófalviak felvonulnak a fogadásra.

Megkoszorúzzák a zászlót Székelyudvarhelyen.

Készül az országzászló talpzata.

A miskolci Szondy-tüzérek Felsősfalván országzászlót emeltek. Részlet az avatásról.

Hídország a gyimesi szorosban.

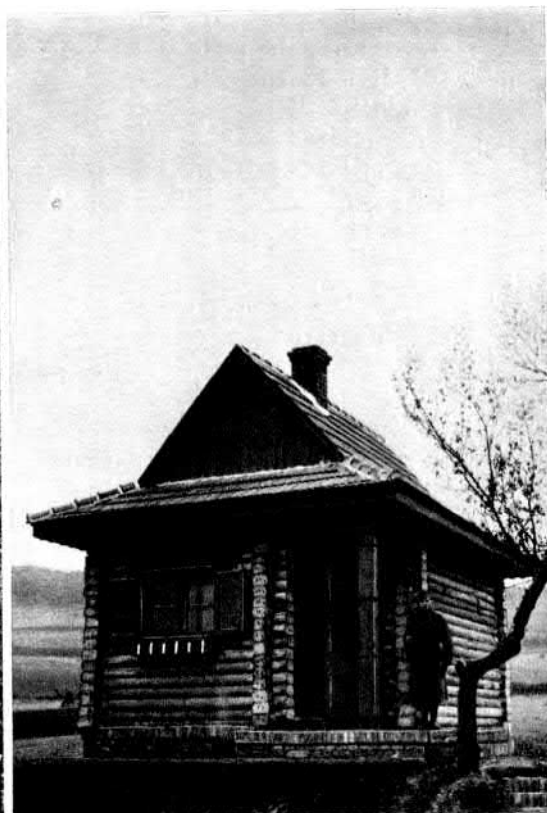
A II 2. VASÚTÉPÍTŐSZÁZAD a Szászlekenye—Koloznagyidai keskenyvágányú vasutat építi.

Befut az első vonat Kolozsnagyidára. A cigányzenészek magyar indulót játszanak.

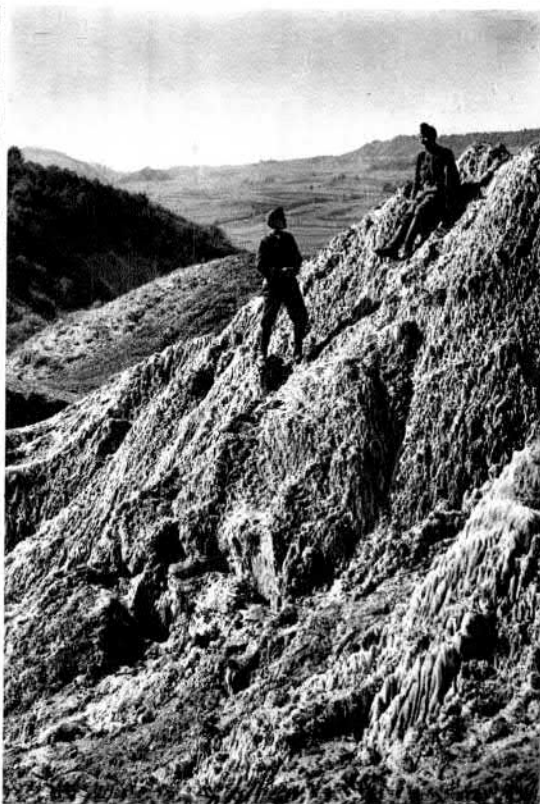
Járműterelő. Utászaink építették.

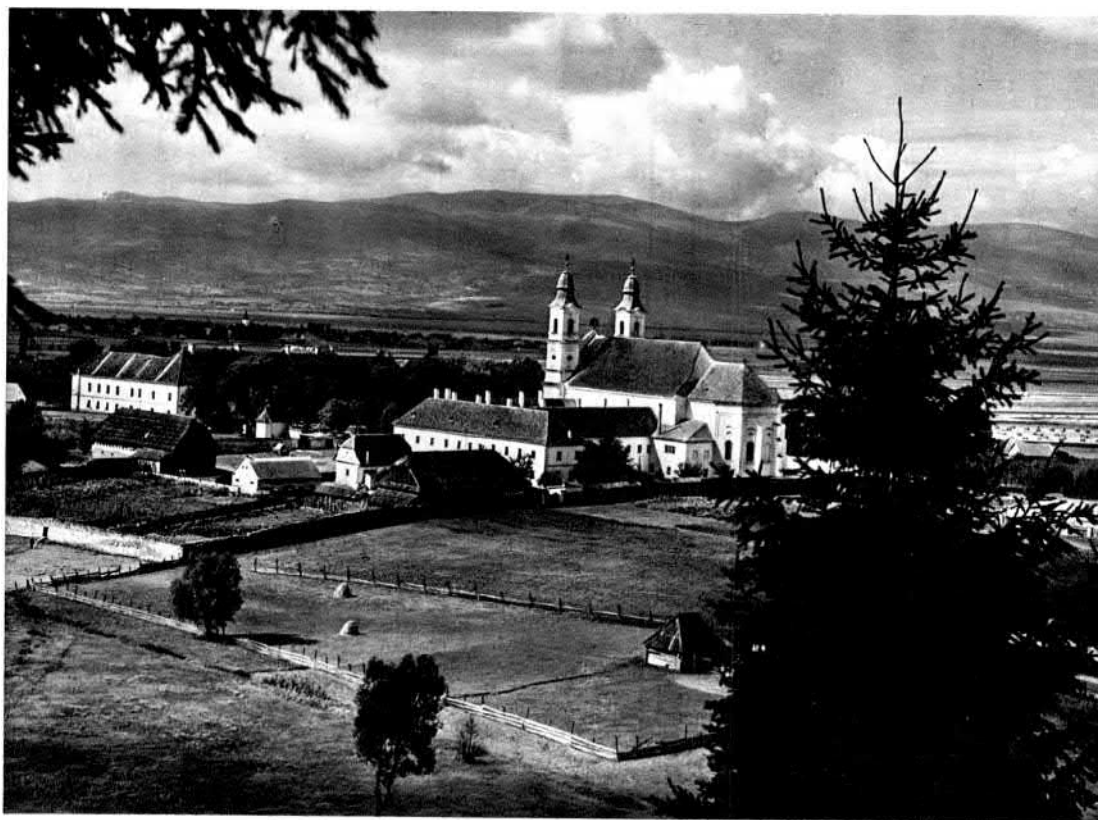
Órház, Utászaink építették.

Pihenő.

A parajdi kősóhegyeken.

Csiksomlyó.

- Én ugyan — egyet se!
- Talán ismerősnek örült meg?
- Olyanformán! Istennek hála, — jó lovaink vannak!

*

A „Lél“ nevű különvonattal a felszabadító csapatok nyomában járunk. Ünneplés és megint ünneplés. A termeskocsi ablakai tele vannak virággal, de a kocsi belsejében is virágban járunk. Az ablakon át beszüremkedik a gyönyörű nyárutó verőfénye és az állomáson felgyülekezett tömegek mindegyre felharsanó éljenzése.

A Carol-erődítési vonal közt rohanunk. A miniszterelnök az ablakból integetve fogadja a lelkes üdvözlést. Nem szívesen áll meg, mert sok még a tennivaló és szerényen ki szeretne térni az ünnepeltetés elől is. Kiadja utasításait, hogy csak tovább egyhuzamban, megállás nélkül Máramarosszigetre! A különvonat híre azonban gyorsan jár s a boldog mámor napjait élő nép seregestül zúdul az állomásra.

Éjfél közeledik. Ott ülünk a társalgóban. Nehéz virágillat üli meg a levegőt. A vonatkísérő tisztviselő lép be és jelenti, hogy Ákos lakossága hat órája vár a különvonatra a hűvös éjszakában, meg kellene állni rövid szusszanásra. Meg is erősíti mondását, hogy semmiesetre sem vágtathatunk keresztül az állomáson, mert a nép elállta a vágányokat.

A miniszterelnök egyperces megálláshoz hozzájárul. Befutunk Ákosra és kihajolunk a sötét állomásra, amelyet csak a „Lél“ villanyfénye és a tömegben szorongó embersokaság egy-két emberének kezében pislogó mécses világít meg. Lassan lép a hömpölygő emberáradatból elő egyik férfi. Úgy 45 éves lehet. Gyönyörű Krisztusfej. Odalép egészen a vonathoz, ahhoz az ablakhoz, ahol a magyar miniszterelnök köszön nekik:

— Jó estét kívánok!

A tömeg éljenez. Az ember még közelebb ér a vonathoz, megtapogatja kezével a kocsi falát. Tekintetét Telekire szegzi és néz reá, néz reá az üdvözültek szent csodálatával. A szeme se rebben, csak mosolyog és csorog a könnye. Nyilván beszélni akart, de csak nyel néha nagyot és ismét mosolyog könnyein keresztül, mint aki megérkezett élete végcéljához és megérti most már minden kálváriajárásának értelmét. Hosszú percekig állt így a különvonat. Szó nem esik. Néma kézfogás és emberünk azzal a gyönyörű Krisztusfejjel néz, egyre néz, meg-megránduló szájjal, mígnem a vonat újra bele nem fúrja magát a nyirkos nyári sötétbe...

Mi is megcsendesedtünk a kocsiban és azon tűnődünk, vajjon ma a legtöbbet és a legszebbet nem ez az ákosi magyar mondta-e?

*

Valahol Háromszékben jártunk. Harisnyás, csizmás székelyek küldöttsége köszöntötte a miniszterelnököt. A szónok zamatos beszéddel

hangoztatta a felszabadult székelység határtalan boldogságát. Gróf Teleki keresetlen szavakban válaszolt. Figyelmeztette őket, hogy nehéz időkben élünk, túlsókat ne várjanak a felszabadító anyaországtól, mert háborús világ van, rossz termésre van kilátásunk s különösen benzinben és nyersolajban nem állunk oly jól, mint a románok, tehát lehetnek a gazdasági életben zökkenők is!

Nem állhatta meg ezt szó nélkül a szónok mellett szorongó atyafi és közbevágott:

— Maguk nem csinálhatják olyan rosszul, hogy az nekünk jó ne legyen!

*

(Dr. Mathia Károly közlése:)

A kolozsvári díszmenet után még órákig hullámszik a lelkes tömeg a Mátyás király-téren. Sétára indulunk, hogy közvetlen közletről élvezzük felszabadult véreink szétáradó örömét. Amint a Mihály-templom főbejáratahoz érünk, rég nem látott, kedves ismerőst pillantunk meg. Székelykeresztúri Molnár Sándor századost, a lelkes katonaköltőt veszik körül könnyes örömmel a Körösfőről begyalogolt falujabéliek. Amint meglátnak bennünket, reszkető kézzel simogatni kezdik zubbonyunkat és sírva-nevetve kiáltják:

— Édes jó, magyar tiszt urak! Hát mégis csak sekeredett a dolog! Hála annak a mennybéli jó Estennek! — s omlanak a könnyeik fel tartatlatlanul.

Nem merek továbbmenni, mert nem látok a könnyeimtől.

Csak annyit hallok még, amint utánam kiáltanak:

— Köszönjük a megváltást!

Elpirulva gondolkozom a meg nem érdemelt hálálkodáson... Bizony, nemcsak a földre, — erre a népre is szükségünk volt, hogy megtisztulhassunk, fölemelkedhessünk és elindulhassunk a második évezred felé!

*

(Zágon István feljegyzése:)

A nagytemplom fala előtt felállított díszemléken vitéz nagybányai Horthy Miklós Kormányzó Urunk megjelenése szentesítette az együvértartozás itt beteljesedett valóságát. Amikor a díszszemle csapatai elvonultak s felzendült a magyar Himnusz, olyan mélységes csend pillanatai következtek, amilyen még sohasem volt ebben a városban, mióta ember él itt a szamosparti falak között. A térnek, az utcának, Erdély fővárosának néptengere a megilletődésnek ebben a leírhatatlan csendjében a hála fohászával fordult a Magasságbeli felé ...

A magyar Himnusz Kolozsvár főterén! Amikor elhangzott, odahajolt hozzám egyik jóember a régi kolozsváriak közül és azt mondta:

— Most már nem bánom, ha meghalok is, csak hogy ezt a napot megérhettem.

ÚJ VILÁG ERDÉLYBEN

Írta: DÖVÉNYI NAGY LAJOS

Mint a zengő nagy szimfónia tételeiben újra meg újra visszatérő ismétlés, úgy jár vissza emlékezésében mindenkinek, aki a magyar honvédség erdélyi diadalmenetét láthatta, a felejthetetlen kép: zord, kék hegyek kanyargós, porlepett útjain vonuló honvédség. Végtelen gyalogos oszlopok fel virágozott puskával, huszárezredek, tüzérek, gépkocsizók a felvert por fellegében, az acél, a férfiúi erő, a fegyelem öntudatával s e kígyózó menet mellett a falvak utcáin, de kint az erdők és mezők nagy tágasságában is a lelkesedő, örömtől zokogó felszabadult magyarok.

Hányszor hallotta az ember a lelkendezésben elkiáltott szavakat; sírjuk felé ballagó vén emberek, férfiak, asszonyok és gyerekek száján:

— Hát ilyenek a magyar honvédek? Ilyen szépek? És ennyi fegyverünk van?

Nem volt egyetlen katona, a százezres óriás hadban egy sem, aki ne érezte volna az arcán a testvéri csókot, vállán az ölelést, akinek puskacsövébe, derékszíjára, sapkarózsája mellé ne jutott volna szál virág, szomjának tíz-húsz kilométerről hozott, hordókban, vedrekben, mázas kancsókból az út szélére állított borvízből korty, a hajnalok hajnalán sült kalácsból falat.

Aki pedig ebben a lélegzetállítóan gyors menetelésben meg-meg tudott állni, elcsodálhatta azt a különös világot, ahol minden szónak mélyebb a visszhangja, s ahol e fogalmak: haza, magyarság, hűség csakugyan a szívből zengenek!

Az erdélyi utak vándora az emlékek szeredásából csak úgy találomra gondolomra elővesz néhányat. Apró képek, de nélkülük az egész mégsem lenne hiánytalan, mert ezek a képek s ezek az arcok, akár a tengerből merített csepp az óceánt, úgy mutatják meg az ottani magyarságot.

Ülünk a csillagos estében szilfagerendákból ácsolt háromszázestendős ház tornácán. Nézzük a violaszínben fürdő ormokat messze s halljuk a világ halk őszi neszeit, a szél suhogását a haldokló levelek közt, néha hosszú szünetekkel szót váltunk. A tökéletes elzártság, magányosság érzése

uralkodik rajtunk. Nemcsak azért, mert a falu úgy búvik meg a szelíd hegyek szűk kis völgyében, akárha félig összezárt marok közepén feküdnék a domboldalakra kapaszkodó, magas, zsendelysüvegű házaival, menedékes kertjeivel, girbe-görbe utcáival, fa-harangtornyával, de azért is, mert ide csak végszükségből jön valaki idegen s innen is csak a muszáj hajtja ki az embert a világba, — a harmadik faluba. Ez az ősi településű község, amelynek népe — úgy mondják — legtisztábban őrizte meg a székely népviselet királyi egyszerűségének minden hagyományát, paraszti építkezésének százados hagyományait, szerkezeti formáit, anyagszerűségének kristálytisza szépségét.

*

— Ezekkel az autókkal akarnak Siklódra menni? — bökött Korondon kocsijaink felé pipája szárával egyik hunyorgó szemű öreg bácsi.

S mikor bizonygattuk, hogy igen, azt a jó tanácsot adta: gondoskodjunk bivalyokról, akik majd átalhúzzák a gödrökön, patakmedreken a benzin masinákat, mert különben ottrekedünk az első kilométernél! Csakugyan, ha nem is az elsőnél, de itt a falu alatt, a domb lábánál egyet szusszant a motor s ha négy készséges siklódi székely fényesszemű, lomha fekete bivalyaival segítségünkre nem jön s be nem vontat bennünket, most is ott váraoznánk! Nem csoda.

Egyik helyen valami hídnak emlékeit is sikerült felfedeznünk egy betonfal, meg két korhadó facölöp formájában, de azt már tizenöt esztendővel ezelőtt lebontatta a falu regátba futott román jegyzője, azzal a megokolással, hogy hídra semmi szükség sincsen, csináltatni nem érdemes, mert úgy is rossz már, hát egyáltalán ne legyen.

— Őszi esők idején, vagy tavaszi olvadáskor — magyarázza csendesen a kántor — folyammá dagad a hegyipatak s akkor mi innen már ki nem mozdulunk a sár felszáradásáig s a víz eltakarodásáig.

Pedig igen szükséges volna az az út. Hiszen itt helyben semmi sincs a szegényes szatócsbolton meg kocsmán kívül, se orvos, se patika s a magára maradt falu hónapokon keresztül elzáródik a világtól. Valóságos kiskirály módjára uralkodott a jegyző, meg a román tanító, akinek ugyan kevés keresnivalója lehetett Siklódon, hiszen árva oláh nem sok, de annyi sincs itt. Igaz, a derék férfiú mindent megtett, hogy ezután legyen, hiszen — panaszoják — hacsak az utcán magyarul talált megszólalni a siklódi székelyek iskolás kisgyereke, daganatokkal ment haza, úgy megverte. Dicséretére legyen mondván a nyakas, kemény népnek, hogy ennek ellenére se tud egyetlen felnőtt se, egyetlen hangot se az egykori „anyanyelv“ beszédéből s a gyerekek is csak éppen annyit, amennyit bottal, meg tenyérrrel az idegen „pedagógus“ beléjük tudott verni.

Furcsa most hallgatni itt a tornácon a múlt emlékeit. Akik elbeszélnek a lidércnyomásos álomba való történeteket, szinte azok is hitetlenül emlegetik, pedig ennek a múltnak árnyéka itt jár még a kertek alatt, kézzelfogható bizonyosságai vannak s maradnak még alighanem igen soká. Ami romlott e

huszonkét esztendő alatt, azt megépíteni, jóvátenni legalább öt esztendő. De a siklódiak nem türelmetlenek ...

Küzdő nép volt ez mindig. Nem kapta könnyen kenyerét s az életét, se Istentől, se úrtól. Itt nőtt fel a hegyek hónaljában, rengeteg erdők között, vaddal, viharral birkózva örökké s ha nyújtózkodni akart, szerezni, akkor is vért kellett csorgatni. Máig emlegetik, hogy a siklódi határ egyik részét az atyhaiaktól, meg az etédiektől csak úgy tudták magukhoz csikarni, hogy a fejedelem: Báthory István, „kardra ítélte“ az ősoket, s a falu népe fegyverre kapva, csakugyan megverekedett a rengetegért...

*

A siklódi gerendaházak öreg ládáiban, asztalfiókjaiban máig őrzik a kutyabőrre írott nemesi leveleket, amelyeket a feketeképű Bethlen Gábor, még előbb Báthory István, aztán a Rákócziak osztogattak s ott vannak a zugolyokban az összerozsdált, vén, csillagos buzogányok is, amelyekkel ugyanezek a nemességszerző ősök hadakoztak. Azóta se változtak. A maréknyi kis falu főterén iromba vörös kőből faragott hősi emlékmű áll, magas, gúlás tetején kiterjesztett szárnyú, együgyű sassal, ahogy a helybeli kőműves kimesterkedte, de körül, az egyszerű emlékmű alapján pontosan száztíz név: Mártonok, Szilveszterek, Ferencek, Ábrahámok hosszú listája bizonyítja, hogy ezért a most megint magyarrá lett Földért, hányán estek el a világháború csataterein, s porladnak világnyi messzeségben a siklódi székelyfiak közül.

A békéden béke elmúlt huszonkét esztendeje alatt is szívósan védekeztek. Védték roskadozó, öreg házaikat, kertjeikben a gyümölcsfákat, amelyekből kenyerük nagyobb darabját valaha megszerezték. Igaz, a vendégeskedőknek szövetségeseik is akadtak.

Erről panaszkodnak most nagyon. Messze vidéken híres alma termett Siklódon, a szekeresek feljártak azzal egészen Marosvásárhelyig, lefelé pedig Udvarhelyre, s keresztül a Hargitán Csíkszeredára is. De valami tíz esztendővel ezelőtt pajzstetű lepte el a siklódi gyümölcsösöket, s hiába könyörögtek a jegyzőnek, mindenkinek, semmiféle védekező szert nem adtak nekik. így aztán pusztulásnak indultak az almáskertek, s ma csak csenevész gallyak, beteg levelek, hitvány gyümölcsök teremnek bennük.

— Ezen kéne segíteni valahogy — magyarázza egyik hosszúbajuszú székely —, hogy vagy csemetét adna a magyar állam, vagy valami perme-tezőszert nekünk.

Biztatom, hogy minden rendben lesz s arra rábólint:

— Tudjuk ...

*

A falut tökéletesen megkoldusították. Az adót beszédtek még, ameny-nyit csak lehetett, előre is s a községi pénztárt mindenestől elvitték. De nem baj. Fő, hogy nemcsak a pénztár, de — az urak is elmentek. A jegyző, meg a tanító, akit csak fogcsikorgatva tudnak emlegetni.

— Hej, egy fészivel után kellett von eredni — tolja tarkójára báránybőr sipkáját egyik legényke — s amoda a hegyben megnyomni őket. Vaj legalább az egyiket. ..

Persze, nem bántották őket. S most még tréfákat is faragnak rájuk, jóízű, okos tréfákat. A szomszédból áthallik a kórus: a fonó leányainak vídám éneke, az istálló ajtajában petróleumlámpa mellett guzsalyt farag egyik legény s a tájban, faluban és emberekben feszül valami elmondhatatlan erő, lebírhatalan hit. Nyugtalanítóan érezzük: mi mindent lehet kezdeni ezzel a ronthatatlan és megtörhetetlen néppel. Ha csak kicsit segítőnk is rajta!

Van már pár hónapja, hogy Tusnád felett a meredek hegyoldalban ott csatangoltunk a szinte tövestül kinyútt fenyőerdő helyén. A deréknyi vastag vén törzsek kettéroppanva, vagy a föld színe felett eltörve heverték előttünk egymás hegy én-hátán, a fiatalabb fákat pedig mintha gigász marka gyökerestül húzta volna ki a sziklás földből. Ezer holdon, vagy még annál is többen látszott az irtásnak ez a barbár képe, átnyúlt az országút túlsó oldalára is a völgyön és folytatódott a szomszédos csúcson. A galyakat a falusiak régen levagdosták, elhordták, csak az árbocos, szép törzsek barnáltak lábunk előtt s megfeketült tülevelek terítették vastagon a kopasz követ.

— Ciklon járt itt tavaly — magyarázta az a szíjas ábrázatú pásztor, aki száz vagy százötven lompos-gyapjas birkájával és haragos nézésű, nagy fehér kutyájával a tisztáson tanyázott, de barátságból elkísért bennünket. — Ciklon volt, az gyalázta meg az erdőt ilyen csúnyán ...

Szóltanul bámultuk sokáig a pusztulásnak ezt a komor, irgalmatlanul tökéletes képét. Néztük az erejük teljében gyufaszálként elroppantott fákat, a csonkán meredő törzseket, amelyek úgy álltak a kopár sziklák közt, mint megannyi síri kopjafa. Felettünk sebesen kergették egymást az égen a fellegek s a Szent Anna-tó felől, a rengetegből, az őszi vihar előjelében mintha a magyarság sorsának szélzúgása jött volna felénk ...

De mégis volt ezen a tájon valami vigasztaló. Az erdei gyom közt hetykén és haragoszölden itt is, ott is felnyúltak már a magról kelt kis fenyőcsemeték: új erdő készült nőni a régi helyén s a lepusztult rengeteg régi fái is jók lesznek arra, hogyha elkorhadnak, szétmállott rostjaik megtermékenyítsék a mostoha, köves földet. A felszínen a panaszokban is csak a pusztulás, csak a reménytelenség szólt, de mélyükön mégis mindig elő-előbukkant ugyanaz a tanulság, mint a ciklontépte fenyves csonkjai között. S hányszor kellett azóta itthon is, újra meg újra felidézni ezt a tusnádi délutánt, mikor azt hallottam itt is, ott is, bizalmas baráti körök összehajlottfejű beszélgetései, szenvedélyes vitái, országmentő kesergései közben, hogy: „Milyen nehéz lesz. ..“, aztán: „Csak rom marad utánuk és romlás...“ s végül, mint visszatérő ismétlődést: „Pusztaság és koldusság...“.

*

Hajtogatom annak a vaskos jegyzetkönyvnek összegyűrt, elmosódott ceruzairású lapjait, amit Erdélyből hoztam magammal s amelybe hevenyén

belerótam egy-egy mondatot valakinek a szavaiból, egy-egy emléket a majd háromezer kilométeres útról, emberekről, arcokról. Érdemes néhányat közülük visszaidézni s megmutatni mindenkinek. Különös emberek, különös arcok, különös lélek és egészen más világ néznek rám ezekből a jegyzetből. Erdély az a föld, ahol mélyebb visszhangja van a szónak s ahol az ember a mostoha földdel, a sorssal víva, acéllá keményedik s úgy is él: hajlik, de nem törik.

Itt van mindjárt elsőnek az egyik városkának a papja. A bevonulás után találkoztam vele a főtéren, a fenyőgalyakból rótt diadalkapu alatt. A poros nagy piacon akkor már csak két-három harckocsi állott, azok is útrakészen s az acélszörnyetegeket apró csoportokban bámulták a kihúzott ingderekű, tüzős, széleskalapú románok.

A pap kopott fekete szalónkabátban, hajadonfőtt, nyugtalanul járkált ide-oda; látszott, hogy nem bír magával, az örömeivel, hogy beszélni akar, mindegy kivel, csak túlról jött legyen, magyarországi szabad ember. A diadalkapu fölött ott lengett a román zászló is s ennek a lobogónak az árnyékában fogtunk kezét. Nem is eresztett el azután. Velünk jött a takarékpénztár épületébe, ahol a rádió szerszámait tettük rendbe, ott sürgölődött körülötünk, a hosszúszakalú pópa és a sötétnézésű dászkál tekintetétől kísérve s ömlött belőle a sírós panasz. Kálvinista szórvány papja; néhány lélek tartozik csak hozzá s a huszonkét esztendő az ő számára valóban egyetlen végeérhetetlen szenvedés volt itt maroknyi népével a román uralomban. Börtönben ült nem egyszer, de ha kiszabadult, megint élőiről kezdte a nyugtalan szervezést, minden óvatosság, okosság nélkül. Szembeszállott mindenkivel, közigazgatással, csendőrséggel, román egyházzal, magányosokkal; egyetlen harc volt az élete, szélmalomharc, pusztá kézzel a minden hatalmat markában tartó impériummal. Ő: a régi magyar. Vállalta az ütések, a meghurcoltatást, a szegénységet, hiszen jövedelme alig volt több a gyári munkásénál s mártíriumával mégis legfeljebb annyit tudott elérni, hogy — bár példa volt a többi magyar előtt — idegileg tönkrement, szervezete felmorzsolódott s a mindennapi száraz kenyérnél többje nem volt. De az ellen már semmit sem tudott tenni, hogy híveiből névelemzéssel románokat ne csináljanak. A huszonkétesztendő ciklonban kettétört az élete, ahogy ott a tusnádi hegyoldalon a fenyőké.

Most is csak lobogni tudott, bibliai átkok szakadtak ki belőle, arca kipirult, keze reszketett ahogy beszélt s mikor már mindent elmondott, elrohant tőlünk, le a piacra. Ott a poros akácok alatt katonatisztet ragadott meg, úgy tapogatta végig karján a zubbonyt, mint a kétkedő Tamás a Megváltó sebeit s aztán annak kezdett panaszkodni. Szinte a szavakat is hallottam messziről.. .

Marosvásárhelyen az egyik kis vendéglő sarkában, hosszú asztal mellett ültünk vagy tízen. Az én szomszédom cipész volt, mellette a régi ferencjózsefi világ nyugalmazott szolgabírája ült, valaha birtokos, királyi

kamarás. Aztán össze-vissza, minden rendszer nélkül: Bukarestben tanult fiatal orvos, textilbolt üzletvezetője, az egyik szomszéd falu tekintélyes, fehér harisnyát és zekét viselő székely gazdája. Az erdélyi életről folyt a szó, a múlttól s a jövőről — természetesen. Megfontolt, csendes beszélgetés volt ez, amelyben ugyanúgy résztvett a cipész, mint a királyi kamarás s a falusi gazda éppenúgy, mint az orvos, vagy a kollégiumi tanár. Nem volt különbség a figyelemben sem, ahogy egyik a másikat meghallgatta, a bátorságban se, ahogy az üzletvezető, vagy a földdel bajoskodó egyszerű ember véleményét elmondta. Az idegennek az volt az érzése: egy család ez, vagy mindnyájan régi ismerősök, pedig a falusi gazda és a textilboltos akkor látták először életükben a többieket.

Később értettem csak meg, hogy ennél a vendéglői asztalnál találkoztam először szemtől-szembe az osztálytalan erdélyi magyarsággal. Akkor magyarázták meg nekem, hogy ez a huszonkét esztendő úgy egyformára csiszolt minden magyar arcot, ahogy a víz lemossa lassú, de könyörtelen munkával a kő szegleteit. Az idegen uralom szemében mindnyájan ugyanazt a jelzót viselték, az idegenek politikai és gazdasági nyomása valamenyiükre egyformán nehezedett, de nem volt különbség az üldöztetésben sem. Aki régen a gazdagok közé számított, ennyi idő alatt bizonyosan tönkrement, aki úr volt, az megtanulta: mit jelent kisebbségnek lenni s kényrekegyre kiszolgáltatva regáti csendőrőrmestereknek, műveletlen írnokoknak. A társadalmi válaszfalak egyre jobban leomlottak, elvékonyodtak s lassacskán el is tűntek, hogy a közös nyomorúságban, közös álmokban, közös vágyakban minden magyar összetalálkozzék!

*

A parasztnak az úr iránt érzett bizalmatlansága itt nincs sehol — ha az úr magyarul beszél. S az úr nem érzi finnyásan különbnek magát a rögtűró napszámosnál, ha közös ügyről van szó, ha — a magyarságról van szó.

Egyik udvarhelyszéki faluban időztünk félnapot s déltájt a templom előtt ácsorogtunk. Néztük a cinterem támos, bástyás falait, a fa-harangtornyot, amelyet vasszegek nélkül mesterkedtek össze az ácsok valamikor a múlt század elején s éppen ezt az ügyességet beszélte el nekünk egyik öreg székely, mikor a főutcán, vállára vetett szénahányóvillával felénk ballagott egy fiatalember.

— Te es hazajóvál Márton? — fordult hozzá az öreg.

— Haza! — bólított jókedvűen a legény s kalapját megemelve, halkan füttyörészve ment tovább.

Az öreg hozzánk hajolt s félig suttogva magyarázta, hogy a fiatalember, aki bizonyosan szénát gyűjteni járt a havasokban, tanár. De minden nyáron itthon tölti a vakációt, takarítani jár az életet, csutakolja a lovat, szénát kaszál, gyűjt, éppen úgy dolgozik, akár az apja, vagy az öccse. Vasárnap meg náluk szoktak összegyűlni az emberek s azokat okosítja mindenféle

könyvekből. A barátai is ideszoktak már, télen néha ketten-hárman is eljövögettek felváltva s addig beszéltek a gazdáknak, míg tejszövetkezetet nem alapítottak.

Ez a fiatal tanár nem egyedül jutott ilyen gondolatra, nemcsak magányos a lelkesedésben, a fajtájáért való buzgólkodásban. Ezt csinálta majdnem minden falujától elszakadt székely fiatal s a városi értelmiség új nemzedéke is. Az impériumváltozáskor alig volt Erdélyben néhány parasztszövetkezet, 1938-ban pedig hozzávetőleges statisztika szerint háromszáznál több hitelszövetkezet, száz tejszövetkezet s vagy negyven egyéb hasonló alakulat működött már hatalmas taglétszámmal és legtöbbször komoly vagyonnal is.

Ez mind: az új világ. A régit elpusztította a ciklon, megölte a más levegő, képviselői behúzódtak a romlodozó falú kúriákba, félreálltak s átengedték helyüket annak a fiatalságnak, amely hozzászokott a szenvedésekhez és a kiválasztódás irgalmatlan törvénye szerint életrevalónak bizonyult.

SZOVÁTA, PARAJD, KOROND...

Írta DOBAY TIBOR

Kora hajnal van még, köd ül a város fölött. A nap arasznyira elhagyta a látóhatár alját, de sugarai még nem értek ide, felfogják őket a Vásárhely körüli dombok, a Somostető, a jeddi-halom s a kakasdi erdő sűrű hajlatai.

A városháza tornyán ötöt mutat az óra. Máskor, ebben az időben lélek se jár az utcán, ma hullámszik az emberáradat, hangos és jókedvű a beszéd, ragyog és boldog minden arc. Pedig már hete múlt annak, hogy az első honvédcsapat büszke menettel bevonult a városba a Szent György-utcán át. És még mindig virág vár a magyar katonára, virág, csók és ölelés. A székely főváros nem tud szabadulni a mámor hatása alól. A boldogságtól részegek az emberek. Nem, ezt a diadalmas érzést, a felszabadulásnak ezt a mindent elsöprő valóságát nem lehet percek alatt kiélni. Ide napok, hetek, hónapok kellenek ...

Kocsink ott áll a gyönyörű kultúrpalota előtt. Körülfogja a tömeg. Virággal díszíti ablakait, simogatja hűtőjén a háromszínű lobogót. Valaki a tömegben sírni kezd:

— Nem igaz, nem lehet igaz! ...

Istenem, hányszor hallottuk ezt a síró-nevető, hitetlen feljajdulást az ezerkilométeres erdélyi út alatt. Hányszor simogatták végig a rajtunklévő poros zubbonyt, hányszor szorongatták görcsösen kezeinket, hányszor kellett újra és újra meggyőződniük annyi sok csalódás után, hogy valóban itt vagyunk, hogy hazajöttünk ...

Amikor beszállunk a gépkocsiba, hogy egy napra elhagyva a várost, végignézzük a vidék nevezetességeit, felharsan az éljenzés s virágesőben indulunk el.

Nyárádvölgyi kis falukon keresztül rohan velünk a kocsi. Minden község ünnepel még, mindenütt áll a diadalkapu, s a lehervadt virágfüzérek helyébe mindennap újabb kerül. Napok óta nagy a vígasság a falvakban. A ház előtti kis padokon ott ül az öregebbje, a legények és leányok dalolva

járják az utcákat, a gyermekek pedig a kerítések tetejéről, vagy az eperfák ágai közül harsogják felénk az éljent.

Az országút szélén megállítjuk a kocsit. Ott dolgozik két öreg székely, szeretnénk beszédbe elegyedni velük. De csak néznek bennünket, barna szemük fényesebb lesz a könnytől s minden, amit tudnak mondani csak ez:

— Hát csak ezt is megérhettük, instálom . . .

Kilométerekkel később másik székely atyafi állja el a kocsink útját. Kétségbeesetten integet kezével. Kiugrunk a kocsiból, valami baj van talán? De nem, az öreg kérést terjeszt elénk:

— Horthy Miklós kormányzó urunkról szeretnék képet kapni. Olyant, amit Nyárádszeredán a falakra ragasztottak . . .

Pillanatok alatt előkerül a kocsiból a kép s az öreg ember áhítattal símit végig rajta. Aztán elkezd csókolni, sírva ...

*

Szováta felé igyekszünk, megnézni, mit csinált a román kultúra ebből a gyönyörű fürdőhelyből huszonkét esztendő alatt? Már évekkel ezelőtt eljutott a híre Magyarországra is, hogy Bukarest színe-java Szovátán nyaral, a királyi család tagjai is megfordultak többször e csodás vidéken és hogy a regátiak olyan fürdőkultúrát teremtettek ott, aminek alig látni párját Erdélyben.

Nem sok jót várunk ettől a kultúrától, mert kocsink már csak döcögve vánszorog az úton, olyan elhanyagolt állapotban van. Méteres gödrök, hatalmas terméskövek, elmosott és alásüllyedt szakaszok változtatják egymást végig az úttesten, tizenöt kilométernél nagyobb sebességgel menni valóban istenkísértés lenne.

Szováta községből kis emelkedőn keresztül ágazik el az út a fürdőtelep felé. Milyen vásári kép, milyen hangos hivalkodás fogadja az utast már az első villasor láttán. Rikító kék, sárga, piros és zöld épületek változtatják egymást, az ízléstelenség alig ismert határt, amikor ezeket a villákat felépítették. Az egyiknek kertjében még ott látni Mária anyakirályné szobrát, ez itt maradt, a menekülőknél nem volt már idejük arra, hogy elszállítsák. A legtöbb épület ablaka zárva, vagy beszögezve.

A régi világból itt maradt, vagy az újonnan épült magyar villákat szinte százszázalékos biztossággal ki lehet választani a többi közül. Egyszerűek, szépek.

Az egyetlen, amit a közelmúlt Szovátán alkotott, a fürdőház. Hatalmas, szép építmény, amíg az ember csak távolról szemléli. Ha közelről megtapogatjuk a betonfalakat: kong belőlük az üresség, a cement- és műkölépcsők már régen összetöredeztek, bár még be sem fejezték az építkezést.

De nem tudták elrontani, elsilányítani még a legrosszabb szándékkal sem a Medve-tavat, a körülötte emelkedő erdős dombokat, a sétányok fáit, azt, ami Szovátát jelenti. A Medve-tó opálos színű, álmodó vizével éppen olyan, mint volt évtizedekkel ezelőtt, csodálatos tulajdonságait is megtartotta s ma

is bemehet a közepére bárki anélkül, hogy úszni tudna. Ennek a nagymélységű tónak vize literenként 231 gramm só-t tartalmaz s ez nem engedi el-süllyedni a fürdőzőt.

Sok munka lesz még Szováta körül. Elsősorban az odavezető utak rendbehozatala és megépítése a feladat. De minden pénzt, minden fáradságot megér e fürdőhely, mely a maga nemében egyetlen a világon.

Mióta a magyar csapatok bevonultak, igen sok látogatója akadt Szová-tának. A fürdőhely egyik vendéglője nyitva még, bár az időnynek régen vége. Ott ebédelünk mi is. Az étlapon pisztráng is szerepel. Honnan kerül ez ide? — kérdezem a pincért, hiszen Szováta környékén nem voltak pisztrángos patakok.

A pincér mosolyog és úgy mondja el a székely leleményesség egyik csodáját. A fürdőteleptől néhány kilométernyire egyik székely bérbevett a patakot és betelepítette pisztránggal. Ma saját patakjában körülbelül hetven-ezer pisztrángja van, az egész fürdőtelepet ő látja el ezzel a finom hallal, sőt a horgászoktól is szép pénzt keres, mert a román uralom alatt is száz leit fizettek naponta az engedélyért.

Az út Szováától Parajdra enyhe dombhajlatok között vezet. A dom-bok oldala fehér, kivirágzott rajtuk a só. Parajd volt egyetlen hely Nagy-Magyarországon, ahol külfejtéssel termelték ki a só-t. Békében nyolcvan só-raktár innen szerezte be szükségletét és az évi termelés meghaladta a százezer mázsa konyhasót és a százhúszezer métermázsa ipari só-t. A román uralom utolsó éveiben már csak hétszáz vagon volt az évi termelés, szemben azzal a kétezer vagonnal, amelyet a magyar uralom alatt termelt a bánya.

Néhány kilométerre az Udvarhely felé vezető országút mentén fek-szik Korond. Tiszta székely község, soha nem volt idegen ajkú lakója. Ez a kis falu, amely még hozzátartozik a székely sóvidékhez, két dologról nevezetes. Az egyik az agyagipar, a másik az aragonit bányászat.

A köröndi agyagosok látták el már régi békeidőben is a környező erdélyi városokat korsókkal, kancsókkal, tálakkal, virágcserepekkel, de olyan népművészeti cserépmunkákat is állítottak elő, amelyek dísz tárgyai lehetnek bármilyen lakásnak. Évszázados mesterség ez náluk, apáról-főúra száll a tudomá-ny s féltve őrzik titkát egy-egy ragyogóbb festékszínnek, vagy zománcnak.

A köröndi aragonit bányászatot közvetlen a háború előtt kezdték el. Szinte a legátantszóbb halványzöldtől a barnáig, a hófehértől a sötétszürkéig: az egész színskálát magában foglalja. A legfinomabb dísz tárgyakat készítik belőle, kis kelyheket, tányércákat, hamutartókat és levélnehezékeket.

Este 10 órakor, amikor visszaérkeztünk Marosvásárhelyre, a fényesen kivilágított városban még mindig tartott a vigasság. De most már a honvé-dek is kint voltak az utcán, fényesre tisztított bakancsokkal úgy sétáltak karonfogva a vásárhelyi leányokkal, mintha övék lenne a világ.

Az övék is ...

AZ ÚJ HATÁROK MENTÉN ERDÉLYBEN

Írta: DR. GÁL ZOLTÁN

I.

A Nagy Magyar Alföld keleti peremén a Sebes-Körös felé.

Lehajtott fejű, nyurga napraforgócsíkok, sárga tarlófoltok, hervadó-akác csoportok és sötét szántások suhannak el a vonat ablakai előtt. Kelet felől a Béli-hegység erdőborított, kéklő lankái integetnek.

A budapesti gyors méltóságteljes nyugalommal gördül be a kötegyáni határállomásra. Itt állunk a Bécsben megállapított új határ kiindulópontján és innen indulunk az általa kijelölt irányban északkelet felé.

Legelőször a felszabadult Nagyszalonta hajdani várának őrtornya, a híres Csonkatorony üdvözlő bennünket.

Tengernyi viharról, szenvedésről, megpróbáltatásról beszélnek e falak. Beszélnek többek között a toronyhoz tartozó nagyhírű várat és Nagyszalonta községet feldúló török hordákról, pusztító árvizekről és szörnyű tűzvészekről. Nemcsak halálos veszedelmekről, hanem roppant megaláztatásokról is beszél a torony. Elmondja, hogy 1849-ben kénytelen volt tűrni, hogy orosz csizmák tapossák kövezetét. Az utóbbi huszonekét esztendő alatt pedig azt is meg kellett érnie, hogy oláh nemzeti ünnepen idegen zászlót tűztek ki a Fő-térre néző ablakába. De minden pusztulást, veszedelmet és megaláztatást túlélte a torony. Most szabad földön áll és a határon túlra tekint. Néma beszédét nemcsak mi értjük, hanem értik azok a határ túlsó oldaláról Nagyszalonta felé tekintő dacos magyarok is, akik a torony példájából a megpróbáltatások elviseléséhez szükséges erőt, kitartást és hitet merítik!

Nagyszalonta mögött poros országúton halad keresztül az új határ. Ez az út a Fekete-Körös-völgyi magyarság ősi falvaiba vezet. Elvezet azokba a tatárjárás előtt keletkezett ősi településekbe, melyeknek lakossága szakadatlan küzdelmet folytat az oláh térhódítás feltartóztatása érdekében. Elvezet Köröstárkányba, Gyantára, Tenkére, Belfenyérre és a többi ősi magyar községbe, melyeknek lakossága oly szívszorongva várta, hitte és remélte, hogy nincs messze a szabadulás órája...

Elvezet ez az út a természet fenséges templomának, a Keletmagyarországi-szigethegységnek méltóságteljes kupolájához, a Nagy-Biharchoz, amelynek szeszélyesen kanyargó ösvényeit csak az új határokon kívül maradt véreink tapossák. Csak ők keresik fel a Biharkaput, melyet emberkez nem faraghatott volna ki tökéletesebben, csak ő előttük tárulnak fel a Galbina-szakadék mesés szépségei, csak ők gyönyörködnek pislogó fáklyafény mellett az oncsászai-, meziádi-, szegyeteli-barlangok és a Bihar csodavilágának többi szépségeiben. Csak ők keresik fel a hegység legmagasabb pontját, az 1849 m magas Nagy-Bihart. Innen nemcsak pazar kilátásban gyönyörködhetnek, hanem a messzeségbe fűrődő tekintetük elkalandozhat arra a ködbevesző szabad magyar földre, ahol fellelhető az a legnagyobb kincs, ami a Biharból annyira hiányzik: a szabadság!

A határmenti falvakban nyolcszázéves magyar templomok romjai regélnek a magyarság vérzivataros századairól; ötven-hatvan éves görögkeleti templomok pedig — melyek részben az előbbieik köveiből épültek fel — fennhangon bizonyítják „a magyarság elnemzetietlenítő, erőszakos politikáját“. Magyar romok és idegen harangok hirdetik az új határok mentén a magyarság nagy tragédiáját, magyarázzák meg azt, hogy miért nem él harminc milliós magyarság a kárpáti-medencében.

Elmerülünk gondolatainkban és csak az utolsó pillanatban vesszük észre, hogy a Nagyvárad—belényesi vasútvonal töltése állja el útunkat. A töltést Kardó község mellett derékban szeli ketté az új határ. Alig hagyjuk el a vasútvonalat, a Nagyvárad felé ballagó Pece-patak és a partján épült, felszabadult Hájó falucska előtt találjuk magunkat. Már messziről feltűnik a község ősi, román stílusban épült temploma, melynek tornyát a vérzivataros századok kemény ökle, sajnós, ledöntötte.

Hájó környékén az alföldi róna enyhe hullámszásba kezd és átvezet a Királyerdő nyugat felé lealacsonyodó hegyhátának szelíd lejtőire.

II.

A Sebes-Körös mentén Kolozsvár felé.

Komorán tekintenek nyugatra, az új határ felé a Királyerdő kéklő hegytetői. Halkan suhanó patakjainak, csendes erdőinek, árnyas völgyeinek legnagyobb része az új határokon kívül maradt.

A határ egyre közelebb húzódik a hegységhez, Hájó után utól is éri, majd a Sebes-Köröstől délre, a Királyerdő csodavilágának északi peremén fut északkelet, azután pedig kelet felé. Ritka természeti tünemények, leírhatatlan szépségű tájak, történelmi nevezetességű helyek kísérik ezt a határszakaszt. Be kell vallanunk, hogy igen keveset tudunk róluk, a múltban mostohán kezeltük és nagyon elhanyagoltuk őket. Pedig megérdemlik, hogy felfigyeljünk rájuk és megnagyobbodott hazánk féltett kincsei közé sorozzuk mindnyájukat. Nagy feladatok várnak itt az idegenforgalmi szervekre, a

barlangkutatókra, a műtörténészekre, nemkülönben a föld- és néprajz kutatóira is. Induljunk el tehát a felfedező útra.

A nagyváradiak híres, lótuuszvirágos melegfürdőit, a Félix- és Szent László-fürdőt ismét visszaadta az új határ. Visszaadta azt a két értékes fürdőt, melyeknek gyógyhatását már a rómaiak is ismerték, amelyek több mint nyolc évszázad óta a magyarság legkedveltebb fürdőhelyei közé tartoztak. Csodás gyógyító hatásukat már Janus Pannonius, a nagy humanista költő is megénekelte. Ez a tulajdonságuk mentette meg egyébként a fürdőt a török időkben — a szultán egyenes parancsára — a megsemmisüléstől.

Alig haladunk néhány kilométert az új határ mentén, amikor megpillantjuk F u g y i község XIII. századból való templomának tornyát. Szomorúan nézegeti magát a Sebes-Körös méltóságteljesen hömpölygő hullámaiban, talán azon gondolkozik, hogy a szomszédságában álló, alig néhány évtizedes görögkeleti oláh templom hogyan kerülhetett ide, a Zoárd-nembeliek ősi birtokára?! Amint azonban keletre tekint és megpillantja Mezőtelegd ősi templomát, ahol Bocskai István feleségén kívül a Telegdy-család tagjai alusszák örök álmukat, bizonyára erőt merít a múltból és rendületlenül hirdeti továbbra is a magyarságnak ehhez a földhöz való elvitathatatlan történeti jogait.

Sajnos, a szomszédos C é c k e ősi, Szt. Erzsébet tiszteletére emelt templomának emlékét már csak az 1341-ből származó oklevél fakó betűi őrzik.

Közvetlenül a lábunk alatt E s k ü 11 ő falucska házai lapulnak a sziklafalakhoz. A határral párhuzamos irányban futó vasútvonalon tehervonat mozdonya vonszolja MÁV. kocsikból álló szerelvényét Kolozsvár felé. Az utána húzódó füstfátyolon át a Sebes-Körös — nevéhez nem méltó lomhasággal — hömpölygeti habjait Nagyvárad felé. Partjait gondosan művelt szántóföldek kísérik. Egy darab Alföld Kirakodott itt be a Réz-hegység és Királyerdő közé és felhatolt egészen Erdély kapujáig, a Királyhágóig. A szántóföldek szélén, a hegyek lábánál, Esküllővel szemben Élesd község házai fehérlenek. A festői képet pompás keretbe foglalják a Sebes-Körös völgyét északról kísérő Réz-hegység erdőborította meredek lejtői. A hegység legkiemelkedőbb sziklatömbjét a legendás híru Súlyomkő-varának romjai díszítik.

A folyó csendesen, tisztelettudóan suhan el alatta. Hiszen ismerte a vár hajdani urát, Borsa-nembeli Tamást is, aki bizonyára gyakran keresett felüdülést hús hullámaiban; sőt azt is tudja, hogy a vár utolsó ura II. Rákóczi Ferenc volt. A Nagyságos Fejedelem szabadságharcának befejezése után szomorú látványban volt része a folyónak: kénytelen volt végignézni a büszke vár dicstelen halálát. Azt a várat, amely ötszáz esztendőn keresztül oly sok dicsőséget szerzett urainak, melyet csaták fürgetege elpusztítani sohasem tudott, a Fejedelem bujdosása idején szóvalan emberek rombolni kezdték. Azóta csak az omladozó falak őrzik a múlt idők emlékét. . .

Esküllő szomszédságában hatalmas barlangüreg bámulja az új határokat. Érdemes lenne beletekinteni, de a benne meghúzódó denevérek sokasága bizonyára élénken tiltakozna minden behatolási kísérlet ellen.

Ha nem sajnálnánk a fáradságot, felkapaszkodhatnánk a meredek lejtőn a híres Igric-barlanghoz is, ahonnan a Magyar Nemzeti Múzeum állattani osztályának számos büszkesége, ritka őszállat-csontok egész sora került a napvilágra.

A barlangtól keletre, Gálosháza szomszédságában, érdekes jégbarlang, ennek közelében pedig a sonkolyosi barlang várja tüzetes feltárását. Néhány kilométerrel odább, a Doborcsány-patak völgyében, összeomlott cseppkőbarlang romjai szolgálnak páratlanul érdekes látványossággal.

Figyelmünket lépten-nyomon a természet újabb és újabb csodája bilincseli le. Gyorsan múlik az idő, alig vesszük észre, hogy a vadregényes szépségű révi sziklaszoros bejáratához érkeztünk. Itt lép a rakoncátlan folyósiheder: a Sebes-Körös az érett férfikor komoly, megfontolt korszakába. Utolsó meggondolatlan tette az volt, hogy összedöntötte és elsodorta a partjára épített révi református egyház ősrégi templomát. Talán ez az istentelen cselekedet készítette magábaszállásra, de az sincs kizárva, hogy az elétáruló, számára ismeretlen táj szelídesésű széles völgyésíkjá volt jótékony hatással szeleburdi természetére. Mert az kétségtelen, hogy a folyó természete alaposan megváltozott. Révtől egészen Körös-társaival való egyesüléséig tekintélyes víztömegét megfontoltan hömpölygeti az Alföld felé. Csak néha — tavaszi áradások idején — rúg ki a hámból. De ilyenkor is hamarosan tudatára ébred elhamarkodott tette esetleges káros következményeinek, visszassompolyog medrébe és tovább éli izgalommentes, egyhangú életét.

Bezzeg más a folyó természete Révtől felfelé! Az új határ alig tud ráismerni ebben a rohanó, dühöngő, tajtékzó folyóban régi ismerésére. Persze a sok jóbarát, a Körösbe szakadó Sebes, Drágán, Jád és még néhány kisebb, bővizű, vad hegyipatak, továbbá néhány vízesés is ludas a fiatal Sebes-Körös elvadításában.

De ne vágjunk az események elé, térjünk vissza a folyó pálfordulásának színhelyéhez, Révhez.

Az új határ a révi sziklaszorosot délről szegélyező sziklafalakon fut a Zichy-cseppkőbarlang és a hozzá tartozó felejthetetlen szépségű vízesés fölött délkelet felé. Innen a magasból olyan kilátás nyílik az alatt száguldó folyóra, ami e helyet a földkerekség legszebb pontjai közé avatja.

A megvadult tajtékzó habok dühödt erővel csapkodják sziklabörtönük falait. Félelmes üvöltésük innen felülről is jól kivehető. A vasúti pályatestet azonban nem tudják megfélemlíteni. Ez nem törődve a dühös kifakadásokkal, közvetlenül a haragos folyó medre mellé simul. Igaz ugyan, hogy ezt kényszerűségből teszi. Ellenkező esetben nem tudna a természettől szűkreszabott sziklaszoroson keresztülbújni. Még ilyen körülmények között is csak egymást követő alagutak segítségével tud a szoroson átvergődni.

Légifényképek:

Ferdetengelyű felvétel.

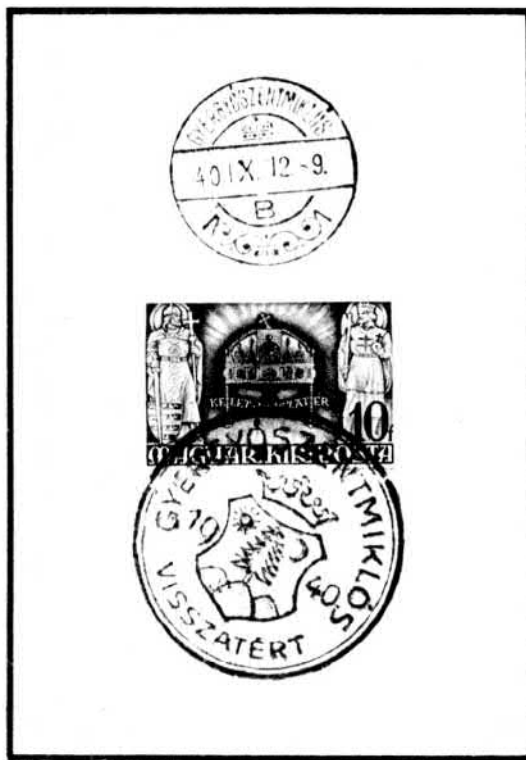

Közelfüggőleges tengelyű felvétel.

A visszatérés emlékbélyegei:

Mátyás emlékblokk.
fémbélyegzővel.

Emlékbélyeg gyergyószentmiklói alkalmi

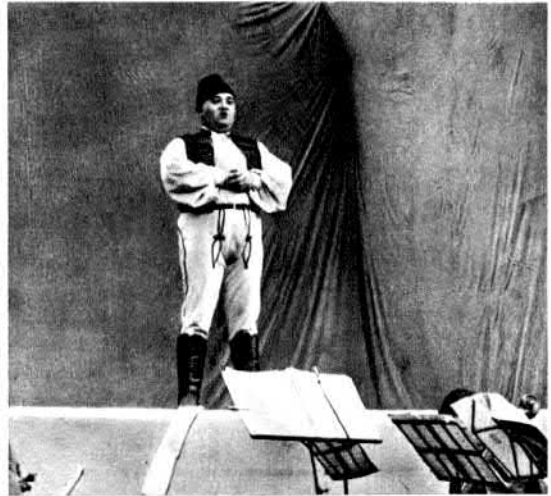
Honvédeink építik a „Tábori színház” színpadát.

„Magyar revü.“ Trombitás Györgyi és a kórus.

„Ujra miénk Erdélyország.“ Márffy Vera énekel.

Tompa Pufi székely adomákat mond.

„Csárdás.“ Földes Ila és a tánckar a kolozsvári Nemzeti Színház előadásán.

Erdély szépségei

Torockó, Székelykő 1130 m. (Torda-Aranyos vármegye.)

Alduna. (Kazán-szoros.)

Ősi várai.

Segesvár. (Nagyküküllő vármegye.)

Csernapatak, Herkulesfürdő.

Erdély szépségei

Világos vára. (Arad vármegye.)

Vajdahunyad vára. (Hunyad vármegye.)

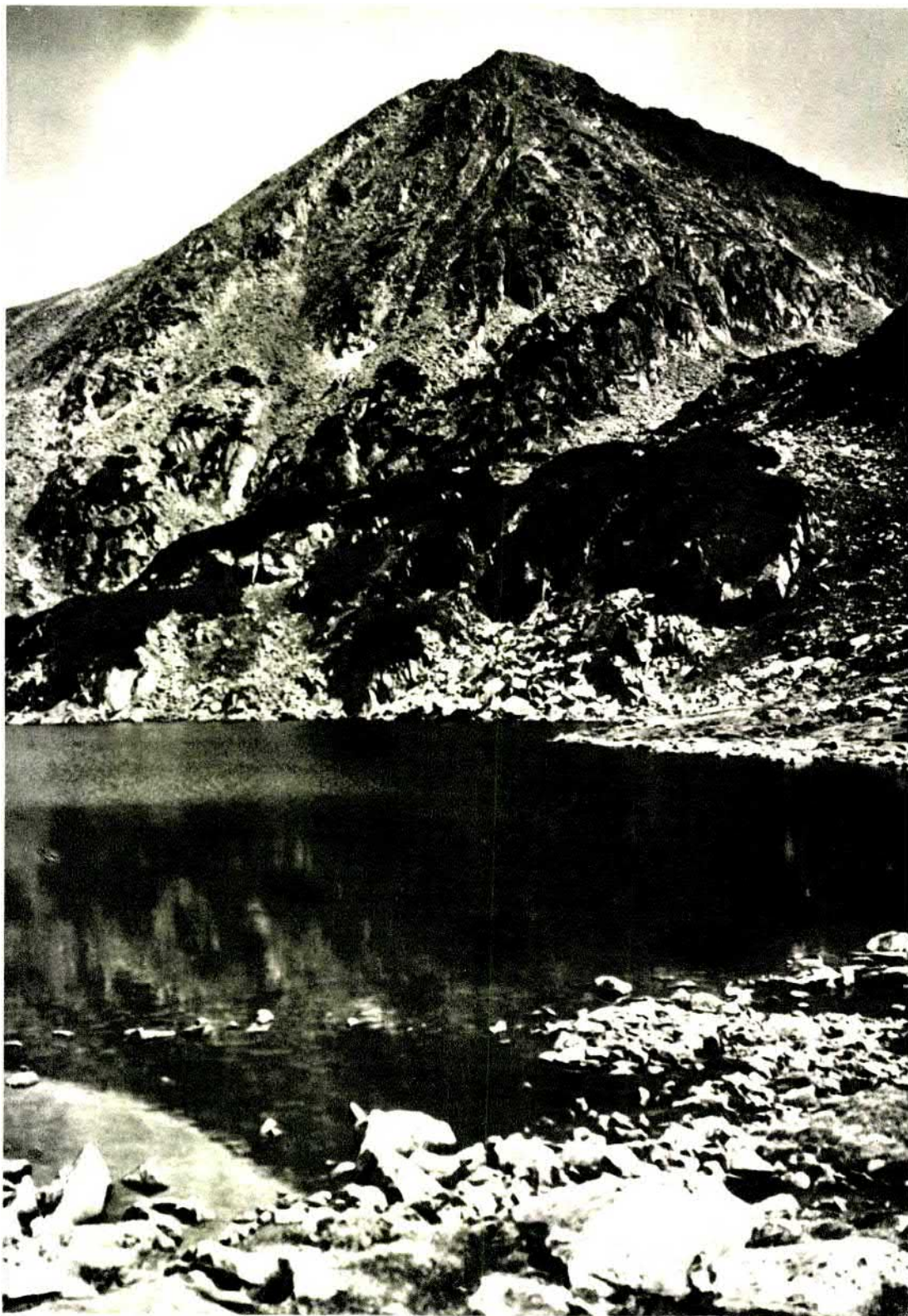
Ősi várai.

Vöröstorony. (Szeben vármegye.)

Törösvár. (Fogarasz vármegye.)

Tengerszem a Retyezát-hegységben, 2484 m. (Hunyad vármegye.)

A folyó, a vasút és az országút Nagyváradtól a révi sziklaszorosig békés egyetértésben haladt egymás közelében. A szoros azonban hármójuk számára szűknek bizonyult. A folyó hivatkozott arra, hogy ő vájta ki évezredek szakadatlan munkájával a szorost! Jogai tehát elvitathatatlanok voltak. A vasút valószínűleg azzal érvelt, hogy a sziklakaput szegélyező hegyekre csak súlyos áldozatok árán kapaszkodhatna fel. Így ő is helyet kapott a szorosban. Az országút látva a vitatkozás céltalanságát, a szoros előtt búcsút mondott útitársainak és szép csendesen felballagott a folyó északi partját kísérő magaslatra. Az egyedüllétet azonban, úgy látszik, nem szerette, mert a sziklaszoros után kis hágón ismét leereszkedett a hegyről, csatlakozott útitársaihoz, akikkel most már minden zavar nélkül folytatta útját Kolozsvár felé.

Az országút azonban nem feledkezett meg arról a kis hágóról, mely a magaslaton való átkelését megkönnyítette. Hálából országos nevezetessé-güvé tette. Valóságos legendakor képződött körülötte. Nevét országszerte emlegette, szépségét dalaiba foglalta a magyarság. Ez a kis hágó ugyanis a híres Királyhágó volt!

Itt lépett az országút arra a földre, amely a magyarság életében minden időben oly fontos szerepet töltött be, melynek hallatára a magyar szív mindig hevesebben dobbant, itt lépett a vérrel, könnyel áztatott drága erdélyi földre!

Amint a határ mentén tovább haladunk, feltűnnek Remetelő-r é v község rikító színekkel díszített, kéménynélküli, nádfedeles, nyomorúságos oláh házai. A lakóház itt is, mint a többi oláh faluban, rendesen egy szobából áll, ahol a család tagjain kívül az apróbb háziállatok is barátságos otthont találnak. A lovak és szarvasmarhák istállója szintén összeépített a lakóházzal. Szenny, piszok fogad mindenfelé.

Mennyire mások a magyarlakta falvak fehérre meszelt, barátságos, virággal díszített, tiszta házai! Itt még az oláhok is emberhez méltóbb környezetben élnek. Az istállót sem építik egybe a lakóházzal, az ivóvizet sem piszkos gödrökből merítik, hanem „a művelt rómaiak dicső leszármazottai az Ázsiából ideszakadt vad magyaroktól“ elsajátították a kutak "építésének módját.

Néhány kilométeres út után a határ függőleges sziklafalakon keresztül ereszkedik le a Sebes-Körös baloldali mellékfolyójának, a tajtékos J á d-pataknak festői völgyébe. A sziklák közt a rejtelmes csarnóházi-barlang sötét nyílása tátong. Belsejéből a zúgó víztömeg félelmes morajlása hallik. Komoly feladat megoldása vár itt azokra, akik a barlang tüzetes feltárását végre fogják hajtani.

A Jád jobbpartján, a barlang közelében húzódik meg a legendás híru avar vezérnek, Csarnónak nevét megörökítő Csarnóháza község.

A Jád-patak völgyéből a Vlegyásza-hegység vadregényes, erdőborította oldalára kapaszkodik fel az új határ.

Évszázadokkal ezelőtt, amikor az oláh pásztorok még nem jelentek meg a Vlegyásza havasi legelőin, nem így nevezték ezt a hegységet. Akkor még Kalotának hívták!

Kalota! — Fénysugár ez a szó, mely bevilágít a letűnt századok homályába. Rávilágít azokra a honfoglaló magyar harcosokra, akik ősi joggon vették birtokukba Attila és Baján örökségét; rávilágít a magyarság tízezreinek a tatár hordák nyomán támadt szörnyű pusztulására. Odavetíti sugarát azokra az oláh pásztorokra is, akiknek beszivárgása a honfoglalás után néhány száz évvel kezdődött csupán meg. Járhatatlan erdőrengetegek, megmászhatatlan sziklafalakra világít rá Kalota neve, melyek a századok során kitűnő búvóhelyül szolgáltak a bennük meghúzódó oláhok számára.

Ide a magasba nem hallatszott fel a völgyekben szüntelenül tomboló harcok zaja. A rejtekhelyein meghúzódó havasi pásztorok nem harcolt, nem vérzett — csak szaporodott! Nagy mértékben növelték számát azok az újonnan belopakodó csoportok is, amelyek a moldvai és havasalföldi vajdák leírhatatlan kegyetlenségei előtt menekültek Erdély földjére új hazát keresni.

Míg alattuk a hegyek lábánál szüntelenül tombolt a vihar és a vilámcsapások pusztító útját temetetlen magyar holttestek ezrei, rabláncra fűzött magyarok végtelen sora, felgyújtott magyar házak üszkös gerendái és szakadatlanul hömpölygő vérfolyam jelezték, addig itt fenn, a havasok birodalmában zavartalanul sütött a nap, nem volt vihar és nem volt égiháború.

Így lett az ősi Kalotából az oláh Vlegyásza és így mosták el a völgyben hömpölygő vérfolyam habjai többek között Kalota nevét is!

De most, mintha a völgyben is virradni kezdene! A vérfolyamot beitta a föld, helyét pedig az új remények hajnalhasadását jelentő nap első sugarai szárították fel. Ezek a sugarak fogják bearanyozni a méltatlanul elfelejtett, méltó helyére visszahelyezett aranycsengésű Kalota nevet!

A határ ezután a Kalota-hegység északi oldalán halad keleti irányba, a Dragán-patak völgyét kísérő félelmes sziklafalak felé. Alattunk a szédítő mélységben tombolva rohan végzete felé a Drágán. Harsogó zúgása itt a magasban tompa, halk morajlássá szelídül. Lehunyjuk szemünket és a titokzatosan suttogó rengeteg a Drágán altatódalától kísérve, mesélni kezd. Hegyekről, erdőkről, rohanó patakokról, szédítő sziklafalokról, a Déli-Kárpátok gerincén húzódó ezeréves országhatárról regél.

Száraz ág reccsenése riaszt fel álmodozásunkból. Vége a varázsnak!

A valóság csontos karjai felrázzák lelkünket és a hegyek lába felé, a Nagy Magyar Alföld szélén húzódó határra mutatnak. Nyugatra, ahol nem az erdő érzéketlen, néma fáinak között, hanem községekkel telehintett rónán fut az új határ, ahol életet és halált, örömet és bánatot a láthatatlan vonal, ahol állandóan fülünkbe cseng elszakított magyar falvak harangjának bánatos zokogása.

Jó itt az erdőn, ahol nincs ember, nincs öröm, de nincs fájdalom sem.

A nap már a magyar rónák felől küldi búcsúsugarait. Indulni kell tovább.

Mielőtt véglegesen elbúcsúznánk a vadregényes helytől, még egyszer körültekintünk. Előttünk a Sebes-Körös sziklakapujának keleti kijárójánál épült Csúcsa község házai tűnek fel. Alattunk a Drágán tajtékozó vize rohan a völgy felé. Felette vígan kelepeinek a vízimalom rozzant lapátjai. A völgyben elszórtan néhány oláh kunyhó, a völgy nyílásában pedig a kis-sebesi dacit-bánya tűnik a szemünkbe. Körülöttünk az őserdő titokzatos némasága borul a tájra. Messze északon a Réz- és Meszes-hegység délre néző lejtői kéklenek. A Meszes keleti határát a Szamos felé siető Egregy-patak ezüstcsíkja jelzi. Néhány apró falu húzódik meg mellette. Környéke az ország legelhagyatottabb, legeldugottabb vidékei közé tartozik. A vasutat csak hírből ismeri, még a leghitványabb megyei út is messze elkerüli.

Alig tudjuk elhinni, hogy ennek ellenére az elhagyott vidék kis patakja mennyi nagyfontosságú történelmi eseménynek volt a szemtanúja! Mintegy tizennyolc évszázaddal ezelőtt idegen földről jött emberek ezrei keresték fel és olyan országutat építettek közvetlen közelében, melyhez foghatót azóta sem látott. Azt hallotta, hogy az épülő út ismeretlen földeken, ismeretlen nyelvet beszélő emberek között egyenesen a birodalom fővárosába, Rómába vezet.

De a patak környékén nemcsak útépítő emberek jelentek meg, hanem nagy számban jöttek építkezésben jártas emberek is, akik pompás középületeket, pazar kényelemmel, központi fűtéssel berendezett lakóházakat, útburkolattal ellátott utcákat és bájos villanegyedeket varázsoltak az Egregy környékére. Később a patak az épülő város nevét is megtudta: Poroliss u m n a k hívták. Arról is értesült, hogy ebben a legfontosabb észak-dáciai városban a legészakabra helyezett római légiók állomásoznak.

A mesevilág azonban nem sokáig tartott! Rohamosan csökkent a város lakossága és K. u. 275-ben az utolsó római őrcsapat is elbúcsúzott tőle. Ezután előzönlötték Dáciát a népvándorlás zavaros hullámai, amelynek áldozatul esett maga a város is.

A rómaiak távozása után halálos csend borult a vidékre. Csak néha csörtetett keresztül rajta a Meszes-kapu irányából egy-egy félelmes lovascsapat. Akkor virradtak szebb napok a kis patak vidékére, amikor a honfoglalás idején délceg magyar harcosok jelentek meg az Egregy partjain.

Több fontos esemény nem is igen történt e vidéken. Mert azt igazán nem tekinthette számottevő eseménynek, hogy a honfoglalás után sok száz esztendővel ismeretlen nyelvet beszélő nép a szomszédos Kalota-hegységből szórványos csapatokban, szinte észrevétlenül aláereszkedett és megtelepedett a magyarok között, a patak mellékén.

Lassan az új telepeseket is megszokta a patak. Akkor azonban rettenetesen felháborodott, amikor azt hallotta, hogy a partjain letelepült oláh pásztorok Porolissum hajdani művelt lakói egyenes leszármazottainak mérszelik magukat nevezni. Ennek a valótlan hírnek szerzői és terjesztői arra

persze nem tudtak feleletet adni, hogy miért nem nevezik ők is római nevén a hajdani büszke várost és miért adták a város helyén épült nyomorúságos lakóhelyüknek a kevésbé hangzatos M o j g r á d elnevezést. Kissé különös, sőt érthetetlen, hogy az új telepések a sajátjuknak mondott város nevét egyszerűen elfelejtették!

Művelt, virágzó római város: Porolissum. Műveletlen, elhagyatott oláh telep: Mojgrád. A két név így egymás mellé állítva, hűen tükrözi a valóságot.

A történeti igazság szem- és fültanúja, a kis Egregy-patak egyébként éppen Mojgrád község táján lép ki látóhatárunk

Búcsút intve a pataknak, figyelmünk ismét az új határ felé fordul, mely éppen ezen a helyen, a Drágán vidékén vesz búcsút „Biharország“ földjétől és Kolozs vármegye területén halad tovább keleti irányba.

A Drágán jobbpartján meredek hegyoldalon vezet felfelé az új határ. Rövid idő múlva kiugró sziklapárkányról olyan látványban gyönyörködhetünk, ami minden várakozásunkat messze felülmúlja: a Sebes-patak festői völgye fölött, egyik kiugró sziklán, büszkén merednek az ég felé I. Rákóczi György kedvelt várának, Sebesnek omladozó tornyai.

Alig hagyjuk el a Sebes-patakot, újabb élménnyel gyarapodunk. A legfestőibb viselet, a legérdekesebb népszokások és a világhírű kalotaszegi varrottas hazája: a Kalotaszegi-medence kerül el alattunk!

Oly jóleső érzés a kis medencében sűrűn elhintett magyar falvak ég felé nyújtózó tornyait szemlélni. A nap arany sugarai végigömlenek a tájon. Csak néha húzódnak előtte felhőfoszlányok tépett rongyai. Árnyékuk végigsuhan a medence falvai felett, mintha az elmúlt huszonkét esztendő komor időszakára emlékeztetnének ...

A felhők közben nyomtalanul eltűntek és a kalotaszegi falvak a nap sugárözönébe öltözve ünnepük a magyar feltámadást. A táj hangulata, bája és szépsége betölti egész lényünket. Mintha mindez nem volna más, mint csodálatos álom.

Amint azonban dél felé pillantunk és tekintetünk a medence mögött örökös Kalota-hegyre és Gyalui-havasokra téved, nyomban szertefoszlik a varázs és rádöbbenünk a rideg valóságra. Nem tudunk többé önfeledt lélekkel gyönyörködni a tájban. Nem tudunk attól a kínzó érzéstől szabadulni, hogy a medencét dél felől szegélyező, egybefonódó határontúli bércek tulajdonképpen gyászkeretbe foglalják a Kalotaszegi-medence képét.

Sajnos, Nagykalotára és még néhány kalotaszegi községbe ma sem lehet szabadon utazni. A kis medencét ugyanis közvetlenül Nagykalota fölött kettéhasítja az új határ.

Kalotaszeg hullámos területe tulajdonképpen nem más, mint az Erdélyi-medencének a hegyek közé ékelődő legnyugatibb beöblösödése. Olyan, mintha az Erdélyi-medencének a Nagy Magyar Alföld felé kinyújtott karja lenne. Az üdvözlést az Alföld szintén viszonzza: a Sebes-Körös völgyén nyújtja ki kézfogásra kezét. A két izmos tenyér a Királyhágó táján

fonódik egymásba. Itt ölelkezik össze a két elválaszthatatlan testvér: Magyarország és Erdély.

A medence közepén parányi csermely csörgedezik. Ott ered az egyik körösfői domb tövében. Félénken néz körül az ismeretlen környezetben, megbúvik a partjait kísérő bozótok között, óvatosan húzódik el a medence főhelye, Bánffyhunrad alatt és szinte lopva oson nyugat felé. Alig tudunk ráismerni ebben a kis erecskében a csecsemőkorát élő Sebes-Körösre, arra a folyóra, mely a Nagy Magyar Alföldön veszedelmes tavaszi árvizei miatt félelmes hírnévnek örvend.

Kalotaszeget elhagyva, a Gyalui-havasok északi lejtőin halad a határ, majd a Hideg- és Meleg-Szamos egyesülésénél leereszkedik a folyó völgyébe. A völgy nyílásában, a hegység lábánál megpillantjuk G y a l u t. Fölötte nagy események szemtanúja, düledező, ősi vár őrködik. A vár látta többek között azokat a vadtekintetű török és tatár csapatokat, melyeket a szultán azért küldött Erdélybe, hogy II. Rákóczi Györgyöt kiűzzék országából. Hallotta a büszke fejedelem lova patkójának csattogását, látta az erdélyi és az ozmán sereg öldöklő küzdelmét, hallotta a haldoklók ezreinek halálhörögését, látta a halálosan megsebesült II. Rákóczi Györgyöt, amint testőrei kiragadták az ütközetből és menekültek vele nyugat felé.

Ezután Apaffy Mihály borgözös tivornyáinak, majd császári csapatok bevonulásának volt szemtanúja. Ezek a szomorú évek megtörték erejét, megrokkant, előregedett. Ma már csak tehetetlen aggastyán módjára nézgeti naphosszat a Szamos tovasikló hullámain.

Búcsúznak a vártól, indulunk tovább. Elhaladunk Magyarlóna és Szászfenes szélső házai alatt, türelmetlenségünk egyre fokozódik, szívünk hevesebben ver, végre megpillantjuk Erdély fővárosát: kincses Kolozsvárt!

III.

A Mezőségen keresztül.

A kolozsvári ódon templomok harangjai méltóságteljes nyugalommal kongatják a delet. Zúgásuk egygyólvadó összhangjába élesen, kétségbeesetten sívít bele a határon túlról egyik kis falu harangjának panaszos zokogása. Mintha lélekharang volna, mintha a pusztulásra ítélt Györgyfalva magyarjait siratná. Elszakították a gyermeket anyjától, elszakította az új határ Györgyfalvát Kolozsvártól! Elszakította attól a várostól, mellyel századok óta szinte összeforrott, amely a mindennapi betevő falatot jelentette a györgyfalvai földművelő magyaroknak!

A színmagyar község környékét őszi szántások komor, fekete leplei takarják. Derús színek nem illenek most a tájat betöltő néma fájdalomhoz.

De lassan, észrevétlenül enyhül a fájdalom és beköszönt a kimondhatatlanul várt tavasz, amikor a természet a bánat sötét színei helyett, a reménység biztos termést ígérő, üdezőld takarójával vonja majd be az egész erdélyi magyar földet.

Györgyfalva után észak-dél irányú vasútvonalat vág derékban ketté az új határ. Milyen boldogság lenne, ha útlevél nélkül szállhatnánk fel itt a kolozskarai határállomáson a Nagyenyed felé induló vonatra. De jó lenne elmerülni a jellegzetes, meredek, kopár domboldalakkal telehintett tájban, jó lenne bepillantani a vasútvonal mentén lépten-nyomon felbukkanó magyar tanyákra, jó lenne figyelni a vasútvonal szeszélyes kanyargásait, átrobogni egyik kis vashídon és megpillantani alattunk a kedves folyócskát, a huszonnégy esztendő óta nem látott Aranyost!

Aranyos-Gyéresen kiszállnánk és a tordai szárnyvonalon folytatnánk utunkat. Néhány perc múlva boldogan integetnének felénk az ősi tordai katolikus, református és unitárius templomok tornyai. Üdvözlőnének az ódon fedeleshidat, az ősi fejedelmi palotát, valamint az öreg, toronyórás tordai városházát.

Meg sem állanánk Topánfalváig. Azután, mint valamikor régen- turistabottal, hátizsákkal, szeges bakancssal nekivágnánk a Bihar-hegység ősrengetegeknek. Felkeresnénk a Szamosbazar káprázatos csodavilágát, lobogó fáklyák sejtelmes fénye mellett gyönyörködnénk az oncsászai-csontbarlang rejtett szépségeiben. Azután nekítámaszkodnánk a sziklafalnak, hallgatnánk a M e l e g-S z a m o s kristálytisza vizének halk csobogását, hosszasan bámulnánk a felettünk táncoló napsugarakat, melyek éppen azon fáradoznak, hogy behatoljanak hozzánk, ide a fantasztikus alakú sziklák homályos világába.

Visszajövet felkeresnénk a rég nem látott Tordai-hasadékat. Alkonyaikor holtfáradtan bekopognánk a sziklahasadék közelében épült barátságos menedékház kapuján. Ezt a turistaházat a rabság éve alatt építették a kolozsvári természetjárók. Itt, a rab magyarok összetartásának és áldozatkészségének épülete előtt szétfoszlik az álom és rádöbbenünk a keserű valóságra!

Sötét szemekkel, elhagyottan bámulnak a csillagfényes éjszakába a barátságos menedékház kicsiny ablakai. Nyilván nem értik a változást, ami az utóbbi hetekben körülöttük történt. A kis menedékház tordai turisták fáradt, gondterhelt csoportjától hallott ugyan valamit a felszabadulásról és Kolozsvár örömnepéről. De miért felejtették itt őt, akinek a szomorúság és bánat éveiben néhány boldog percet mégis köszönhetek és miért felejtették itt a tordaiakat, miért maradt itt Szent László lovának lábnyomát őrző Tordai-hasadék, miért maradt itt Köven d, Bágyon és Aranyosszék többi székely községe?! Miért, miért?... Komoran hallgatnak a hegyek, halkán kerülgeti a sziklatörmelék a H e s d á t, távolbanéző

szemekkel, szótlanul ülik körül az asztalt a tordaiak — nincs senki, aki a felvetett kérdésre feleletet adna! . . .

Ott állunk az új határon, a vasútvonal mentén. Szemünket elborítja a könny és ezer érzés kavargatja lelkünkben, miközben búcsúzunk az álmok földjére vezető vasútvonaltól és indulunk az érdekes mezőségi tájon átvágó határvonal mentén tovább.

A K o l o z s alatt északkeletre kanyarodó új határ álmélkodva szemléli az elétáruuló különös, idegenszerű képet. Számára szokatlan csend ül meg a tájat, hiányzik a rohanó hegyipatakok annyira megszokott fenséges muzsikája. Hiába keresi a felhőbe fűrődő bérceket és a zúgó fenyőrengetegeket. Egyetlen élő fát sem tud felfedezni az egész vidéken! Az ismerős bércek helyét ismeretlen, különös alakú, egymást követő halmok foglalják el. Mintha óriások sírhantjai közé tévedt volna! Erdők helyett kénytelen a dombok alján itt-ott meghúzódó szerény cserjékkel, kisebb bokorcsoportokkal megelégedni. Felperzselt, bánatos, sovány legelőket lát maga körül mindenfelé.

Az új határ még nem tudja, hogy hajdani tengerfenékre tévedt, hogy az a bizonyos harmadkori tenger felelős mindenért. Felelős elsősorban azért a sós, terméketlen agyagrétegért, amivel a tájat beborította, felelős az agyagdombok lejtőin tapasztalható állandó földcsuszamlásokért, amelyek a letelepedést és földművelést lehetetlenné tették. Felelős a legeltetést megnehezítő vízhiányért, mert sok helyen még kutat sem lehet fúrni az állandóan mozgó agyaglejtőn, felelős az esős évszakban beköszöntő mezőségi sártengerért. A hajdani tenger az oka annak is, hogy a dombokon nem csendülhet fel a szüretelők dala és hogy a halmok lába előtt vidám kaszapengés közben nem omolhat az acélos búza!

A tenger azonban mindezzel tisztában lehetett és érezhette, hogy az embereknek okozott veszteségért, valamilyen formában kárpótlással tartozik. Amit a föld felszínén megtagadott, azt kamatosán visszaszolgáltatta az agyagréteg alatt. Nyomorúságos agyagréteg rongydarabjába burkolva nyújtotta át az embereknek mesés ajándékát. Kigöngyölgetve a szegényes rongyokat, olyan kincsek hullottak ki belőle, melyek az okozott károkért bőséges ellenszolgáltatást jelentettek. A hajdani tenger ajándékozta meg ugyanis Erdélyt a medence egyik nagy kincsével: a sóval!

Ha csak ezt adta volna Erdélynek, máris bőségesen megfizetett volna azokért a károkért, melyeket a Mezőség határmenti tájain okozott. A tenger azonban nemcsak bőkezű volt, hanem igazságos is. Tudta, hogy a Mezőségnek külön kárpótlással tartozik! Neki adta tehát legnagyobb értékét, melynek párját egész földrészünkön hiába is keressük, neki adta a hajdani tengerfenékre hullott állati szervezetek millióiból keletkezett kincset: a földgázt!

Arról igazán nem tehetett, hogy a felmérhetetlen kincs áldásait még mindig nem e föld ősi tulajdonosai, a magyarok élvezik.

Még szerencse, hogy a medence másik nagy értékét: a sót, mindenütt a medence szélére helyezte. így legalább az új határ mellett fekvő Kolozson kívül a sóbányák egy része ismét visszatért az anyaországhoz. (Désakna, Szováta, Parajd, stb.)

A még fel nem szabadult terület hatalmas földnyelvhez hasonlóan mélyen benyomul a visszatért mezőségi tájak közé és kihatja az ország területéből a felbecsülhetetlen értékű Kissármás környéki gazdag földgázkutakat, valamint a kolozsvár—szászrégeni országút középső szakaszát, br. Kemény Zsigmondnak, a magyar regényírás nagy mesterének pusztakamarási nyugóhelyével együtt.

Az esős évszakban járhatatlan, agyagos mezőségi tájat ez a nagy anyagi áldozattal épített országút kapcsolja be az ország gazdasági életébe. Eleven élet lüktetett a világháború előtti évtizedekben ezen az országúton. Uzdi-Szt.-Péter országos vásáraitól ezen az úton hajtották a címeres magyar szarvasmarhák és a messzeföldön híres mezőségi lovak ezreit nyugatra, távoli magyar vidékek felé.

Aztán jött a világháború! Magyar honvédek bakancsa dongott, délceg huszárlovak patkója csattogott fölötte. Évek múlva sajtós hang ütötte meg fülét: bocskorok ezreinek gyors ütemű csoszogását hallotta.

Azóta szomorú az élete. Ma úgy néz ki az elhanyagolt országút, mintha gránátzapor szántotta volna fel. Az új határ sem hozott maradéktalan boldogságot a szétroncsolt, gúzsbakötött, szánalomraméltó országút számára. A szebb jövőbe vetett hitet azonban pillanatra sem vesztette el! Tudja, érzi, hogy amelyik pillanatban egész hosszában ismét magyarrá válik, újra elfoglalja méltó helyét az erdélyi országutak népes társaságában.

Az új határ az országúttal való találkozás után tovább halad északkeleti irányban. Vasszentgothárd alatt azonban kelet felé fordul, Budatelkénél átszeli a marosludas—besztercei vasútvonalat, azután az elszakított Mezőköbölkiút közvetlen közelében 90 fokos kanyarodót ír le és Maros-Torda vármegye nyugati szegélyén folytatja útját dél felé.

IV.

A Székelyföld nyugati szegélyén.

A Székelyföld határára értünk! Olyan hihetetlen mindaz, ami körülöttünk történik, mintha csak meseszerű álom lenne. Hiszen huszonkét esztendő óta többnyire csak álmainkban jártunk a Székelyföldön. De ez a mostani utunk már valóság. Ha nem akarnánk hinni benne, be fogja bizonyítani az az oláh határőrscapat, amelyik éppen most közeledik Mezőkapus felől, a Kapus-patak kanyargó völgyében, az új határ felé. Igen ez valóság, a valóság pedig sohasem lehet olyan szép, sohasem okozhat olyan zavartalan boldogságot, mint az álom.

Amint a Maros felé közeledünk, lépésről-lépésre kedvesebbé, vonzóbbá, derűsebbé válik a környező vidék. Keleten a havasok kéklő gerincei burkolóznak a messzeség sejtelmes homályába, előttük a testőrségüket alkotó előhegyek integetnek a lábuk előtt elterülő szőlők, gyümölcsösök és szántóföldek mögül. Egyesek közülük egészen az új határ közelébe merészkednek. Talán személyesen akarnak meggyőződni arról a hihetetlen hírről, hogy a szemközti Kerelő-Szent Pál oláh határállomás lett!

Mit szólna ehhez Báthory István, aki Békés Gáspáron e helyen aratott győzelme után (1575) büszkén lovagolt el a szentpáli mező marosparti részén felsorakozó győzelmes seregei előtt?

A Maros hullámai azon a napon szomorúan ballagtak lefelé. Nem voltak kíváncsiak az olyan győzelemre, amelyet magyar kard, magyar vér ontásával vívott ki. Bezzeg örömtől csillogtak a habok valamikor régen (1479), amikor Kenyérmezőnél végigszemlélték Kinizsi diadalát!

Azóta hosszú századok alatt Erdély jó és balsorsával kapcsolatban boldog és szomorú napok váltakozva virradtak a folyóra. Most azonban nagy gondban van. Öröm és bánat egyszerre rohanta meg partjait. Nyár a d t ő i g öröm, újjongás, felszabadulás, onnan csaknem a torkolatáig néma csend és szomorúság borítja partjait. Nem tudja mitévő legyen. Együtt örüljön-e az újjongókkal, vagy szomorkodjon a szenvedőkkel? Végre azonban rájött a megoldásra. A rázúduló zavaros érzemáradatból új érzés fakadt lelkében: a remény!

Közben a határmenti Nyárádtóhoz értünk. Itt fejezi be a Nyárád-patak földi pályafutását. Ákosfalvától kezdve tisztában volt sorsával. Onnan kezdve nyugtalanul bolyongott, kanyargóit a tájon, mindent elkövetett, hogy a kérlelhetetlen végzetet elkerülje. Elmúlásával bájos, hangulatos vonás tűnt el a vidék arculatáról.

Torkolatától szép kilátás nyílik a Görgényi-havasok felől érkező Maros völgyére. Mint fonálra felfűzött gyöngysor, úgy kíséri a folyó partját az ősi magyar települések hosszú sora. A gyöngyök között a legnagyobb, a legbecsesebb ott csillog a közelünkben, közvetlenül az új határ előtt. Ott nyújtózik a Maros partján a Bólyaiak ősi városa, a Székelyföld fővárosa: a felszabadult Marosvásárhely!

A város alatt a határ délkeletre fordul és a Kis-Küküllő kanyargós völgyében lépi át a Székelyföld hajdani anyaszékének: Udvarhelymegyének határait. Az új határ Erdőszentgyörgy alatt búcsúzik el Maros-Torda vármegye területétől. A község régi református templomában vezette oltárhoz 1835-ben Sándor, württembergi herceg Rhédey Klaudiát, V. György angol király feleségének nagyanyját.

Nagykend, Kissolymos, Agyagfalva, Homoróddaróc, Székelyzsombor és még néhány székely község házait csaknem súrolja az új határ. Ezekben a hirhedt „kultúrzónába“ tartozó színmagyar községekben a regáti tanítók felemelt díjazás által fűtött igyekezete csúfos kudarcba fulladt a székelység sziklaszilárd ellenállásán. Ez az ellen-

állás magasztos tettekben is számtalanszor kifejezésre jutott! Bizonyosság erre a határmenti Székelykeresztúr unitárius kollégiuma. Fenntartási költségeinek előteremtését a székelység egyeteme valláskülönbség nélkül vállalta magára! Ilyen magyarok között nem is vezethetett semmiféle eredményre a regátiak „kultúrmunkája“!

Az új határ ezen a vidéken dús erdőségeken, szőlőbontotta dombokon, csapadékdús szántóföldeken fut keresztül, széles szalagot hasítva ki a vármegye délkeleti oldalából. A vármegye területén vesz búcsút a felszabadult Székelyföldtől a Hargita lejtőiről alásiető Nagy-Küküllő és a két Homoród.

A határ a vármegye délkeleti szögletében a Homoródi-hegység déli nyúlványaira kapaszkodik fel. Innen az Olt délkeletre néző széles völgynyílásán keresztül derült időben jól kivehetők a Fogarasi-havasok félelmes sziklafalai, melyeket a nagy távolság barátságos kéklő hegyekké szelídített.

A Homoródi-hegység keleti lábánál végigfutó Vargyas-patak az elszakított Ágostonfalvával szemközt torkollik az Okba. Itt találkozik össze az új határ a Székelyföld belsejéből érkező folyóval. Csodálatosan szép látvány tárul itt elénk. Északra és délre a Persányi-hegység láncában, nyugatra a hegységen keresztülötő Olt festői völgyoszorosában, keletre pedig a Baróti-hegységben gyönyörködhetünk. Az elénk táruló kép varázsát növeli az a körülmény, hogy az erdőborította hegyoldalakat éppen most festette tarkára a természet nagy piktora: az ősz.

Zavartalanul merülnénk el a környezet idegnyugtató harmóniájában, élveznénk az erdő titokzatos zsongását, csak az előttünk lévő elszakított U r m ö s község templomtornya ne nyújtózna oly kétségbeesetten felénk, csak azzal az oláh járőrrel ne találkoztunk volna az imént, csak azok az édes magyar hangfoszlányok ne vágtak volna a szívünkbe, melyeket az imént hajtott át a határon a szeptemberi szellő! ...

A Vargyas-patak után a határ a kanyargó Olt-folyót kísérve, elhalad az országhoz visszacsatolt gazdag k ö p e c i lignitbánya alatt, majd a Baróti- és Persányi-hegység láncai között húzódó széles hosszanti völgyben halad dél felé.

B ö l ö n alatt búcsút int az Oltnak, délkeletre fordul és elhalad a Baróti-hegység legmagasabb tetője, az ezer méteren felüli Görgő alatt.

A hegység déli lábánál festői környezetben országos híré fűrdőhely húzódik meg, Európa leggazdagabb vastartalmú vizének tulajdonosa: Élő-patak. A fűrdőhely, mely halálos veszedelemtől szabadult meg — hiszen az új határ közvetlen-közeiében fekszik — kétszeres örömmel élvezi a visszanyert szabadságot. Azt azonban mégsem fogja megbocsátani az új határnak, hogy a legközelebbi vasútállomást, Földvárt elszakította tőle. Megfosztotta továbbá fűrdővendégeinek legkedveltebb kirándulóhelyétől, a II. Endre által idetelepített német lovagrend Földvár fölött emelkedő pompás sziklavarától is.

Erről a határszakaszról egyébként felejthetetlen kilátás nyílik a Braszó-i-havasok kéklő bércei által határolt Barcaság gyönyörű síkságára. A csinos szász községek mögött felfedezzük a medence délkeleti sarkában meghúzódó csángó községeket, majd hosszas keresgélés után az északnyugati szögletben rábukkanunk Barcaújfalura, Szunyogszékre és a többi elszakított barcasági színmagyar községre.

V.

Az ezeréves határok felé!

Az új határ Élőpatakot maga mögött hagyva, felkapaszkodik a Baróti-hegység legdélibb nyúlványaira. Innen legelőször régi ismerősére, a hegységet megkerülő Okra esik tekintete. Üdvözi a folyó partján fekvő felszabadult Sepsiszentgyörgyöt, az előtte elterülő Háromszéki-medence termékeny földjét és virágzó székely falvainak sokaságát. Látja a medencét öntöző Feketeügy-folyót is, amint a medencében csavarogva édesanyját, az Oltót keresi. Sajnálja a kis folyót, melynek nem adatott meg az az öröm, hogy felszabadult földön befutott életpályáját a boldogság földjén fejezhesse be. A kis folyó U z o n alatt kénytelen átkelni a határon, ahol néhány kilométeres út után az Okba torkollik.

A medence déli oldalán haladunk kelet felé. Zágontól délre a Berecki-hegység fenyvesekkel borított nyugati hegyoldalán egyre feljebb és feljebb emelkedünk. Körülöttünk sudár fenyőtörzsek nyújtóznak az égbolt átlátszó kéksége felé. Tövükben törekeny fenyőcsemeték húzódnak meg.

El sem lehetne képzelni a székely havasokat fenyőerdők zöldeskék takarója nélkül, összeforrt a székely-lélek a zúgó fenyvesekkel. Talán azért, mert a fenyő is keményen, dacosan állja a viharokat és a tomboló orkán sem képes törzsét meghajlítani! Talán azért forrtak össze, mert mindkettőjüknek küzdelmes, nehéz élet jutott osztályrészül. Sziklás, sovány talajon harcolnak a létért, nem hagyják kihasználatlanul a legparányibb életlehetőséget sem. Állják a zúgó Nemerét büszkén, rendületlenül!

Néha mégis előfordul, hogy a faóriás koronáját leszakítja a vihar. A fa azonban rövidesen kiheveri a súlyos sérülést. A legközelebbi vízszintes oldalág lép a letört testvér helyébe, ágait ég felé emeli, rövidesen egyé olvad a derékbatört törzssel és tovább éli büszke életét.

Jöhetnek azután újabb és újabb viharok, egyre edzettebbé, egyre ellentállóbbá válik. Olyan, mint a székely lélek, amely keményen állja a sors csapásait. Ha közülük némelyiknek megroppan a dereka, nem pusztul el a faj: új hajtás új életet önt belé és él a sovány sziklaoldalon elpusztíthatatlanul!

Ezért forrott talán össze a székely-lélek a fenyvesekkel!

Elgondolkozva ballagunk az új határ mentén a hegytető felé. Az erdőrengeteget havasi legelő üdezöld pászitja szakítja meg. A mezőt békésen

legelő állatok szürkésfehér foltjai tarkítják. Azután ismét a fenyves következik.

Kitartó kapaszkodás után egyik erdei tisztásról visszatekintünk, Alattunk kitérül a Háromszéki-medence kedves bája, festői szépsége.

A Teremtő fenséges templomában érezzük magunkat, melyből a szenvedés tüzeben megedződött székely-lelkek százezreinek hálaadó imája száll a Szabadító felé. A templom boltíves mennyezetét a medencére boruló égbolt, falait pedig a medencét körülvevő Bodoki- és Berecki-hegységek alkotják.

A templom közepén a Feketeügy-folyócskát kísérő facsoportok zöld szőnyege fut a bejárat előtt várakozó Olt kanyargós medre felé.

A közelünkben levő padosorok szélén, közvetlenül a fal tövében, a hegyek lábánál helyezkedik el a Székelyföld két halhatatlan szülöttjének, Mikes Kelemennek és Körösi Csorna Sándornak szülőfaluja: Z á g o n és Csomakőrös. Előttük pedig a Háromszéki-medence híres fürdőhelye: Kovászna.

Az átellenes fal mellett, a Bodoki-hegység tövében Maksa, Dálnok és Csernáton házai fehérlenek. Előttük foglal helyet az első padosorok valamelyikében a barlangjáról messzeföldön híres, mesészerű Torja.

A főhelyet a templom közepén a medence legnagyobb városa, Kézdivásárhely foglalja el.

Ezt az egész csodálatos épületet — a megerősített erdélyi templomok mintájára — a Keleti-Kárpátok felhőbe fűrődő bástyái övezik.

Vándormadarak serege szeli át a medencére boruló égboltozatot. Űzik őket a csípős, ködös, párás szeptemberi éjszakák, átszelik a határt, egyenesen dél felé tartanak. Lehet, hogy üzenetet is visznek magukkal azok számára, akik egyelőre nem térhettek haza.

A Gyergyói- és Csíki-havasok bércei a Déli-Kárpátok égbemeredő csúcsainak, a Negojnak és Bucsecsnek bizonyára ezt üzenik: „Mi már ismét átvettük őrhelyünket az ezeréves vártán, most ti vagytok soron testvérek!”

A Keletmagyarországi-Szigethegység visszatért részei (Szilágysági-hegyvidék, Lápos-hegység, Radnai-havasok) mindenekelőtt urukat és parancsolójukat, a fenséges Bihart, továbbá a Királyerdő, Kalota és Gyalui-havasok elszakított részeit, a bájos Hegyest és Béli-hegységet, végül a nemes-ércekben gazdag Erdélyi-Érchegységet várják türelmetlenül.

Az erdélyi folyók közül a Sebes-Körös elszakított testvéreinek, a Szamos a Marosnak; a Tölgyesi-, Békás-, Gyimesi- és Ojtozi-szoros félelmes sziklafalai a Bodzái-, Vöröstoronyi- és Vaskapu-szoros szirtjeinek; Erdélynek a Nagy-Alföldre nyíló Sebes-Körös- és Számos-menti kitérült kapui a huszonkét esztendeje elreteszelt marosvölgyi bejáratnak; a számosmenti Szent Benedek-vár és a kolozsvári Fellegvár a dévai, solymosi és lippai várak megszentelt köveinek; a nagymajtényi síkság Kenyérmezőnek, a világosi rétnak, a piskii, a vízaknai és segesvári ütközetek színhelyének; a kolozsvári Szent

Mihály-templom a brassói Fekete-templomnak, a nagyváradi székesegyház az aradi minoriták templomának küldi üzenetét.

„Napvilágra hozott kincseimet többé nem a bitorlók élvezik!“ Ezt üzeni a felszabadult Nagybánya a Brád-környéki aranyzúzóknak, a gyalári, vaskői, dognácskai vas-, a stájerlakaninai és resicabányai gazdag széntelepeknek.

A Tölgyesi-szoros közelében, festői mészkősziklák alján, zúgó fenyvesek ölén meghúzódó Borszék, a háromszékmegyei Málnásfürdő és Kovászna a csíkmegyei Tusnád és a többi visszakerült erdélyi fürdőhely a csernamenti világszép Herkulesfürdőnek üzeni: „Páratlanhatású gyógyítóerőnk ismét a magyarság szolgálatában áll. Kövess bennünket mielőbb!“

Az Alföld és a hegyvidék érintkezővonalán épült Szatmárnémetinek, Nagykárolynak és Nagyváradnak sóhaja a hasonló fekvésű Arad és Temesvár felé száll. Kolozsvár ikertestvéreinek, Tordának, a szabad székelyek a guzsbakötött aranyosszéki testvéreiknek és a Brassó-környéki csángó falvaknak küldik üzenetüket:

„Térjetez vissza mielőbb ti is annak a házigazdának hajlékába, akinek vendégbarátságát immár nyolc évszázad óta élvezitek!“ — így szól Beszterce és Szászrégen németajkú lakóinak Nagyszeben és Fogaras számára küldött üzenete.

A felszabadult föld üzenete kiáradt, fékevesztett folyó módjára zúg, árad, hömpölyög feltartóztathatatlanul a még rabságban sínylődő terület felé. Szabad magyarok és székelyek százezrei, visszatért falvak és városok, várak és csataterék, hegyek és vizek, erdők és mezők üzenik, harsogják a határon túlra:

„Értetek dolgozunk, élünk és halunk! Türelem, testvérek!“

... A vándormadarak közben elrepültek, a látomás megszűnt, folytatjuk utunkat. Ott szeretnénk állni mielőbb az ezeréves határokon!

Egyre néptelenebbé, vadabbá, félelmesebbé válik a bennünket körülvevő ősfenyvesek rengetege. Hegynek föl, völgynek le haladunk, emberi letelepedésnek nyomát sem tudjuk felfedezni. Azonban, amint a Bászkapatak medencéje felé közeledünk, távoli, különös zajra leszünk figyelmesek. Csakhamar világosan kivehető a gőzfűrészek sivító, éles hangja. Hamarosan megérkezünk a rengeteg erdőség mélyén meghúzódó Gyulafalvára. A név azonban ne tévesszen meg bennünket. Mert csak erdőipari vállalat központját jelenti. A telepet villanyvilágítással is ellátták. Erre igazán nem számítottunk az irdatlan rengeteg kellős közepén!

Gyulafalva után azonban már valóban nem érhet bennünket hasonló meglepetés. Ha lehetséges, még félelmesebbek a fenyvesek, még magasabbak a gerincek, végre felérünk a legmagasabbra. Itt fogadja — az ezeréves határok nevében — a néhányhetes ifjú határ hódolatát a Keleti-Kárpátok határán ezer esztendeje lelkiismeretesen őrködő, 1605 m magas Csilányos! ...

50×70 cm nagyságú színes sokszorosításban
 megrendelhető darabonként 1.20 P-ős árban a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja
 Munkatársainak Irodalmi és Művészeti Szövetkezeténél (Budapest, VIII.,
 Reviczky-u. 4/b.) annak 58.100. számú postatakarékpénztári csekkszámájára
 (bianco-csekklapon) történő előzetes befizetés útján.

TARTALOMJEGYZÉK

A) Szövegrész.

Oldal

Előszó (Kozár Elemér és vitéz Rózsás József)	3
Erdély földje és népe (dr. Cholnoky Jenő)	5
Erdély kultúrája, szellemi életének kimagasló alakjai (dr. Kozocsa Sándor) . .	16
Erdély a világháborúban és a forradalmak idejében (vitéz nemes Nagy-Baczoni Nagy Vilmos)	21
Erdély (Vargha Gyula költeménye).....	38
<i>HUSZONKÉT ÉV. Erdély kálváriája Gyulafehérvártól Becsig (Sulyok István)</i>	39
1918—1919.....	40
A nemzetek szövetsége, Genf.....	42
A román jogtiprás	43
Iskolai oktatás, közművelődés	45
A magyar otthon, a birtokfelosztás	46
Erdők kisajátítása	48
A „földreform”	49
A román közélet.....	50
A román irtóhadjárat hazugságokkal	52
Felkészülésünk Erdély visszaszerzésére (Kozár Elemér).....	55
A második bécsi döntés (Thury Lajos).....	63
<i>HAZATÉRÉS...</i>	69
Az első nap (vitéz Béry László).....	69
Legszébb hajnal a Tiszán (dr. Kapy Rezső)	73
Erdély kapujában (vitéz Gidó (Gvidó) Béla).....	77
Zilah (Berki János).....	80
A Királyhágó tetején (dr. vitéz Vass Sándor)	83
Marosvásárhely két arca (Széfeddin Sefket bey).....	87
Kolozsvára értünk (Marschalkó Lajos)	92
Barangolás Csikországban (dr. Szerelemhegyi Ervin)	97
A csíksomlyói Mária csodája (Marschalkó Lajos)	102
Kolozsvár örömmünnepe, 1940. szeptember' 15. (Zágoni István és dr. Mathia Károly^).....	105
<i>A MEGSZÁLLÓ ERŐK TEL VONUL TATÁSA ÉS A MEGSZÁLLÁS LETOLYÁSA. (összeállította: Dezseri János)</i>	111
A megszállás	117
Az anyagi ellátás.....	121
Egészségügyi szolgálat	125
A vasút	126
Az utak	129
A híradás	132
A hírverés	135
Katonai közigazgatás	136
Megemlékezés a hősökrol.....	141

A román „Carol“ erődvonala (vitész Dániel György).....	143
Erdély visszacsatolásának hatása a magyar irodalmi életre (dr. Mathia Károly) .	149
A zászló (vitész Somogyváry Gyula verse)	159
Az „Erdély“ induló (vitész Náray Antal)	160
Az erdélyi bevonulás katonadalai (Volly István)	163
A m. kir. honvéd Térképészeti Intézetéről (Kern Ferenc).....	174
Az erdélyi emlékbélyegzők (Hampel István)	177
Az „Erdélyért“ Országos Gyűjtőbizottság munkája (Berki János).....	181
A Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának munkája Erdélyért (vitész Mezei Dénes, vitész Rózsás József, vitész Zitás Bertalan)	184
Apróságok Erdély nagy napjaiból (vitész Náray Antal)	191
Új világ Erdélyben (Dövényi Nagy Lajos).....	195
Szováta, Parajd, Korond (Dobay Tibor)	202
AZ ÚJ HATÁROK MENTÉN ERDÉLYBEN (dr. Gál Zoltán)	205
I. A Nagy Magyar Alföld keleti peremén a Sebes-Körös felé	205
II. A Sebes-Körös mentén Kolozsvár felé	206
III. A Mezőségen keresztül	213
IV. A Székelyföld nyugati szegélyén	216
V. Az ezeréves határok felé.....	219
Zrínyi-fohász.....	222
Tartalomjegyzék	223

B) Képanyag

EGYSZÍNŰ MÉLYNYOMÁSÚ KÉPMELLÉKLET	80 oldal
SZÍNES KÉPMELLÉKLET	16

összesen: 96 oldal

Könyvünk képmellékletéhez tíznél több fényképfelvétellel járultak hozzá: vitész Ginzery Sándor alezredes, Horváth János fényképész (Eger), Magyar Film Iroda. Tíznél kevesebb fényképfelvétellel szerepelnek: Antók Károly hadnagy, Bauer László, Bártfai Szabó László főhadnagy, Buday József hadnagy, vitész Bujdosó Kálmán t. főhadnagy, vitész Dániel György alezredes, Dominó Gyula hadnagy, dr. Györke Zoltán főorvos, Hampel István postatiszt, Harsányi Gyula fényképész (Budapest), Kakasy Tibor, Koncz József hadnagy, Lijka György hdp. tüzemester, vitész H. Ludmann Emil hadnagy, Nagy Ernő, Néray Antal százados, Novák Gyula főhadnagy, Pajor Tamás főhadnagy, ifj. Pepó György zászlós, Szécsi István fényképész (Budapest), vitész Tolnay Andor színigazgató, Vida László zászlós, Völgyi Sándor t. hadnagy, Varsányi Ferenc főhadnagy, dr. Woynárovich Elek hdp. tüzemester.

Hozzájárult képanyagunkhoz a Magyar Turistaszövetség, továbbá a m. kir. honvéd Térképészeti Intézet és a m. kir. Hadimúzeum, valamint a m. kir. honvédség számos csapatteste, amelyek Erdély visszaszerzésében résztvettek s az eseményekről készített szép és változatos felvételeiket készséggel bocsátották rendelkezésünkre.

A színes műmellékletben szereplő képek szerzőinek nevét a képek alatt tüntettük fel.

A címerrajzokat Hampel István, az előfizetési felhívás címlapját vitész Pataky Ferenc készítette.

Hibaiagazítás: A belső címlapon vitész Béry László szerkesztő neve előtt a „Dr.“ jelzés tévedés folytán került nyomásra.